

แนวปฏิบัติทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในเกษตรพันธสัญญาเพื่อ
อนุวัติการให้เป็นไปตามความตกลงของสถาบันระหว่างประเทศ UNIDROIT
ว่าด้วยการทำเกษตรพันธสัญญา

รดา มณี พันธุ์โชติ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมมยงค์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2560

**The Legal Guide on Adequate Protection to Parties in Contract
Farming Agreement According to The UNIDROIT Convention
on Contract Farming**

Radamanee Punchote

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws**

Department of Law

Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2017

ไม่มีเอกสารจากต้นฉบับ
หน้า ในบรรดงวิทยานิพนธ์

หัวข้อวิทยานิพนธ์	แนวปฏิบัติทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในเกษตรพันธสัญญา เพื่ออนุวัติการให้เป็นไปตามความตกลงของสถาบันระหว่างประเทศ UNIDROIT ว่าด้วยการทำเกษตรพันธสัญญา
ชื่อผู้เขียน	รดาณิ พันธุ์โชติ
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. อภิญญา เลื่อนฉวี
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2559

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาความไม่ธรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยศึกษาแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT ภายใต้กรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ และข้อตกลงขององค์การชำนาญพิเศษในการสร้างความเป็นธรรมให้แก่ระบบเกษตรพันธสัญญา ซึ่งประกอบด้วยการจัดทำสัญญามาตรฐาน ซึ่งแจ้งข้อบกพร่องและแนะแนวทางในการปรับปรุงบทบัญญัติทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ ตลอดจนศึกษากฎหมายของต่างประเทศที่ให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา ได้แก่ ประเทศอินเดีย ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นแบบอย่างกฎหมายที่ดี เพื่อนำมาเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงพระราชบัญญัติของประเทศไทยเพื่อให้เกิดความคุ้มครองคู่สัญญาในการทำเกษตรพันธสัญญาขึ้น และเพื่อสร้างระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรม

จากการศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ยังคงมีข้อบกพร่อง เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติกฎหมายที่ควบคุมขอบเขตและแนวทางการร่างสัญญาที่ชัดเจนเป็นมาตรฐาน ซึ่งอาจทำให้เกิดสัญญาการผลิตที่มีลักษณะหลากหลายและซับซ้อน และการที่กฎหมายไม่ได้คำนึงถึงความรู้ด้านกฎหมายของเกษตรกรแล้วกำหนดให้เกษตรกรเป็นผู้ตรวจสอบสัญญาการผลิตด้วยตนเอง ก็อาจทำให้เกษตรกรถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรได้ รวมถึงการที่ไม่กำหนดให้ข้อตกลงรักษาความลับไม่มีผลใช้บังคับ ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรก็อาจสามารถชี้ช่องว่างทางกฎหมายห้ามไม่ให้เกษตรกรนำสัญญาการผลิตไปขอคำปรึกษาจาก

บุคคลภายนอก อาทิเช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายหรือเจ้าหน้าที่รัฐได้ อีกทั้งการที่พระราชบัญญัติดังกล่าวบัญญัติให้การกำหนดราคาผลผลิตสามารถอ้างอิงจากราคาตลาด ณ เวลาใดก็ได้ ก็อาจเป็นการเปิดช่องให้ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรนำราคาตลาดต่ำสุดมาอ้างอิงเป็นราคาของผลผลิตในสัญญาได้ โดยกำหนดเป็นราคารองที่ ในขณะที่ราคาของปัจจัยการผลิตไม่คงที่ ทำให้เห็นว่าไม่เป็นธรรมแก่เกษตรกร สำหรับการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาตินั้น ผู้ศึกษาพบว่าประเทศไทยยังไม่มีมาตรการใดที่ให้ความคุ้มครองด้านทรัพย์สินทางปัญญาแก่เกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาได้อย่างเหมาะสม รวมถึงไม่มีมาตรการใดที่ให้ความคุ้มครองด้านสิทธิประโยชน์ของการร่วมเป็นผู้พัฒนาพันธุ์พืชใหม่แก่เกษตรกร

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าสมควรให้มีการปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติมพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนา ระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 โดยบัญญัติให้มีแนวทางการร่างสัญญาที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐาน และกำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนา ระบบเกษตรพันธสัญญาและสำนักงาน ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้ตรวจสอบสัญญาการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา รวมถึงเพิ่ม บทบัญญัติให้ข้อสัญญารักษาความลับ ไม่มีผลใช้บังคับเพื่อเปิดโอกาสให้แก่เกษตรกรนำสัญญาการผลิต ไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหรือเจ้าหน้าที่รัฐ อีกทั้งให้อำนาจหน้าที่แก่คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนา ระบบเกษตรพันธสัญญาในการกำหนดราคาผลผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา และให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่รัฐ สังกัดคณะกรรมการฯ ตรวจสอบการรับมอบผลผลิตและการคำนวณราคาผลผลิตของคู่สัญญาในระบบ เกษตรพันธสัญญา ส่วนด้านคุ้มครองในทรัพย์สินทางปัญญาของเกษตรกร สมควรให้มีการปรับปรุงแก้ไข พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 โดยการเพิ่มมาตรการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ให้แก่เกษตรกร และชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ เพื่อเป็นการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้ สอดคล้องกับกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ

Dissertation Title	The Legal Guide on Adequate Protection to Parties in Contract Farming Agreement according to The UNIDROIT Convention on Contract Farming
Author	Radamaneer Punchote
Thesis Advisor	Assoc. Prof. Dr. Apinya Luernshavee
Department	Law
Academic Year	2016

ABSTRACT

This thesis aims to define a solution for preventing unfair practices in contract farming. Using the UNIDROIT principles under observance of United Nations guidance and international conventions to build the good faith and fair deal in contract farming. This includes drafting the model contract for agricultural production, elucidating legal issues, and conducting special law to conform United Nations method. Along with investigating legal frameworks from other countries, namely India, France, and United States, who providing protection for partners of agricultural contract. By doing this, it would introduce a good model for improving Thai law to cover the parties and establish fair practices in contract farming.

The research focus on Thai law, named the Contract Farming Promoting and Development Act of 2017 and found that it is still imperfect. Despite there is no standard formulation to limits and regulates contractual outline, the act would basically cause diversity and complexity in agricultural production contracts. While, the law has obligated agriculturists to review the agricultural production contract by themselves, though it does not respect to legal knowledge of those farmers. This would lead agricultural entrepreneurs to take advantage of those growers by exploiting farmers weaknesses. Furthermore, the act does not prevent parties from suspicious confidentiality, and agribusiness firms may use this advantage to force agriculturists for not disclosing their contract information to others, even to consult with legal advisor or government officer is also prohibited. Moreover, the act enforces both parties

to determine their produce price by using its market price, whichever the parties agreed, despite the fixed price term. This allows agricultural entrepreneurs to claim the lowest market price as the price of produce, whilst input price is not unstable, and farmers would be the only party bearing the risks. Besides, this study found that Thai law does not provide a suitable protection for agriculturists regarding intellectual property in contract farming. Still, there are no guaranteed benefits for farmers who have contributed in the development of new plant variety as well.

Thus, the Contract Farming Promoting and Development Act of 2017 must be improved to adjust all above drawbacks. First, recommend the standard contract outline concisely. Second, assign subcommittees and Office of the Permanent Secretary to verify agricultural production contract for farmers. Third, force disabling effects of the suspicious confidentiality in the contract. Therefore, farmers would allow to display their contract information to legal consultants or government officers for contract review. Besides, the law must empower the Contract Farming Promoting and Development Committees to mark up produce price in contract farming and authorise subordinated officers to observe produce delivery meeting and calculates produce price for both parties. Finally, to protect farmer's intellectual property, the Plant Variety Protection act of 1999 must be rectified by adding preventive measure for protecting beneficial assets of farmers who developed the new plant variety. All these conventionalities will conform Thai legal environment with international convention under the United Nations model.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาและอนุเคราะห์จาก รองศาสตราจารย์ ดร. อภิญา เลื่อนฉวี ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่ารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ให้ความรู้ คอยให้คำชี้แนะด้วยความเมตตา ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้ผู้ศึกษามีความ อุตสาหะและความมุ่งมั่นเขียนงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนเสร็จสมบูรณ์สมความตั้งใจของผู้ศึกษา ทั้งนี้ วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะไม่สมบูรณ์อย่างแท้จริง หากไม่ได้ความเมตตากรุณาจากท่านอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ศึกษาจึงขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

นอกจากนี้ ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. ไพศิษฐ์ พิพัฒน์กุล ประธานกรรมการ สอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์พินิจ ทิพย์มณี และท่านอาจารย์สัตยะพล สัจจะเดชะ คณะกรรมการ สอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้สละเวลาอันมีค่าในการแนะแนวทางในการปรับปรุงอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และทำให้เล่มวิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้ศึกษาใคร่ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์จรูณี ลิปิพันธ์ ซึ่งได้สละเวลาอันมีค่าเป็นที่ปรึกษา คอยให้คำแนะนำซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการจัดทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และสุดท้ายนี้ ผู้ศึกษา ขอขอบพระคุณบิดา มารดา และคุณยุทธนา สุภรัตน์ภิญโญ ซึ่งคอยเป็นกำลังใจ ให้คำปรึกษา และให้ความช่วยเหลือในทุกๆ ด้านจนสำเร็จด้วยดี

หากวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า ผู้ศึกษาขอมอบให้บิดา มารดา คณาจารย์ ตลอดจนผู้เขียนงานวิจัย และบทความต่างๆ ซึ่งผู้ศึกษาได้อ้างอิงในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ทุกท่าน หากมีข้อผิดพลาดหรือข้อบกพร่องประการใด ผู้ศึกษาขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

รดาณิ พันธุ์โชติ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 วิธีดำเนินการ.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
2. ความหมายความเป็นมาแนวคิด และหลักทฤษฎีการทำเกษตรพันธสัญญาตาม บริบทโลก.....	6
2.1 ความหมายของเกษตรพันธสัญญา.....	9
2.2 ลักษณะของเกษตรพันธสัญญา.....	11
2.3 การทำเกษตรพันธสัญญาภายใต้กรอบองค์การสหประชาชาติ.....	14
2.4 แนวปฏิบัติในการทำเกษตรพันธสัญญาของสถาบัน UNIDROIT.....	22
3. แนวปฏิบัติของการทำเกษตรพันธสัญญาตามกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย.....	55
3.1 กฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรพันธสัญญา.....	55
3.2 การทำเกษตรพันธสัญญาตามกฎหมายไทย.....	90
4. วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในเกษตรพันธสัญญา โดยเปรียบเทียบจากแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT และกฎหมายต่างประเทศ.....	102
4.1 ปัญหาทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบ เกษตรพันธ-สัญญา พ.ศ. 2560.....	102

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
4.2 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายเพื่อคุ้มครอง เกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การ- สหประชาชาติ.....	127
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	132
5.1 บทสรุป.....	132
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	136
บรรณานุกรม.....	140
ภาคผนวก.....	154
ก ตารางเปรียบเทียบมาตรการเปรียบเทียบกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา ของประเทศไทยและกลุ่มประเทศตัวอย่างภายใต้แนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT.....	155
ข พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560.....	168
ค ตัวอย่างแบบสัญญามาตรฐานโดย นางสาว รดาณิ พันธุ์โชติ.....	184
ประวัติผู้เขียน.....	201

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เนื่องจากปัจจุบันนี้ การทำเกษตรพันธสัญญาได้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญของภาคเศรษฐกิจระดับนานาชาติ แต่การทำสัญญาบนพื้นฐานของหลักเสรีภาพนั้นทำให้เกิดอำนาจต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างคู่สัญญา ทำให้คู่สัญญาฝ่ายเกษตรกรต้องเสียเปรียบ อันนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา ซึ่งองค์การสหประชาชาติ¹ (United Nations; UN) ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและได้ร่วมมือจากสถาบันระหว่างประเทศเพื่อสร้างเอกภาพให้แก่กฎหมายเอกชน² (International Institute for the Unification of Private Law; UNIDROIT) ในการศึกษาและค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกับองค์การชำนาญพิเศษในสังกัดขององค์การสหประชาชาติ กล่าวคือ องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ³ (Food and Agriculture Organization of the United Nations; FAO) และกองทุนระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม⁴ (International Fund for Agricultural Development; IFAD) ภายใต้จุดประสงค์เพื่อสร้างระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรมและยั่งยืน พร้อมทั้งร่างแนวปฏิบัติ

¹ องค์การสหประชาชาติ หรือ UN คือ องค์การระหว่างประเทศที่จัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวของรัฐอธิปไตยต่างๆ โดยมีเจตจำนงร่วมกันเพื่อสร้างความร่วมมือในกฎหมายระหว่างประเทศ

² สถาบันระหว่างประเทศเพื่อสร้างเอกภาพให้แก่กฎหมายเอกชน หรือ UNIDROIT เป็นองค์การรัฐวิสาหกิจระหว่างประเทศ ซึ่งไม่ได้ขึ้นกับองค์การสหประชาชาติ แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกฎหมายเอกชน

³ องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO เป็นหนึ่งในองค์การชำนาญพิเศษขององค์การสหประชาชาติที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิวัติมาตรฐานการทำเกษตรกรรมของประเทศภาคีสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ

⁴ กองทุนระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม หรือ IFAD เป็นหนึ่งในองค์การชำนาญพิเศษขององค์การสหประชาชาติที่ให้การสนับสนุนด้านการเงินแก่เกษตรกร โดยเฉพาะ

(Legal Guide) ขึ้นและเสนอเป็นวิธีการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาที่ดีแก่ประเทศภาคีสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ⁵

ทั้งนี้ ประเทศภาคีสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ (United Nations) จำเป็นต้องรับหลักการดังกล่าว และเคารพข้อตกลงขององค์การชำนาญพิเศษ อันได้แก่ องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) องค์การการค้าโลก⁶ (World Trade Organization; WTO) และองค์การสหภาพเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืช⁷ (International Union for the Protection of New Varieties of Plants; UPOV) ในการให้ความช่วยเหลือและสร้างทฤษฎี แนวคิด กฎระเบียบ เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่เกษตรกรทุกประเทศ ซึ่งการที่จะสร้างความเป็นธรรมดังกล่าวจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ⁸ กล่าวคือ ต้องมีสัญญามาตรฐาน ต้องมีกฎหมายพิเศษภายในประเทศเพื่อกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา และปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ

สำหรับประเทศไทย กฎหมายปัจจุบันที่ให้ความคุ้มครองการทำสัญญาทางเกษตรหรือที่เรียกว่าเกษตรพันธสัญญานั้น คือพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการพระราชบัญญัติดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องสมควรได้รับการแก้ไขปรับปรุงในประเด็นปัญหาหลัก ได้แก่ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับข้อกำหนดขั้นต่ำและกระบวนการตรวจสอบข้อกำหนดขั้นต่ำในสัญญาการผลิต ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไม่มีสัญญามาตรฐานในระบบเกษตรพันธสัญญา ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับบทบัญญัติเกี่ยวกับข้อสัญญาที่ไม่มีผลบังคับใช้ และปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับมาตรการกำหนดราคาผลผลิต ดังนั้น ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติและอยู่ภายใต้กรอบกติการะหว่างประเทศ งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเป็น

⁵ UNIDROIT, FAO, and IFAD, UNIDROIT/FAO/IFAD Legal Guide on Contract Farming, (Rome: International Institute for the Unification of Private Law, 2015), pp.15 – 16.

⁶ องค์การการค้าโลก หรือ WTO เป็นหนึ่งในองค์การชำนาญพิเศษขององค์การสหประชาชาติที่ให้การดูแลข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศ เพื่อสร้างความเท่าเทียมในเวทีการค้าโลก

⁷ องค์การสหภาพเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืช หรือ UPOV เป็นองค์การระหว่างประเทศที่ให้การคุ้มครองผลประโยชน์ของนักวิจัยหรือผู้ค้นพบที่ถือครองสิทธิการเป็นเจ้าของพันธุ์พืชใหม่

⁸ UNIDROIT, FAO, IFAD, *supra* note 5, pp.17.

การศึกษากรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ และข้อตกลงขององค์การชำนาญพิเศษ รวมถึงแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT เพื่อนำมาปรับใช้กับพระราชบัญญัติ กฎระเบียบของไทยในการคุ้มครองคู่สัญญาในการทำเกษตรพันธสัญญา เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยจะศึกษาพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมถึงกฎระเบียบขององค์การสหประชาชาติภายใต้แนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT และกฎหมายของต่างประเทศที่ให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในเกษตรพันธสัญญา ได้แก่ ประเทศอินเดีย ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสหรัฐอเมริกา เพราะประเทศอินเดียเป็นประเทศที่มีการทำเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรมหลักเช่นเดียวกับประเทศไทย ในขณะที่ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่อยู่ในสหภาพยุโรป ซึ่งเป็นสมาชิกสำคัญขององค์การสหประชาชาติที่มีการทำเกษตรพันธสัญญา ส่วนประเทศสหรัฐอเมริกาคือประเทศที่มีระบบกฎหมายที่ดี (Model Law) ต่อการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา โดยจะนำแบบอย่างของบทบัญญัติกฎหมายของประเทศเหล่านั้นที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยมาเสนอเพื่อเพิ่มเติมและปรับปรุงพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ของประเทศไทย

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษากรอบแนวทางปฏิบัติ และกฎระเบียบของสถาบัน UNIDROIT และขององค์การระหว่างประเทศภายใต้สังกัดองค์การสหประชาชาติ เช่น FAO IFAD WTO และ UPOV เป็นต้น
2. เพื่อศึกษากฎหมายของต่างประเทศที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา ได้แก่ ประเทศอินเดีย ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสหรัฐอเมริกา
3. เพื่อศึกษาแนวทางการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ
4. เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ให้สอดคล้องกับแบบอย่างที่ดีขององค์การระหว่างประเทศและกฎหมายของต่างประเทศ

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

ปัจจุบัน แม้ว่าการทำสัญญาทางการเกษตรที่เรียกว่า "เกษตรพันธสัญญา" นั้น จะมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 รองรับเป็นการเฉพาะ แต่บทบัญญัติดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องในกระบวนการตรวจสอบสัญญาการผลิต ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการกำหนดราคาผลผลิต รวมถึงไม่มีการรับรองสิทธิของเกษตรกรในการเปิดเผยข้อมูลของสัญญา ทำให้พระราชบัญญัตินี้ไม่สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิแก่เกษตรกรได้ นอกจากนี้พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ไม่สามารถคุ้มครองสิทธิความเป็นเจ้าของพันธุ์พืชใหม่ของเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาได้ ดังนั้น จึงควรปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติทั้ง 2 ฉบับเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่เกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา และเพื่อให้สอดคล้องกับกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้ศึกษาได้ศึกษาถึงแนวคิดและวิวัฒนาการของระบบเกษตรพันธสัญญา นิติสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างผู้ประกอบการทางการเกษตรหรือบริษัทกับเกษตรกรในระบบพันธสัญญา เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการที่ให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาเท่านั้น โดยจะใช้เนื้อหาที่ระบุไว้ในกรอบแนวทางปฏิบัติและกฎระเบียบในการทำเกษตรพันธสัญญาของสถาบัน UNIDROIT และองค์การระหว่างประเทศภายใต้สังกัดขององค์การสหประชาชาติ และศึกษามาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยอันรวมถึงพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 พร้อมทั้งศึกษามาตรการทางกฎหมายของประเทศอินเดีย ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสหรัฐอเมริกา ในเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบเกษตรพันธสัญญา

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากหนังสือตำราทางกฎหมาย เอกสารวิชาการ บทความวิชาการ และคำพิพากษาศาล ที่กล่าวถึงกรอบแนวทางปฏิบัติ และกฎระเบียบในการทำเกษตรพันธสัญญาของสถาบัน UNIDROIT ขึ้น และศึกษามาตรการทางกฎหมายของประเทศไทย อันรวมถึงพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา

พ.ศ. 2560 และ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 พร้อมทั้งศึกษามาตรการทางกฎหมายของ ประเทศอินเดีย ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสหรัฐอเมริกา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงกรอบแนวทางปฏิบัติ และกฎระเบียบของสถาบัน UNIDROIT และขององค์การระหว่างประเทศภายใต้สังกัดองค์การสหประชาชาติ เช่น FAO IFAD WTO และ UPOV เป็นต้น
2. ทำให้ทราบถึงกฎหมายของต่างประเทศที่เป็นแบบอย่างที่ดี ได้แก่ ประเทศอินเดีย ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสหรัฐอเมริกา
3. ทำให้ทราบถึงแนวทางการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ
4. ทำให้ทราบถึงแนวทางการปรับปรุงพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ให้สอดคล้องกับแบบอย่างที่ดีขององค์การระหว่างประเทศและกฎหมายของต่างประเทศ

บทที่ 2

ความหมาย ความเป็นมา แนวคิด และหลักทฤษฎี

การทำเกษตรพันธสัญญาตามบริบทโลก

ตั้งแต่เริ่มมีการทำการค้าระหว่างประเทศ บริษัทข้ามชาติก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในอุตสาหกรรมเกษตรมากยิ่งขึ้น ซึ่งนำมาสู่การแข่งขันทางการตลาด เพราะผู้ซื้อมีทางเลือกในการบริโภคและใช้สอยมากขึ้น ทำให้ราคาสินค้าทางการเกษตรในตลาดเกิดความไม่แน่นอน ขณะที่ผู้ซื้อสินค้าเกษตรในตลาดเกิดความต้องการด้านคุณภาพของสินค้าสูงขึ้นเรื่อยๆ⁹ เป็นสาเหตุให้ทั้งเกษตรกรและนายทุนต้องร่วมมือกันทำสัญญาเพื่อการเกษตรแบบร่วมลงทุน เพื่อแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นโครงสร้างหลักของการทำเศรษฐกิจการเกษตรมาเป็นเวลากว่าพันปีในประเทศกรีกและประเทศจีน¹⁰ แต่ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ได้มีการบัญญัติศัพท์เฉพาะให้แก่การทำสัญญาดังกล่าวไว้ว่า “เกษตรพันธสัญญา” (Contract Farming) ขึ้น ซึ่ง ณ เวลานั้นบริษัทเอกชนจะทำสัญญาดังกล่าวเฉพาะกับเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเองเท่านั้น และนับว่าเป็นนวัตกรรมการทำเกษตรพันธสัญญาในช่วงเวลากว่า 100 ปีที่ผ่านมาที่ได้แพร่หลายไปสู่นานาประเทศ

ด้วยเหตุที่ประชากรโลกเพิ่มมากขึ้นจึงส่งผลให้อุปสงค์ของสินค้าเกษตรเพิ่มขึ้นตาม บทบาทของการทำเกษตรพันธสัญญาจึงมีความสำคัญในช่วงที่เศรษฐกิจของแต่ละประเทศกำลังมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ จากการศึกษาของสวินน์เนนและมาเออร์เทนพบว่า มีการเพิ่มขึ้นของการทำเกษตรพันธสัญญาในทุกภูมิภาคทั่วโลกตั้งแต่ปี 2493 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศแถบละตินอเมริกาที่มีการทำเกษตรพันธสัญญากันอย่างแพร่หลาย กล่าวคือ การทำเกษตรพันธสัญญาเกี่ยวกับกล้วยหอมในประเทศฮอนดูรัส ข้าวบาร์เลย์ในประเทศเปรู การทำเกษตรพันธสัญญาจำพวกพืชผักและธัญพืชในประเทศเม็กซิโก และสำหรับ

⁹ Baumann, P., Equity and Efficiency in Contract Farming Schemes: The Experience of Agricultural tree Crops, (London: Overseas Development Institute, 2000), p.11.

¹⁰ Eaton C. and Shepherd A. Contract farming: partnerships for growth (Rome: FAO, 2001), p.1.

ประเทศบราซิล มีมากกว่าร้อยละ 70 ของการผลิตสัตว์ปีก และมากกว่าร้อยละ 30 ของการผลิตถั่วเหลืองที่อยู่ภายใต้การทำเกษตรพันธสัญญา¹¹

ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้และภาคใต้ของเอเชียก็มีการทำเกษตรพันธสัญญาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นกัน ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เช่น ในปี 2499 รัฐบาลของประเทศอินโดนีเซียได้ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมให้เกิดการทำเกษตรพันธสัญญาผ่านหน่วยงานพัฒนาที่ดินของรัฐ¹² ในปี 2549 ประเทศมาเลเซียก็เริ่มมีการทำเกษตรพันธสัญญากันอย่างแพร่หลายตามแผนการส่งเสริมการส่งออกของรัฐ¹³ ในปี 2550 ประเทศเวียดนามมากกว่าร้อยละ 90 ของการทำเกษตรกรรมไร่ฝ้ายและฟาร์มโคนม และมากกว่าร้อยละ 40 ของการทำเกษตรกรรมข้าวและใบชาที่อยู่ภายใต้การทำเกษตรในรูปแบบของเกษตรพันธสัญญา¹⁴ ส่วนในประเทศอินเดีย มีการทำเกษตรกรรมรูปแบบเกษตรพันธสัญญาในกลุ่มผลิตภัณฑ์ประเภทเมล็ดพืชมาตั้งแต่ปี 2503 และมีการทำเกษตรพันธสัญญาในการผลิตสินค้าจำพวกสัตว์ปีก นมสด มันฝรั่ง ข้าว และผักโขมกันอย่างแพร่หลายในปี 2550¹⁵ สำหรับกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีการทำเกษตรพันธสัญญากันอย่างแพร่หลายเช่นกัน โดยประเทศจีนให้การสนับสนุนและส่งเสริมการทำเกษตรพันธสัญญามาตั้งแต่ปี 2533 โดยในปี 2543 พื้นที่มากกว่า 18 พันล้านเฮกตาร์ของประเทศจีนถูกใช้ในการเพาะปลูกพืชภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา และเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 40 ในปี 2549 เพราะมีการทำเกษตรพันธสัญญาในผลผลิตประเภทข้าวโดยบริษัทญี่ปุ่น และการทำเกษตรพันธสัญญาในผลผลิตประเภทผักและผลไม้โดยกลุ่มบริษัทเอกชนภายในประเทศจีนเอง¹⁶

¹¹ Swinnen, J. and Maertens, M., "Globalization, privatization, and vertical coordination in food value chains in developing and transition countries," 37 *Agricultural Economics*, pp.89-102 (2012).

¹² Erkan Rehber, *Contract Farming: Theory and Practice*, (Hyderabad: ICFAI Books, 2007), p.47.

¹³ Morrison, P.S., Murray, W.E., and Ngidang, D., "Promoting indigenous entrepreneurship through small-scale contract farming: The poultry sector in Sarawak Malaysia," 27 *Singapore Journal of Tropical Geography*, pp.191-192 (2006).

¹⁴ United Nations, "World Investment Report 2009: Transactional Corporations, Agricultural Production and Development," presented at the United Nations Conference on Trade and Development United Nations New York and Geneva, 2009 : 26.

¹⁵ Erkan Rehber, *supra note 12*, p.54.

¹⁶ *Ibid.*, pp.54-55.

นอกจากนี้ องค์กรภาคเอกชนยังเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันให้เกษตรกรพันธสัญญาแพร่หลายในประเทศกำลังพัฒนา ยกตัวอย่างเช่น บริษัทเนสเล่ จำกัด (Nestle) ที่มีการทำเกษตรพันธสัญญาร่วมกับเกษตรกรเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 5 แสนคนในกว่า 80 ประเทศที่กำลังพัฒนาตลอดช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ บริษัทโอลาม จำกัด (Olam) ของประเทศสิงคโปร์ ก็ทำเกษตรพันธสัญญากับเกษตรกรถึง 2 แสนคนจาก 50 ประเทศในการจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร 17 จำพวก บริษัท ยูนิลีเวอร์ จำกัด มหาชน (Unilever) ได้วัตถุดิบมากกว่าร้อยละ 60 มาจากฟาร์มเล็กๆ และฟาร์มใหญ่ๆ ในระบบเกษตรพันธสัญญาถึง 100,000 ฟาร์มในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา เช่นเดียวกับห้างสรรพสินค้าคาร์ฟูร์ (Carrefour) ของประเทศฝรั่งเศสที่ทำเกษตรพันธสัญญากับเกษตรกรในประเทศกำลังพัฒนาถึง 18 ประเทศ¹⁷ นอกจากนี้แล้วยังมีบริษัทเอกชนเล็กๆ อีกหลายบริษัทที่ทำเกษตรพันธสัญญากับเกษตรกร เช่น บริษัท เอสเอบี เมเลอร์ จำกัด (SAB Miller) ของประเทศอังกฤษซึ่งทำเกษตรพันธสัญญากับเกษตรกรมากกว่า 16,000 คนในประเทศอินเดีย สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ สาธารณรัฐยูกันดา สาธารณรัฐแทนซาเนีย สาธารณรัฐแซมเบีย และบริษัท คีโตคุชินริว จำกัด (Kitoku Shimryo) ของประเทศญี่ปุ่นที่ทำเกษตรพันธสัญญากับเกษตรกรมากกว่า 2,000 คนในประเทศเวียดนาม ประเทศกัมพูชา และประเทศไทยในรูปของการร่วมลงทุน¹⁸

สาเหตุที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกทั้งที่เจริญแล้ว และกำลังพัฒนาต่างหันมาทำเกษตรพันธสัญญากันนั้นเนื่องมาจากปัจจัยทางด้านอุปสงค์และอุปทานที่มีความต้องการสินค้าประเภทอาหารเพิ่มมากขึ้น ด้วยเหตุที่ประชากรโลกเพิ่มมากขึ้นจึงส่งผลให้อุปสงค์ของสินค้าเกษตรเพิ่มมากขึ้นด้วย¹⁹ และในขณะที่โลกมีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีมากขึ้น โครงสร้างการผลิตทางการเกษตรทั่วโลกก็เปลี่ยนไป ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องหันมาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ต้องซื้อด้วยเงินทุนที่มากขึ้นเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการผลิต และเพื่อเพิ่มคุณภาพของผลผลิต พร้อมทั้งเพิ่มปริมาณผลผลิตและความแน่นอนทางด้านราคาในตลาดด้วย²⁰ นอกเหนือจากนั้น เกษตรกรยังได้รับประโยชน์จากความรู้ด้านเทคโนโลยีในการผลิตจากบริษัท และเกิดการกระจายรายได้สู่ชนบท ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่บริษัทเองก็ได้รับ

¹⁷ United Nations, *supra note 14*, p.119.

¹⁸ *Ibid.*, pp.119-120.

¹⁹ Reardon, T., Christopher B. B., Julio A. B., and Johan F.M. S., “Agrifood Industry Transformation and Small Farmers in Developing Countries,” 37 *World Development*, pp.1717-1727 (2012).

²⁰ Young, L. M., and Hobbs, E. J., “Vertical Linkages in Agri-Food Supply Chains: Changing Roles for Producers, Commodity Group and Government Policy,” *Review of Agricultural Economics*, pp.438-440 (2002).

ประโยชน์เช่นกันจากการที่บริษัทสามารถควบคุมคุณภาพการผลิตให้ได้รับผลผลิตที่มีคุณภาพได้มาตรฐานตามความต้องการของบริษัท จึงสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้²¹ และสาเหตุนี้เองที่ทำให้เกษตรกรพันธสัญญาได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในประเทศกำลังพัฒนา เพราะประเทศเหล่านี้กำลังก้าวเข้าสู่ช่วงการเปลี่ยนผ่านที่มีการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สำคัญ กล่าวคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทั้งทางด้านอุปสงค์ และด้านอุปทานที่ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของการทำงานเกษตรกรรมสมัยใหม่²²

2.1 ความหมายของเกษตรกรพันธสัญญา

นักวิชาการได้ให้นิยามความหมายแก่เกษตรกรพันธสัญญา (Contract Farming) ดังต่อไปนี้ Eaton และ Shepherd ได้ให้นิยามเกษตรกรพันธสัญญาว่าหมายถึง “การทำข้อตกลงระหว่างกลุ่มเกษตรกรและบริษัทแปรรูปหรือการตลาดเพื่อการผลิตและส่งมอบสินค้าทางการเกษตรภายใต้สัญญาที่ทำกันไว้ล่วงหน้า²³”

Catelo และ Costales กล่าวถึงนิยามของเกษตรกรพันธสัญญาว่าเป็น “ความผูกพันที่มีขึ้นระหว่างบริษัทและเกษตรกรในรูปแบบของข้อตกลงที่ทำกันไว้ล่วงหน้า โดยมีการกำหนดหน้าที่ของคู่สัญญาแต่ละฝ่าย และผลตอบแทนที่ได้รับเมื่อข้อตกลงนั้นๆ สำเร็จแล้ว โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับผลผลิตที่ได้รับ เช่น ปริมาณ คุณภาพ หรือระยะเวลาในการส่งมอบผลผลิตดังกล่าว²⁴”

Prowse ได้ให้นิยามของเกษตรกรพันธสัญญาว่าหมายถึง “การรวมตัวในแนวตั้งเพื่อการผลิตสินค้าเกษตรกรรมแบบครบวงจร ทั้งนี้ บริษัทมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการควบคุมขั้นตอนการผลิต ปริมาณการผลิต คุณภาพของผลผลิต ลักษณะเฉพาะและระยะเวลาในการผลิตสินค้า²⁵”

²¹ Caslos Arthur Da Silva, Growing Role of Contract Farming in Agri-food Systems Development: Drivers, Theory and Practice, (Rome : FAO, 2005), p.1.

²² Reardon et al., *supra note 19*, p.1722.

²³ Eaton, C. and Shepherd, A., *supra note 10*, p.44.

²⁴ Maria Angeles O. Catelo and Achilles C. Costales, Pro-Poor Livestock Policy Initiative Working Paper 45: Contract Farming and Other Market Institutions as Mechanisms for Integrating Smallholder Livestock Producers in the Growth and Development of the Livestock Sector in Developing Countries, (Rome: FAO, 2008), p.1.

²⁵ Prowse, M., Contract farming in developing countries: a review, (Paris : Agence Française de Développement, 2012), p.9.

Minot นิยามเกษตรพันธสัญญาว่า “ข้อสัญญาที่ตกลงกันล่วงหน้าถึงผลผลิตทางการเกษตร โดยที่เกษตรกรได้ให้คำมั่นสัญญาว่าจะผลิตสินค้าตามปริมาณและความต้องการของผู้ซื้อ หรือบริษัท และผู้ซื้อหรือบริษัทที่ผูกพันที่จะซื้อสินค้าดังกล่าวตามที่ตกลงกัน²⁶”

และ Roy ได้นิยามเกษตรพันธสัญญาว่า “การทำสัญญาระหว่างเกษตรกรและบริษัท ไม่ว่าจะทำด้วยวาจาหรือทำเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งกำหนดเงื่อนไขหนึ่งข้อหรือมากกว่านั้น เกี่ยวกับการผลิต หรือการทำการตลาดในสินค้าเกษตรกรรม²⁷”

ขณะที่ Rehber นิยามเกษตรพันธสัญญาไว้คล้ายคลึงกับ Roy ว่าหมายถึง “การทำสัญญาระหว่างเกษตรกรและบริษัท ไม่ว่าจะทำด้วยวาจาหรือทำเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับการผลิตหรือที่เกี่ยวกับการทำการตลาดสำหรับสินค้าเกษตรกรรมที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด²⁸”

สถาบันระหว่างประเทศเพื่อสร้างเอกภาพให้แก่กฎหมายเอกชน (UNIDROIT) ได้ให้นิยามการทำเกษตรพันธสัญญาว่าหมายถึง “เครื่องมือในการจัดการการผลิตให้เกิดประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองการเติบโตขึ้นของความต้องการในตลาดชุมชนและตลาดโลก ภายใต้สัญญาการผลิตที่ทำขึ้นระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าทางการเกษตร บริษัทแปรรูปสินค้าทางการเกษตร และบริษัทผู้จัดจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร ซึ่งเนื้อหาในสัญญามักจะระบุผลผลิตที่รับซื้อไว้แน่นอน เช่น พืชผัก ผลไม้ เมล็ดพันธุ์ และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ ซึ่งผลผลิตที่จะมีการรับซื้อดังกล่าวจะต้องได้ปริมาณและมีคุณภาพตรงตามที่ระบุไว้ในสัญญา และเมื่อเกษตรกรได้ส่งมอบผลผลิตภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ในสัญญา ค่าตอบแทนจะต้องถูกชำระคืนให้แก่เกษตรกรตามราคาที่ตกลงไว้ในสัญญาเช่นกัน ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่บริษัทผู้ค้าที่รับซื้อผลผลิตมักจะเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกรเอง และมักจะเข้ามาบริหารจัดการกระบวนการผลิตของเกษตรกรด้วยเครื่องมือเทคโนโลยีที่ทันสมัย ส่วน

²⁶ Nicholas Minot, “Case Study 6-3 of the Program, Food Policy for Developing Countries: the Role of Government in the Global Food System: Contract Farming in Developing Countries: Patterns, Impact, and Policy Implications”, *Food policy for developing countries: Case Studies*, p.13 (2007).

²⁷ Roy, E. P., *Contract Farming*, (Illinois : The Interstate Printers and Publishers Inc, 1963), p.572.

²⁸ Erkan Rehber, *supra note 12*, p.10.

เกษตรกรก็จะได้รับการรับประกันรายได้จากการรับซื้อผลผลิตที่แน่นอน พร้อมกับการรับประกันการเข้าถึงตลาดและเทคโนโลยีในอนาคต²⁹”

จากนิยามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า เกษตรพันธสัญญา หมายถึง การทำสัญญารับซื้อผลผลิตทางการเกษตรระหว่างเกษตรกรและบริษัท ซึ่งได้ตกลงกันไว้ล่วงหน้า ไม่ว่าจะโดยวาจา หรือทำเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างคู่สัญญา ทั้งนี้ บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตมักจะเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวกับการผลิต ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยการผลิต (เช่น พันธุ์พืช หรือพันธุ์สัตว์ อาหารเสริม ยา เป็นต้น) ปริมาณผลผลิต คุณภาพของผลผลิตที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน ราคารับซื้อผลผลิตเหล่านี้ เพื่อที่บริษัทจะสามารถควบคุมขั้นตอนการผลิตให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพตามมาตรฐานการผลิตของบริษัท

2.2 ลักษณะของเกษตรพันธสัญญา

เมื่อปี 2555 สถาบัน UNIDROIT³⁰ ได้กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของระบบเกษตรพันธสัญญาในทั่วโลกว่า เกษตรกรผู้ผลิตจะเป็นผู้รับภาระและหน้าที่ในการจัดหาพื้นที่เพาะปลูกหรือเลี้ยงปศุสัตว์ ตัดตั้งโรงเลี้ยงหรือโรงเพาะปลูกที่ได้มาตรฐาน รวมทั้งจัดหาอุปกรณ์อื่นใดที่จำเป็นและจ้างคนงานทำการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ โดยบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตจะเข้าทำข้อตกลงร่วมกับเกษตรกรผู้ผลิตเพียงเพื่อว่าจ้างเพาะปลูกหรือเลี้ยงปศุสัตว์ตามแต่ที่ตกลงกัน ซึ่งจะมีการตกลงกันเกี่ยวกับระยะเวลาส่งมอบผลผลิตนั้นเป็นเวลาอย่างน้อย 1 รอบของการผลิต ทั้งนี้ จากการศึกษาของสถาบัน UNIDROIT พบว่าบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตมักจะเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตต่างๆ ให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตเอง อาทิเช่น จัดหา เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในการเพาะปลูก หรือจัดหาพันธุ์สัตว์ อาหารสัตว์ โดยบริษัทที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเหล่านั้นจะยังคงเป็นสถานะความเป็นเจ้าของตลอดเวลาที่มีการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ โดยทั้งหมดนี้จะอยู่กับข้อตกลงในสัญญาที่คู่สัญญาได้ทำกันไว้ และแม้ว่าเมื่อสิ้นสุดการผลิต เกษตรกรผู้ผลิตจะได้เป็นเจ้าของผลผลิตทางการเกษตร แต่ก็จะต้องจำหน่ายผลผลิตนั้นๆ ให้แก่บริษัทผู้รับซื้อ

²⁹ UNIDROIT, FAO, IFAD, *supra note 5*, pp.1-2.

³⁰ UNIDROIT, “Preparation of a Legal Guide on Contract Farming: A preliminary outline of issues,” papers presented at UNIDROIT Working Group for the Preparation of a Legal Guide on Contract Farming UNIDROIT Rome, 2012 : pp.5-7.

ผลผลิตตามข้อกำหนดที่ระบุไว้ในสัญญา ซึ่งโดยปกติแล้ว เกษตรกรจะต้องรับผิดชอบในการส่งมอบผลผลิตให้แก่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตเอง อย่างไรก็ตาม สถาบัน UNIDROIT เสริมว่า ลักษณะของการทำเกษตรพันธสัญญาที่ไม่ได้มีแต่ด้านที่เป็นปัญหาเสมอไป เพราะโดยส่วนใหญ่ บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตจะมีข้อกำหนดให้เกษตรกรผู้ผลิตต้องดำเนินการผลิตตามรูปแบบหรือกระบวนการผลิตหรือเทคนิควิทยาการต่างๆ อันเป็นมาตรฐานซึ่งจะระบุไว้ในสัญญา โดยเกษตรกรผู้ผลิตจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ตลอดช่วงระยะเวลาของการผลิต โดยผลประโยชน์ของการที่เกษตรกรผู้ผลิตเข้าร่วมทำเกษตรพันธสัญญากับบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต คือบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตอาจจะให้คำแนะนำที่เกี่ยวกับเทคนิคขั้นตอนการผลิตต่างๆ แก่เกษตรกร ในระหว่างช่วงที่มีการผลิตและอาจจะกำกับควบคุมดูแลการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ให้แก่เกษตรกร รวมถึงความช่วยเหลือด้านอื่นๆ เช่น ด้านการขนส่งผลผลิต เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย อาจารย์ นนท นุชหมอน³¹ ได้จำแนกลักษณะของสัญญาการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ สัญญาแบบประกันราคาผลผลิตและสัญญาแบบว่าจ้างเพื่อการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ โดยสัญญาแบบแรกจะมีการกำหนดราคาผลผลิตตามเกณฑ์มาตรฐาน เช่น ไร่ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามเกณฑ์ที่บริษัทกำหนดไว้มีราคา 5 บาทต่อกิโลกรัม และไร่ที่มีคุณสมบัติเพียงบางประการมีราคา 3 บาทต่อกิโลกรัม แต่บริษัทจะไม่รับซื้อ ไร่ที่ไม่มีคุณสมบัติตามที่บริษัทกำหนดไว้ เป็นต้น ทั้งนี้ สัญญาในแบบที่สองจะมีข้อกำหนดให้เกษตรกรต้องปรับปรุงสถานที่ดำเนินการผลิตและรับซื้อปัจจัยการผลิตจากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตเพื่อให้ผลผลิตได้มาตรฐานตามที่สัญญากำหนดไว้ โดยเกษตรกรจะถือกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของทั้งปัจจัยการผลิตและผลผลิตทางการเกษตร แต่โดยทั่วไป สัญญาจะห้ามไม่ให้เกษตรกรสามารถขายปัจจัยการผลิตและผลผลิตทางการเกษตรแก่บุคคลภายนอกสัญญาได้ อย่างไรก็ตาม หากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตไม่รับซื้อผลผลิตของเกษตรกร เกษตรกรจะทำได้เพียงทำลายทิ้ง หรือนำมาบริโภคเพียงเท่านั้น

ในขณะที่สัญญาแบบที่สองจะกำหนดของราคาผลผลิตแบบตายตัว เช่น จ้างเลี้ยงไก่ตัวละ 3 บาท หรือ จ้างเพาะปลูกมันฝรั่งหัวละ 3 บาท เป็นต้น โดยบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกร ทั้งนี้ เกษตรกรจะไม่ได้ถือกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของผลผลิต และเป็นเพียงผู้รับจ้างดูแลผลผลิตให้เจริญเติบโตเพื่อส่งมอบให้บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตในวันรับมอบผลผลิตที่กำหนดไว้ในสัญญา

³¹ นนท นุชหมอน, การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย: เกษตรพันธสัญญา ภาพรวมและบทสำรวจประเด็นปัญหาในประเทศไทย, (นนทบุรี : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2556), น.29-32.

เพียงเท่านั้น โดยบริษัทจะรับซื้อผลผลิตทั้งหมดในวันดังกล่าว ซึ่งวันในส่งมอบปัจจัยการผลิตจะมีการนับจำนวนปัจจัยการผลิตจำพวก เมล็ดพันธุ์พืชหรือสัตว์ไว้ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับจำนวนผลผลิตที่ได้รับจากเกษตรกร หากจำนวนผลผลิตน้อยกว่าจำนวนของปัจจัยการผลิตดังกล่าว จะถือว่ามีผลผลิตไม่ครบตามสัญญา ซึ่งเกษตรกรจะต้องรับผิดชอบต่อค่าเสียหายเท่ากับราคาของปัจจัยการผลิตที่ขาดหายไป

อย่างไรก็ตาม ยังสรุปได้ว่าราคาของผลผลิตในสัญญาแบบแรกจะมีมูลค่ามากกว่าราคาของผลผลิตในสัญญาแบบที่สอง เนื่องจากการคำนวณราคาผลผลิตตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพด้วยน้ำหนักของผลผลิตโดยรวมของผลผลิตที่ได้เกณฑ์มาตรฐานดังกล่าว แต่เกษตรกรต้องแลกกับการแบกรับความเสี่ยงในกรณีที่ผลผลิตไม่เป็นไปตามเกณฑ์คุณภาพที่กำหนดไว้ในสัญญา ในขณะที่สัญญาแบบที่สอง เกษตรกรจะไม่ต้องแบกรับความเสี่ยงด้านคุณภาพของผลผลิต เนื่องจากบริษัทจะรับซื้อผลผลิตทั้งหมด แต่แลกกับราคาค่าตอบแทนในการจ้างเลี้ยง/จ้างปลูกที่น้อยกว่าราคาผลผลิตในสัญญาแบบแรก เพราะโดยทั่วไปแล้วบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตจะคำนวณค่าจ้างเลี้ยง/เพาะปลูกตามราคาที่ตกลงไว้ในสัญญาคูณด้วยจำนวนของผลผลิต อย่างไรก็ตาม เกษตรกรยังต้องรับความเสี่ยงจากกรณีที่ผลผลิตสูญหายหรือล้มตายเช่นเดียวกับการทำสัญญาแบบแรก

ทั้งนี้ องค์การอาหารและการเกษตรแห่งองค์การสหประชาชาติ³² (FAO) กำหนดไว้ว่าภายในสัญญาการผลิตที่ใช้ในระบบเกษตรพันธสัญญาจะต้องมีข้อกำหนดที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ 3 อย่าง ดังต่อไปนี้

(1) ข้อกำหนดด้านการตลาด (Market Provision) คือข้อตกลงที่เกษตรกรผู้ผลิตและบริษัทผู้รับซื้อตกลงกันไว้ภายในสัญญาเป็นการล่วงหน้า ซึ่งเป็นเงื่อนไขเกี่ยวกับการรับซื้อและการขายสินค้าทางการเกษตร อันประกอบไปด้วย ระยะเวลาของสัญญา เนื้อหาของวิธีวัดคุณภาพของผลผลิต³³ เงื่อนไขการส่งมอบผลผลิต³⁴ ข้อกำหนดในเรื่องของค่าตอบแทนการผลิตของเกษตรกร³⁵ และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอันส่งผลถึงการผันผวนของตลาด³⁶ เช่น วิกฤตการณ์ทางการเมืองและเหตุสุดวิสัย³⁷

³² Eaton, C. and Shepherd, A., *supra note 10*, p.2.

³³ *Ibid.*, p.69.

³⁴ *Ibid.*, p.75.

³⁵ *Ibid.*, pp.75.

³⁶ *Ibid.*, p.79.

³⁷ *Ibid.*, p.63.

(2) ข้อกำหนดด้านการสนับสนุนปัจจัยการผลิต³⁸ (Resource Provision) คือการร่วมมือกันวางแผนกิจกรรมทางตลาดระหว่างบริษัทผู้ซื้อและเกษตรกรผู้ขาย โดยหากบริษัทได้ตกลงที่จะจัดหาซึ่งปัจจัยการผลิตต่างๆ มาให้แก่เกษตรกร เช่น เมล็ดพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่ดินเพื่อใช้ในการทำการเกษตร และเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต บริษัทจะต้องระบุรายละเอียดของปัจจัยการผลิตนั้นๆ รวมถึงเงื่อนไขการส่งมอบปัจจัยการผลิต³⁹ ราคาของปัจจัยการผลิตในกรณีที่เกิดการซื้อขายปัจจัยการผลิต⁴⁰ รายละเอียดของความผูกพันในกรณีที่มีการใช้ปัจจัยการผลิตนั้นๆ และเกิดเป็นข้อผูกพันขึ้นในสัญญา ตัวอย่างเช่น กรณีของบริษัท จีซีรา จำกัด⁴¹ (Gezira) ผู้ทำสัญญาร่วมกับเกษตรกรในการทำเกษตรกรรมขี้ฝาคอตตอน ในปี 2537 บริษัทได้สนับสนุนพื้นที่ทำการเกษตรให้แก่เกษตรกรโดยมีเงื่อนไขว่า บริษัทเป็นผู้มีอำนาจในการเข้าควบคุมการผลิตและกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของผลผลิตทั้งหมด เป็นต้น

(3) ข้อกำหนดด้านการบริหารการผลิต (Management Specification) คือข้อตกลงเกี่ยวกับหลักปฏิบัติที่เกษตรกรผู้ผลิตจะต้องถือปฏิบัติตามหากตกลงที่จะทำสัญญา อาทิเช่น คำแนะนำของบริษัทผู้ซื้อในเรื่องของวิธีการผลิต คำอธิบายของวิธีการใช้ปัจจัยการผลิต ขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่บริษัทผู้ซื้อได้กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด และเงื่อนไขการนัดประชุมเพื่อการติดตามผลความคืบหน้าต่างๆ ของการผลิต เป็นต้น⁴²

2.3 การทำเกษตรพันธสัญญาภายใต้กรอบองค์การสหประชาชาติ

ในปี 2548 Ramaswami และคณะ ได้ทำการสำรวจกลุ่มเกษตรกรในอินเดีย และพบว่าเกษตรกรร้อยละ 48 ของกลุ่มเกษตรกรผู้ทำเกษตรพันธสัญญา ต้องแบกรับภาระหนี้สินที่เกิดจากถูก

³⁸ *Ibid.*, pp.63-64.

³⁹ Kalamkar, S., "Inputs and Services Delivery System under Contract Farming: A Case of Broiler Farming," 25 *Agricultural Economic Research*, pp.515-521 (2012).

⁴⁰ Eaton, C. and Shepherd, A., *supra note 10*, p.92.

⁴¹ Jackson, J.C., and A.P. Cheater, "Contract Farming in Zimbabwe: Case Studies of Sugar, Tea, and Cotton" In PD Little & MJ Watts eds., *Living Under Contract Farming and Agrarian Transformation in Sub-Saharan Africa*, (Wisconsin: Madison, 1994), pp.163-164.

⁴² Eaton, C. and Shepherd, A., *supra note 10*, pp.109-111.

บังคับซื้อปัจจัยการผลิต คิดเป็นอัตราร้อยละ 10 ถึง 20 ของต้นทุนการผลิตในการเพาะปลูก และอัตรา ร้อยละ 15 ถึง 30 ของต้นทุนการผลิตในการทำฟาร์มปศุสัตว์ สาเหตุเนื่องมาจากข้อกำหนดในสัญญา ส่วนใหญ่ได้ระบุเงื่อนไขให้เกษตรกรต้องซื้อปัจจัยการผลิตจากบริษัทคู่ค้า โดยบริษัทจะเป็นผู้กำหนด ราคาปัจจัยการผลิตเอง⁴³ อีกทั้งงานวิจัยของ Williamson ยังได้สนับสนุนเพิ่มเติมว่า ในกรณีที่เกษตรกร ขาดเงินทุนในการซื้อปัจจัยการผลิตจากบริษัท บริษัทมักจะเสนอทางออกให้แก่เกษตรกรว่าให้เลือกทำ การกู้ยืมเงินจากบริษัท หรือสถาบันการเงิน ซึ่งเกษตรกรต้องแบกรับภาระดอกเบี้ยจากเงินกู้ยืมดังกล่าว อีกเช่นกัน⁴⁴

สำหรับประเทศไทย จากผลการศึกษาของ ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงษ์ และ ดร.ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ ในปี 2551 พบว่า บริษัทเอกชนบางแห่งได้ปฏิเสธการชำระราคาของผลผลิตในอัตราที่ตกลงกันไว้แล้ว ล่วงหน้าในเวลาทีเกษตรกรทำการส่งมอบผลผลิตให้แก่บริษัท โดยอ้างว่าคุณภาพของผลผลิตไม่เป็นไป ตามที่ตกลงกันในสัญญาขณะที่เนื้อหาของสัญญากลับไม่ได้ระบุถึงวิธีการในการระงับข้อพิพาทที่อาจ เกิดขึ้นระหว่างคู่สัญญาแต่อย่างใด ทำให้เกษตรกรตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เนื่องจากมีข้อกำหนดในสัญญา ที่ปิดกั้นไม่ให้เกษตรกรสามารถนำผลผลิตที่ไม่ได้เกณฑ์มาตรฐานของคู่สัญญาไปขายทอดตลาดได้ ทำ ให้เกษตรกรจำต้องแบกรับความเสียหายในการผลิตโดยไม่มีผลตอบแทน⁴⁵ และจากผลการศึกษาเชิงสถิติ ของ รศ.ดร. เบญจพรณ เอกะสิงห์ และคณะ ในปี 2554 พบว่าเกษตรกรร้อยละ 30 ในกลุ่มผู้ทำกิจการ เพาะปลูกพืช และเกษตรกรร้อยละ 60 ในกลุ่มผู้ทำกิจการเลี้ยงสัตว์ ภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญาต้อง แบกรับหนี้สินจากการถูกบริษัทเอกชนบังคับลงทุนซื้อปัจจัยการผลิตราว 1.2 ล้านบาทต่อครัวเรือน⁴⁶

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าปัญหาที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นสืบเนื่องมาจากการที่นิติสัมพันธ์ระหว่าง คู่สัญญา กล่าวคือ เกษตรกรผู้ผลิต และบริษัทเอกชน มีลักษณะที่ไม่เป็นธรรมซึ่งเกษตรกรมักจะตก

⁴³ Ramaswami, B., BIRTHAL, P.S., and JOSHI, P.K., "Efficiency and Distribution in Contract Farming: The Case of Indian Poultry Growers," 91 *Discussion Papers in Economics* (2006), pp.15-19.

⁴⁴ Williamson, O., "Credible Commitment: Using Hostages to Support Exchange," 73 *American Economic Review*, pp. 519-540 (1983).

⁴⁵ Aree Wiboonpongse and Songsak Sriboonchitta, "Overview of Contract Farming in Thailand: Lessons Learned," 112 *ADB Institute Discussion Paper* (2008), pp.8-10.

⁴⁶ เบญจพรณ เอกะสิงห์, จีรวรรณ กิจชัยเจริญ และ พรสิริ สืบพงษ์สังข์, "ผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อย ความ เชื่อมโยงก่อนนโยบายสาธารณะ," *ความเสี่ยงในการเกษตรระบบพันธสัญญาในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน*, น. 2-14 (2554).

เป็นฝ่ายเสียเปรียบในการกำหนดรายละเอียดในสัญญา⁴⁷ โดยเหตุผลหลักของการเกิดสัญญาอันไม่เป็นธรรมนั้นเนื่องมาจากหลักกฎหมายเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาที่ใช้บังคับผู้มีพื้นฐานมาจากหลักเสรีภาพในการทำสัญญาของบุคคลในการที่จะแสดงเจตนาทำนิติกรรมหรือสัญญาเพื่อก่อให้เกิดสิทธิหรือหน้าที่ผูกพันกันได้ตามความสมัครใจ และรับรองหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา โดยที่ข้อตกลงในสัญญาใดๆ ที่คู่สัญญาตกลงกันเป็นเสมือนกฎหมายที่ใช้บังคับในระหว่างคู่สัญญาให้จำต้องปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นไปตามหลักกฎหมายโรมันที่ว่าสัญญาต้องเป็นสัญญา⁴⁸ (Pacta Sun Servanda) โดยรัฐจะเข้าไปแทรกแซงการทำสัญญานั้นไม่ได้ แต่รัฐจะเข้าขัดขวางการแสดงเจตนาที่ต่อเมื่อเป็นการกระทำที่ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายหรือขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน และจะเข้าควบคุมการแสดงเจตนาเพื่อให้เป็นการแสดงเจตนาโดยสมัครใจ หากเป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย รัฐจะไม่เข้าแทรกแซงแม้ว่าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งก็ตาม แต่เมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป การทำสัญญาถูกพัฒนาให้แตกต่างไปจากเดิมทั้งรูปแบบของสัญญาและเนื้อหาที่กำหนดในสัญญา โดยที่สัญญาไม่ได้เกิดจากลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างเสนอความประสงค์ หรือตกลงกันในแต่ละข้อของสัญญาทำให้เกิดปัญหาด้านอำนาจต่อรองของคู่สัญญา ซึ่งคู่สัญญาฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองดีกว่าจะรู้ถือว่าตนเองเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบแต่ก็ต้องจำยอมเข้าทำสัญญาด้วย⁴⁹ ดังจะเห็นได้จากการทำเกษตรพันธสัญญาระหว่างเกษตรกรและบริษัท โดยบริษัทอาศัยฐานะทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่าเป็นผู้กำหนดรายละเอียดในสัญญา ทั้งนี้ การทำสัญญามีลักษณะเป็นสัญญาสำเร็จรูปที่บริษัทเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขต่างๆ ในสัญญาไว้ล่วงหน้าเพียงฝ่ายเดียวเพื่อประโยชน์ของบริษัทเป็นหลัก โดยเกษตรกรมีสิทธิเพียงเล็กน้อยจะยอมรับทำสัญญานั้นหรือไม่เท่านั้น ไม่มีสิทธิขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในสัญญาได้ ซึ่งเงื่อนไขในสัญญาสำเร็จรูปต่างๆ เหล่านี้สร้างความได้เปรียบให้แก่บริษัทผู้ร่างสัญญาเป็นอย่างมาก และก่อให้เกิด

⁴⁷ Prowse, M., *supra* note 25, p. 13.

⁴⁸ วรเจตน์ ภาศิริรัตน์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง: หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2549), น. 239.

⁴⁹ รวิวรรณ รักถิ่นกำเนิด, “คอนแทรกฟาร์มมิ่ง สหฟาร์ม สัญญารัดคอ เกษตรกรจำยอมถูกเอาเปรียบ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2557, จาก <http://www.ftawatch.org/node/40160>

ความไม่เป็นธรรมแก่เกษตรกรผู้ผลิต⁵⁰ ยกตัวอย่างเช่น การระบุเงื่อนไขให้บริษัทมีสิทธิบอกเลิกสัญญา ก่อนที่เกษตรกรจะคืนทุน หรือการระบุเงื่อนไขที่กำหนดให้อำนาจในการตัดสินใจต่ออายุสัญญาขึ้นอยู่กับบริษัทเพียงฝ่ายเดียว หรือการระบุเงื่อนไขให้เกษตรกรต้องลงทุนในปัจจุบันที่ที่สูง โดยผลกระทบการลงทุนไปยังเกษตรกรทั้งหมด และหากเกษตรกรไม่ดำเนินการตามเงื่อนไขดังกล่าว บริษัทอาจจะยกข้ออ้างเป็นเหตุไม่รับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร หรือใช้เป็นเงื่อนไขในการบอกเลิกสัญญาแก่เกษตรกรได้ หรือการที่มีการระบุเงื่อนไขให้เกิดการอนุโลมสำหรับกรณีที่บริษัทชำระเงินค่าผลผลิตล่าช้ากว่าระยะเวลาที่ตกลงกัน เป็นเหตุให้เกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้แก่ธนาคารได้ตรงตามกำหนดเวลา โดยเกษตรกรต้องรับภาระดอกเบี้ยที่เกิดจากการผิดนัดชำระหนี้ หรือการที่บริษัทไม่ให้เกษตรกรรับรู้เกณฑ์การคิดค่าตอบแทน หรือใช้สูตรการคำนวณที่ยุ่งยาก ซับซ้อนเกินกว่าที่เกษตรกรจะทำความเข้าใจได้⁵¹ ซึ่งที่กล่าวไปทั้งหมดนี้เป็นสาเหตุที่ทำให้การทำเกษตรพันธสัญญาเป็นปัญหามากมายในปัจจุบัน

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการตอบโต้กับปัญหาที่กล่าวมาในข้างต้น องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างมาตรฐานแก่การทำเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรมกับคู่สัญญาทุกฝ่าย โดยองค์การสหประชาชาติได้มอบหมายหน้าที่ในการสร้างมาตรฐานในการทำเกษตรพันธสัญญาให้อยู่ในการกำกับดูแลของหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

(1) องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ

องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations; FAO) เป็นหนึ่งในองค์การชำนาญพิเศษขององค์การสหประชาชาติ ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2488 โดยมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี ภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานในการผลิตและจัดสรรผลผลิตทางการเกษตรให้เพียงพอต่อจำนวนประชากรโลก และให้การช่วยเหลือแก่เกษตรกรที่ถูกเอารัดเอาเปรียบโดยบริษัทเอกชนในระบบเกษตรพันธสัญญา⁵²

⁵⁰ กฤษฎา ศุภวรรณะกุล, “อาหารไทยกำลังวิกฤต 5 บริษัทผูกขาด ทำสัญญาสำเร็จรูปบีบเกษตรกรให้ผลิตระดมสร้างเครือข่ายระบบที่ไม่เป็นธรรม,” สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2557, จาก <http://tcijthai.com/tcijthainews/view.php?ids=671>

⁵¹ พิมพ์เพ็ญ พรเฉลิมพงศ์ และนิธิยา รัตนานนท์, “Contact farming / เกษตรพันธสัญญา,” สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2557, จาก <http://www.foodnetworksolution.com/wiki/word/3120>

⁵² FAO, Guiding principles for responsible contract farming operations, (Rome : FAO, 2012), pp. 1-3.

ทั้งนี้ บทบาทที่สำคัญขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) คือการเป็นแกนนำสำคัญในการปฏิวัติมาตรฐานการทำเกษตรพันธสัญญาให้เกิดความเป็นธรรมแก่เกษตรกรผู้ผลิต นอกจากนี้ องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ยังออกมาตรการในการอารักขาพืชระหว่างประเทศ⁵³ (International Plant protection Convention; IPPC) เพื่อควบคุมมาตรฐานสุขอนามัยพืชระหว่างประเทศ⁵⁴ (International Standards Phytosanitary Measures; ISPMs) และดูแลสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร⁵⁵ (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture; ITPGRFA) เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรที่ไม่ใช่เจ้าของพันธุกรรมพืชได้มีโอกาสซื้อขายพันธุกรรมพืชอย่างเสรีอีกด้วย

(2) สถาบันกองทุนระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม

สถาบันกองทุนระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม (International Fund for Agricultural Development; IFAD) เป็นอีกหนึ่งในองค์กรชำนาญพิเศษขององค์การสหประชาชาติทางการเงินเพื่อเกษตรกรรมโดยเฉพาะ⁵⁶ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2517 และได้มีผลสมบูรณ์ในเดือนธันวาคม 2520 เมื่อกลุ่มประเทศสมาชิกทั้งหมด 172 ประเทศ⁵⁷ ได้ลงนามให้สัตยาบันร่วมกันครบทุกประเทศ โดยมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และมีเป้าหมายคือช่วยเหลือเกษตรกรในกลุ่มประเทศสมาชิกให้พ้นจากปัญหาความยากจนและหิวโหย⁵⁸ ด้วยการให้ความช่วยเหลือด้านเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ ด้านการจัดหาอาหารที่อุดมด้วยโภชนาการทางอาหาร และด้านการช่วยเหลือโดยไม่มีผลตอบแทน อาทิ เช่น การจัดตั้งสถาบันการศึกษาสำหรับเกษตรกรผู้ยากไร้ การจัดตั้งศูนย์วิจัยและฝึกอบรมเพื่อพัฒนากิจการด้านการเกษตร และโครงการอื่นๆ เหล่านี้เพื่อพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร⁵⁹

⁵³ FAO, “Convention text: Convention text, model instruments and relate information,” Retrieved 20 November 2016, from <https://www.ippc.int/en/core-activities/governance/convention-text>

⁵⁴ FAO, Guide to implementation of phytosanitary standards in forestry, (Rome : FAO, 2011), pp. 8-10.

⁵⁵ FAO, International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, (Rome : FAO, 2009), pp. 5-6.

⁵⁶ IFAD, “Who we are,” Retrieved 24 November 2016 from <https://www.ifad.org/en/who/tags/1675250>

⁵⁷ IFAD, “IFAD Member states,” Retrieved 24 November 2016 from <https://www.ifad.org/who/governance/list/all/tags/1671717>.

⁵⁸ IFAD, Why IFAD?, (Rome: IFAD, 2014), pp.2-7.

⁵⁹ IFAD, IFAD at a glance, 2016, (Rome: IFAD, 2016), p.1-4.

ทั้งนี้ แต่เดิมสถาบันกองทุนระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม (IFAD) ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยจัดระเบียบการทำเกษตรพันธสัญญา แต่ในปี 2554 สถาบัน IFAD ได้ทำการศึกษาสถิติการทำเกษตรกรรมทั่วโลกตั้งแต่ปี 2513 ถึง 2546 ที่จัดทำโดยธนาคารโลก⁶⁰ (World Bank) แล้วพบว่าโครงสร้างของเกษตรกรรมทั่วโลกได้เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด มีการทำเกษตรพันธสัญญาร่วมกับบริษัทเอกชนมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรรายย่อย (Smallholder) เนื่องจากเศรษฐกิจโลกเปลี่ยนผันอย่างรวดเร็วทำให้ราคาสินค้าเกษตรในตลาดไม่คงที่ กลุ่มเกษตรกรรายย่อยไม่สามารถค้าขายในตลาดได้เช่นเคย จึงต้องหันมาพึ่งพาระบบตลาดปิด (Closed Market) เพื่อขายตรงกับบริษัทเอกชน⁶¹ ทว่าปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในระบบเกษตรพันธสัญญากลับส่งผลให้เกษตรกรต้องตกเป็นผู้สูญเสียรายได้และเป็นหนี้สิน ทำให้ในปี 2556 องค์กรสหประชาชาติได้แต่งตั้งให้สถาบันกองทุนระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม (IFAD) เป็นผู้ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาของการทำเกษตรพันธสัญญาในกลุ่มเกษตรกรรายย่อยและให้เป็นผู้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นร่วมกับองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) และสถาบันระหว่างประเทศเพื่อสร้างเอกภาพให้แก่กฎหมายเอกชน (UNIDROIT)

(3) องค์กรเกษตรกรโลก

องค์กรเกษตรกรโลก (World Farmer Organization; WFO) เป็นอีกหนึ่งในองค์กรขบวนการพิเศษขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2554 โดยมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการรวบรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตและหน่วยงานหรือองค์กรความร่วมมือต่างๆ ทั่วโลกเข้าด้วยกันเพื่อกำหนดนโยบายการทำเกษตรกรรมที่ดีให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ รวมทั้งสนับสนุนชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร ครอบครัวและชุมชนให้ดียิ่งขึ้น⁶² ทั้งนี้ องค์กรเกษตรกรโลก (WFO) เป็นองค์กรที่รวบรวมคำร้องเรียนจากเกษตรกรเรื่องปัญหาในเกษตรพันธสัญญาและขึ้นนำเสนอแก่องค์การสหประชาชาติในปี 2555 จนเป็นผลให้เกิดการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติเพื่อหาแนวทางที่จะทำให้การทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศต่างๆ เป็นไปอย่างเป็นธรรมขึ้นในปีถัดมา

⁶⁰ World Bank, World Development Report 2008: Agriculture for development, (Washington DC : The International Bank for Reconstruction and Development, 2008), p.138.

⁶¹ Thapa, G. and Gaiha, R., “Smallholder Farming in Asia and the Pacific: Challenges and opportunities,” papers presented at Conference on New Directions for Smallholder Agriculture organized by International Fund for Agricultural Development in Rome, (24-25 January 2011), pp.10-12.

⁶² WFO, “Discover WFO,” Retrieved 24 November 2016 from <http://www.wfo-oma.com/GA2015>

(4) องค์การการค้าโลก

องค์การการค้าโลก (World Trade Organization; WTO) เป็นอีกหนึ่งในองค์การชำนาญพิเศษขององค์การสหประชาชาติทางด้านข้อตกลงทางการค้าระหว่างชาติ ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2538 โดยมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อเป็นเวทีในการเจรจาลดอุปสรรคและข้อกีดกันทางการค้าและจัดทำกฎระเบียบการค้าระหว่างประเทศเพื่อสนับสนุนให้การค้าโลกมีความเสรียิ่งขึ้น บนพื้นฐานของการแข่งขันที่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ยังช่วยระงับข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศ และให้การตรวจสอบพร้อมกับทบทวนนโยบายการค้าของกลุ่มประเทศสมาชิก ซึ่งปัจจุบันมีทั้งหมด 164 ประเทศ⁶³

ทั้งนี้ องค์การการค้าโลก (WTO) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระเบียบการทำเกษตรพันธสัญญาเมื่อปี 2557 หลังจากสถาบันระหว่างประเทศเพื่อสร้างเอกภาพให้แก่กฎหมายเอกชน (UNIDROIT) ได้เสนอแนะให้รัฐบาลของกลุ่มประเทศสมาชิกยึดถือข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights; TRIPS) ข้อตกลงว่าด้วยการใช้บังคับมาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures; SPS) และ ข้อตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า (Technical Barriers to Trade Agreement; TBT) ในการเพิ่มมาตรการควบคุมและคุ้มครองผู้ที่ทำเกษตรพันธสัญญา

(5) องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ

องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (Office International des Epizooties; OIE) เป็นองค์การรัฐบาลระหว่างประเทศที่ไม่ได้ขึ้นตรงกับองค์การสหประชาชาติ ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2467 ตามข้อตกลงของนานาชาติเพื่อควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคระบาดที่ร้ายแรงในสัตว์ โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 176 ประเทศ และมีวัตถุประสงค์หลักคือ สร้างความโปร่งใสในสถานการณ์โรคระบาดสัตว์ทั่วโลก พร้อมทั้งรวบรวม วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการควบคุมโรคระบาดในสัตว์ นอกเหนือจากนั้นยังวางมาตรการควบคุมโรคในสัตว์ที่ก่อให้เกิดความสูญเสียในเชิงธุรกิจหรือ

⁶³ WTO, Understanding the WTO, 5, (Geneva : WTO, 2015), pp.9-13.

ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพของมนุษย์ และออกเป็นข้อกำหนดกลางด้านสุขภาพสัตว์เพื่อใช้ในการเจรจาทางการค้า⁶⁴

ทั้งนี้ องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (OIE) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระเบียบการทำเกษตรพันธสัญญาเมื่อปี 2557 เช่นเดียวกับองค์การการค้าโลก (WTO) เนื่องจากสถาบัน UNIDROIT ได้ยื่นข้อเสนอแนะให้รัฐบาลของกลุ่มประเทศภาคีสมาชิกยึดถือข้อตกลงว่าด้วยการประกันความปลอดภัยในอาหารจากสินค้าปศุสัตว์และส่งเสริมการจัดการสวัสดิภาพสัตว์บนพื้นฐานข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ (Food safety and animal welfare) ในการเพิ่มมาตรการคุ้มครองผู้บริโภคและมาตรการควบคุมและคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา

(6) องค์การสหภาพเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืช

องค์การสหภาพเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืช (International Union for the Protection of New Varieties of Plants; UPOV) เป็นองค์การรัฐบาลระหว่างประเทศที่ไม่ได้ขึ้นตรงกับองค์การสหประชาชาติ ซึ่งจัดตั้งขึ้นพร้อมกับการร่างข้อตกลงในการคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2504 (UPOV 1961) ซึ่งเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่ให้การคุ้มครองผลประโยชน์ของนักวิจัยหรือบริษัทเอกชน ผู้ค้นพบและถือครองสิทธิการเป็นเจ้าของพันธุ์พืช โดยสำนักงานใหญ่ขององค์การสหภาพเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืช (UPOV) ตั้งอยู่ที่นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ปัจจุบันมีสมาชิกอยู่ทั้งหมด 74 ประเทศ ภายใต้ข้อตกลงในการคุ้มครองพันธุ์พืช ฉบับใหม่ พ.ศ. 2534 (UPOV 1991) ที่เปิดโอกาสให้เกษตรกรที่ไม่ใช่เจ้าของพันธุ์พืชสามารถซื้อขายพันธุ์พืชได้หากได้รับการอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของพันธุ์พืชนั้น⁶⁵ ซึ่งเป็นหนึ่งในข้อตกลงที่สถาบัน UNIDROIT ได้เสนอแนะแก่รัฐบาลของกลุ่มประเทศภาคีสมาชิกในการใช้คุ้มครองกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของพันธุ์พืชและคุ้มครองสิทธิประโยชน์และเจ้าของพันธุ์พืชในเกษตรพันธสัญญา

(7) สถาบันระหว่างประเทศเพื่อสร้างเอกภาพให้แก่กฎหมายเอกชน

⁶⁴ สำนักมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, “องค์การระหว่างประเทศ, องค์การและข้อตกลงระหว่างประเทศ, องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (World Organization for Animal Health หรือ Office International des Epizooties; OIE),” สืบค้นเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.acfs.go.th/foodsafety/oie.php>

⁶⁵ UPOV 1991, Article 15.

สถาบันระหว่างประเทศเพื่อสร้างเอกภาพให้แก่กฎหมายเอกชน (International Institute for the Unification of Private Law; UNIDROIT) เป็นองค์การรัฐวิสาหกิจระหว่างประเทศที่ไม่ได้ขึ้นตรงกับองค์การสหประชาชาติ ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2469 โดยมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และมีวัตถุประสงค์คือการสร้างเอกภาพทางกฎหมายเอกชนระหว่างประเทศให้แก่ภาคเอกชน ปัจจุบันมีประเทศสมาชิกทั้งสิ้น 63 ประเทศ⁶⁶ ซึ่งสถาบัน UNIDROIT เป็นหนึ่งในแกนนำในการปฏิวัติมาตรฐานการทำเกษตรพันธสัญญาให้เกิดความเป็นธรรมแก่เกษตรกรผู้ผลิตโดยได้รับการสนับสนุนหลักจากองค์การสหประชาชาติและองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) โดยเริ่มต้นที่การจัดประชุมประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติเพื่อหาแนวทางในการอำนาจต่อรองที่เท่าเทียมกันระหว่างคู่สัญญาในเกษตรพันธสัญญาและเสนอวิธีการระงับข้อพิพาทที่เหมาะสมแก่กลุ่มประเทศสมาชิก

2.4 แนวปฏิบัติในการทำเกษตรพันธสัญญาของสถาบัน UNIDROIT

ตั้งแต่ต้นปี 2556 จนถึงปลายปี 2557 ที่ผ่านมา สถาบันระหว่างประเทศเพื่อสร้างเอกภาพให้แก่กฎหมายเอกชน (UNIDROIT) ได้ร่วมมือกับองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) กองทุนระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม (IFAD) และองค์การเกษตรกรโลก (WFO) จัดประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติเพื่อหาแนวทางที่จะทำให้การทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศต่างๆ เป็นไปอย่างเป็นธรรม สร้างอำนาจต่อรองที่เท่าเทียมกันระหว่างคู่สัญญาและเสนอวิธีการระงับข้อพิพาทที่ดีและเหมาะสม พร้อมทั้งเสนอวิธีการเยียวยาความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นภายใต้มาตรการเดียวกัน โดยเลขาราชการจากสถาบัน UNIDROIT เป็นผู้ดำเนินการประชุมและนำเสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขให้แก่ที่ประชุมเป็นรายแรก⁶⁷ โดยเป็นการกล่าวถึงนโยบายทางกฎหมายที่ใช้ในการกำกับดูแลการทำสัญญาการผลิตของประเทศต่างๆ อาทิเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศสเปน ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอินเดีย ซึ่งส่วนใหญ่ให้ความสำคัญแก่

⁶⁶ UNIDROIT, “History and Overview,” Retrieved 27 November 2016, from <http://unidroit.org/about-unidroit/overview>

⁶⁷ UNIDROIT, “Report on First Meeting of the UNIDROIT Working Group for the preparation of a Legal Guide on Contract Farming,” papers presented at UNIDROIT Working Group for the preparation of a Legal Guide on Contract Farming UNIDROIT Rome, (28 – 13 January 2013), pp.2-4.

การกำหนดสัญญามาตรฐาน⁶⁸ เป็นผลให้การประชุมครั้งนั้นเกิดข้อตกลงร่วมกันในการยกร่างแนวปฏิบัติที่ดีในการทำเกษตรพันธสัญญาขึ้น โดย WFO รับผิดชอบในการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาพร้อมทั้งจัดทำทสรูปข้อเสนอแนะจากกลุ่มเกษตรกรเหล่านั้น IFAD รับผิดชอบในการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาการทำเกษตรพันธสัญญาของกลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่อยู่ในระบบเกษตรพันธสัญญาพร้อมทั้งจัดทำมาตรการเยียวยาความเสียหายให้แก่เกษตรกร ส่วน FAO และ UNIDROIT รับผิดชอบในการศึกษามาตรการคุ้มครองทางกฎหมาย ยกร่างรูปแบบการเขียนสัญญาที่เป็นธรรม และรวบรวมผลการศึกษาของทุกฝ่ายพร้อมทั้งเสนอในที่ประชุมเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2557 ภายใต้หัวข้อ แนวทางบริหารจัดการที่ดีในการทำเกษตรพันธสัญญา (Good Corporate Practices in Contract Farming) และยกร่างเป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการทำเกษตรพันธสัญญา⁶⁹ อีกครั้งเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2558 ซึ่งสามารถสรุปเป็นใจความสำคัญได้ว่า การสร้างความเป็นธรรมให้แก่คู่สัญญาทุกฝ่ายภายในระบบเกษตรพันธสัญญานั้น จำเป็นต้องประกอบด้วย (1) มีแบบสัญญามาตรฐาน (2) มีกฎหมายภายในประเทศที่ใช้ในการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา และ (3) มีการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ โดยองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน ควรมีรายละเอียดตามที่ระบุไว้ในข้อ 2.4.1 ข้อ 2.4.2 และ ข้อ 2.4.3 ตามลำดับ

2.4.1 จัดทำแบบสัญญามาตรฐาน

หนึ่งในวิธีที่สามารถสร้างการสื่อสารที่เข้าใจได้ มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้คือการสร้างมาตรฐานเดียวกันให้แก่คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาภายใต้หลักการสมัครใจ รับรู้ล่วงหน้า และได้รับข้อมูลเพียงพอ (Free, Prior and Informed Consent; FPIC) กล่าวคือการสร้างสัญญามาตรฐานให้แก่สัญญาการผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่ใช้ในระบบเกษตรพันธสัญญา ซึ่งสถาบัน UNIDROIT ได้ยกร่างสัญญามาตรฐานที่เหมาะสมต่อระบบเกษตรพันธสัญญาไว้โดยกำหนดให้มีลักษณะดังต่อไปนี้

⁶⁸ UNIDROIT, *supra note 30*, p.8-14.

⁶⁹ UNIDROIT, “Good Corporate Practice in Contract Farming,” papers presented at Consultation Workshop on the UNIDROIT/FAO Legal Guide on Contract Farming organized by UNIDROIT in Rome, (10 October 2014), pp.2-18.

2.4.1.1 ใบปะหน้า

ใบปะหน้า (Cover Sheet) คือ เอกสารส่วนหนึ่งของสัญญาการผลิตที่เป็นเสมือนข้อสรุปของเนื้อหาที่สำคัญภายในสัญญา (Executive Summary) ซึ่งสถาบัน UNIDROIT ได้อธิบายรายละเอียดของใบปะหน้าที่ดีไว้ในหัวข้อ “การก่อเกิดสัญญา” (Contract Formation) ว่าควรแบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

(1) ข้อเสนอ (Offer)

เป็นส่วนที่อธิบายถึงโอกาสและอรรถประโยชน์ที่คู่สัญญาทุกฝ่ายจะได้รับหากได้ทำเกษตรพันธสัญญาร่วมกัน บริการต่างๆ ที่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตจะเป็นผู้ให้บริการเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรผู้ผลิต เช่น บริการจัดหาปัจจัยการผลิต บริการขนส่งผลผลิตไปโรงงาน เป็นต้น บริการต่างๆ ที่เกษตรกรผู้ผลิตจะพึงมีให้แก่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิต เช่น บริการเพาะปลูกพันธุ์พืชหรือเลี้ยงสัตว์ บริการดำเนินการผลิต และบริการเก็บเกี่ยวผลผลิต เป็นต้น ทั้งนี้ ยังรวมไปถึงการรับประกันความเสี่ยงในรูปแบบต่างๆ ที่คู่สัญญาทุกฝ่ายจะพึงมีให้แก่กันด้วย เช่น ข้อเสนอในการรับประกันราคาผลผลิตที่ทั้งบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตและเกษตรกรผู้ผลิตพอใจ ข้อเสนอในการกำหนดราคาผลผลิตของบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต และข้อเสนอในการประกันคุณภาพผลผลิตของเกษตรกรผู้ผลิต เป็นต้น ทั้งนี้ การยื่นข้อเสนอใดๆ จะต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายและไม่ขัดต่อหลักสากลเสมอ

(2) เงื่อนไขในการรับข้อเสนอ (Acceptance)

เป็นส่วนที่ระบุถึงภาระหน้าที่ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นหลังจากคู่สัญญาได้ลงนามยอมรับข้อตกลงร่วมกัน โดยจะประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับระยะเวลาที่ใช้ในการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิต กำหนดการส่งมอบผลผลิต คำอธิบายเกี่ยวกับผลของสัญญา และข้อผูกพันต่างๆ หากมีการยอมรับข้อเสนอ ตัวอย่างเช่น บริษัทได้ยื่นข้อเสนอในการจัดหาเรือนเพาะชำมาให้เกษตรกรโดยเสนอเงื่อนไขว่าเกษตรกรจะต้องชำระค่าเรือนเพาะชำให้แก่ตนเป็นงวดๆ ทุกเดือน จนกว่าจะครบจำนวน เป็นต้น

ทั้งนี้ คู่สัญญาฝ่ายที่ยื่นข้อเสนอจะต้องลงนามรับรองการยื่นข้อเสนอ และคู่สัญญาฝ่ายที่ต้องการจะรับข้อเสนอ ก็จะต้องลงนามเพื่อยอมรับข้อเสนอ นั้นด้วย ข้อเสนอและเงื่อนไขข้อตกลงที่ระบุไว้ในข้อเสนอจึงจะมีผลบังคับใช้เป็นสัญญา ซึ่งหลังจากนั้น หากคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ได้กระทำตามที่ข้อตกลง ก็จะมีผลเป็นการผิดสัญญา (Breach of Contract) โดยทันที

ขณะเดียวกัน เมื่อมีการลงนามยอมรับข้อเสนอแล้ว คู่สัญญาฝ่ายที่ยอมรับข้อเสนอก็จะถือว่าได้ลงนามเพื่อยอมรับความเสี่ยงในการทำสัญญานั้นด้วย หากเกิดเหตุสุดวิสัยขึ้น คู่สัญญาฝ่ายที่ยอมรับข้อเสนอจะต้องรับความเสียหายนั้นเท่ากับคู่สัญญาอีกฝ่าย โดยจะไม่มีคู่สัญญาฝ่ายไหนสามารถหลีกเลี่ยงหรือผลักภาระความเสี่ยงในส่วนของตนไปให้แก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งได้

(3) สถานภาพและความสามารถของผู้ทำสัญญา (Capacity)

คือการระบุสถานภาพและขีดความสามารถของคู่สัญญาฝ่ายที่ยื่นข้อเสนอ (Limitation) ซึ่งจะเป็นส่วนที่อธิบายระบุถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจของคู่สัญญาฝ่ายผู้ผลิตและผู้รับซื้อผลผลิต ความสามารถในการผลิตของคู่สัญญาฝ่ายผู้ผลิต และความเสี่ยงใดๆ ที่อาจเกิดขึ้น ทั้งนี้ ผู้ยื่นข้อเสนอจะต้องระบุถึงวิธีการเยียวยาความความเสียหายที่เกิดขึ้นจากความเสี่ยงนั้นๆ แก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะความเสี่ยงที่เกิดจากเหตุสุดวิสัยต่างๆ ที่เป็นความเสียหายที่เกิดจากสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือความควบคุมของคู่สัญญา โดยคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายนั้นร่วมกัน⁷⁰

(4) การยอมรับความเสี่ยง (Consent)

คือส่วนที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต้องลงนามยอมรับความเสี่ยงในความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการทำเกษตรพันธสัญญาร่วมกัน โดยสัญญาจะไม่มีผลบังคับใช้ หากคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายไม่ยอมรับต่อความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นซึ่งถูกระบุไว้แล้วในส่วนขอบเขตของข้อเสนอดังกล่าวข้างต้น

2.4.1.2 รายละเอียดในสัญญา

นอกเหนือจากการร่างเอกสารใบปะหน้า (Cover Sheet) แล้ว สถาบัน UNIDROIT ยังได้แนะนำการวางโครงสร้างของสัญญาไว้ ดังนี้

(1) วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ (Purpose) คือส่วนที่อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการทำเกษตรพันธสัญญา ระหว่างคู่สัญญา โดยจะระบุเฉพาะวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกันเท่านั้นในสัญญา เช่น ความต้องการทำฟาร์มปศุสัตว์โดยมีเกษตรกรผู้ผลิตเป็นผู้เลี้ยงดู และมีบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิต และรับซื้อผลผลิต เป็นต้น

⁷⁰ UNIDROIT, FAO, IFAD, *supra note 5*, pp.63-64.

(2) ลักษณะของสถานที่ทำการผลิต

ลักษณะของสถานที่ทำการผลิต (Identification of the production site) เป็นส่วนที่อธิบายถึง โครงสร้างและลักษณะของสถานที่ที่ใช้ในการทำเกษตรพันธสัญญา โดยจะต้องประกอบด้วยแบบแปลน ของสถานที่ (Construction) รายละเอียดเกี่ยวกับคุณภาพของดิน (Soil quality) สำหรับกรณีทำเกษตร เพาะปลูก รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของสถานที่ทำการผลิต (Environment) และรายละเอียด เกี่ยวกับฤดูกาลต่างๆ ที่มีการทำการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ (Season)

(3) สิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา

สิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา (Obligations of the parties) เป็นส่วนที่อธิบายถึงข้อตกลงใน การทำงานร่วมกันของคู่สัญญาเมื่อคู่สัญญาได้ลงนามยอมรับตามข้อเสนอและเงื่อนไขต่างๆ ที่ระบุไว้ ในใบปะหน้า (Cover Sheet) นั้นแล้ว โดยคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจะต้องยึดถือและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ตัวอย่างเช่น บริษัทผู้รับซื้อเนื้อสุกรได้ยื่นข้อเสนอที่จะว่าจ้างเกษตรกรผู้ผลิตในการเลี้ยงดูสุกรและ ชำแหละเนื้อสุกร โดยมีเงื่อนไขว่าตลอดการเลี้ยงดูสุกรจนเติบโตและการชำแหละเนื้อสุกรจะต้อง เป็นไปอย่างถูกสุขอนามัยตามเกณฑ์มาตรฐานที่บริษัทได้กำหนดไว้ โดยบริษัทจะเป็นผู้จัดหาพันธุ์สุกร ให้ และจะเข้ามารับเนื้อสุกรพร้อมให้ค่าตอบแทนทุกๆ 6 เดือน กรณีเช่นนี้ หากเกษตรกรยอมรับใน ข้อเสนอและเงื่อนไข เกษตรกรจะมีภาระหน้าที่ คือการเลี้ยงดูสุกร การชำแหละเนื้อสุกร และการรักษา สุขอนามัยตลอดกระบวนการผลิต ส่วนบริษัทจะมีหน้าที่ในการจัดหาพันธุ์สัตว์ รับมอบผลผลิต ณ สถานที่ผลิต และชำระค่าตอบแทนการผลิตทุก 6 เดือน เป็นต้น ทั้งนี้ สถาบัน UNIDROIT ได้อธิบาย ถึงลักษณะทั่วไปของคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาไว้ ดังนี้

(ก) ผู้รับซื้อผลผลิต (Buyer) หรือผู้ว่าจ้างผลิต (Employer) คือ บุคคลหรือนิติบุคคลที่กระทำ ข้อตกลงร่วมกับผู้ผลิตเพื่อที่จะว่าจ้างผู้ผลิตให้ผลิตผลผลิตทางการเกษตรให้แก่ตน โดยผู้รับซื้อผลผลิต จะมีหน้าที่ในการชี้แจงรายละเอียดสิทธิประโยชน์ของเกษตรกรผู้ผลิต และเปิดเผยความเสี่ยงที่ เกษตรกรจะได้รับหลังจากทำสัญญา พร้อมทั้งแจกแจงเงื่อนไขในสัญญา⁷¹ อาทิเช่น การคำนวณ ผลตอบแทน มาตรฐานของการผลิตหรือผลผลิตที่ตนต้องการ ขอบเขตระยะเวลาของสัญญา การสิ้นสุด ของสัญญา การต่ออายุสัญญา การระงับข้อพิพาท หรือข้อผูกพันอื่นๆ เป็นต้น อีกทั้งยังต้องระบุข้อมูล สถานภาพทางเศรษฐกิจของตนลงในเอกสารสัญญาการผลิต โดยรายละเอียดดังกล่าวจะต้องใช้ภาษาที่ เข้าใจง่าย เพื่อเป็นประโยชน์และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เกษตรกร นอกจากนี้ ผู้รับซื้อผลผลิตต้องจัด

⁷¹ *Ibid.*, pp.43-49.

อบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรผู้ผลิต รวมถึงจัดหาเครื่องมือหรือปัจจัยการผลิตที่จำเป็นแก่การทำเกษตร พันธสัญญาให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต เพื่อให้เกษตรกรผู้ผลิตมีความรู้และความสามารถเพียงพอต่อการ ดำเนินการผลิตผลผลิต นอกเหนือจากนี้ ผู้รับซื้อผลผลิตยังต้องจัดเตรียมบุคลากรเพื่อให้คำแนะนำ ตลอดจนดูแลควบคุมและตรวจสอบกระบวนการผลิตของเกษตรกรผู้ผลิตเพื่อให้ได้มาตรฐานตามที่ ผู้รับซื้อผลผลิตกำหนดไว้อยู่เสมอ ทั้งนี้ ผู้รับซื้อผลผลิตจะต้องระบุวิธีการดำเนินกระบวนการผลิตของ ผู้ผลิตเป็นขั้นตอนโดยละเอียดภายในสัญญาการผลิตด้วย หากเกิดข้อพิพาทในกรณีที่เกษตรกรไม่ สามารถผลิตผลผลิตให้ได้เกณฑ์มาตรฐานตามที่ผู้รับซื้อผลผลิตระบุไว้ในสัญญา ผู้รับซื้อผลผลิตก็ สามารถโต้แย้งชี้แจงได้ว่ากรณีที่ผลผลิตไม่ได้มาตรฐานตามที่กำหนดไว้เป็นเพราะเหตุที่เกษตรกรไม่ ปฏิบัติตามคำแนะนำหรือปฏิบัติผิดขั้นตอนการผลิตที่กำหนดไว้แล้วในสัญญา แต่หากเกษตรกรผู้ผลิต พิสูจน์ได้ว่าตนเองปฏิบัติตามขั้นตอนการผลิตที่ระบุไว้ในสัญญาครบถ้วนถูกต้องดีแล้ว แต่ผลผลิต ไม่ได้คุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานที่ผู้รับซื้อผลผลิตกำหนดไว้ ถือว่าเกษตรกรไม่ได้เป็นฝ่ายกระทำผิด สัญญา และผู้รับซื้อผลผลิตต้องยอมรับซื้อผลผลิตดังกล่าว⁷² อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกฎหมายภายในของ แต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน ผู้รับซื้อผลผลิตควรจะยึดถือปฏิบัติตามกฎหมายภายในที่เกี่ยวข้อง กับการทำเกษตรพันธสัญญาด้วย

(ข) ผู้ผลิต (Producer) หรือผู้รับจ้างผลิต (Employee) คือ บุคคลหรือนิติบุคคลผู้มีหน้าที่ ดำเนินการผลิตผลผลิตทางการเกษตรตามเงื่อนไขของสัญญาการผลิต และจะต้องกระทำสุด ความสามารถโดยคำนึงถึงระยะเวลาในการดำเนินการผลิตและมาตรฐานการผลิตที่ผู้รับซื้อผลผลิตได้ กำหนดไว้เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพตามที่ผู้รับซื้อผลผลิตต้องการ ทั้งนี้ ก่อนลงนามในสัญญา เกษตรกรผู้ผลิตจะต้องทำความเข้าใจในรายละเอียดของสัญญาอย่างถี่ถ้วน ซึ่งถ้าเกษตรกรผู้ผลิตไม่ เข้าใจ ควรจะนำสัญญาไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหรือหน่วยงานของรัฐ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสัญญา นอกจากนั้น เกษตรกรจะต้องตระหนักถึงความเสี่ยงที่ตนจะได้รับจากการทำสัญญาด้วย พร้อมทั้งให้ ความร่วมมือกับคู่สัญญาฝ่ายอื่นในการเปิดเผยข้อมูล อาทิเช่น เปิดเผยข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจและ ข้อมูลความรู้ความสามารถของตน เสนอหลักเกณฑ์การคำนวณราคาผลตอบแทนที่ตนพึงพอใจ อธิบาย ถึงความเสี่ยงภัยต่อการผลิตภายใต้ขอบเขตที่ตนเข้าใจ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ต่อคู่สัญญาทุกฝ่าย⁷³

⁷² *Ibid.*, pp.82-83.

⁷³ *Ibid.*, pp.49-52.

(ค) ผู้จัดหาปัจจัยการผลิต (Inputs manufacturers) คือ ผู้กระทำการจัดเตรียมหรือผลิตเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยการผลิตที่ใช้ในเกษตรพันธสัญญา ทั้งนี้ สถาบัน UNIDROIT ได้กำหนดให้ถือว่าผู้จัดหาปัจจัยการผลิตเป็นคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งในสัญญา กล่าวคือ การทำเกษตรพันธสัญญาจะต้องมีการระบุถึงรายละเอียดสิทธิหน้าที่ของผู้จัดหาปัจจัยการผลิตไว้ในสัญญาการผลิตเสมอ แม้ว่าผู้จัดหาปัจจัยการผลิตแท้จริงแล้วอาจจะเป็นบุคคลหรือนิติบุคคลเดียวกันกับผู้รับซื้อผลผลิตก็ตาม และมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามข้อตกลงในสัญญา เฉกเช่นเดียวกันกับผู้รับซื้อผลผลิตและผู้ผลิตที่กล่าวไป ทั้งนี้ ผู้จัดหาปัจจัยการผลิตสามารถมีได้มากกว่าหนึ่งรายในระบบเกษตรพันธสัญญา แต่จะต้องมีการอธิบายถึงสิทธิหน้าที่ของแต่ละรายไว้ในสัญญาการผลิตอย่างละเอียดครบถ้วน ซึ่งผู้จัดหาปัจจัยการผลิตแต่ละรายจะต้องระบุถึงลักษณะ วิธีการใช้งาน การคำนวณราคา การชำระเงิน และเงื่อนไขในการรับมอบหรือจัดส่งของปัจจัยการผลิตของตนลงในสัญญาการผลิตฉบับเดียวกัน⁷⁴

(ง) ผู้ให้บริการ (Facilitator) คือ บุคคลหรือนิติบุคคลหรือหน่วยงานของรัฐบาลที่ให้การอำนวยความสะดวกแก่คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา เช่น บริการขนส่งผลผลิต (Goods delivery) บริการให้คำปรึกษาทางกฎหมาย (Legal consultant) ให้บริการคุ้มครองประกันภัยผลผลิต (Crop Insurance) เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้ให้บริการจะต้องระบุรายละเอียดการให้บริการและค่าตอบแทนการให้บริการลงในสัญญาด้วย⁷⁵

(จ) ผู้ไกล่เกลี่ย (Intermediary) คือ บุคคลหรือนิติบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่สัญญาทุกฝ่าย เช่น สหกรณ์การเกษตร ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย และอนุญาโตตุลาการ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อระงับข้อพิพาทระหว่างคู่สัญญา⁷⁶

(4) ผลตอบแทนจากการดำเนินงานและเงื่อนไขในการชำระเงิน

อนุสัญญาว่าด้วยกฎหมายรูปแบบของการก่อให้เกิดสัญญาสำหรับการซื้อขายระหว่างประเทศที่บัญญัติโดยสหประชาชาติ⁷⁷ (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods; CISG) ได้ให้คำนิยามของ “ค่าตอบแทน” ว่าเป็น เงินหรือสิ่งของที่มี

⁷⁴ *Ibid.*, pp.52-56.

⁷⁵ *Ibid.*, p.65.

⁷⁶ *Ibid.*, pp.66-67.

⁷⁷ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods 1980, CISG 1980, 13th Session of United Nations Commission on International Trade Law, ACN9183 (11 April 1980): pp. 1-41.

มูลค่าซึ่งผู้ประกอบการกิจการเกษตรจะต้องมอบให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตเพื่อเป็นการตอบแทนในภารกิจที่เกษตรกรผู้ผลิตได้กระทำให้แก่ผู้ประกอบการกิจการเกษตร ซึ่งผู้ประกอบการกิจการเกษตรจะเรียกค่าตอบแทนจากเกษตรกรผู้ผลิตไม่ได้ เว้นแต่ผู้ประกอบการกิจการเกษตรจะขายปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต โดยค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจะเรียกว่าเป็น “ค่าปัจจัยการผลิต” ไม่ใช่ค่าตอบแทน⁷⁸

ทั้งนี้ อนุสัญญา CISG ได้บัญญัติไว้ว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับค่าตอบแทนจากการดำเนินงานและเงื่อนไขในการชำระเงิน (Price and payment terms) จะต้องเป็นส่วนที่อธิบายถึงวิธีการคำนวณผลตอบแทนในการดำเนินงาน พร้อมทั้งเงื่อนไขต่างๆในการชำระเงิน ซึ่งรายละเอียดในส่วนนี้ควรจะประกอบด้วย

(ก) ข้อกำหนดในเรื่องราคาผลผลิต (Product price determination) หรือเงื่อนไขการกำหนดราคาผลผลิต โดยอนุสัญญา CISG กำหนดไว้ว่า คู่สัญญาฝ่ายเกษตรกรผู้ผลิตและผู้ประกอบการกิจการเกษตรในระบบเกษตรพันธสัญญาจะต้องกระทำการตกลงกันในเรื่องของราคารับซื้อผลผลิตไว้ในสัญญาการผลิต โดยจะต้องเป็นราคาที่พึงพอใจกันทั้งสองฝ่าย⁷⁹ ทั้งนี้ อนุสัญญา CISG กำหนดไว้ด้วยว่าราคาผลผลิตจะต้องเป็นราคาคงที่ (Fixed Price) ที่สูงกว่าราคาในท้องตลาด⁸⁰ และราคาผลผลิตจะต้องคิดเป็นราคาต่อหนึ่ง หน่วยน้ำหนักการผลิตเสมอ⁸¹

(ข) ข้อกำหนดในเรื่องราคาค่าตอบแทนการดำเนินงาน (Service price determination) หรือเงื่อนไขในการกำหนดราคาค่าตอบแทนประเภทค่าแรงในการดำเนินงานภายในระบบเกษตรพันธสัญญาให้เป็นไปตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม⁸² (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights; ICESCR) กล่าวคือ อัตราค่าจ้างแรงงานรายวันของเกษตรกรจะต้องไม่ต่ำกว่าอัตราค่าแรงขั้นต่ำที่รัฐบาลกำหนดไว้ และจะต้องเป็นราคาที่คงที่เสมือนอัตราค่าจ้างแรงงานทั่วไป โดยไม่ถูกรวมไว้กับราคา

⁷⁸ CISG 1980, Article 54.

⁷⁹ CISG 1980, Article 14

⁸⁰ CISG 1980, Article 55

⁸¹ CISG 1980, Article 56

⁸² International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights 1966, ICESCR 1966, 21st Session of United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 2200A (16 December 1966): pp.1-8.

ผลผลิตหรือแบ่งออกมาจากราคาผลผลิตแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น ระบุว่า อัตราค่าตอบแทนของการดำเนินการผลิตอยู่ที่วันละ 300 บาท คิดเป็นรายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 9,000 บาท โดยคิดจากทำงานทุกวันของผู้รับจ้าง ไม่เว้นวันหยุดสุดสัปดาห์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ เป็นต้น

(ค) เงื่อนไขในการชำระเงิน (Method of payment) หรือวิธีการชำระค่าตอบแทนให้แก่เกษตรกร กล่าวคือ เป็นส่วนที่ใช้ในการกำหนดรูปแบบการชำระเงินว่าจะชำระเป็นเช็คเงินสด (Cheque) หรือเงินสด (Bank Note) หรือโดยการโอนเงินผ่านธนาคาร (Bank Transfer) รวมถึงเงื่อนไขอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น ในกรณีที่คู่สัญญาตกลงกันว่าจะชำระค่าตอบแทนในรูปแบบเช็คเงินสด จะต้องระบุอธิบายเพิ่มเติมถึงวิธีการเข้ารับเช็คและฝากเช็คกับธนาคาร แต่หากคู่สัญญาตกลงกันว่าจะชำระเงินค่าตอบแทนด้วยวิธีการโอนเงินผ่านธนาคารจะต้องมีการระบุรายละเอียดบัญชีธนาคารของเกษตรกรผู้ผลิตไว้ในสัญญา ส่วนในกรณีที่คู่สัญญาตกลงกันว่าจะชำระค่าตอบแทนในรูปแบบเงินสดก็จะต้องมีการระบุถึงสถานที่ที่รับเงินไว้ด้วย ซึ่งอาจจะเป็นสถานที่ประกอบการผลิตหรือสำนักงานของผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรตามแต่ที่คู่สัญญาจะตกลงกัน โดยต้องระบุให้ชัดเจนว่าเงื่อนไขและวิธีการชำระดังกล่าวเป็นการชำระค่าตอบแทนจากผลผลิตหรือชำระค่าตอบแทนจากการดำเนินงาน

(ง) ระยะเวลาในการชำระเงิน (Time of payment) หรือส่วนที่ใช้ระบุช่วงเวลาที่ได้รับซื้อผลผลิตสามารถชำระเงินค่าผลผลิตทางการเกษตรและค่าบริการให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตได้จนครบถ้วน ซึ่งผู้รับซื้อผลผลิตจะต้องชำระราคาดังกล่าวทั้งหมดให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด อย่างไรก็ตาม อนุสัญญา CISG มาตรา 19⁸³ และ 21⁸⁴ ได้บัญญัติไว้ว่า ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องชำระเงินล่าช้า ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรจะต้องแจ้งเหตุดังกล่าวเป็นลายลักษณ์อักษรให้แก่คู่สัญญาอีกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบให้ทราบ หากไม่มีการปฏิบัติตาม ให้ผู้ใกล้เกลี่ย อนุญาโตตุลาการ หรือศาล ถือว่าคู่สัญญาฝ่ายผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรที่เป็นต้นเหตุของความล่าช้ามีความผิด ฐานจงใจปกปิดข้อเท็จจริงที่สำคัญอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่คู่สัญญาฝ่ายอื่น⁸⁵

⁸³ CISG 1980, Article 19(2)

⁸⁴ CISG 1980, Article 21(1)

⁸⁵ CISG 1980, Article 79(4)

(5) การจัดหาปัจจัยการผลิต

ข้อกำหนดเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต (Provision of inputs) เป็นส่วนที่ใช้อธิบายรายละเอียดที่สำคัญเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต โดยสถาบัน UNIDROIT ได้ให้ความหมายของ “ปัจจัยการผลิต” ว่าเป็นทั้งปัจจัยในรูปแบบสิ่งของ และปัจจัยในรูปแบบงานบริการ จึงทำให้ “ข้อกำหนดเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต” ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

(ก) รายละเอียดของผู้จัดหาปัจจัยการผลิตและผู้บริการ (Suppliers information) คือส่วนที่ระบุถึงผู้รับผิดชอบการจัดหาปัจจัยการผลิตและการบริการอื่นๆ โดยทั่วไปแล้วจะเป็นรายละเอียดรายชื่อของผู้ที่รับผิดชอบและข้อมูลที่ใช้ติดต่อ เช่น ที่อยู่ และ เบอร์โทรศัพท์ ของผู้ที่รับผิดชอบ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ใช้ปัจจัยการผลิตหรือเกษตรกรผู้ผลิตสามารถติดต่อสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับการใช้งานปัจจัยการผลิตและงานบริการได้

(ข) ข้อตกลงในการจัดหาปัจจัยการผลิตและบริการ (Terms of services) คือส่วนที่ใช้ระบุถึงสิทธิและหน้าที่ของผู้จัดหาปัจจัยการผลิต (Inputs manufacturers) และของผู้ให้บริการ (Facilitator) ซึ่งแยกออกมาจากหัวข้อของสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา (Obligations of the parties)

(ค) ข้อกำหนดเกี่ยวกับการจัดส่งปัจจัยการผลิต (Provision of inputs delivery) คือส่วนที่อธิบายว่าผู้ปัจจัยการผลิตจะจัดส่งปัจจัยการผลิตให้แก่ผู้ใช้ปัจจัยการผลิตได้อย่างไร ซึ่งหมายรวมถึงการบรรจุหีบห่อ (Packaging) และการบริการจัดส่งปัจจัยการผลิต (Delivery) ไปยังแหล่งผลิตผลผลิตหรือสถานที่ประกอบการผลิต และในกรณีที่มีปัจจัยการผลิตประเภทเมล็ดพันธุ์พืชหรือปุ๋ยอินทรีย์ สถาบัน UNIDROIT ก็ให้คำแนะนำเพิ่มเติมอีกว่า การบรรจุหีบห่อนั้นจะต้องเป็นไปตามข้อกำหนดขององค์การความร่วมมือระหว่างประเทศในการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของศัตรูพืช (The International Plant Protection Convention; IPPC) ว่าด้วยเรื่องการคุ้มครองพืชไม่ให้ได้รับผลกระทบจากศัตรูพืชที่อาจจะติดตามจากบรรจุภัณฑ์ที่ใช้ในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรระหว่างประเทศ โดยแหล่งผลิตปัจจัยการผลิตดังกล่าวจะต้องได้รับการรับรองจากหน่วยงานภาครัฐผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ผู้ใช้ปัจจัยการผลิตสามารถมั่นใจได้ว่าปัจจัยการผลิตที่ตนได้รับมามีมาตรฐานยืนยันความปลอดภัยจากศัตรูพืช

(ง) วิธีการใช้ปัจจัยการผลิต (Terms of use) จะเป็นส่วนที่ใช้อธิบายรายละเอียดลำดับขั้นตอนการใช้ปัจจัยการผลิต ซึ่งจะต้องเป็นการสรุปย่อรายละเอียดภายในคู่มือการใช้ปัจจัยการผลิต

แบบเมากับสัญญา ซึ่งมีเนื้อหาที่จับใจความได้ โดยผู้ใช้งานปัจจัยการผลิตอ่านแล้วสามารถเข้าใจได้ หรือ สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง

(6) การกำหนดราคาของปัจจัยการผลิต

ข้อกำหนดเกี่ยวกับราคาปัจจัยการผลิต (Determination of the input's price) เป็นส่วนที่ใช้อธิบายรายละเอียดที่สำคัญเกี่ยวกับการกำหนดราคาปัจจัยการผลิต ซึ่งแนวปฏิบัติที่ดีของสถาบัน UNIDROIT กล่าวว่า ควรจะมีองค์ประกอบ ดังนี้

(ก) วิธีการคำนวณราคาปัจจัยการผลิต (Input's price calculation) ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่อธิบายถึงที่มาของราคาปัจจัยการผลิตอันเป็นราคาต้นทุนการผลิตที่ผู้ซื้อปัจจัยการผลิตจำเป็นต้องรับทราบ

(ข) วิธีการคำนวณราคางานบริการ (Service's price calculation) เป็นข้อกำหนดที่อธิบายถึงที่มาของราคางานบริการ อันเป็นราคาต้นทุนการผลิตอีกส่วนหนึ่ง ที่ผู้ให้บริการจำเป็นต้องรับทราบ เช่นเดียวกับปัจจัยในรูปแบบสิ่งของ

(ค) เงื่อนไขในการชำระเงิน (Methods of payment) เป็นส่วนที่ใช้อธิบายถึง วิธีการและช่องทางในการชำระเงิน รวมถึงเงื่อนไขอื่นๆ เช่นเดียวกับ “เงื่อนไขในการชำระเงิน” ภายใต้หัวข้อ “ค่าตอบแทนผลผลิตและเงื่อนไขในการชำระเงิน” แต่คู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับค่าตอบแทนจะเปลี่ยนจากเกษตรกรผู้ผลิตเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตและผู้ให้บริการแทน ขณะที่ฝ่ายผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรอาจไม่ใช่ผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ ซึ่งหมายความว่าผู้ใช้ปัจจัยการผลิตหรือ เกษตรกรผู้ผลิตอาจเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายด้านต้นทุนการผลิตเอง ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในข้อตกลงระหว่างคู่สัญญาแต่ละฝ่าย

(ง) ระยะเวลาในการชำระเงิน (Time of payment) เป็นส่วนที่ใช้อธิบายถึงระยะเวลาที่ผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายด้านต้นทุนการผลิตต้องชำระค่าปัจจัยการผลิตและค่าบริการให้แก่ผู้จัดหาปัจจัยการผลิตและผู้ให้บริการ ซึ่งหากผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายด้านต้นทุนการผลิตไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในส่วนนี้ได้ โดยมีได้ชี้แจงเป็นลายลักษณ์อักษรถึงสาเหตุที่ไม่สามารถปฏิบัติตามสัญญาให้แก่ผู้จัดหาปัจจัยการผลิตและผู้ให้บริการทราบในระยะเวลาอันพอสมควร ก็จะถือว่าผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายด้านต้นทุนการผลิตมีความรับผิดชอบชำระดอกเบี้ยผิดนัดให้แก่ผู้จัดหาปัจจัยการผลิตและผู้ให้บริการ ตามที่กล่าวไว้ในอนุสัญญา CISG⁸⁶

⁸⁶ United Nations, *supra* note 77, p. 36.

ทั้งนี้ รายละเอียดส่วนของการกำหนดราคาของปัจจัยการผลิตที่กล่าวในข้างต้นจะต้องมีการสรุปเป็นสาระสำคัญไว้เป็นข้อเสนอในใบปะหน้า (Cover sheet) และจะต้องมีการลงนามยอมรับจากผู้ชำระค่าปัจจัยการผลิตก่อนด้วยจึงจะมีผลบังคับใช้เป็นสัญญา

(7) ข้อยกเว้นความรับผิดชอบ

ข้อยกเว้นความรับผิดชอบ (Excuses) เป็นส่วนที่อธิบายถึงเงื่อนไขในการละเว้นความรับผิดชอบในกรณีที่เกิดความเสียหายใดๆ จากเหตุสุดวิสัย (Force Majeure) ซึ่งคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายเท่านั้น แต่หากความเสียหายที่เกิดขึ้นยังอยู่ภายใต้การคุ้มครองของกรรมธรรม์ที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายได้ทำไว้ บริษัทผู้รับประกันภัยจะเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายนั้นแทนคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย

ทั้งนี้ เหตุสุดวิสัย (Force Majeure) คือกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้นจากสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือความควบคุมหรือสถานการณ์ที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ ทั้งนี้ สถาบัน UNIDROIT ได้จำแนกเหตุสุดวิสัยไว้ 4 กรณี นั่นคือ ความเสียหายที่เกิดจากภัยธรรมชาติ (Acts of God) ความเสียหายที่เกิดจากรัฐบาล (Governmental acts) ความเสียหายที่เกิดจากความปั่นป่วนในสังคม (Social unrest) และความเสียหายที่เกิดจากความผันผวนในตลาด (Market disruption) ซึ่งเหตุสุดวิสัยเหล่านี้จะถือว่าไม่มีผู้กระทำผิดและคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจะต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นเท่านั้น

แต่หากมีการตรวจสอบได้ว่าความเสียหายดังกล่าวไม่ได้เกิดจากเหตุสุดวิสัยแต่เป็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป (Change of Circumstances) กล่าวคือ คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งทราบถึงเหตุที่อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อกระบวนการผลิต หรือผลผลิตแล้ว เช่น ฤดูกาลเปลี่ยนแปลงไป สถานที่เพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์เปลี่ยนแปลงไป หรือกรณีเกษตรกรผู้ผลิตได้แจ้งเตือนบริษัทผู้รับซื้อให้ทราบถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ซึ่งทำให้ไม่สามารถใช้ปัจจัยการผลิตเดิมได้ และต้องมีการเปลี่ยนปัจจัยการผลิตเพื่อให้เหมาะสมกับภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น แต่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งกลับเพิกเฉยไม่เตรียมการให้พร้อมรับความเปลี่ยนแปลงเมื่อเหตุการณ์นั้นๆ มาถึง ซึ่งส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเสียหายขึ้น ซึ่งต้องถือว่าพฤติกรรมดังกล่าวไม่ใช่เหตุสุดวิสัยที่อยู่ไม่สามารถควบคุมได้ ที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจะต้องร่วมกันรับผิดชอบกันแต่อย่างใด แต่ถือเป็นความผิดของคู่สัญญาฝ่ายที่เพิกเฉยไม่ทำการเตรียมความพร้อมเมื่อมีเหตุพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป จึงต้องเป็นฝ่ายผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยลำพัง

ภายใต้หัวข้อ “ข้อยกเว้นความรับผิด” (Excuse for non-performance) ของแนวปฏิบัติในการทำเกษตรพันธสัญญาที่สถาบัน UNIDROIT บัญญัติไว้ ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงการทำประกันภัยความเสียหายเพื่อแบ่งเบาภาระการแบกรับความเสี่ยงของคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายในกรณีที่มีความเสียหายจากเหตุสุดวิสัย โดยสถาบัน UNIDROIT ได้ให้คำแนะนำแก่บริษัทผู้รับประกันภัยที่ต้องการให้ความคุ้มครองธุรกิจเกี่ยวกับการเกษตรว่าควรมีกรรมกรรมประเภทที่ให้การคุ้มครองความเสี่ยงจากเหตุสุดวิสัยอย่างครอบคลุมทั้ง 4 กรณีดังที่กล่าวไปข้างต้น โดยการซื้อกรรมกรรมสามารถกระทำได้โดยคู่สัญญาหลักฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายตกลงเข้าซื้อกรรมกรรมร่วมกันก็ได้ แต่ทั้งนี้ไม่ว่าจะกรณีใด กรรมกรรมนั้นจะต้องให้ความคุ้มครองความเสียหายแก่คู่สัญญาทุกฝ่ายหากเกิดความเสียหายจากเหตุสุดวิสัยนั้นขึ้น

(8) การเยียวยาความเสียหายจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญา

การเยียวยาความเสียหายจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญา (Remedies for nonperformance) เป็นส่วนที่อธิบายถึง วิธีการชดเชยความเสียหายอันเกิดจากกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่กระทำตามข้อตกลงในสัญญา (Breach of Contract) หรือประมาทเลินเล่อจนเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายต่อกระบวนการผลิต ต่อผลผลิต หรือต่อคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง โดยคู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับ ความเสียหายจะได้รับการชดเชยค่าเสียหายจากคู่สัญญาฝ่ายที่ผิดสัญญาตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในสัญญา ขณะที่บริษัทผู้รับประกันภัยจะไม่รับผิดชอบต่อความเสียหายใดๆ ในกรณีนี้

(9) ระยะเวลาของสัญญา

ระยะเวลาของสัญญา (Duration) เป็นส่วนที่มีการระบุถึงระยะเวลาของสัญญาว่าเป็นสัญญา ระยะยาวหรือระยะสั้น ระบุถึงระยะเวลาที่สัญญานี้จะมีผลใช้บังคับระหว่างคู่สัญญา และรายละเอียดที่อธิบายถึงกำหนดการต่างๆ (Milestone) อันประกอบด้วย ระยะเวลาที่ผู้จัดหาปัจจัยการผลิตจะต้องส่งมอบปัจจัยการผลิตแก่ผู้ผลิต (Input Provision) ระยะเวลาที่ผู้ผลิตจะต้องดำเนินการผลิต (Development) ระยะเวลาที่ผู้ส่งมอบผลผลิตจะต้องเข้ามารับผลผลิตไปส่งถึงผู้รับซื้อผลผลิต (Delivery) และระยะเวลาที่ผู้รับซื้อผลผลิตจะต้องชำระค่าผลผลิตและค่าการดำเนินการ (Time of payment) ต่างๆ ซึ่งสถาบัน UNIDROIT ได้ระบุไว้ว่า การกำหนดขอบเขตระยะเวลาของสัญญาจะต้องไม่มากกว่าหรือน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของรัฐบาลของแต่ละประเทศ เช่น ที่ประเทศอังกฤษกฎหมายกำหนดไว้ว่าการทำสัญญาว่าจ้างการผลิตจะมีอายุไม่เกิน 2 ปีเท่านั้น หากการทำงานดังกล่าว

ต้องใช้เวลามากกว่านั้น ผู้ว่าจ้างและผู้รับจ้างจะต้องตกลงต่อสัญญากันหรือไม่ก็ต้องกำหนดเงื่อนไขของการต่อสัญญากันโดยปริยายไว้ในสัญญาว่าจ้างการผลิตนั้น⁸⁷

ทั้งนี้ เนื่องจากบัญญัติข้อกำหนดขั้นต่ำในแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT นั้น เป็นรูปแบบของการร่างสัญญาตามอนุสัญญา CISG ทำให้ในกรณีที่ ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรเข้ารับมอบผลผลิตและชำระราคาผลผลิตให้แก่เกษตรกรล่าช้า กล่าวคือ การไม่เข้ารับมอบผลผลิตตรงเวลา หรือ ผิดนัดชำระราคาผลผลิต เป็นต้น อนุสัญญา CISG จะให้ความคุ้มครองสิทธิแก่เกษตรกรในการเรียกร้องให้ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรเข้ารับมอบผลผลิตและชำระราคาผลผลิตให้แก่ตน⁸⁸ มากกว่านี้ หากเกิดข้อพิพาทในกรณีดังกล่าว อนุสัญญา CISG ยังได้บัญญัติให้ ผู้ไกล่เกลี่ย อนุญาโตตุลาการ หรือ ศาล ตัดสินว่า ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรต้องปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของเกษตรกรผู้ผลิตเรียกโดยไม่มีข้อแม้⁸⁹ ซึ่งมาตรา 63(2) แห่งอนุสัญญา CISG ได้บัญญัติไว้ว่า หากผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรไม่สามารถเข้ารับมอบผลผลิตหรือชำระค่าตอบแทนให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตได้ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ จนก่อให้เกิดความเสียหายแก่เกษตรกรผู้ผลิต เกษตรกรผู้ผลิตจะมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรเป็นจำนวนตามที่ความเสียหายเกิดขึ้น⁹⁰ เว้นแต่คู่สัญญาได้มีการตกลงกันไว้ล่วงหน้าเป็นลายลักษณ์อักษร เกี่ยวกับการเลื่อนกำหนดการรับมอบผลผลิตหรือเลื่อนนัดชำระราคาผลผลิต⁹¹

(10) การต่ออายุสัญญา

การต่ออายุสัญญา (Renewal) เป็นส่วนที่คู่สัญญาจะต้องระบุถึงเงื่อนไขในการต่ออายุสัญญาการผลิต ซึ่งสถาบัน UNIDROIT ได้อธิบายไว้ในหัวข้อ “การต่ออายุสัญญา” (Contract Renewal) ว่ามีอยู่ทั้งหมด 3 รูปแบบคือ

(ก) การกำหนดให้สัญญามีข้อตกลงการต่ออายุของสัญญาโดยปริยายหรือโดยอัตโนมัติในกรณีที่ไม่มีคู่สัญญาฝ่ายใดใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาก่อนครบกำหนดระยะเวลาของสัญญา ซึ่งเรียกว่าเป็น “การต่อสัญญาโดยปริยาย” (Tacit or automatic renewal)

⁸⁷ Government Digital Service of United Kingdom, “Fixed-term employment contract,” Retrieved 9 December 2016 from <https://www.gov.uk/fixed-term-contracts/renewing-or-ending-a-fixed-term-contract>

⁸⁸ CISG 1980, Article 62.

⁸⁹ CISG 1980, *supra note 77*, p.36.

⁹⁰ CISG 1980, Article 63(2)

⁹¹ CISG 1980, Article 63.

(ข) การกำหนดให้สัญญาไม่มีการต่ออายุโดยปริยายหรือโดยอัตโนมัติ โดยเมื่อครบกำหนดระยะเวลาของสัญญา สัญญาจะมีผลสิ้นสุดลงทันที กรณีนี้การต่อสัญญาจะต้องเกิดจากความปรารถนาของคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายในช่วงเวลา ก่อนหรือหลังระยะเวลาของสัญญาสิ้นสุดลง ซึ่งจะเรียกว่าเป็น “การต่อสัญญาโดยการทำข้อตกลงเร่งด่วน” (Renewal by express agreement)

(ค) การกำหนดให้มีเงื่อนไขในการต่อสัญญา ซึ่งการต่อสัญญาจะไม่เกิดขึ้นหากคู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับข้อเสนอไม่สามารถดำเนินการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างครบถ้วน ในทางกลับกันหากเป้าหมายได้ถูกปฏิบัติจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี การต่อสัญญาจะมีผลโดยอัตโนมัติทันที ซึ่งจะเรียกว่าเป็น “การต่อสัญญาผ่านการทำตามข้อตกลงของคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง” (Renewal at the option of one party) ยกตัวอย่างเช่น กรณีเกษตรกรเป็นผู้ยื่นข้อเสนอแก่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตว่าตนจะขอต่อสัญญาออกไปหากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตของตนเป็นจำนวนที่ตนพึงพอใจ หรือกรณีบริษัทผู้รับซื้อยื่นข้อเสนอว่าเกษตรกรจะต้องเลี้ยงดูผลผลิตของตนให้ได้น้ำหนักตามเกณฑ์ที่บริษัทต้องการ จึงจะมีการต่อสัญญากันออกไป เป็นต้น

(11) การสิ้นสุดของสัญญา

การสิ้นสุดของสัญญา (Termination) เป็นส่วนที่อธิบายถึงเงื่อนไขในการขอยุติข้อตกลงทั้งหมดในสัญญา โดยในหัวข้อ “การสิ้นสุดของสัญญา” (Contract Termination) สถาบัน UNIDROIT ได้จำแนกการสิ้นสุดของสัญญาไว้ 6 กรณีด้วยกัน ดังนี้

(ก) กรณีที่คู่สัญญาไม่ได้ตั้งเงื่อนไขการต่ออายุสัญญาไว้ในสัญญาการผลิต การสิ้นสุดของสัญญาจะเป็นไปโดยอัตโนมัติเมื่อครบกำหนดระยะเวลาของสัญญา (Automatic termination)

(ข) กรณีที่ภายในสัญญาการผลิตมีการตั้งเงื่อนไขการต่ออายุของสัญญาไว้ แต่คู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับข้อเสนอไม่สามารถปฏิบัติตามข้อตกลงที่กำหนดไว้ได้ ทำให้การต่อสัญญาเป็นโมฆะ ซึ่งหากเกิดกรณีเช่นนี้คู่สัญญาฝ่ายที่ตั้งเงื่อนไขจะต้องเป็นฝ่ายบอกเลิกสัญญาโดยจะชี้แจงเหตุผลให้แก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งทราบ (Consensual termination) และให้ระยะเวลาพอสมควรแก่การยุติการทำงานลง เพื่อให้ทำการรื้อถอนการผลิต การสิ้นสุดของสัญญาจะมีผลเมื่อสัญญาและการต่ออายุของสัญญาได้ครบกำหนด

(ค) กรณีที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างต้องการจะบอกเลิกสัญญา เพื่อสิ้นสุดการทำงานร่วมกัน คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายสามารถกระทำได้โดยการลงนามแสดงเจตนาให้สัญญามีผลสิ้นสุดลงโดยไม่จำเป็นต้องชี้แจงเหตุผลของการบอกเลิกสัญญา กรณีนี้จะเรียกว่า “การสิ้นสุดสัญญาด้วยเจตจำนงของคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย”

(ง) กรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องการจะยุติการทำงานร่วมกันกับคู่สัญญาอีกฝ่ายโดยเหตุผลไม่ได้มาจากการไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดในสัญญาของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่เป็นเพราะไม่สมัครใจที่จะทำงานร่วมกันกับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งต่อไป กรณีนี้คู่สัญญาฝ่ายที่ขอยกเลิกสัญญาจะต้องจ่ายเงินชดเชยค่าเสียหายจากการถูกยกเลิกสัญญาพร้อมค่าทำขวัญให้แก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง โดยค่าเสียหายจะคิดเป็นมูลค่าที่เหมาะสมโดยคำนวณจากการลงทุนและลงแรงของคู่สัญญาฝ่ายที่ถูกยกเลิกสัญญา ซึ่งจะต้องให้เวลาแก่คู่สัญญาฝ่ายผู้ผลิตในปริมาณที่เหมาะสมในการยุติการทำงานลงเพื่อรื้อถอนการผลิตทั้งหมด ไม่ว่าจะผู้ผลิตจะเป็นฝ่ายที่ใช้สิทธิขอยกเลิกสัญญาหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้ การสิ้นสุดของสัญญาจะมีผลเมื่อสัญญาและการต่ออายุของสัญญาได้ครบกำหนดแล้ว

(จ) กรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้กระทำผิดข้อสัญญาอันเป็นสาระสำคัญจนเป็นเหตุให้สัญญาสิ้นสุดลงเพื่อระงับไม่ให้เกิดความเสียหายมากยิ่งขึ้น ในกรณีนี้การสิ้นสุดของสัญญาจะมีผลก็ต่อเมื่อเป็นคำสั่งจากศาลเท่านั้น ซึ่งคู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับความเสียหายจะต้องชี้แจงและแสดงหลักฐานความเสียหายของตนแก่ศาล หากศาลพิเคราะห์แล้วเห็นว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งกระทำผิดสัญญาจริง การสิ้นสุดของสัญญาจะมีผลทันที ซึ่งคู่สัญญาฝ่ายที่กระทำผิดจะต้องเป็นฝ่ายที่จ่ายเงินชดเชยให้แก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง โดยคำนวณค่าเสียหายจากการลงทุนและลงแรงของคู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับความเสียหาย

(ฉ) กรณีที่คู่สัญญาฝ่ายผู้รับซื้อผลผลิตหมดสมรรถภาพทางการเงิน ไม่มีรายได้ หรือไม่มี ความน่าเชื่อถือเพียงพอต่อการสนับสนุนการทำเกษตรพันธสัญญา เกษตรกรผู้ผลิตมีสิทธิที่จะขอยกเลิกสัญญาการผลิตได้ ซึ่งเป็นการสิ้นสุดของสัญญาที่เรียกว่า “การสิ้นสุดสัญญาด้วยเหตุผลว่าหมดความเชื่อใจ” (Termination for loss of trust) โดย เกษตรกรจะต้องมั่นใจว่าบริษัทผู้รับผลผลิตได้ล้มละลายไปแล้วจริงๆ หรือเกษตรกรจะต้องแสดงหลักฐานแก่ศาลว่าบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตนั้นได้กระทำการฉ้อฉล หลอกลวงหรือไม่ชำระค่าตอบแทนที่สมเหตุสมผลแก่เกษตรกรผู้ผลิต ซึ่งหากเกษตรกรสามารถนำเอกสารมาแสดงและพิสูจน์ต่อศาลได้ว่าเป็นจริงตามที่เกษตรกรได้กล่าวอ้างต่อศาล สถาบัน UNIDROIT แนะนำว่าศาลควรจะให้อำนาจแก่เกษตรกรในการขอยกเลิกสัญญาการผลิต ทั้งนี้ ค่าเสียหายใดๆ ให้เป็นไปตามดุลพินิจของศาล โดยศาลอาจจะพิจารณาจากความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือตัดสินจากความสามารถในการชำระค่าเสียหายของจำเลย

(12) วิธีการระงับข้อพิพาท

วิธีการระงับข้อพิพาท (Dispute Resolution) เป็นส่วนที่อธิบายถึงเงื่อนไขในการยุติข้อพิพาทจากกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบกพร่องต่อการปฏิบัติตามสัญญา เพื่อให้คู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับ

ความเสียหายได้รับความเป็นธรรม โดยคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจะต้องตกลงกันในเรื่องแนวทางการยุติความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นและระบุไว้ในสัญญาด้วย

สถาบัน UNIDROIT ได้กำหนดวิธีการระงับข้อพิพาทไว้ในหัวข้อ “วิธีการระงับข้อพิพาท” (Dispute Resolution) ว่ามีด้วยกัน 3 วิธีคือ (ก) การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) ซึ่งเป็นการให้บุคคลที่สามเข้ามามีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายในกรณีที่ทั้งสองฝ่ายไม่ได้มีข้อพิพาทอันร้ายแรงต่อกัน (ข) การใช้อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) ซึ่งเป็นการให้บริษัทเอกชนหรือเจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้ามาเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยเพื่อยุติข้อพิพาทให้กับคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย และ (ค) การระงับข้อพิพาทโดยศาล (Judicial Proceeding) ซึ่งเป็นการระงับข้อพิพาทโดยกระบวนการทางศาลเพื่อยุติข้อพิพาทระหว่างคู่สัญญา ทั้งนี้ สถาบัน UNIDROIT ได้เสนอแนะว่าเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทของคู่สัญญาเพื่อให้แน่ใจว่าคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายได้รับคำตัดสินที่เป็นธรรม แม้ว่าการดำเนินการระงับข้อพิพาทนั้นจะรับผิดชอบโดยหน่วยงานใดก็ตาม

สถาบัน UNIDROIT ยังเสนอแนะต่ออีกว่ารัฐบาลควรให้ความสำคัญกับบทบัญญัติแม่แบบสำหรับอนุญาโตตุลาการ⁹² และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท⁹³ ที่ร่างโดยคณะกรรมการสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายการค้าระหว่างประเทศ (United Nations Commission on International Trade Law; UNCITRAL) เพื่อใช้ในการควบคุมและกำกับดูแลการใช้อนุญาโตตุลาการและการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางของคู่สัญญา กฎหมายแม่แบบเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ระบุ ห้ามมิให้คู่พิพาทที่เข้าร่วมในกระบวนการประนีประนอมข้อพิพาท คนกลางผู้ไกล่เกลี่ย รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการระงับข้อพิพาท อ้างอิง หรือนำสืบเป็นพยานหลักฐาน หรือเบิกความ หรือนำส่งเป็นพยานหลักฐานในกระบวนการอนุญาโตตุลาการ กระบวนการพิจารณาของศาล หรือกระบวนการพิจารณาอื่นๆ⁹⁴ ในกฎหมายเดียวกันที่กล่าวถึงว่าการที่คู่พิพาทสามารถตกลงทำสัญญาระงับข้อพิพาทได้ การทำสัญญาระงับข้อพิพาทดังกล่าวก็มีผลผูกพันและสามารถ

⁹² UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 with amendments as adopted in 2006, 64th plenary meeting, A6117 (7 July 2006): p.1.

⁹³ UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation 2002, 52nd plenary meeting, A57562 (19 November 2002): p.1

⁹⁴ UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation 2002, Article 10

บังคับกันได้ระหว่างคู่พิพาท⁹⁵ และกำหนดให้ในกรณีที่คู่พิพาทไม่ได้ตกลงกันได้เป็นอย่างอื่น คู่พิพาทต้องเก็บรักษาข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการระงอมข้อพิพาทไว้เป็นความลับ เว้นแต่จะมีกฎหมายบังคับให้ต้องเปิดเผยข้อมูลนั้น หรือเป็นการเปิดเผยข้อมูลเพื่อให้ไปเป็นไปตาม สัญญาในการระงับข้อพิพาท⁹⁶

สำหรับกฎหมายแม่แบบอนุญาโตตุลาการ สถาบัน UNIDROIT ได้เน้นย้ำให้อนุญาโตตุลาการ ยึดถือและปฏิบัติตาม โดยห้ามมิให้มีการทำข้อตกลงระหว่างคู่พิพาทที่อยู่ในกระบวนการไกล่เกลี่ยโดย อนุญาโตตุลาการอันเป็นการห้ามมิให้มีการใช้สิทธิทางศาล⁹⁷ และให้ความสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อ คู่พิพาทด้วยความเสมอภาคในการดำเนินกระบวนการพิจารณา โดยต้องให้สิทธิคู่พิพาททั้งสองฝ่ายเสนอ พยานหลักฐานของตนได้อย่างเต็มที่⁹⁸

(13) ผลจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญา

ผลจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญา (Consequences of Breach) เป็นส่วนที่อธิบายถึง บทลงโทษของการกระทำผิดสัญญา ซึ่ง สถาบัน UNIDROIT ได้อธิบายไว้ 6 อย่างด้วยกัน คือ

(ก) การถูกสั่งให้หยุดการทำงาน ซึ่งเป็นบทลงโทษของผู้ผลิต ผู้ให้บริการ และผู้จัดหา ปัจจัยการผลิตที่กระทำผิดสัญญา โดยทั่วไปแล้วจะเป็นบทลงโทษระยะสั้นที่ผู้เสียหายจะกำหนดให้ ผู้กระทำผิดต้องพักงาน โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนในช่วงระยะหนึ่ง

(ข) การถูกสั่งให้ปรับลดราคาของผลผลิต เป็นการลงโทษเกษตรกรผู้ผลิตที่กระทำผิดสัญญา โดยบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตจะได้รับสิทธิในการชำระค่าบริการและค่าผลผลิตในราคาที่ถูกลง ขณะเดียวกัน เกษตรกรที่ทำผิดก็จะได้รับผลตอบแทนที่ลดลงเพื่อนำส่วนต่างไปหักลบกับค่าเสียหายที่ตนก่อไว้

(ค) การถูกสั่งให้ยุติสัญญา เป็นบทลงโทษสถานหนักในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่กระทำตามสัญญา หรือกระทำการฉ้อฉล จนส่งผลให้เกิดความเสียหายที่รุนแรง ผู้กระทำผิด จะต้องชำระค่าเสียหายทั้งหมดให้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายโดยคำนวณจากอัตราการลงทุนและลง แรงของผู้เสียหาย

⁹⁵ UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation 2002, Article 14

⁹⁶ UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation 2002, Article 9

⁹⁷ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 with amendments as adopted in 2006, Article 9

⁹⁸ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 with amendments as adopted in 2006, Article 18

(ง) การถูกสั่งให้ชดเชยความเสียหาย เป็นบทลงโทษแก่ผู้กระทำผิด โดยต้องชำระค่าเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหาย ซึ่งมีมูลค่าตามที่ผู้เสียหายเรียกร้อง หากผู้กระทำผิดนั้นชำระค่าเสียหายล่าช้า ผู้กระทำผิดจะต้องชำระดอกเบี้ยของค่าเสียหายนั้น โดยคิดคำนวณรายวัน

(จ) การถูกสั่งให้ชำระค่าทำขวัญแก่ผู้เสียหาย เป็นกรณีที่ทำให้สิทธิคู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับ ความความเสียหายต่อจิตใจสามารถใช้สิทธิเรียกค่าเสียหายในส่วนนี้ได้ อย่างไรก็ตาม การเรียกค่าเสียหายต่อจิตใจนี้ เป็นอำนาจของศาลเท่านั้นในการพิจารณากำหนดค่าเสียหายดังกล่าว

(ฉ) การถูกริบสิทธิในการขอต่ออายุสัญญาใหม่ และถูกริบสิทธิในการขอเจรจาทำธุรกิจร่วมกันใหม่ เกิดขึ้นในกรณีที่ศาลพิพากษาห้ามมิให้คู่สัญญาฝ่ายที่กระทำผิดผิดสัญญา คู่สัญญาฝ่ายนั้นจะถูกห้ามไม่ให้มีการทำเกษตรพันธสัญญาอีกต่อไปไม่ว่าจะทำสัญญากับใครทั้งสิ้น

(14) การลงนาม

ส่วนที่สคัญคือการลงนามในสัญญา (Signature) เป็นส่วนที่คู่สัญญาทุกฝ่ายจะต้องลงนามร่วมกันเพื่อยืนยันยอมรับข้อตกลงทุกส่วนในสัญญาในการที่จะให้มีผลบังคับใช้ทางกฎหมาย จนกว่าจะเกิดการสิ้นสุดของสัญญา ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องลงนามพร้อมประทับตราให้การรับรองความถูกต้อง โปร่งใสและเป็นธรรมบนสัญญาก่อน สัญญาจึงจะมีผลบังคับใช้ทางกฎหมายได้อย่างแท้จริง

2.4.2 การอนุวัติการกฎหมายภายในประเทศให้เป็นไปตามแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT

สถาบัน UNIDROIT ระบุไว้ในหัวข้อ “กรอบของกฎหมาย” (Legal Framework) ว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกประเทศควรให้ความสำคัญแก่การออกกฎหมายควบคุมการทำสัญญาการผลิตทางการเกษตร (Agricultural Production Contract) ไว้ในกฎหมายภายใน⁹⁹ (Domestic Law) เนื่องจากเกษตรกรผู้ผลิตที่เสียผลประโยชน์จากการทำเกษตรพันธสัญญาร่วมกับบริษัทเอกชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ทำมาหากินภายในถิ่นกำเนิด มิใช่คนต่างด้าวแต่อย่างใด ทั้งนี้ รายละเอียดภายในกฎหมายก็ควรเขียนด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย โดยเกษตรกรผู้อ่านจะต้องสามารถเข้าใจถึงลักษณะความผูกพันต่างๆ ของการทำสัญญาได้ ดังนั้น สถาบัน UNIDROIT จึงได้ให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐบาลที่ตั้งใจจะยกร่างกฎหมายควบคุมการทำสัญญาการผลิตทางการเกษตรเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยมีใจความสำคัญ ดังต่อไปนี้

(1) สร้างกฎหมายที่มีความชัดเจน

⁹⁹ UNIDROIT, FAO, IFAD, *supra note 5*, pp.17-39.

สถาบัน UNIDROIT ได้แนะนำว่ารัฐบาลควรจำแนกหรือร่างกฎหมายควบคุมการทำสัญญาการผลิตทางการเกษตรขึ้นเป็นกฎหมายเฉพาะ โดยชื่อของกฎหมายจะต้องมีความสอดคล้อง และมีความชัดเจน เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นกฎหมายที่ใช้คุ้มครองการทำเกษตรพันธสัญญาโดยตรง ยกตัวอย่างเช่น รัฐบาลของประเทศสหรัฐอเมริกาได้ออกกฎหมายเฉพาะ เรียกว่า กฎหมายคุ้มครองผู้ผลิต (Producer Protection Act) เข้ามาควบคุมการทำสัญญาการผลิต (Production Contract) ซึ่งเป็นการออกกฎหมายที่สอดคล้องกับชื่อของสัญญาเนื่องจากกฎหมายที่ร่างขึ้นนั้นก็เพื่อใช้ควบคุมการทำสัญญาการผลิตเพื่อคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิต โดยเฉพาะ ขณะที่ประเทศฝรั่งเศสใช้กฎหมายที่มีชื่อว่า กฎหมายชนบท¹⁰⁰ (Rural Code) มาควบคุมการร่างสัญญาบูรณาการ (Integration Contract) ซึ่งชื่อของสัญญาไม่สอดคล้องกันกับชื่อของกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายชนบทเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องการทำอุตสาหกรรมเกษตรทุกประเภทของประเทศฝรั่งเศส ที่รวมการทำเกษตรพันธสัญญาไว้ด้วย ทำให้ผู้ใช้สัญญามักเกิดความสับสนได้ว่า กฎหมายชนบทนั้นเกี่ยวข้องกับอย่างไรกับสัญญาบูรณาการ

(2) มาตรการเยียวยาความเสี่ยงในการทำสัญญาการผลิต

สถาบัน UNIDROIT ได้เสนอแนะว่า รัฐบาลควรกำหนดให้คู่สัญญาที่ทำเกษตรพันธสัญญา ต้องเปิดเผยข้อมูลความเสี่ยงจากเหตุสุดวิสัย (Force Majeure) ในการทำสัญญาให้แก่คู่สัญญาอีกฝ่ายทราบอย่างเหมาะสมก่อนที่จะมีการทำสัญญากัน โดยข้อมูลส่วนนี้จะต้องถูกระบุไว้ในใบปะหน้า (Cover sheet) ด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายพร้อมกับข้อมูลสถานะทางเศรษฐกิจของคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายและรายละเอียดของภาระผูกพันภายในสัญญา ซึ่งสถาบัน UNIDROIT ได้แบ่งแยกประเภทของความเสี่ยงจากเหตุสุดวิสัย (Force Majeure) ไว้ 4 กรณี นั่นคือ ความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ (Acts of God) ความเสี่ยงที่เกิดจากรัฐบาล (Governmental acts) ความเสี่ยงจากความปั่นป่วนในสังคม (Social unrest) และความเสี่ยงจากความผันผวนในตลาด (Market disruption) ทั้งนี้ คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต้องกำหนดวิธีการคุ้มครองผลประโยชน์ให้แก่คู่สัญญาฝ่ายที่ต้องแบกรับความเสี่ยงเหล่านี้ด้วย

(3) มาตรการระงับข้อพิพาทในเกษตรพันธสัญญา

ในเรื่องของการระงับข้อพิพาทสำหรับกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้นจากความเสี่ยงที่ไม่ได้ระบุไว้ในสัญญา ซึ่งอาจจะเป็นความเสียหายที่เกิดแก่คนหรือสัตว์ที่ไม่ใช่ผลผลิตในเกษตรพันธสัญญา เช่น

¹⁰⁰ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article 326-1.

กรณีนี้เจ้าหน้าที่ของบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตเข้ามาคัดค้นเกษตรกรผู้ผลิตระหว่างทำงาน เพื่อให้ผลผลิตได้มาตรฐานสูงตามที่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตได้กำหนดไว้ จนเกษตรกรได้รับบาดเจ็บจากการทำงานหนัก สถาบัน UNIDROIT ได้แนะนำว่ากรณีเช่นนี้รัฐบาลควรรับรองสิทธิของเกษตรกรในการเรียกค่าเสียหายจากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต ในทำนองเดียวกัน หากเกิดกรณีที่ความเสียหายเกิดขึ้นกับผลผลิตระหว่างการขนส่งโดยบุคคลที่สาม ซึ่งไม่ใช่ทั้งเกษตรกรผู้ผลิตและเจ้าหน้าที่จากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต ในกรณีเช่นนี้ รัฐบาลควรให้สิทธิแก่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตที่จะเรียกร้องค่าเสียหายจากบุคคลที่สามดังกล่าว

(4) อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

นอกเหนือจากการออกกฎหมาย สถาบัน UNIDROIT ได้ชี้แนะว่ารัฐบาลควรจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจขึ้น เพื่อตรวจสอบเนื้อหาของสัญญาการผลิตก่อนที่สัญญาจะมีผลใช้บังคับ โดยเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบจะต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความโปร่งใส และความเท่าเทียม ภายในเนื้อหา 3 ส่วนของสัญญา กล่าวคือ รายละเอียดของข้อสัญญาตามหลักสัญญามาตรฐาน (Standard contract terms in contractual documents) รายละเอียดทางเทคนิคตามหลักวิชาการ (Technical Standards) และรายละเอียดวิธีการทำงานร่วมกัน ซึ่งรวมถึงการระงับข้อพิพาทภายใต้นโยบายของรัฐ (Soft Law) เพื่อให้เห็นว่าสัญญาที่ร่างขึ้นมานั้นไม่มีการใช้กลอุบายหรือทำให้สำคัญผิดเกี่ยวกับรายละเอียดภายในสัญญา เพื่อเอารัดเอาเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง

(5) ปิดช่องว่างทางกฎหมายด้วยแนวทางขององค์การสหประชาชาติ

รัฐบาลควรใส่ใจกับการแก้ปัญหาอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรพันธสัญญา โดยเฉพาะปัญหาของกฎหมายพาณิชย์ (Commercial Law) เช่น ปัญหาการกำหนดราคาผลผลิตที่ไม่เป็นธรรมให้แก่เกษตรกร ซึ่งสถาบัน UNIDROIT เสนอให้รัฐบาลกระทำตามอนุสัญญาว่าด้วยกฎหมายรูปแบบของการก่อให้เกิดสัญญาสำหรับการซื้อขายระหว่างประเทศที่บัญญัติโดยสหประชาชาติ¹⁰¹ (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods; CISG) ในปี 2553 เพื่อสร้างมาตรฐานในการกำหนดค่าตอบแทนจากการขายผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นธรรมให้แก่เกษตรกรและบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต และปัญหาการกำหนดสิทธิหน้าที่ระหว่างคู่สัญญาที่ไม่เท่าเทียมกันโดยเกษตรกรตกเป็นผู้เสียผลประโยชน์ ซึ่งสถาบัน UNIDROIT ก็ได้เสนอว่าให้รัฐบาลใช้หลักการร่างสัญญาเชิง

¹⁰¹ CISG 1980, *supra* note 77, pp.1-41.

พาณิชย์ของสถาบัน UNIDROIT¹⁰² (UNIDROIT Principles of International Commercial Contract; UPICC) ที่สถาบันฯ ได้เคยตีพิมพ์ไว้ในปี 2556 ในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่มีความเท่าเทียมกันให้แก่คู่สัญญาทั้งสองฝ่าย

2.4.3 การปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ นอกเหนือจากแนวทางปฏิบัติขั้นต้นที่กล่าวไปแล้วนั้น ในหัวข้อกรอบของกฎหมาย สถาบัน UNIDROIT ยังได้ชี้แนะต่ออีกว่า เพื่อให้การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทต่างๆ ในเกษตรพันธสัญญาเป็นไปอย่างยั่งยืน รัฐบาลควรให้ความสำคัญแก่การปรับมาตรการทางกฎหมายให้เหมาะสม และเป็นไปตามหลักสากล ซึ่งมาตรการทางกฎหมายที่สถาบัน UNIDROIT กล่าวถึงนั้นมีรายละเอียด ดังนี้

(1) มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรและอาหาร

รัฐบาลควรปรับมาตรฐานการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรและอาหารให้เป็นไปตามข้อตกลงพหุภาคีที่แต่ละประเทศได้ร่วมทำไว้กับองค์การการค้าโลก (World Trade Organization; WTO) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า¹⁰³ (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights; TRIPS) ที่ให้การคุ้มครองด้านสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาแก่ผู้ที่คิดค้นวิธีการรักษาผลผลิตทางการเกษตรไม่ให้นำเสียนะขณส่ง และข้อตกลงว่าด้วยการบังคับใช้มาตรการสุขอนามัยและอนามัยพืช (Sanitary and Phytosanitary Measures; SPS) และข้อตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า (Technical Barriers to Trade; TBT) ที่บังคับให้ผู้สัญญาในเกษตรพันธสัญญาทุกฝ่ายต้องรักษาสุขอนามัยและควบคุมมลพิษตลอดกระบวนการผลิตจนกระบวนการส่งมอบผลผลิตให้ได้มาตรฐานอยู่เสมอ

นอกจากข้อตกลงขององค์การการค้าโลกแล้ว สถาบัน UNIDROIT ยังเสนอแนะอีกว่า รัฐบาลก็ควรใส่ใจกับการปรับมาตรฐานการขนส่งสินค้าทางการเกษตรและอาหารให้เป็นไปตามข้อกำหนดขององค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (World Organization for Animal Health; OIE) ว่าด้วยมาตรฐานของสวัสดิภาพสัตว์ และข้อกำหนดขององค์การความร่วมมือระหว่างประเทศในการ

¹⁰² UNIDROIT, Model Clauses: for the use of the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 1, 2a, (Rome : UNIDROIT, 2013), pp.1-22.

¹⁰³ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights 1994, TRIPS 1994, Uruguay Round of the General Agreement on Tariffs and Trade in Marrakesh Morocco, (15 April 1994): pp.319-351.

ควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของศัตรูพืช (The International Plant Protection Convention; IPPC) ว่าด้วยเรื่องการคุ้มครองพืชและป่าไม้ระหว่างประเทศเพื่อไม่ให้ได้รับผลกระทบจากศัตรูพืชที่อาจจะติดมาจากบรรรภัณฑ์ที่ใช้ในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร

(2) มาตรการทางกฎหมายในการปรับมาตรฐานการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์พืช

การสร้างมาตรฐานของการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์พืช (Seeds) เพื่อให้รัฐบาลสามารถตรวจสอบรับรอง และคัดเลือกเฉพาะเมล็ดพันธุ์พืชที่มีคุณภาพได้มาตรฐานในระบบเกษตรพันธสัญญา ซึ่งผู้จำหน่ายจะต้องแสดงเมล็ดพันธุ์ต่อหน้าเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อทำการตรวจสอบคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ก่อนจำหน่ายให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตเสมอ ซึ่งถือเป็นการคัดกรองให้เกษตรกรได้รับเมล็ดพันธุ์พืชที่มีคุณภาพได้มาตรฐานและเป็นการกีดกันให้ผู้จำหน่ายไม่สามารถจัดจำหน่ายเมล็ดพันธุ์พืชที่ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานได้

(3) มาตรการทางกฎหมายในการสร้างมาตรฐานความปลอดภัยทางชีวภาพ

การสร้างมาตรฐานความปลอดภัยทางชีวภาพ (Biosafety) ตามข้อตกลงของพิธีสารคาร์ตาเฮน่าว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ¹⁰⁴ (Cartagena Protocol on Biosafety) ในปี 2543 เกี่ยวกับการใช้การดัดแปลงสิ่งมีชีวิตทางพันธุกรรม (Living Modified Organisms; LMOs) โดยข้อตกลงดังกล่าวมีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

(ก) ห้ามไม่ให้มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานหรือดัดแปลงพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตที่ใกล้สูญพันธุ์ หรือได้รับความคุ้มครองให้เป็นสัตว์สงวนหรือพืชที่ควรอนุรักษ์¹⁰⁵

(ข) สามารถเคลื่อนย้ายสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรมให้เป็นเภสัชภัณฑ์สำหรับมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติ¹⁰⁶

(ค) ประเทศภาคีสมาชิกออกมาตรการควบคุมการขนส่ง การนำเข้า และการส่งออกสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรม รวมถึงประเมินความเสี่ยงภัยทุกรูปแบบที่อาจมาจากสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรม ก่อนตัดสินใจอนุมัติการนำเข้าประเทศ โดยจะต้องจัดตั้งหน่วยงานพิเศษขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบ¹⁰⁷

¹⁰⁴ Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity 2000, Principle 15, Rio Declaration on Environment and Development, (29 January 2000): pp.1-30.

¹⁰⁵ Cartagena Protocol on Biosafety, Article 4.

¹⁰⁶ Cartagena Protocol on Biosafety, Article 5.

¹⁰⁷ Cartagena Protocol on Biosafety, Article 6.

(ง) ให้ประเทศภาคีสมาชิกออกมาตรการควบคุมการใช้สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรมในกระบวนการผลิตผลผลิตโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของการบริโภคและสุขอนามัยของผู้บริโภคเป็นสำคัญ เช่น ควบคุมการใช้ปัจจัยการผลิตประเภทอาหารสัตว์ที่ผลิตมาจากสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรม หรือควบคุมการใช้วัวที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรมในกระบวนการผลิตนมโค เป็นต้น¹⁰⁸

(จ) ให้ผู้ที่ต้องการใช้สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรมในกระบวนการผลิตผลผลิตต้องยื่นคำร้องเพื่อแจ้งความประสงค์ที่จะใช้สิ่งมีชีวิตดังกล่าวกับสำนักงานประสานและแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ (Biosafety Clearing House) ภายใน 15 วัน โดยเอกสารที่จะยื่นคำร้องจะต้องประกอบด้วย ชื่อและรายละเอียดการติดต่อของผู้ยื่นคำร้อง ชื่อและรายละเอียดการติดต่อของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ชื่อและประเภทของสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงพันธุกรรม คำอธิบายการดัดแปลงยีน เทคนิคที่ใช้ และลักษณะของสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงพันธุกรรม ลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงพันธุกรรม สถานภาพทางอนุกรมวิธาน รายละเอียดของต้นกำเนิดทางพันธุกรรมและพันธุกรรมอื่นที่ใช้ผสมการใช้ประโยชน์จากสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงพันธุกรรมที่ได้ความเห็นชอบแล้ว รายงานการประเมินความเสี่ยง และคำแนะนำเกี่ยวกับการดูแล การเก็บรักษา การขนส่ง และการใช้งานอย่างปลอดภัย รวมถึงการบรรจุ หีบห่อ การติดฉลาก และการกำจัด¹⁰⁹

ทั้งนี้ ให้ผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนผสมของสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงพันธุกรรมต้องมีการระบุถึงสถานะการใช้ส่วนประกอบจากสิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงพันธุกรรมบนฉลากผลิตภัณฑ์ โดยต้องระบุไว้อย่างชัดเจนว่า อาจประกอบด้วย สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงทางพันธุกรรม พร้อมระบุรายละเอียดการติดต่อผู้รับผิดชอบเพื่อให้ข้อมูลเพิ่มเติมแก่ผู้บริโภค¹¹⁰

(4) มาตรการคุ้มครองพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ใหม่

การสร้างมาตรฐานการคุ้มครองพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ตามข้อตกลง TRIPS ของ WTO ว่าด้วยเรื่องสิทธิบัตรการเป็นเจ้าของแม่พันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์¹¹¹ ที่อธิบายไว้ว่า ผู้ที่ค้นพบ

¹⁰⁸ Cartagena Protocol on Biosafety, Article 7.

¹⁰⁹ Cartagena Protocol on Biosafety, Article 11.

¹¹⁰ Cartagena Protocol on Biosafety, Article 18.

¹¹¹ TRIPS 1994, Article 27.3(b).

พันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์สายพันธุ์ใหม่จะถือว่าเป็นเจ้าของพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์นั้นโดยปริยาย ไม่ต้องดำเนินการจดทะเบียนรับรองสิทธิบัตรแต่อย่างใด ทั้งนี้ เจ้าของพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์จะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายสิทธิบัตร (Patent law) หรือกฎหมายเฉพาะ (Sui Generis) หรือใช้ข้อตกลงของสหภาพเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืช (The International Union for the Protection of New Varieties of Plants; UPOV) ในการคุ้มครองสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์พืช โดยมุ่งเน้นไปที่การให้ความคุ้มครองผู้ที่พัฒนาพันธุ์พืชขึ้นใหม่และการให้สิทธิแก่เกษตรกรและนักวิจัยผู้ร่วมพัฒนาพันธุ์พืชในการเป็นเจ้าของพันธุ์พืชร่วม โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

(ก) ให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชสามารถนำพันธุ์พืชใหม่มาขึ้นทะเบียนขอรับความคุ้มครองได้¹¹² โดยพันธุ์พืชดังกล่าวจะต้องมีลักษณะ เป็นพันธุ์พืชที่ถูกค้นพบใหม่¹¹³ ที่มีลักษณะแตกต่างจากพันธุ์พืชอื่นอย่างเด่นชัด¹¹⁴ และยังสามารถคงลักษณะประจำพันธุ์ได้ในทุกครั้งที่มีการขยายพันธุ์¹¹⁵ รวมถึงมีความสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์¹¹⁶

(ข) ให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชสามารถขึ้นทะเบียนรายชื่อเกษตรกรหรือนักวิจัยที่ร่วมปรับปรุงพันธุ์พืชกับตน เพื่อให้สิทธิการเป็นเจ้าของร่วมในพันธุ์พืชใหม่¹¹⁷

(ค) ให้ผู้ที่มีสิทธิเป็นเจ้าของร่วมจะได้สิทธิเท่าเทียมกับเจ้าของพันธุ์พืชทุกประการ เพียงแต่ไม่มีสิทธิที่จะเพิ่มหรือเพิกถอนรายชื่อบุคคลอื่นจากการเป็นเจ้าของร่วมแต่อย่างใด¹¹⁸

(ง) บัญญัติให้เจ้าของพันธุ์พืชใหม่มีสิทธิในการผลิต โฆษณา ค้าขาย ส่งออก นำเข้า และครอบครองพันธุ์พืชของตนเพื่อใช้ในทางการค้า¹¹⁹

(จ) ห้ามไม่ให้บุคคลอื่นที่มีใช้เจ้าของพันธุ์พืชใหม่กระทำการผลิต โฆษณา ค้าขาย ส่งออก นำเข้า และ ครอบครองพันธุ์พืชของตนเพื่อใช้ในทางการค้า เว้นแต่เป็นการกระทำในที่ลับโดยไม่มี

¹¹² UPOV 1991, Article 5.

¹¹³ UPOV 1991, Article 6.

¹¹⁴ UPOV 1991, Article 7.

¹¹⁵ UPOV 1991, Article 8.

¹¹⁶ UPOV 1991, Article 9.

¹¹⁷ UPOV 1991, Article 10.

¹¹⁸ UPOV 1991, Article 13.

¹¹⁹ UPOV 1991, Article 14

จุดประสงค์ทางการค้า เช่น การเพาะปลูกเพื่อการทดลองทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น¹²⁰ หรือได้รับการอนุญาตจากเจ้าของพันธุ์พืชเป็นลายลักษณ์อักษร¹²¹

(5) มาตรการคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรในการเพาะพันธุ์พืช

การผลักดันให้เกิดความคุ้มครองสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์พืช ส่งผลให้มีการเรียกร้องความคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรขึ้นภายใต้หลักการว่า ทรัพยากรพันธุพืชเป็นทรัพย์สินสมบัติของมวลมนุษยชาติ ไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง¹²² เพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้แก่เกษตรกรในการค้าขายพันธุ์พืชใหม่ได้อย่างเสรี¹²³ องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้ลงมติยอมรับข้อเสนอของทั้งสองกลุ่มด้วยการประนีประนอมต่อข้อเรียกร้องของทั้งสองฝ่าย โดยให้ความหมายแก่สิทธิของเกษตรกรว่าเป็นสิทธิที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์และปรับปรุงพันธุ์พืชให้เกิดการดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรพันธุกรรมพืชที่มีประโยชน์ต่อภาคเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ ภายหลังจากเกิดอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biodiversity; CBD) องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้เข้ากำหนดกฎเกณฑ์ในการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรพันธุพืชเพื่อการผลิตอาหารและการเกษตร เรียกว่า สนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร¹²⁴ (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture; ITPGRFA) โดยมีรายละเอียดสาระสำคัญ ดังนี้

(ก) ให้ประเทศภาคีสมาชิกกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการศึกษาและพัฒนาพันธุ์พืชให้เกิดการใช้ทรัพยากรพันธุพืชเพื่ออาหารและการเกษตรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน¹²⁵

¹²⁰ UPOV 1991, Article 15(1).

¹²¹ UPOV 1991, Article 15(2).

¹²² FAO, “Resolution 4/89: Preparations for an international development strategy for the fourth UN development decade FAO’s contribution,” report presented at 25th Session of the Food and Agriculture Organization Conference, 1989.

¹²³ Visser, B., and Louwaars, N., “Revisiting the concept of Farmers’ Rights: Consensus reached and challenges remaining,” papers presented at the meeting of Implementing Article 9 of the ITPGRFA on Farmers’ Rights in Lusaka, Zambia, 2007: pp.63-65.

¹²⁴ International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture 2001

¹²⁵ ITPGRFA 2001, Article 5.

(ข) ให้ประเทศภาคีสมาชิกยกร่างกฎหมายควบคุมการใช้ทรัพยากรพันธุ์พืช ไม่ให้เกิดการใช้ทรัพยากรพันธุ์พืชอย่างสิ้นเปลือง¹²⁶

(ค) ให้ประเทศภาคีสมาชิกให้ความคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรตามความเหมาะสม เช่น (1) ให้ความคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงทรัพยากรพันธุกรรมพืช (2) ให้สิทธิที่จะมีส่วนร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมพืช และ (3) ให้สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจระดับชาติ เช่น การลงเสียงสนับสนุนนโยบายอนุรักษ์พันธุ์พืช เป็นต้น¹²⁷

ทั้งนี้ จะต้องไม่มีมาตรการใดของประเทศภาคีสมาชิกที่จำกัดสิทธิของเกษตรกรในการเก็บเมล็ดพันธุ์หรือส่วนขยายพันธุ์พืชไว้ใช้ประโยชน์ แลกเปลี่ยน นำเข้า ส่งออก หรือ ค้าขาย โดยเฉพาะสิทธิของเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา¹²⁸

(6) มาตรการสนับสนุนด้านการลงทุนในเกษตรพันธสัญญา

รัฐบาลควรให้การสนับสนุนด้านการลงทุนในเกษตรพันธสัญญา เช่น สนับสนุนเครื่องมือทางการเกษตรที่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อช่วยพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตให้แก่เกษตรกร พร้อมทั้งสนับสนุนพื้นที่ทำกินแก่เกษตรกรผู้ยากไร้ ออกนโยบายสนับสนุนการลงทุนภาคการเกษตรเพื่อดึงดูดกลุ่มนักลงทุนให้หันมาลงทุนร่วมกันกับเกษตรกร ซึ่งการสนับสนุนดังกล่าวไปนี้จะช่วยให้เกษตรกรมีอำนาจต่อรองในระบบเกษตรพันธสัญญามากขึ้นเพราะไม่จำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตเพียงอย่างเดียว

(7) มาตรการป้องกันการผูกขาด

เนื่องจากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตส่วนใหญ่เป็นผู้ผูกขาดทางการตลาด ทำให้เป็นผู้อำนวยการต่อรองที่จะเลือกรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรรายใดก็ได้ ซึ่งบริษัทอาศัยข้อได้เปรียบดังกล่าวในการผูกขาดการกำหนดรายละเอียดในสัญญาแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยเกษตรกรอยู่ในสถานะที่ต้องยอมจำนน มีสิทธิเลือกเพียงว่าจะเข้าทำสัญญานั้น หรือจะปฏิเสธไม่ทำสัญญาดังกล่าวกับบริษัทเท่านั้น รัฐบาลจึงควรออกมาตรการป้องกันการผูกขาดในการกำหนดรายละเอียดในสัญญาแต่เพียงฝ่ายเดียวของบริษัทเอกชนในระบบเกษตรพันธสัญญา เหตุเพราะการผูกขาดดังกล่าว คือการที่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตมีอำนาจต่อรองเหนือกว่าเกษตรกรผู้ผลิตทำให้

¹²⁶ ITPGRFA 2001, Article 6.

¹²⁷ ITPGRFA 2001, Article 9.

¹²⁸ ITPGRFA 2001, Article 9.3

บริษัทสามารถบังคับเกษตรกรให้ทำสัญญาที่มีลักษณะที่บริษัทเป็นฝ่ายได้เปรียบแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองใดๆ ทำได้แค่เพียงจำนนต่อข้อตกลงดังกล่าวเท่านั้น ไม่เช่นนั้น หากเกษตรกรปฏิเสธไม่ยอมรับสัญญาที่ตนเป็นฝ่ายเสียเปรียบเป็นอย่างมาก บริษัทก็ยังมีเกษตรกรรายอื่นอีกที่ยอมตกลงและเข้าทำสัญญาด้วย เนื่องจากเห็นว่าอย่างน้อยตนก็มีตลาดรับซื้อผลผลิตที่แน่นอน และเห็นว่ามิฉะนั้นแล้วตนจะสูญเสียรายได้ในระยะยาว ทั้งนี้มาตรการที่ดี ควรจะควบคุมการร่างสัญญาการผลิตที่บ่งบอกถึงรูปแบบของสัญญาที่มีลักษณะไม่เป็นธรรมโดย กำหนดให้ผลของสัญญานั้นเป็นโมฆะ พร้อมทั้งควบคุมข้อตกลงในสัญญาไม่ให้มีการผูกขาดการซื้อขายปัจจัยการผลิตใดๆ กับบริษัทแต่เพียงแห่งเดียว โดยกำหนดให้ข้อตกลงใดๆ ที่จำกัดสิทธิของเกษตรกรผู้ผลิตในการซื้อขายปัจจัยการผลิตหรือผลผลิตกับคู่ค้ารายอื่นนอกจากบริษัทนั้น เป็นโมฆะ

(8) มาตรการในการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชน

รัฐบาลควรมีกฎหมายสิทธิมนุษยชนเพื่อคุ้มครองสิทธิความเป็นมนุษย์ของเกษตรกร ในเกษตรพันธสัญญาให้เป็นไปปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน¹²⁹ (Universal Declaration of Human Rights; UDHR) ฉบับปี 2491 โดยกำหนดให้มีบทบัญญัติดังนี้

(ก) บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตจะต้องเคารพในสิทธิความเป็นมนุษย์ของเกษตรกรผู้ผลิตที่เป็นคู่สัญญาในเกษตรพันธสัญญา¹³⁰

(ข) เกษตรกรจะตกอยู่ในความเป็นทาสหรือสถานะจำยอมไม่ได้¹³¹

(ค) เกษตรกรจะถูกกระทำการทรมาน ข่มขู่ หรือ ลงโทษด้วยวิธีการที่โหดร้าย โดยไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีไม่ได้¹³²

(ง) เกษตรกรมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับทุกแห่งหนว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย¹³³

¹²⁹ Universal Declaration of Human Right 1948, UDHR 1948, the United Nations General Assembly at Palais de Chaillot in Paris, France, (10 December 1948).

¹³⁰ UDHR 1948, Article 1.

¹³¹ UDHR 1948, Article 4.

¹³² UDHR 1948, Article 5.

¹³³ UDHR 1948, Article 6.

(จ) เกษตรกรมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันกับผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตร โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ¹³⁴

(ฉ) คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาที่มีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอันมีประสิทธิผลจากศาลที่มีอำนาจแห่งรัฐต่อการกระทำอันล่วงละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งตนได้รับ¹³⁵

(ช) คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาที่มีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคืออย่างเป็นธรรมและเปิดเผยจากศาล โดยศาลต้องให้ความอิสระและไม่ลำเอียงในการพิจารณากำหนดสิทธิและหน้าที่ของตน รวมถึงข้อกล่าวหาอาญาใดต่อตน¹³⁶

(ซ) เกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาที่มีสิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรมและเอื้ออำนวยต่อการประกันความเป็นอยู่อันควรค่าแก่ศักดิ์ศรีของมนุษย์ สำหรับตนเองและครอบครัว โดยหากจำเป็นก็ควรจะได้รับความสะดวกทางสังคมในรูปแบบอื่นด้วย¹³⁷

(ฌ) เกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาที่มีสิทธิที่จะพักผ่อนและผ่อนคลายยามว่างรวมทั้งจำกัดเวลาทำงานตามสมควร และได้รับวันหยุดเป็นครั้งคราวโดยยังคงได้รับค่าจ้าง¹³⁸

(ญ) เกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาที่มีสิทธิที่จะได้รับค่าครองชีพอันเพียงพอต่อการดูแลสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของตนและครอบครัว รวมถึงได้รับอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการดูแลรักษาทางการแพทย์และบริการทางสังคมที่จำเป็น พร้อมทั้งมีสิทธิในหลักประกันยามว่างงาน เจ็บป่วย พิกัด หมาย วยชรา หรือเสียชีวิต¹³⁹

(ฎ) เจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องมีหน้าที่ในการตรวจสอบสัญญาการผลิตเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิของคู่สัญญาขึ้น โดยคำนึงถึงความร่วมมือ ความน่าเชื่อถือ อำนาจต่อรองความเสมอภาค และการให้เกียรติในความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกันของคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย อีกทั้งยังต้องใส่ใจกับความโปร่งใสในเนื้อหา ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา และเปิดเผยกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรพันธสัญญา เนื่องจากเกษตรกรอาจไม่ทราบถึงสิทธิของตน

¹³⁴ UDHR 1948, Article 7.

¹³⁵ UDHR 1948, Article 8.

¹³⁶ UDHR 1948, Article 10.

¹³⁷ UDHR 1948, Article 23 (3).

¹³⁸ UDHR 1948, Article 24.

¹³⁹ UDHR 1948, Article 25 (1).

(ฎ) ในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้หญิง เจ้าหน้าที่ของรัฐและคู่สัญญาฝ่ายชายต่างก็ควรให้ความเกียรติแก่คู่สัญญาฝ่ายหญิงอย่างเท่าเทียมกัน¹⁴⁰

นอกเหนือจากนี้ สถาบัน UNIDROIT ได้แนะนำให้ปฏิบัติตาม กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม¹⁴¹ (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights; ICESCR) ซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่บัญญัติให้ต้องมีการกำหนดข้อตกลงในสัญญาการผลิตเพิ่มเติมว่า เกษตรกรผู้ผลิตจะต้องได้รับ ได้รับอาหารหรือเงินชดเชยค่าแรงที่เพียงพอต่อการชำระค่าครองชีพและดูแลครอบครัวตลอดระยะเวลาที่ทำเกษตรพันธสัญญาให้แก่บริษัทเอกชน ซึ่งจะต้องไม่ใช่การได้มาโดยไม่สุจริต เช่น จากการลักทรัพย์หรือปล้นทรัพย์มาจากผู้อื่น แต่เป็นการได้มาโดยบริษัทเอกชนหรือจากการที่เกษตรกรได้รับเงินค่าครองชีพรายวันอย่างเพียงพอต่อการดำรงชีพและเลี้ยงดูครอบครัว¹⁴² รวมถึงเกษตรกรจะต้องได้รับสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ดีต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้¹⁴³

(9) มาตรการในการใช้กฎหมายแรงงาน

โดยทั่วไปเกษตรกรผู้ผลิตจะไม่ได้อยู่ในสถานะลูกจ้างหรือพนักงานของบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต แต่จะมีสถานะเป็นผู้รับจ้างผลิตในการทำเกษตรพันธสัญญา ซึ่งกฎหมายแรงงานในหลายประเทศจะไม่ได้ให้การคุ้มครองในกรณีดังกล่าวด้วย ฉะนั้น สถาบัน UNIDROIT จึงแนะนำว่า รัฐบาลควรมีมาตรการในการใช้กฎหมายแรงงานในการคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยให้เปรียบเกษตรกรผู้ผลิตเป็นเสมือนลูกจ้างของบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต ซึ่งบริษัทจะต้องให้การดูแลเกษตรกรเช่นเดียวกับพนักงานในบริษัทของตน

(10) มาตรการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ในประเทศกำลังพัฒนา การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมยังไม่เป็นไปตามหลักสากล ทำให้ยังมีการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการเข้าบุกรุกเขตพื้นที่ป่าสงวนหรือพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติโดยบริษัทเอกชนและเกษตรกรเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการทำเกษตรพันธสัญญา การปล่อยของเน่าเสียหรือสารเคมีที่มาจากการทำการเกษตรไปทำลาย

¹⁴⁰ UDHR 1948, Article 2.

¹⁴¹ ICESCR 1966, Article 7.

¹⁴² ICESCR 1966, Article 11.

¹⁴³ ICESCR 1966, Article 12.

ธรรมชาติหรือสร้างมลภาวะให้สิ่งแวดล้อมและชุมชน และการรุกรานพื้นที่ส่วนบุคคลที่ไม่ใช่ คู่สัญญาในเกษตรพันธสัญญาที่ยังมีให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง ทั้งนี้ ในการแก้ไขปัญหารัฐบาลควรสร้าง มาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการเข้ามากำกับดูแลผู้ที่ทำเกษตรพันธสัญญา ด้วยหลัก สมัครงใจ ล่วงหน้า และได้รับข้อมูลเพียงพอ (Free, Prior and Informed Consent; FPIC) ซึ่งสถาบัน UNIDROIT ได้แนะนำว่ารัฐบาลควรกำหนดบทลงโทษรุนแรงสำหรับผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดด้วยว่าจะต้องมีการระบุดังกฎหมายสิ่งแวดล้อมพร้อมการอธิบายบทลงโทษของผู้กระทำ ผิดไว้อย่างชัดเจนภายในสัญญาการผลิต ซึ่งคู่สัญญาทุกฝ่ายจะต้องลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐานที่ แสดงถึงการยอมรับในข้อตกลงว่าจะไม่กระทำผิดต่อกฎหมายสิ่งแวดล้อมนี้และจะต้องให้เจ้าหน้าที่ ของรัฐทำการตรวจสอบในเนื้อหาส่วนนี้ก่อนที่สัญญาจะมีผลบังคับใช้อีกด้วย

(11) มาตรการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

องค์การสหประชาชาติได้มอบหมายให้องค์การชำนาญพิเศษอย่างองค์การการค้าโลก (WTO) เป็นผู้ดูแลและให้ความคุ้มครองด้านทรัพย์สินทางปัญญาภายในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยจำแนกความคุ้มครองเป็น 3 เรื่อง กล่าวคือ ความคุ้มครองของนักปรับปรุงพันธุ์พืช ความ คุ้มครองของผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตร และความคุ้มครองชื่อเสียงของประเทศภาคีสมาชิก ภายใต้ข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวพันกับการค้า (TRIPS) โดยมีบทบัญญัติ อันเป็นสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการให้ความคุ้มครองภายในระบบเกษตรพันธสัญญา ดังนี้

(ก) ความคุ้มครองของนักปรับปรุงพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์

(1) ให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์สามารถถ่ายทอดความรู้ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีจากสิ่งทีตนค้นพบเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจ¹⁴⁴

(2) ให้สิ่งประดิษฐ์ประเภทพืชและสัตว์ ไม่สามารถจดทะเบียนสิทธิบัตรเพื่อขอความ คุ้มครองพันธุ์กรรมพืชและสัตว์ได้ รวมถึงไม่สามารถจดทะเบียนสิทธิบัตร กรรมวิธีทางชีววิทยา และจุลชีววิทยาที่จำเป็นต่อการเพาะพันธุ์พืชหรือสัตว์ ได้ด้วย ทั้งนี้ ข้อตกลงว่าด้วยสิทธิใน ทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวพันกับการค้า (TRIPS) ได้บัญญัติให้ผู้ที่ค้นพบพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ สายพันธุ์ใหม่จะถือว่าเป็นเจ้าของพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์นั้น โดยปริยาย ซึ่งไม่ต้องจดทะเบียน

¹⁴⁴ TRIPS 1994, Article 7.

สิทธิบัตร ทั้งนี้ เจ้าของพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ดังกล่าวจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายสิทธิบัตร (Patent law) หรือกฎหมายเฉพาะ (Sui Generis) ¹⁴⁵

(ข) ความคุ้มครองของผู้ประกอบการเกษตร

(1) ให้ปัจจัยการผลิต สินค้า หรือบริการใดที่ได้จดทะเบียนเป็นเครื่องหมายการค้าแล้วจะได้รับความคุ้มครอง โดยห้ามมิให้บุคคลอื่นกระทำการทำซ้ำ หรือลอกเลียนแบบลักษณะของปัจจัยการผลิต สินค้า หรือบริการดังกล่าว ทั้งนี้ ข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (TRIPS) จะคุ้มครองเฉพาะลักษณะที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเท่านั้น ¹⁴⁶

(2) ให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประกอบการเกษตรที่เป็นผู้ออกแบบเทคนิคหรือรูปแบบการทำงานที่ใช้ในอุตสาหกรรม เช่น ระบบเกษตรพันธสัญญา โดยห้ามมิให้บุคคลอื่นกระทำการลอกเลียนแบบลักษณะของสิ่งของ เครื่องมือ หรือบริการ ที่ใช้ในระบบเกษตรพันธสัญญา เพื่อหาผลประโยชน์ทางการค้า ¹⁴⁷

(3) ให้มีการจดทะเบียนสิทธิบัตรให้แก่สิ่งประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ หรือ กรรมวิธีในทุกสาขาเทคโนโลยี โดยมีเงื่อนไขว่าต้องเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ขึ้นเกิดใหม่ และสามารถนำไปใช้ในทางอุตสาหกรรมได้ ¹⁴⁸

(4) ให้ผู้เป็นเจ้าของสิทธิบัตรจะได้รับความคุ้มครอง โดยห้ามมิให้บุคคลอื่นลอกเลียนรูปแบบ ลักษณะ หรือกรรมวิธีของสิ่งประดิษฐ์ที่ตนคิดค้นขึ้น รวมถึงห้ามมิให้มีการนำเข้า ส่งออก หรือผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบ ลักษณะ หรือกรรมวิธีที่เหมือนกับสิ่งประดิษฐ์ที่ได้รับความคุ้มครองอีกด้วย ¹⁴⁹

จากเนื้อหาทั้งหมดในบทนี้ จะเห็นได้ว่าองค์การสหประชาชาติได้เล็งเห็นถึงปัญหาในระบบเกษตรพันธสัญญา อันได้แก่ ความไม่โปร่งใส ความไม่เท่าเทียม และความคลุมเครือในการทำสัญญาการผลิต ก่อให้เกิดภาระผูกพันที่เสียเปรียบแก่เกษตรกรในระยะยาว โดยเฉพาะสิ่งที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่มีต้นทุนในการขับเคลื่อนกระบวนการผลิตน้อย รวมถึงไม่ได้รับการศึกษามาอย่างเพียงพอต่อการวิเคราะห์สัญญาที่มักจะใช้ภาษาที่เข้าใจยาก ขณะเดียวกันรัฐบาลก็ไม่มียุทธศาสตร์ใน

¹⁴⁵ TRIPS 1994, Article 27.3 (B).

¹⁴⁶ TRIPS 1994, Article 16.

¹⁴⁷ TRIPS 1994, Article 26.

¹⁴⁸ TRIPS 1994, Article 27.1.

¹⁴⁹ TRIPS 1994, Article 28.

การเยียวยาความเสียหายจากกรณีที่เกิดเหตุสุดวิสัยใดๆ ทำให้ผู้ทำเกษตรพันธสัญญาต้องแบกรับความเสี่ยงต่อความเสียหายเหล่านั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ทั้งนี้ การเข้าใจถึงผลกระทบและความสำคัญของปัญหานี้ก่อให้เกิดแนวคิดที่จะสร้างแนวปฏิบัติที่ดีในการทำเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรมร่วมกันระหว่างองค์การสหประชาชาติ และสถาบัน UNIDROIT โดยสรุปได้ว่า หากต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐบาลจะต้องใส่ใจและปฏิบัติตาม 3 แนวทาง ดังต่อไปนี้ (1) แนวปฏิบัติในการสร้างสัญญามาตรฐาน¹⁵⁰ (2) การจัดทำกฎหมายพิเศษเพื่อกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา¹⁵¹ และ (3) บทบัญญัติเกี่ยวกับการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ¹⁵² ดังที่กล่าวไว้ในแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT และด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษามุ่งหมายที่จะศึกษาและวิเคราะห์แนวปฏิบัติของการทำเกษตรพันธสัญญาตามกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย ภายใต้อัน 3 แนวทางหลักดังกล่าวเพื่อเสนอแนวทางการสร้างระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรมและเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

¹⁵⁰ UNIDROIT, FAO, IFAD, *supra note 5*, pp. 58-125.

¹⁵¹ *Ibid.*, pp. 17-39.

¹⁵² *Ibid.*, pp. 69-73.

บทที่ 3

แนวปฏิบัติของการทำเกษตรพันธสัญญา ตามกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาถึงกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ การศึกษาครั้งนี้คือ กฎหมายของประเทศอินเดีย กฎหมายของประเทศฝรั่งเศส และกฎหมายของ 16 มลรัฐในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ให้การสนับสนุนการคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา รวมถึงศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT กับกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายของแต่ละประเทศด้วย และศึกษากฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560

3.1 กฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรพันธสัญญา

3.1.1 ประเทศอินเดีย

ประเทศอินเดียเป็นประเทศที่มีการทำเกษตรกรรมที่ใหญ่ที่สุดเป็นอันดับสองของโลก รองมาจากประเทศจีน นอกจากนี้ประเทศอินเดียมีพื้นที่การเพาะปลูกมากเป็นอันดับ 2 ของโลกรองมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา ประมาณ 159 ล้านเฮกตาร์ หรือมากกว่าครึ่งหนึ่งของเนื้อที่โดยรวมของประเทศ โดยสินค้าเกษตรที่ประเทศอินเดียสามารถผลิตได้เป็นอันดับหนึ่งของโลก อาทิ ข้าวฟ่าง ผักจำพวกหัว ถั่วเขียว มะนาว พริก ฯลฯ และที่ผลิตได้เป็นอันดับ 2 อาทิ ข้าวเจ้า ข้าวสาลี อ้อย ชา พริกไทย ไข่ ไหม ถั่วเหลือง ฯลฯ รวมทั้งเป็น 1 ใน 5 ของประเทศที่สามารถผลิตกาแฟและฝ้ายได้สูงที่สุดในประเทศ

อย่างไรก็ตาม การผลิตสินค้าเกษตรกรรมของอินเดียปัจจุบันถือว่ามีมูลค่าไม่มากนัก เมื่อเทียบกับ Gross Domestic Products (GDP) โดยคิดเป็นเพียงร้อยละ 20 ของ GDP แต่การที่ประเทศอินเดียมีสถานะเป็นประเทศที่มีความมั่นคงด้านอาหาร (Food Surplus Country) ที่เพียงพอเลี้ยงประชากรภายในประเทศ 1.2 พันล้านคน และยังสามารถส่งออกสินค้าเกษตรใน

บางหมวดไปต่างประเทศได้ อีกทั้งเกษตรกรรมเป็นแหล่งงานถึงร้อยละ 50 ของแรงงานทั้งประเทศ แสดงให้เห็นว่า ขนาดของอุตสาหกรรมเกษตรของอินเดียมีขนาดใหญ่พอตัว¹⁵³

การทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศอินเดียเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยทำหน้าที่เป็นกลไกตลาดทางเลือกในประเทศ จากการทำเกษตรพันธสัญญาที่ผ่านมาของประเทศอินเดียแสดงให้เห็นว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำการเกษตรและการทำเกษตรแบบครบวงจรทำให้เกิดความประหยัดในการใช้ปัจจัยการผลิต โดยการทำเกษตรพันธสัญญาช่วยให้เกษตรกรได้รับสินเชื่อในปัจจัยการผลิต โดยมีผลงานวิจัยแสดงให้เห็นว่าการทำเกษตรพันธสัญญาในการเพาะปลูกมะเขือเทศในมณฑลปันจาบ (Punjab) และการเพาะปลูกแตงกวา Haryana ในรัฐอานธรประเทศ (Andhra Pradesh) และการเพาะปลูกฝ้ายในรัฐทมิพนาฑู (Tamil Nadu) พบว่าผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกภายใต้การทำเกษตรพันธสัญญามีปริมาณการผลิตสูงกว่าการเพาะปลูกตามธรรมดา

อย่างไรก็ตาม การทำเกษตรพันธสัญญากลับมักมีปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาของสัญญา บริษัทผู้ซื้อมักจะกำหนดให้สัญญามีกำหนดเวลาในระยะสั้น ทั้งที่เกษตรกรต้องใช้ระยะเวลาในการคืนทุนนาน ปัญหาการผูกขาดเหนือตลาด ซึ่งบริษัทผู้ซื้อที่มีอยู่เพียงบริษัทเดียวจะกว้านซื้อผลผลิตจากเกษตรกรในราคาที่บริษัทผู้ซื้อจะเป็นผู้กำหนด บ่อยครั้งที่บริษัทผู้ซื้อจะปฏิเสธไม่รับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรโดยอ้างว่าผลผลิตไม่ได้มาตรฐาน โดยเฉพาะเมื่อราคาผลผลิตในตลาดต่ำกว่าราคาที่บริษัทผู้ซื้อได้กำหนดไว้ในสัญญา นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการล่าช้าในการชำระเงินค่าผลผลิตให้แก่เกษตรกรอีกด้วย ทั้งนี้ รายละเอียดในสัญญาที่บริษัทผู้ซื้อเป็นผู้ทำขึ้นนั้นมักมีเนื้อหาที่เอื้อประโยชน์ให้กับบริษัทแต่จะผลักภาระความเสี่ยงไปยังเกษตรกรแทน เช่น ความเสี่ยงในเรื่องผลผลิต นอกจากนี้ บริษัทยังมีสิทธิเพียงฝ่ายเดียวในการเปลี่ยนแปลงราคารับซื้อผลผลิต และมักจะกำหนดราคารับซื้อผลผลิตคืนที่ใกล้เคียงกับราคารับซื้อตามตลาดเสรี (Open Market Price) และเนื่องจากบริษัทผู้ซื้อ

¹⁵³ ธีระพงษ์ วนิชชานนท์, “เป้าหมายการเติบโตของภาคการเกษตรของอินเดีย,” สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม

เป็นผู้กำหนดรายละเอียดในสัญญาที่เอื้อประโยชน์แก่บริษัทเองทำให้การทำเกษตรพันธสัญญาหลายโครงการไม่ประสบความสำเร็จ¹⁵⁴

3.1.1.1 กฎหมายที่ใช้ในกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา

ประเทศอินเดียมีกฎหมายเฉพาะที่มากำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาที่เรียกว่าพระราชบัญญัติการตลาดเกษตรกรรม 2003 (Agricultural Produce Marketing Committees Act 2003; APMC Act) ที่มีการยกร่างตั้งแต่ปี 2546 เพื่อเป็นต้นแบบ (Model Law) ในการร่างกฎหมายภายในแต่ละรัฐในประเทศอินเดีย ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ได้มีบทบัญญัติเฉพาะสำหรับการทำเกษตรพันธสัญญา รวมทั้งได้บัญญัติเกษตรพันธสัญญามาตรฐานไว้ในกฎหมายด้วย ซึ่งในปัจจุบันรัฐต่างๆ ก็อยู่ในระหว่างการดำเนินการนำต้นแบบร่างกฎหมาย APMC มาใช้ในการยกร่างกฎหมายในแต่ละรัฐ¹⁵⁵

โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้บัญญัติให้การทำข้อตกลงเกษตรพันธสัญญาต้องมีรายละเอียดที่กำหนดไว้ในสัญญามาตรฐานของเกษตรพันธสัญญา¹⁵⁶ (Contents of a Model Contract Farming Agreement) โดยแบ่งแยกออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ ส่วนที่เป็นข้อกำหนดบังคับ (Mandatory Provisions) และส่วนที่เป็นข้อกำหนดทางเลือก (Optional Provisions) นอกเหนือจากนั้นยังกำหนดให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายเข้าทำข้อตกลงเกษตรพันธสัญญาที่มีรายละเอียดตามสัญญามาตรฐานดังกล่าวต่อหน้าเจ้าหน้าที่ของรัฐ อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรส่วนใหญ่กลับหลีกเลี่ยงที่จะทำตามขั้นตอนที่พระราชบัญญัติกำหนดไว้ โดยที่พระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่มีบทลงโทษการกระทำเช่นนั้นของผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรแต่อย่างใด ทำให้เห็นว่ากฎหมายดังกล่าวยังไม่มีความบังคับที่เพียงพอ¹⁵⁷

อย่างไรก็ตาม หลายๆ รัฐในประเทศอินเดียได้ดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่เดิมในแต่ละรัฐให้สอดคล้องกับต้นแบบของพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยพระราชบัญญัติการตลาด

¹⁵⁴ Jain, R.C.A., "Regulation and Dispute Settlement in Contract Farming in India," Retrieved 22 February 2012, from http://www.ncap.res.in/contract_%20farming/Resources/16.1%20RCAJain.pdf

¹⁵⁵ UNIDROIT, *supra note 30*, p. 11.

¹⁵⁶ Government of India, "Contract Farming Agreement and Its Model Specifications 9th Sept 2003 Contract Farming Agreement and Model Specifications," *Salient Features of the Model Act on Agricultural Marketing*, 37-45 (9 September 2003).

¹⁵⁷ Dhillon, Sharanjit S., Navchetan Singh, and Sharangit S. Dhillon., "Contract farming in Punjab: An analysis of problems, challenges and opportunities," *Pakistan Economic and Social Review* 30-31 (2006).

เกษตรกรรมฉบับนี้ได้แก้ไขปัญหาลักษณะการเกิดขึ้นของตลาดเอกชน (Private Markets) ที่มีการขายผลผลิตทางการเกษตรโดยเกษตรกรนอกตลาดที่รัฐควบคุมหรือกำหนดไว้ (Regulated Markets) ภาษีข้อบังคับและการส่งเสริมการทำเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) ข้อกำหนดสำหรับหน่วยงานและมาตรการเพื่อส่งเสริมคุณภาพ มาตรฐาน และตลาดทางเลือก (Alternative Markets) และสร้างความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนเพื่ออำนวยความสะดวกการเชื่อมโยงระหว่างผู้ประกอบการทางการเกษตรและเกษตรกรให้มากขึ้นและดียิ่งขึ้น¹⁵⁸ ทั้งนี้ ในพระราชบัญญัติดังกล่าวถึงการจัดตั้งคณะกรรมการตลาด ซึ่งเป็นตัวแทนของเกษตรกรและผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรในการกำกับดูแล ตรวจสอบ และไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทที่เกิดจากการทำเกษตรพันธสัญญาของคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายด้วย¹⁵⁹ ตลอดจนมีอำนาจในการอุทธรณ์คำพิพากษาแทนคู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับความเสียหายด้วย

ในปี 2550 รัฐบาลของประเทศอินเดียได้ปรับปรุงพระราชบัญญัติการตลาดเกษตรกรรมที่มีอยู่เดิม โดยแก้ไขจุดที่บกพร่องของพระราชบัญญัติดังกล่าว แล้วออกเป็นพระราชบัญญัติการตลาดเกษตรกรรม ค.ศ. 2007 (The State Agricultural Produce Marketing (Development & Regulation) Rules, 2007) ซึ่งจะเป็นการแก้ไขโดยกำหนดสภาพบังคับให้ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรเป็นผู้ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนการทำข้อตกลงเกษตรพันธสัญญา (Registration of Contract Farming Sponsor) ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจรับคำขอจดทะเบียนดังกล่าวตามที่พระราชบัญญัติกำหนดไว้ โดยผู้ประกอบการเกษตรเป็นผู้รับผิดชอบค่าธรรมเนียมการขอจดทะเบียนดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ พระราชบัญญัตินี้กำหนดให้ใช้แบบฟอร์มของสัญญามาตรฐานของข้อตกลงเกษตรพันธสัญญา หรือแบบฟอร์ม I ตามมาตรา 40¹⁶⁰ หากผู้ประกอบการเกษตรหลีกเลี่ยงหรือฝ่าฝืนไม่ทำตามที่พระราชบัญญัติกำหนดไว้ อาจถูกดำเนินคดีทางศาลได้ ทั้งนี้ ตามมาตรา 38¹⁶¹ ของพระราชบัญญัตินี้กำหนดไว้ โดยส่วนที่พระราชบัญญัตินี้มีการแก้ไขเพิ่มเติมคือ การกำหนดให้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการรับซื้อผลผลิต โดยมีกรยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมการ

¹⁵⁸ S. Singh, "Understanding Practice of Contract Farming in India: A Small Producer Perspective," Retrieved 18 March 2012, from http://www.ncap.res.in/contract_%20farming/Resources/4.1%20SukhpalSingh.pdf

¹⁵⁹ Draft Model Rules The State Agricultural Produce Marketing (Development and Regulation) Rules 2007, Article 38 (2).

¹⁶⁰ Draft Model Rules The State Agricultural Produce Marketing (Development and Regulation) Rules 2007, Article 40.

¹⁶¹ Draft Model Rules The State Agricultural Produce Marketing (Development and Regulation) Rules, 2007, Article 38.

ดำเนินการของคณะกรรมการตลาด¹⁶² และมีข้อกำหนดห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างอันมีลักษณะยึดติดกับที่ดินเป็นการถาวรบนที่ดินของเกษตรกร¹⁶³ มากไปกว่านั้นยังมีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 45¹⁶⁴ ที่ต้องระบุเงื่อนไขรายละเอียดของข้อตกลงเกษตรกรพันธสัญญาในการรับซื้อผลผลิตของผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรจากเกษตรกร ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับเดิมไม่ได้กวดขันเรื่องการระบุรายละเอียดการรับซื้อผลผลิต และกำหนดให้การทำข้อตกลงเกษตรกรพันธสัญญาต้องมีระยะเวลาอย่างน้อยหนึ่งฤดูกาลการเพาะปลูก ทั้งนี้ตามมาตรา 46¹⁶⁵ อีกทั้งแก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับมาตรการการชำระคืนเงินกู้ที่ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรปล่อยกู้ให้แก่เกษตรกร โดยให้ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรมีสิทธิได้รับเงินคืนจากการรับซื้อผลผลิตตามข้อตกลงเกษตรกรพันธสัญญาเท่านั้น โดยห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรใช้วิธีการยึดที่ดิน (Land) เพื่อชำระหนี้เงินกู้แทนการรับซื้อผลผลิต¹⁶⁶

ปัจจุบัน รัฐบาลอินเดียได้ออกระเบียบการเพิ่มเติมเพื่อแจกแจงคุณสมบัติเด่นของพระราชบัญญัติการตลาดเกษตรกรรม¹⁶⁷ โดยเฉพาะข้อกำหนดพื้นฐานในสัญญาการผลิต¹⁶⁸ กล่าวคือระเบียบการฉบับนี้กำหนดให้สัญญาที่ใช้ในเกษตรกรพันธสัญญาจะต้องประกอบด้วยรายละเอียดของกลุ่มสัญญาทั้งฝ่ายผู้รับซื้อผลผลิตและฝ่ายผู้ดำเนินการผลิต ตามด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับคุณลักษณะของสถานที่ที่ใช้ดำเนินการผลิต ข้อตกลงในเรื่องระยะเวลาของสัญญา รายละเอียดที่บรรยายถึงคุณลักษณะของผลผลิตที่ผู้รับซื้อผลผลิตต้องการ ข้อตกลงเกี่ยวกับจำนวนผลผลิตขั้นต่ำที่ผู้รับซื้อผลผลิตจะรับซื้อ ข้อตกลงเกี่ยวกับคุณภาพผลผลิตขั้นต่ำที่ผู้รับซื้อผลผลิตจะรับซื้อ ข้อตกลงเกี่ยวกับสถานที่ส่งมอบผลผลิต รายละเอียดของวิธีคำนวณราคาผลผลิตและวิธีชำระค่าผลผลิตดังกล่าว ข้อตกลงเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาท ข้อห้ามมิให้มีการปลูกสิ่งก่อสร้างของผู้รับซื้อผลผลิตบนที่ดินของเกษตรกรพร้อม

¹⁶² Draft Model Rules The State Agricultural Produce Marketing (Development and Regulation) Rules, 2007, Article 43.

¹⁶³ Draft Model Rules The State Agricultural Produce Marketing (Development and Regulation) Rules, 2007, Article 44.

¹⁶⁴ Draft Model Rules The State Agricultural Produce Marketing (Development and Regulation) Rules, 2007, Article 45.

¹⁶⁵ Draft Model Rules The State Agricultural Produce Marketing (Development and Regulation) Rules, 2007, Article 46.

¹⁶⁶ Draft Model Rules The State Agricultural Produce Marketing (Development and Regulation) Rules, 2007, Article 47.

¹⁶⁷ Government of India, "Salient Features of the Model Act on Agricultural Marketing" Retrieved 1 January 2017, from <http://www.agricoop.nic.in/sites/default/files/apmc.pdf>

¹⁶⁸ *Ibid*, pp.79-84.

รายละเอียดค่าปรับหรือบทลงโทษ รายละเอียดเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต รายละเอียดเกี่ยวกับการประกันภัย ผลผลิต รายละเอียดของการบริการสนับสนุนจากผู้รับซื้อผลผลิต รายละเอียดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ สหกรณ์การเกษตร เกณฑ์การตรวจสอบคุณภาพการผลิต และเงื่อนไขในการขอยกเลิกสัญญา¹⁶⁹ ทั้งนี้ ระยะเวลาของสัญญาการผลิตของพืชแต่ละประเภทจะมีอายุไม่เท่ากัน กล่าวคือ พืชผักที่ใช้ตามครัวเรือน จะมีสัญญาการผลิตไม่เกิน 1 ฤดูกาล ขณะที่ สัญญาเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ชา กาแฟ หรือ โคล่า จะ สามารถมีอายุยาวนานได้ถึง 5 ปี ในทางตรงข้ามสัญญาการผลิตเชิงปศุสัตว์ จะมีอายุเพียงแค่ 1 ปี¹⁷⁰

แต่ทั้งนี้ สัญญาการผลิตของประเทศอินเดียได้มีข้อกำหนดมาตรฐานไว้แล้ว โดยห้ามมิให้ คู่สัญญาเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อกำหนดใดๆ ในสัญญา จะกระทำได้เพียงแต่มีสิทธิเลือกเงื่อนไขภายใต้ ข้อกำหนดนั้นๆ เพียงเท่านั้น¹⁷¹

3.1.1.2 มาตรการทั่วไปที่ใช้ในการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา

นอกเหนือจากการออกกฎหมายแล้ว รัฐบาลของประเทศอินเดียยังสนับสนุนการเพิ่ม มาตรการทั่วไปเพื่อให้การช่วยเหลือแก่เกษตรกรและบริษัทที่เข้าทำเกษตรพันธสัญญาด้วย ดังต่อไปนี้

(1) จัดตั้งสหกรณ์การเกษตร

โดยที่รัฐบาลอินเดียจัดการส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับ บริษัทผู้ประกอบการทั้งหลาย และเป็นการช่วยคัดกรองบริษัทที่มีแนวโน้มว่าจะทำการละเมิดข้อตกลง ในเกษตรพันธสัญญาออกไป เพื่อช่วยลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดจากการผิดสัญญาได้ ซึ่งส่งผลใน ทางบวกโดยการลดต้นทุนอันเกิดจากการผิดสัญญา ทั้งนี้สมาชิกในกลุ่มยังสามารถช่วยตรวจสอบ ข้อตกลงต่างๆ ในสัญญาซึ่งกันและกันได้

(2) สนับสนุนการสื่อสารที่ดีและการตรวจสอบอย่างใกล้ชิด

โดยที่รัฐบาลอินเดียจัดการสนับสนุนให้บริษัทสร้างการสื่อสารที่ดีระหว่างคู่สัญญา เพื่อ ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี และยังสนับสนุนให้คณะกรรมการตลาดสามารถเข้ามาตรวจสอบ กระบวนการผลิตผลผลิตของเกษตรกรเพื่อสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจกันระหว่างบริษัทและเกษตรกรใน กรณีที่บริษัทต้องการทราบถึงประสิทธิภาพการทำงานของเกษตรกรตลอดกระบวนการผลิต

(3) สนับสนุนการสร้างขอบเขตและคุณภาพของบริการที่ดี

¹⁶⁹ *Ibid*, pp.74–79.

¹⁷⁰ *Ibid*, p.74.

¹⁷¹ *Ibid*, pp.72-73.

โดยที่รัฐบาลอินเดียได้สนับสนุนให้บริษัทและเกษตรกรกำหนดขอบเขตการทำงานที่ดีร่วมกัน โดยจะต้องสามารถยืดหยุ่นได้ เพื่อเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรและบริษัทให้ใกล้ชิดกันมากขึ้นและยังเป็นการทำให้เกษตรกรสามารถอดทนและไม่กระทำการใดๆ อันเป็นการทำลายความสัมพันธ์ที่ดีต่อบริษัทเอกชนด้วย

(4) สนับสนุนมาตรการเยียวยาความเสียหาย¹⁷²

การลงทุนทางเกษตรกรรมในประเทศอินเดียมักมีความเสี่ยงอยู่เสมอ ซึ่ง 5 สาเหตุสำคัญที่มักจะทำให้การลงทุนต้องประสบความล้มเหลว กล่าวคือ ระบบการจัดการผลผลิตที่ไร้ประสิทธิภาพ ภัยธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับภูมิอากาศ การแพร่ระบาดของศัตรูพืช การล้มเหลวของตลาด และการผันผวนของราคาในตลาด

ปัจจุบัน รัฐบาลอินเดียมีนโยบายสนับสนุนการทำเกษตรพันธสัญญา ทำให้ความเสี่ยงจากระบบการจัดการกระบวนการผลิตที่ไร้ประสิทธิภาพเกิดขึ้นน้อยลงได้บ้าง ด้วยการเพิ่มมาตรการในการตรวจสอบจากคณะกรรมการตลาดและบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต อีกทั้งเพิ่มการสนับสนุนจากบริษัทนายทุนในการนำเทคโนโลยีขั้นสูงมาช่วยส่งเสริมการผลิตให้แก่เกษตรกร ทำให้ความเสี่ยงในเรื่องการจัดการผลผลิตลดน้อยลง แต่เพราะเช่นนั้น จึงไม่มีการระบุข้อกำหนดในการเยียวยาความเสียหายอันเกิดจากความเสี่ยงในการผลิตผลผลิตและการเสื่อมคุณภาพของผลผลิตไว้ในสัญญามาตรฐานสำหรับการทำเกษตรพันธสัญญาของรัฐบาล ทำให้หากยังเกิดความเสียหายขึ้น เกษตรกรยังต้องแบกรับความเสียหายนั้นไว้เองโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลอินเดียก็ได้เสนอทางเลือกในการเยียวยาความเสียหายให้แก่เกษตรกรไว้อีก 2 กรณี คือ

การรับประกันความเสี่ยงด้วยการทำสัญญารับซื้อผลผลิต สำหรับความเสี่ยงที่เกิดจากการล้มเหลวของตลาดที่มักทำให้เกษตรกรไม่สามารถขายผลผลิตได้ รัฐบาลสนับสนุนให้เกษตรกรจัดการป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้โดยการร่วมทำสัญญารับซื้อผลผลิตกับบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต ซึ่งทำให้เกิดการทำข้อตกลงในเกษตรพันธสัญญาแบบประกันการรับซื้อผลผลิตที่แน่นอน เกษตรกรผู้ผลิตจะไม่มีความเสี่ยงในเรื่องตลาดรับซื้อผลผลิต ซึ่งในกรณีที่ไม่มีตลาดรับซื้อผลผลิต บริษัทผู้ซื้อจะเป็นผู้รับความเสี่ยงในการรับซื้อผลผลิตดังกล่าวแทน อย่างไรก็ตาม หากบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตล้มละลาย เกษตรกรผู้ผลิตย่อมยังได้รับผลกระทบ และในสัญญารับซื้อผลผลิต การกำหนดราคาผลผลิตจะยึดราคาผลผลิต ณ เวลาที่ทำการซื้อขายกัน

¹⁷² Government of India, *supra* note 156, pp.77-78.

รายได้ของเกษตรกรจึงยังไม่เสถียรภาพและยังต้องเผชิญกับความเสี่ยงของความผันผวนของราคาผลผลิตอยู่

การรับประกันความเสี่ยงด้วยการทำประกันภัยพืชผล เพื่อลดความเสี่ยงในการผลิต รัฐบาลอินเดียสนับสนุนให้บริษัทที่รับซื้อผลผลิตและเกษตรกรร่วมกันทำสัญญาประกันพืชผลกับบริษัทประกัน ซึ่งโดยปกติแล้ว บริษัทผู้รับประกันภัยจะพิจารณาความเสี่ยงที่เหมาะสมในต่อการรับประกันภัย ทั้งนี้ ขอบเขตการพิจารณาจะถูกกำหนดขึ้นโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก ส่งผลให้บริษัทผู้รับประกันภัยจะคุ้มครองผู้เอาประกันภัยในบางกรณีเท่านั้น ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของความเสี่ยงที่บริษัทผู้รับประกันภัยจะรับพิจารณาได้ ดังนี้

(ก) ความเสียหายที่เกิดจากเหตุสุดวิสัย (Acts of Gods)

บริษัทผู้รับประกันภัยจะพิจารณาให้การชดเชยความเสียหาย อันเกิดจากภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น ภาวะแห้งแล้ง น้ำท่วม ลูกเห็บ พายุ ใต้ฝุ่น ฟ้าผ่า การระบาดของศัตรูพืช และโรคระบาด ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเกษตรกรผู้ผลิต

(ข) การสูญหาย หรือถูกทำลายทรัพย์สินที่ใช้ในการผลิต (Destruction of Specified Assets)

บริษัทผู้รับประกันภัยจะพิจารณาให้การชดเชยความเสียหาย อันเกิดจากกรณีรถแทรกเตอร์ หรือไร่นาเกิดความเสียหาย หรือสูญหาย อันเนื่องมาจากการถูกลักทรัพย์ ทั้งนี้ หมายรวมถึงการคุ้มครองของ อาคารหรือบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ภายในสถานที่ทำการเกษตร ซึ่งไม่ได้ระบุอยู่ในข้อตกลงของ เกษตรพันธสัญญา และหมายรวมถึงการคุ้มครองของอุปกรณ์ อาคาร หรือปัจจัยการผลิตอื่นๆ ที่จัดหา มาโดยบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตด้วยเช่นกัน แต่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตจะต้องร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่าย ในการทำประกันภัยและเบี้ยประกันเป็นจำนวนสองในสาม เพื่อลดภาระในการชำระเบี้ยประกันราคาสูง ของเกษตรกรผู้ผลิตลง

(ค) การผิดนัดชำระสินเชื่อ (Loan Default)

บริษัทผู้รับประกันภัยจะพิจารณาให้การชดเชยความเสียหายให้แก่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตใน กรณีที่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตได้ให้สินเชื่อให้กับเกษตรกรผู้ผลิตเพื่อเพาะปลูกพืชผลหรือการปศุสัตว์ ตามข้อตกลงในเกษตรพันธสัญญา และเกษตรกรผู้ผลิตไม่สามารถชำระคืนสินเชื่อให้แก่บริษัทผู้ซื้อ ผลผลิตได้ทันวันครบกำหนดชำระ อันเนื่องมาจากสภาพภูมิอากาศ หรือเหตุปัจจัยอื่นใด ดังนั้น บริษัทผู้ ซื้อผลผลิตจึงสามารถขอรับชดเชยค่าเสียหายในจำนวนสินเชื่อที่ให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตได้โดยเรียกกรอง จากบริษัทผู้รับประกันภัยความเสี่ยงดังกล่าว ทั้งนี้ การทำประกันภัยคุ้มครองการผิดนัดชำระสินเชื่อนั้น

บริษัทผู้ซื้อผลผลิตจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการทำประกันภัยและเบี้ยประกันภัยเป็นจำนวนสองในสาม เพื่อลดภาระในการชำระเบี้ยประกันภัยของเกษตรกรผู้ผลิตลง และการขอเบิกรับเงินชดเชยค่าเสียหาย บริษัทผู้ซื้อผลผลิตจะต้องไม่รวมราคาสินเชื่อไว้กับหนี้สินส่วนอื่นที่เกษตรกรยังไม่สามารถชำระคืนได้

(ง) ความเสียหายในกระบวนการผลิตและการสูญเสียรายได้ (Production and Income Loss)

หากความเสียหายเกิดขึ้นกับกระบวนการผลิตทำให้ผู้ประกอบการเกิดการสูญเสียรายได้อย่างต่อเนื่องขึ้น บริษัทผู้รับประกันภัยจะพิจารณาให้การชดเชยความเสียหายให้เป็นบางกรณีเท่านั้น เนื่องจากมีความซับซ้อน ซึ่งอาจจะมาจากสาเหตุหลายปัจจัย และบางปัจจัยอาจจะมีความเสี่ยงประเภทที่ยากที่จะสามารถรับประกันภัยได้ ทั้งนี้ การพิจารณาค่าชดเชยความเสียหายของบริษัทผู้รับประกันภัยนั้นขึ้นอยู่กับกรณีพิพาทของผู้เอาประกันภัยซึ่งจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าเป็นความเสียหายที่เกิดจากเหตุสุดวิสัย หรือเหตุสูญหายจากเกิดถูกลักทรัพย์โดยบุคคลที่สามเท่านั้น ไม่ใช่เกิดจากความประมาทเลินเล่อของเกษตรกรผู้ผลิต หรือการไม่ให้ความร่วมมือของบริษัทผู้ผลิต หากผลการพิสูจน์สรุปได้ว่าเป็นสาเหตุจากความผิดพลาดของเกษตรกรผู้ผลิต เกษตรกรจะตกเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นทันที ในกรณีเดียวกันหากผลการพิสูจน์สรุปได้ว่าเป็นสาเหตุจากความผิดพลาดของบริษัทผู้ผลิต บริษัทผู้ผลิตก็ต้องเป็นผู้รับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งหมดด้วยเช่นกัน

(5) สนับสนุนความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

รัฐบาลอินเดียได้ปรับปรุงกฎหมายสิทธิบัตร (Patents Act 2002) ให้สอดคล้องกับข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า¹⁷³ (TRIPS) โดย มาตรา 3 (เจ) แห่งกฎหมายสิทธิบัตร ฉบับปรับปรุงปี 2002 ประเทศอินเดีย บัญญัติว่า พันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ที่เกิดขึ้นมาโดยกระบวนการทางธรรมชาติจะไม่สามารถมีใครเป็นเจ้าของสายพันธุ์ได้¹⁷⁴ และ มาตรา 5 (2) แห่งกฎหมายสิทธิบัตร ฉบับปรับปรุงปี 2002 ประเทศอินเดีย บัญญัติว่า หากพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์เกิดขึ้นมาโดยกระบวนการทางเคมีชีวภาพที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น ให้บุคคลที่เป็นผู้ประดิษฐ์พันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ดังกล่าวเป็นเจ้าของสายพันธุ์ที่เกิดขึ้นใหม่โดยปริยาย¹⁷⁵

¹⁷³ K.D. Raju, "WTO-TRIPS Obligations and Patent Amendments in India: A critical Stocktaking," 9 *Journal of Intellectual Property Rights*, pp. 226-241 (2004).

¹⁷⁴ Patent (Amendment) Act 2001, Section 3 (J).

¹⁷⁵ Patent (Amendment) Act 2001, Section 5 (2).

(6) สนับสนุนความคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชน

ประเทศอินเดียได้สนับสนุนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) โดยการประกาศใช้กฎหมายคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Protection of Human Rights Act 1993) ซึ่ง มาตรา 16 บัญญัติให้ผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ โคนทำร้ายร่างกาย หรือทำลายชื่อเสียง สามารถเรียกร้องขอความเป็นธรรมจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (National Human Rights Commission) เพื่อให้ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดได้¹⁷⁶ และมาตรา 15 บัญญัติให้ ผู้ฟ้องร้องจะต้องนำหลักฐานการถูกละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์มาแสดงต่อคณะกรรมการ¹⁷⁷ แต่ทว่าแม้จะมีการสนับสนุนกฎหมายคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายในประเทศอินเดีย แต่ในกฎหมายคุ้มครองมนุษยชนดังกล่าวก็ไม่ได้มีบทบัญญัติใดที่ป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือให้สิทธิที่เท่าเทียมแก่สตรีเพศ มีเพียงการให้สิทธิแก่ผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนไปแล้วเท่านั้น อีกทั้งปัญหาเรื่องระบบชั้นวรรณะก็ยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังอยู่และส่งผลต่อระบบเกษตรพันธสัญญา¹⁷⁸ เนื่องจากชนชั้นของเกษตรกรคือวรรณะศูทรและจัณฑาล ซึ่งมีอำนาจต่อรองในสังคมน้อยกว่าผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรหรือพ่อค้าที่เป็นวรรณะแพศย์ และด้วยเหตุนี้ตามรายงานของสำนักงานบันทึกการก่ออาชญากรรมแห่งชาติ (National Crime Records Bureau) พบว่าประเทศอินเดียจะมีเกษตรกรที่เลือกจบชีวิตตนเองด้วยการฆ่าตัวตายเฉลี่ยสูงถึง 5,650 รายต่อปี¹⁷⁹ โดยงานวิจัยของเบอร์และไบชินวิเคราะห์ได้ว่า การฆ่าตัวตายดังกล่าวเกิดจากภาวะความตึงเครียดของเกษตรกรที่ต้องแบกรับหนี้สินอันเกิดจากความไม่เป็นธรรมในระบบ

¹⁷⁶ Protection of Human Rights Act 1993, Article 16.

¹⁷⁷ Protection of Human Rights Act 1993, Article 15.

¹⁷⁸ Sukhpal Singh, "Contract Farming in India: Impacts on Women and Child Workers," 111 *Gatekeeper Series*, pp.4-7 (2003).

¹⁷⁹ National Crime Report Bureau, *Accidental Deaths & Suicides in India 2014 Report*, (New Delhi : Ministry of Home Affairs, 2014), p. 242.

เกษตรพันธสัญญา¹⁸⁰ ซึ่งเมื่อกักการสหประชาชาติได้เคยส่งหนังสือชี้แจงถึงความเป็นปัญหาดังกล่าวแก่รัฐบาลอินเดียไปแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่รับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแต่อย่างใด¹⁸¹

3.1.2 ประเทศฝรั่งเศส

ประเทศฝรั่งเศสเป็นอีกหนึ่งประเทศที่เริ่มมีการทำเกษตรพันธสัญญามาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 28 ในทางตอนใต้ของประเทศ¹⁸² โดยประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่าเป็นการทำสัญญาเช่าที่ดินทำกินระหว่างเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินและเศรษฐีที่ดิน เพื่ออนุญาตให้เกษตรกรสามารถเข้ามาอาศัยที่ดินของเศรษฐีในการทำไร่ทำสวน โดยชำระค่าเช่าที่ดินทำกินด้วยผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งในระยะต่อมา มีการแพร่หลายการทำสัญญาเช่าที่ดินนี้ไปทางตอนเหนือของประเทศฝรั่งเศสแล้วจึงกลายเป็นการทำสัญญาเชิงธุรกิจที่มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามากำกับดูแลไปในที่สุด¹⁸³ โดยส่วนใหญ่ สัญญาเช่าที่ดินนี้จะคิดค่าเช่ากันเป็นรายปี โดยชำระค่าเช่าในอัตราที่เท่ากันทุกเดือนให้แก่เศรษฐีเจ้าของที่ดิน¹⁸⁴ เนื่องจากการคิดเช่าที่ดินมีอัตราคงที่ กล่าวคือเจ้าของที่ดินคิดอัตราค่าเช่าเป็นจำนวนผลผลิตคงที่ แต่จำนวนของผลผลิตและราคาของผลผลิตมีความผันผวนไม่เท่ากันตามแต่ราคาตลาด ทำให้การชำระค่าเช่าที่ดินไม่เป็นธรรมกับเกษตรกร โดยในบางครั้ง เกษตรกรมีผลผลิตที่รวมแล้วได้ราคาแพงกว่าค่าเช่าที่ดิน แต่ก็ถูกบังคับให้จ่ายค่าเช่าจำนวนตามที่ตกลงกันแต่แรก¹⁸⁵ รัฐบาลของฝรั่งเศสจึงออกมาตรการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยใช้สัญญามาตรฐานแทนสัญญาเช่าที่ดินนั้น ซึ่งสัญญามาตรฐานนี้จะเรียกว่า “สัญญาส่วนแบ่งการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร (Share Cropping Contract)” ซึ่งสัญญาส่วนแบ่งการเก็บเกี่ยวผลผลิตทาง

¹⁸⁰ Prakash B. Behere and Manik C. Bhise, “Farmers’ suicide: Across culture,” 51 *Indian Journal of Psychiatry*, pp. 242-243 (2009).

¹⁸¹ Shreerupa Mitra-Jha, Firstpost Newspapers, “At UN, India and Pakistan spar over human rights violations in Kashmir,” Retrieved 16 April 2017, from <http://www.firstpost.com/world/at-united-nations-india-and-pakistan-engage-in-war-of-words-over-human-rights-violation-in-kashmir-3005174.html>

¹⁸² Merle, Louis, *La métairie et l'évolution agraire de la Gâtine poitevine de la fin du Moyen Age à la Révolution*, 2, (Paris : SEVPEN, 1958), p. 155.

¹⁸³ Michel Demonet, *L'enquête de Tableau de l'agriculture française au milieu du XIXe siècle*. (Paris : EHESS, 1852): p.98.

¹⁸⁴ Léonce Lavergne, *Économie rurale de la France depuis 1789*, (Paris : Guillaumin, 1877), p.164.

¹⁸⁵ Juan Carmona, "Sharecropping and livestock specialization in France, 1830–1930," 21 *Continuity and Change* pp. 235-259. (2006).

การเกษตรนี้จะไม่ใช้การชำระค่าเช่าในรูปของผลผลิตอีกต่อไป แต่ให้เกษตรกรชำระค่าเช่าด้วยเงินสด แต่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายสามารถตกลงชำระค่าเช่าด้วยผลผลิตได้ โดยราคาของผลผลิตจะคิดคำนวณจากราคาผลผลิตในตลาด¹⁸⁶ ประโยชน์ของการทำสัญญาส่วนแบ่งการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรทำให้เกษตรกรมีที่ทำกินและมีผู้รับซื้อผลผลิตที่แน่นอน

ทว่าภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลฝรั่งเศสมีการเวนคืนที่ดินส่วนบุคคลเพื่อไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณะ ทำให้ที่ดินส่วนบุคคลมีจำนวนลดน้อยลง พร้อมทั้งภาวะเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ซึ่งเป็นผลพวงจากสงครามโลกทำให้เกษตรกรขาดรายได้ การทำเกษตรพันธสัญญาร่วมกับบริษัทจึงเข้ามามีบทบาทแทนที่¹⁸⁷ และเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ที่นำไปสู่ข้อตกลงอันไม่เป็นธรรม เช่นเดียวกับแต่ก่อน ในปี ค.ศ. 1964 มีการเกิดขึ้นของรูปแบบของสัญญามาตรฐานขึ้น¹⁸⁸ ซึ่งมีชื่อว่า สัญญาบูรณาการ (Integration Contract) กล่าวคือสัญญาหรือข้อตกลงที่ทำขึ้นระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตและบริษัทผู้ประกอบการพาณิชย์หรือการอุตสาหกรรมในการจัดหาสินค้าและบริการซึ่งกันและกันเพื่อการบูรณาการกระบวนการผลิตผลผลิตทางการเกษตร¹⁸⁹ ซึ่งต่อมาในปี 2523 รัฐบาลฝรั่งเศสได้ออกกฎหมายเฉพาะชื่อ Rural Code ขึ้นมาเพื่อใช้กำกับการทำสัญญานี้ ทั้งนี้ กฎหมายนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะกำจัดการบิดเบือนที่เกิดขึ้นจากความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจต่อรองระหว่างคู่สัญญาในเกษตรพันธสัญญา และเพื่อที่จะแก้ไขความไม่สมดุลที่อาจทำให้เกษตรกรต้องเสียเปรียบโดยไม่ให้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการต่อรองระหว่างคู่สัญญานั้น โดยเป็นการออกกฎหมายอย่างกว้างๆ เพื่อควบคุมนิติสัมพันธ์ในการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรและคู่สัญญาทั้งหลาย¹⁹⁰

“Rural Code” หรือ กฎหมายชนบท บัญญัติให้ต้องทำสัญญาบูรณาการเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้มีการระบุถึงลักษณะและคุณภาพของสินค้าและบริการที่จะส่งมอบซึ่งกันและกันระหว่างคู่สัญญา รวมทั้งผลของความผันผวนของราคาวัตถุดิบ เงื่อนไขของการต่อสัญญาใหม่ การแก้ไขและ

¹⁸⁶ Salabert, R., *La Mayenne des origines a` nos jours* (Paris : SaintJean-d'Ange'ly, 1984), p.227.

¹⁸⁷ Juan Carmona, *supra note 185*, pp. 235-259.

¹⁸⁸ *Ibid.*, pp. 235-259.

¹⁸⁹ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article 326-1.

¹⁹⁰ Antonio Iannarelli, “Contractual Frameworks and Inter-firm Co-operation in the Agricultural Sector,” 4 *rivista di diritto alimentare* 247-262 (2011).

การบอกเลิกสัญญา หรือในกรณีที่มีการละเมิดข้อสัญญา อาจมีข้อกำหนดในสัญญาให้เกษตรกรสามารถเรียกร้องให้ข้อกำหนดในสัญญานั้นตกเป็นโมฆะได้

มาตรการต่างๆ เหล่านี้ถูกนำมาใช้ในประเทศฝรั่งเศส โดยมีวัตถุประสงค์หลักให้เกิดความโปร่งใสในการทำสัญญา ซึ่งจะช่วยลดการขาดการเข้าถึงข้อมูลที่อาจทำให้เกษตรกรต้องเสียเปรียบ โดยเกษตรกรมักจะตกอยู่ภายใต้เงื้อมมือของสัญญาทั่วไปที่ถูกร่างโดยคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การออกกฎหมายเช่นนั้น ไม่ได้มุ่งที่จะปรับเปลี่ยนความสมดุลทางเศรษฐกิจของการแลกเปลี่ยนซึ่งเป็นสิทธิของคู่สัญญา ในทางกลับกัน มาตรการเหล่านั้นทำเพื่อให้แน่ใจล่วงหน้าว่าส่วนที่สำคัญที่สุดของเนื้อหาในสัญญาจะมีการกำหนดรายละเอียดที่ชัดเจนเพื่อให้เกษตรกรสามารถที่จะประเมินและแก้ไขส่วนต่างของความเสียหายในการทำสัญญา¹⁹¹

3.1.2.1 กฎหมายที่ใช้ในกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา

รัฐบาลฝรั่งเศสได้ประกาศใช้กฎหมายชนบท (Rural Code) ตั้งแต่ปี 2523 เพื่อนำมาใช้กำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา โดยรัฐบาลได้กำหนดให้ใช้สัญญาบูรณาการ (Integration Contract) เป็นแบบสัญญามาตรฐานเพื่อสร้างความเป็นธรรมและความโปร่งใสในการทำสัญญาการผลิต และเพื่อให้เกิดความสมดุลในกระบวนการต่อรองระหว่างเกษตรกรและบริษัท ซึ่งรัฐบาลจึงกำหนดให้พระราชบัญญัติชนบท¹⁹² (Rural Code 2017) หมวดกฎหมายชนบทและการประมง ค.ศ. 2017 (Code rural et de la pêche maritime 2017) มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

(1) สัญญาบูรณาการให้หมายรวมถึงคู่สัญญาทั้งฝ่ายเกษตรกรผู้ผลิต ฝ่ายบริษัทผู้จัดหาปัจจัยการผลิต และฝ่ายบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต ซึ่งสามารถตกลงทำสัญญาแบบสองฝ่ายคือระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตและบริษัทผู้จัดหาปัจจัยการผลิต หรือทำสัญญากันแบบสามฝ่ายคือเกษตรกรผู้ผลิตจะทำงานร่วมกันกับบริษัทผู้จัดหาปัจจัยการผลิตในฐานะผู้ผลิต (Producers) กับฝ่ายบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต โดยคู่สัญญาจะมีความผูกพันซึ่งกันและกันในการทำสัญญาบูรณาการ¹⁹³

(2) ในกรณีที่คู่สัญญาทำสัญญาบูรณาการเพื่อประโยชน์ทางการปศุสัตว์ เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ต้องปฏิบัติตามเลี้ยงดูสัตว์ให้เจริญเติบโต อุดมสมบูรณ์ หรือให้สามารถผลิตผลผลิตจากสัตว์ได้ตาม

¹⁹¹ UNIDROIT, *supra* note 30, pp. 1-40.

¹⁹² Legifrance, République Française, “Code rural: Code rural et de la pêche maritime 2017,” Retrieved 4 April 2017, from http://codes.droit.org/CodV3/rural_peche_maritime.pdf

¹⁹³ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article 326-1.

ข้อกำหนดในการเลี้ยงดูสัตว์ที่เกษตรกรได้ตกลงไว้กับบริษัทผู้เข้าทำสัญญา โดยมีผลบังคับใช้ตลอดกระบวนการผลิต¹⁹⁴

(3) ในกรณีที่บริษัทผู้เข้าทำสัญญาเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตจะไม่ต้องระบุรายละเอียดในการผูกมัดใดๆ กับเกษตรกรในสัญญาบูรณาการ เช่น เกี่ยวกับการจ่ายเงินเพื่อชำระค่าปัจจัยการผลิต เป็นต้น ซึ่งกฎหมายข้อนี้ได้รับการเห็นชอบจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรเพื่อใช้ระบุเป็นเงื่อนไขสำคัญในการทำสัญญาทางการเกษตร¹⁹⁵

(4) หากมีข้อกำหนดภายในสัญญาบูรณาการระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตและบริษัทผู้เข้าทำสัญญาเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรได้กำหนดไว้เป็นมาตรฐานนั้น ข้อกำหนดที่เพิ่มเติมขึ้นมานั้นจะถูกแทนที่ด้วยข้อกำหนดที่เป็นมาตรฐานตามที่ระบุไว้ในกฎหมายมาตรา L 326-5 และจะส่งกลับให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายได้พิจารณาใหม่อีกครั้ง ทั้งนี้ ตามกฎหมายมาตรา L326-4

(5) หากมีข้อกำหนดในสัญญานอกเหนือจากที่รัฐกำหนดไว้ให้ เช่น ข้อตกลงในการทำงานร่วมกันระหว่างคู่สัญญาทุกฝ่าย หรือข้อตกลงในการประกันจำนวนผลผลิตของเกษตรกรผู้ผลิต ให้กำหนดในข้อตกลงเหล่านั้นใหม่ตามเงื่อนไข ทั้งนี้ ตามกฎหมายมาตรา L326-5 ดังนี้

(ก) คู่สัญญาทั้งหมดต้องระบุวิธีการคิดคำนวณราคาของผลผลิตหรือค่าบริการของผู้ผลิต หรือผู้ให้บริการที่เกิดจากการทำงานตามข้อตกลงนั้น

(ข) คู่สัญญาฝ่ายผู้รับซื้อผลผลิตหรือบริการต้องกำหนดวันชำระเงินให้ชัดเจนในสัญญา เพื่อให้ผู้ผลิตรับทราบ โดยไม่ต้องมีการบอกกล่าวอีกครั้ง

(ค) คู่สัญญาทุกฝ่ายจะต้องระบุเงื่อนไขในข้อตกลงให้ชัดเจน เช่น จำนวนการผลิตและผลผลิตที่จะรับซื้อ โดยจะต้องระบุจำนวนค่าเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นหากเกิดข้อพิพาทกันไว้ด้วย

(ง) คู่สัญญาทุกฝ่ายจะต้องระบุเงื่อนไขที่จะทำให้ข้อสัญญาทั้งหมดกลายเป็นโมฆะ ซึ่งในที่นี้หมายถึงข้อตกลงในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตกเป็นบุคคลล้มละลาย หรือใช้สิทธิบอกเลิกสัญญา ทั้งนี้เงื่อนไขทั้งหมดจะต้องไม่ขัดกับหลักกฎหมาย

(จ) ข้อสัญญาที่ร่างขึ้นใหม่ที่มีข้อกำหนดของสัญญาที่นอกเหนือจากสัญญามาตรฐานจะต้องได้รับการอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร และผ่านการเห็นชอบจากคณะกรรมการกลางแห่งกระทรวงอาหารเกษตรและป่าไม้ (Federal Ministry of Agricultural Food and Forest) ซึ่ง

¹⁹⁴ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article 326-2.

¹⁹⁵ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article 326-3.

ขั้นตอนการพิจารณาให้การเห็นชอบจะใช้เวลาประมาณ 3 เดือนนับจากวันที่มีการส่งร่างให้กับกระทรวงเกษตร และหากสัญญาดังกล่าวได้รับการเห็นชอบจากคณะกรรมการแต่ไม่มีการตอบกลับถึงคู่สัญญา ก็ให้ถือว่าสัญญาได้รับการเห็นชอบแล้ว ซึ่งจะมีผลให้คู่สัญญาสามารถใช้สัญญาดังกล่าวได้

(ก) หากสัญญาที่ร่างขึ้นใหม่ได้รับความเห็นชอบนั้น ได้ถูกใช้ตามกฎหมายแล้ว ข้อตกลงที่เพิ่มเติมขึ้นในสัญญานั้นจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสัญญาภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคธุรกิจอื่นๆที่เกี่ยวข้องได้ ภายในหนึ่งปี

(ข) การทำงานร่วมกันระหว่างสหกรณ์การเกษตรและสมาชิกจะไม่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายฉบับนี้ (Rural Code) แต่หากสหกรณ์การเกษตรเข้าทำสัญญาบูรณาการกับบริษัทหรือเกษตรกรผู้ผลิต จะถือว่าสหกรณ์การเกษตรเป็นเสมือนหนึ่งบริษัทที่ผู้เข้าทำสัญญา ซึ่งต้องรับผิดชอบตามข้อตกลงต่างๆที่กล่าวไว้ในสัญญาเช่นกับคู่สัญญาฝ่ายอื่น

(ค) การยื่นเสนอข้อกำหนดใหม่ที่นอกเหนือจากสัญญามาตรฐานนั้นจะกระทำได้เฉพาะบริษัทที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น

(6) ในการทำสัญญาบูรณาการ เกษตรกรผู้ผลิตจะต้องระบุรายละเอียดของข้อกำหนดอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เช่น เหตุปัจจัยที่ทำให้ผลผลิตเสื่อมสภาพ สภาพอากาศที่เหมาะสมแก่การดูแลผลผลิต ราคาของปัจจัยการผลิตหรือบริการ เหตุปัจจัยที่จะทำให้ราคาของผลผลิตเกิดการเปลี่ยนแปลงและบริการอื่นๆ จากเกษตรกรผู้ผลิต นอกจากนี้ เกษตรกรผู้ผลิตยังต้องระบุระยะเวลาของสัญญา การต่ออายุของสัญญา การตรวจสอบผลผลิต ตลอดจนการยกเลิกสัญญาด้วย¹⁹⁶

(7) การทำสัญญาบูรณาการจะมีอายุของสัญญาเพียง 1 ปี เว้นแต่จะมีการตกลงกันระหว่างคู่สัญญาทุกฝ่ายระยะเวลาของสัญญาไว้เป็นอย่างอื่น แต่จะไม่มีการต่ออายุของสัญญาโดยอัตโนมัติ¹⁹⁷

(8) หากต้องมีเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดใดๆในร่างสัญญาที่เกิดขึ้นตามข้อ 3.3.1.4 (มาตรา L 326-4) เพื่อให้สามารถนำสัญญาบูรณาการไปใช้ในต่างพื้นที่ได้ จะต้องได้รับการเห็นชอบจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร และผ่านการปรึกษาหารือจากหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบในพื้นที่นั้นๆ ก่อนเสมอ¹⁹⁸

¹⁹⁶ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article 326-6.

¹⁹⁷ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article 326-7.

¹⁹⁸ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article 326-8.

(9) การทำสัญญาบูรณาการใดๆ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรเสมอ¹⁹⁹

(10) บทบัญญัติในมาตรา L631-11 และ L631-21 ว่าด้วยการทำเกษตรชนบทและการประมงจะไม่สามารถนำมาใช้เป็นข้อตกลงในสัญญาบูรณาการได้²⁰⁰

(11) ระเบียบการของสัญญาบูรณาการ (Regulatory Part)²⁰¹

รัฐบาลฝรั่งเศสมีข้อกำหนดให้การทำสัญญาบูรณาการจะต้องกระทำภายใต้มาตรฐานของสัญญาบูรณาการเท่านั้น ซึ่งกฎหมายได้กำหนดให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายที่ประสงค์จะทำสัญญาบูรณาการจะต้องปฏิบัติตามระเบียบการ ดังต่อไปนี้

(ก) คู่สัญญาจะต้องระบุข้อกำหนดและรายละเอียดของสัญญาให้ชัดเจน รวมถึงระบุระยะเวลาของสัญญา ตลอดจนเงื่อนไขของการต่ออายุของสัญญาด้วย และวันส่งมอบผลผลิตของคู่สัญญา นอกจากนี้ต้องมีการระบุถึงกรรมสิทธิ์ในผลผลิตว่าเป็นของคู่สัญญาฝ่ายใด สำหรับข้อตกลงเกี่ยวกับผลผลิตนั้นจะต้องระบุถึงน้ำหนัก ปริมาณ หรือลักษณะเฉพาะของผลผลิต

(ข) เงื่อนไขของการรับซื้อปัจจัยการผลิตหรือบริการจากบริษัทผู้จัดหาปัจจัยการผลิต และรายละเอียดของปัจจัยการผลิตที่ระบุถึงน้ำหนัก ปริมาณ หรือลักษณะเฉพาะของสินค้าหรือบริการที่ต้องใช้ในการผลิตของเกษตรกรผู้ผลิตตามความต้องการของเกษตรกรหรือตามความต้องการของบริษัทผู้รับซื้อก็ตาม

(ค) เกษตรกรผู้ผลิตต้องระบุวิธีการคำนวณราคาของผลผลิต เงื่อนไขการปรับเปลี่ยนราคา ค่าตอบแทนของผลผลิตหรือบริการ และระบุเงื่อนไขของปัจจัยการผลิตหรือคุณภาพของผลผลิต อีกทั้งรายละเอียดของปัจจัยการผลิตและการให้บริการที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการตามสัญญา

(ง) คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจะต้องตกลงถึงวิธีการชำระเงินค่าตอบแทนการผลิตให้แก่เกษตรกรและคืนเงินสำหรับค่าปัจจัยการผลิตหรือบริการให้แก่บริษัทผู้จัดหาปัจจัยการผลิต

(จ) ภายในสัญญาต้องกำหนดไว้ว่าหลังจากที่มีการปฏิบัติตามสัญญาในแต่ละครั้ง บริษัทผู้จัดหาปัจจัยการผลิตจะต้องมีหนังสือแจ้งชำระเงินไปยังเกษตรกร โดยมีการระบุวันที่

¹⁹⁹ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article 326-9.

²⁰⁰ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article 326-10.

²⁰¹ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article R326-1.

ครบกำหนดชำระเงินให้แก่เกษตรกรเช่นเดียวกันกับเกษตรกร หลังจากที่มีการปฏิบัติตามสัญญา ในแต่ละครั้งจะต้องมีหนังสือแจ้งชำระเงิน ไปยังบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต โดยมีการระบุวันที่ครบ กำหนดชำระเงินให้แก่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิต และหลังจากเกษตรกรได้รับชำระเงินจากบริษัท ผู้รับซื้อผลผลิตแล้ว เกษตรกรจะทำการชำระเงินค่าปัจจัยการผลิตให้บริษัทผู้จัดหาปัจจัยการ ผลิตต่อไป²⁰²

(จ) คู่สัญญาฝ่ายเกษตรกรผู้ผลิตและบริษัทผู้รับซื้อผลผลิตจะต้องกำหนดมาตรฐานของ ผลผลิตร่วมกัน โดยจะต้องระบุถึงเทคนิคการผลิตที่จะทำเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีมาตรฐานตามความต้องการ ของบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต²⁰³

(ข) บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตจะต้องระบุเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดการลดราคาหรือลด ค่าตอบแทนให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตในกรณีที่เกษตรกรแสดงให้เห็นว่าผลผลิตต่ำกว่าเกณฑ์ มาตรฐานที่ตกลงกันไว้ในสัญญา²⁰⁴

3.1.2.2 มาตรการทั่วไปที่ใช้ในการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา

(1) สนับสนุนการให้ความช่วยเหลือผู้ทำเกษตรพันธสัญญาในส่วนภูมิภาค

นอกเหนือจากการออกกฎหมายแล้ว รัฐบาลของประเทศฝรั่งเศสยังได้สนับสนุนการ ทำเกษตรพันธสัญญาด้วยการจัดตั้งหน่วยงานบริหารการทำเกษตรพันธสัญญาส่วนภูมิภาค เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐสามารถเข้าถึงการทำเกษตรพันธสัญญาของแต่ละพื้นที่ได้และให้การ ช่วยเหลือผู้ที่ต้องการจะทำเกษตรพันธสัญญา โดยกำหนดให้หน่วยงานบริหารการทำเกษตรพันธ สัญญาส่วนภูมิภาค นี้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเกษตร ซึ่งหน่วยงานบริหารการทำ เกษตรพันธสัญญาส่วนภูมิภาคจะมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(ก) ให้คำปรึกษาด้านการทำเกษตรพันธสัญญาแก่ผู้ที่ต้องการทำเกษตรพันธสัญญา²⁰⁵

(ข) ทำหน้าที่ตรวจสอบสัญญาการผลิตบนพื้นฐานของสัญญาบูรณาการ

(ค) ดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนที่กฎหมายได้กำหนดไว้

²⁰² Code rural et de la pêche maritime 2017, Article R326-2.

²⁰³ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article R326-3.

²⁰⁴ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article R326-4.

²⁰⁵ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article L112-8.

(ง) ควบคุมการทำเกษตรกรรมไม่ให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนหรือเขตอนุรักษ์ธรรมชาติ หรือพื้นที่ที่มีเจ้าของอื่น²⁰⁶

(จ) ให้เงินทุนช่วยเหลือในการปรับปรุงพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมหรือให้การสิทธิการ แลกเปลี่ยนที่ดินแก่เกษตรกรที่มีที่ดินแต่ไม่สามารถใช้เพาะปลูกได้²⁰⁷

(ฉ) ควบคุมเส้นทางการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรไม่ให้ทำลายพื้นที่ป่าสงวนหรือเขต อนุรักษ์ธรรมชาติ²⁰⁸ ตามประมวลกฎหมายที่ว่าด้วยการรักษาพันธุ์ไม้ในป่า²⁰⁹ และตามประมวลกฎหมาย ที่ว่าด้วยการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ²¹⁰

(ช) ควบคุมการเกิดข้อพิพาทในเรื่องของสิทธิการเป็นเจ้าของผลผลิตทางการเกษตร หรือ สิทธิการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา²¹¹

(2) คุ้มครองสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์

รัฐบาลฝรั่งเศสให้ความคุ้มครองสิทธิแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้ข้อตกลงของสหภาพ เพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV 1991)

(3) คุ้มครองความปลอดภัยทางชีวภาพของผู้บริโภค

รัฐบาลฝรั่งเศสไม่สนับสนุนการพัฒนาพันธุกรรมสัตว์ เนื่องจากการดัดแปลงพันธุกรรม ของสัตว์อาจส่งผลเสียต่อมนุษย์ที่บริโภคเนื้อสัตว์²¹² โดยมีข้อจำกัดทางกฎหมายที่ห้ามไม่ให้มีการขาย เนื้อสัตว์ที่ถูกดัดแปลงพันธุกรรมแก่ผู้บริโภค²¹³ รวมถึงเข้าตรวจสอบมาตรฐานการดัดแปลงพันธุกรรม พืชในพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อให้มั่นใจได้ว่าเป็นไปผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรและเกษตรกรได้

²⁰⁶ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article L112-1.

²⁰⁷ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article L122-1.

²⁰⁸ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article L121-9.

²⁰⁹ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article L311-2

²¹⁰ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article L121-14

²¹¹ Code rural et de la pêche maritime 2017, Article L121-15

²¹² Nicolas Boring, “Restrictions on Genetically Modified Organisms: France, 2014,” Retrieved 10 April 2017, from <https://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/restrictions-on-gmos.pdf>

²¹³ Code De L’ Environment 2014, Article L531-2-1.

ปฏิบัติตามข้อตกลงของพิธีสารคาร์ตาเฮน่าว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ²¹⁴ อีกทั้งยังได้สนับสนุนแนวปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยทางชีวภาพของสหภาพยุโรป²¹⁵ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่คำนึงถึงความคุ้มครองสุขภาพของมนุษย์และสัตว์ รวมถึงสิ่งแวดล้อม เป็นสำคัญ²¹⁶ โดยการประกาศห้ามไม่ให้มีการใช้สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงพันธุกรรมที่ไม่ได้รับอนุญาตหรือไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนในผลิตภัณฑ์ใดๆ ที่ผลิตขึ้นในสหภาพยุโรป และไม่ให้มีการนำเข้าหรือส่งออกผลิตภัณฑ์ที่มีการใช้สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงพันธุกรรมที่ไม่ได้รับอนุญาต หากมีการฝ่าฝืน ผู้ฝ่าฝืนจะถูกโทษทั้งปรับและจำคุก²¹⁷

(4) สนับสนุนความคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชน

ประเทศฝรั่งเศสประกาศสนับสนุนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) ภายใต้กรอบของสหภาพยุโรป โดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ (Constitution of the French Republic 1958) มาตรา 71-1 ให้สิทธิแก่ผู้เรียกร้องสิทธิที่จะเรียกร้องขอความเป็นธรรมจากศาลยุติธรรม หากผู้เรียกร้องสิทธิดังกล่าวได้ถูกละเมิดสิทธิส่วนบุคคลหรือสิทธิความเป็นมนุษย์²¹⁸ อันเป็นการกระทำที่ขัดต่อกฎหมายธรรมชาติ (Organic Law 2011) ซึ่งมีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองสิทธิความเป็นมนุษย์ของเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา ดังต่อไปนี้

²¹⁴ Council of the European Union, “Council Decision of 25 June 2002 concerning the conclusion on behalf of the European Community of the Cartagena Protocol on Biosafety,” 201 Official Journal of the European Communities, pp.48-65 (2002).

²¹⁵ Council of the European Union, “Regulation (EC) No 1829/2003 of the European Parliament and of the Council on genetically modified food and feed,” 268 Official Journal of the European Communities, pp.1-23 (2003).

²¹⁶ European Commission, “GMO Legislation,” Retrieved 4 April 2017, from https://ec.europa.eu/food/plant/gmo/legislation_en

²¹⁷ Council of the European Union, “Regulation (EC) No 1830/2003 of the European Parliament and of the Council of the traceability and labelling of genetically modified organisms and the traceability of food and feed products produced from genetically modified organisms,” 268 Official Journal of the European Communities, pp.24-28 (2003).

²¹⁸ Constitution of the French Republic of 1958 as amended 2008, Article 71-1.

(ก) ผู้ว่าจ้างห้ามกระทำการกักขัง หน่วงเหนี่ยว หรือ กระทำการอื่นใดที่เป็นปิดกั้นความเป็นอิสระภาพในการตัดสินใจของผู้รับจ้าง²¹⁹

(ข) ผู้ว่าจ้างต้องปฏิบัติต่อลูกจ้างหรือผู้รับจ้างทุกคนอย่างเท่าเทียม เป็นธรรม และเสมอภาคกัน โดยไม่แบ่งชาติพันธุ์ ถิ่นกำเนิด และเพศ ของผู้รับจ้าง²²⁰

(ค) ห้ามไม่ให้คู่สัญญาฝ่ายใดกระทำผิดศีลธรรมต่อคู่สัญญาอีกฝ่าย ไม่ว่าจะด้วยเหตุจากกรณีใดๆ²²¹ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าประเทศฝรั่งเศสไม่ได้อนุญาตให้บทบัญญัติกฎหมายใดเพื่อสนับสนุน มาตรา 23 (3) มาตรา 24 และมาตรา 25 (1) แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) ซึ่งเป็นเรื่องของการกำหนดค่าตอบแทนที่เป็นธรรม แต่ทั้งนี้จะเห็นว่ากฎหมายชนบท มาตรา R326-1 ได้บัญญัติไว้แล้วว่า คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาจะต้องตกลงกันในเรื่องการคำนวณราคาของผลผลิต เงื่อนไขการปรับเปลี่ยนราคาค่าตอบแทนของผลผลิตหรือบริการ และเงื่อนไขของปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของราคาหรือคุณภาพของผลผลิต อีกทั้งรายละเอียดของปัจจัยการผลิตและการให้บริการที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ ก่อนที่จะส่งสัญญาการผลิตดังกล่าวให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร ตรวจสอบและรับรอง หากค่าตอบแทนที่ระบุไว้ในสัญญาเป็นราคาที่ไม่สมเหตุสมผลก็จะถูกรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรปฏิเสธการรับรอง ซึ่งส่งผลให้สัญญาดังกล่าวไม่มีผลทางกฎหมาย

(5) สนับสนุนสินค้าเกษตรภายในประเทศ

รัฐบาลฝรั่งเศสได้จัดตั้งโครงการสนับสนุนเกษตรกรรม (Programme d'Options Spécifiques à l'Éloignement et l'Insularité; POSEI) ภายใต้นโยบายเกษตรร่วม (Common Agricultural Policy; CAP) ของสหภาพยุโรป เพื่ออุดหนุนผลผลิตของเกษตรกรภายในประเทศ โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ยากจนที่อาศัยในเขตชนบท²²²

3.1.3 ประเทศสหรัฐอเมริกา

²¹⁹ LOI Organique n 2011-333 du 2011 relative au Défenseur des droits, Article 5 (1).

²²⁰ LOI Organique n 2011-333 du 2011 relative au Défenseur des droits, Article 5 (3).

²²¹ LOI Organique n 2011-333 du 2011 relative au Défenseur des droits, Article 5 (4).

²²² Agriculture and Rural Development, European Commission, "CAP in Your Country: France," Retrieved 9 February 2017 from http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-in-your-country/pdf/fr_en.pdf.

จากข้อมูลสถิติในปี 2544 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติสหรัฐอเมริกา²²³ ระบุว่าการทำงานเกษตรกรรมในสหรัฐอเมริกาเป็นร้อยละ 36 ของรายได้จากประชากรทั้งหมดในประเทศ ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่มาจากการทำปศุสัตว์และเพาะปลูก โดยที่ร้อยละ 39 ของการทำงานเกษตรกรรมและปศุสัตว์ทั้งหมดในประเทศอยู่ภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา²²⁴ ทั้งนี้ การทำเกษตรพันธสัญญาของเกษตรกรในสหรัฐอเมริกาจะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐ คือ กระทรวงเกษตรกรรม (United State Department of Agriculture; USDA) กระทรวงสาธารณสุข (The Department of Health and Human Services) และหน่วยงานภาคเอกชน คือ มูลนิธิเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection Agency) ซึ่งทั้งสามหน่วยงานดังกล่าวเป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพของผลผลิตจากการเพาะปลูกและการทำฟาร์มปศุสัตว์ให้แก่เกษตรกร รวมทั้งยกร่างกฎหมายต่างๆ เพื่อการควบคุมการทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศสหรัฐอเมริกา

เป็นระยะเวลามากกว่า 60 ปีที่ กระทรวงเกษตรกรรม (USDA) ได้มีแรงจูงใจให้เกษตรกรและบริษัทเอกชนทำเกษตรพันธสัญญาร่วมกัน ภายใต้สัญญาการผลิตทางการเกษตร (Agricultural Production Contracts) ที่ยกร่างโดยรัฐบาลกลาง เพื่อสนับสนุนการเติบโตในภาคอุตสาหกรรมเกษตร โดยสัญญานั้นประกอบด้วยการทำสัญญาย่อยอีก 3 ประเภท²²⁵ กล่าวคือ ข้อตกลงทางการตลาด (Marketing Agreement) เป็นสัญญาระยะยาวที่ให้บริษัทเอกชนเข้ามาวางแผนการตลาดให้กับเกษตรกร สัญญาประกันการซื้อขายผลผลิต (Forward Contract) เป็นสัญญาระยะสั้นที่บริษัทเอกชนกับเกษตรกรผู้ผลิตจะทำข้อตกลงล่วงหน้าเกี่ยวกับการซื้อขายผลผลิต และสัญญาการผลิต (Production Contract) เป็นสัญญาที่บริษัทเอกชนเข้ามาควบคุมการผลิตและให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตทั้งหลายแก่เกษตรกร ซึ่งเกษตรกรเป็นเจ้าของพื้นที่เพาะปลูกหรือทำปศุสัตว์ทำหน้าที่เสมือนผู้ลงแรงเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ภายใต้สัญญาการผลิตนี้ บริษัทจะเป็นผู้กำหนดคุณภาพ ปริมาณ และราคาของผลผลิตที่จะรับซื้อจากเกษตรกร

²²³ James M. MacDonald et al., A Report from the Economic Research Service: Contracts, markets, and prices: Organizing the production and use of agricultural commodities, 837, (Washington DC : USDA, 2004), pp. 14-16.

²²⁴ James M. MacDonald and Penni Korb, "Agricultural contracting update: Contracts in 2008," 72 Economic Information Bulletin, p. 9 (February 2011).

²²⁵ David Moeller, Livestock Production Contracts: Risks for Family Farmers, (Minnesota : Farmer's Legal Action Group Inc., 2003), pp. 2-4.

ทว่าในปี 2489 นายคลีโอ บอลดรี (Cleo Bauldry) ซึ่งเป็นเกษตรกรที่เลี้ยงหมูในรัฐไอโอว่า (Iowa) ได้ทำสัญญาเลี้ยงหมูพันธุ์ผสมกับบริษัทแปรรูปที่ชื่อว่า Hybrid Seed Corn หนึ่งปีต่อมา นายคลีโอต้องกลายเป็นบุคคลล้มละลาย และได้ยื่นคำร้องต่อศาลโดยอ้างว่าได้รับยกเว้นสำหรับลูกหมูพันธุ์ผสมที่มีอายุต่ำกว่า 6 เดือนที่นายคลีโอเป็นเจ้าของมิให้ต้องตกอยู่ในกองทรัพย์สินที่ล้มละลาย แต่ปรากฏว่าศาลแขวงสหรัฐ (The Federal District Court) ตัดสินในท้ายที่สุดว่านายคลีโอไม่ได้เป็นเจ้าของในหมูพันธุ์ผสมใดๆ แต่ผู้ที่เป็นเจ้าของคือบริษัท Hybrid Seed Corn ทำให้ต่อมาศาลแห่งมลรัฐไอโอว่าต้องมีการทบทวนการทำสัญญาการผลิตระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายนี้²²⁶

จากเหตุการณ์ดังกล่าวได้นำมาซึ่งความสนใจของรัฐบาลแห่งมลรัฐไอโอว่าและมลรัฐใกล้เคียง²²⁷ ที่เห็นสมควรกับการแก้ไขปัญหาคความไม่เป็นธรรมของสัญญาการผลิตทางการเกษตร ซึ่งกำหนดรายละเอียดของสัญญาโดยบริษัทเอกชนเพียงฝ่ายเดียว อันมีลักษณะเป็นสัญญาสำเร็จรูป ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถเจรจาขอแก้ไขเนื้อหาในสัญญาดังกล่าวได้ อีกทั้งสัญญาการผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่ยังเอื้อประโยชน์แก่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตเพียงฝ่ายเดียวอีกด้วย²²⁸

ต่อมาในวันที่ 13 กันยายน 2543 ผู้ว่าการของมลรัฐไอโอว่า นายทอม มิวเลอร์ (Tom Miller) ได้ประกาศต่อสื่อมวลชนว่าทั้ง 16 มลรัฐ ได้แก่ มลรัฐโคโรราโด มลรัฐอินเดียน่า มลรัฐไอโอว่า มลรัฐแคนซัส มลรัฐมินเนสโซต้า มลรัฐมิสซิสซิปปี มลรัฐมิสซูรี มลรัฐมอนทาน่า มลรัฐเนบราสก้า มลรัฐเนวาด้า มลรัฐดาโกต้า มลรัฐโอกาโฮมา มลรัฐเวอร์มอนต์ มลรัฐเวอร์จิเนีย มลรัฐวิสคอนซิน และมลรัฐวอชิงตัน ได้มีการเสนอร่างกฎหมายที่มีชื่อว่า “Producer Protection Act” ขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรผู้ผลิต เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของการทำสัญญาการผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรและเจ้าของฟาร์มที่เลี้ยงปศุสัตว์หรือเพาะปลูกพันธุ์พืชกับบริษัทแปรรูปขนาดใหญ่ โดยนายมิวเลอร์กล่าวว่า การทำสัญญากันระหว่างเกษตรกรและบริษัทเอกชนจะเป็นการเอื้อประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย แต่ก็ต้องแน่ใจว่า

²²⁶ Hamilton D. Neil and Dwight D., “Agricultural Contracting: A United States Perspective,” papers presented at UNIDROIT conference organized by Agricultural Law Center, Drake University Law School in Iowa, (2007), p.15.

²²⁷ Hamilton D. Neil, Farmer’s Legal Guide to Production Contracts, (Iowa : The National Agricultural Law Center, 1995), pp. 1-134.

²²⁸ Hamilton D. Neil and Dwight D., *supra* note 226, pp. 1-2.

เกษตรกรได้รับความยุติธรรมด้วยเช่นกันในช่วงเวลาที่มีแนวโน้มว่าจะมีการร่วมมือกันระหว่างเกษตรกรและบริษัทแปรรูปในการทำการเกษตรสมัยใหม่ ซึ่งบริษัทแปรรูปจะเป็นผู้ควบคุมการผลิต ขั้นตอนการผลิต การเตรียมการและการจำหน่ายสินค้าเกษตรกรรมและอาหาร สิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้นำมาซึ่งปัญหาเรื่องความไม่เท่าเทียมกันเรื่องอำนาจต่อรอง (Disparity of bargaining power) ระหว่างเกษตรกรและบริษัทแปรรูป ทำให้เกษตรกรต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเป็นอย่างมาก²²⁹

3.1.3.1 กฎหมายที่ใช้ในกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา

โดยทั่วไปแล้ว การทำงานร่วมกันระหว่างเกษตรกรและบริษัทเอกชนในระบบเกษตรพันธสัญญาของประเทศสหรัฐอเมริกาจะอยู่ภายใต้ความควบคุมของกฎหมาย 4 ฉบับ²³⁰ ได้แก่

(1) ระเบียบตลาดปศุสัตว์และตลาดส่งออกแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา 1921

ระเบียบตลาดปศุสัตว์และตลาดส่งออกแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา หรือ Packer and Stockyards Act of 1921 เป็นกฎหมายที่ร่างขึ้นในปี 2464 เพื่อกำกับดูแลการค้าเนินธุรกิจฟาร์มปศุสัตว์โดยมิชอบ รวมถึงควบคุมกลไกของราคาตลาดของผลผลิตฟาร์มปศุสัตว์ไม่ให้มีความผันผวนจนเกินไป²³¹ อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ไม่ได้สนใจในเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการผลิตและต้นทุนในการปศุสัตว์จึงทำให้เกิดปัญหาว่าเกษตรกรไม่สามารถควบคุมค่าใช้จ่ายในกระบวนการผลิต นำมาซึ่งปัญหาหนี้สินและเกษตรกรตกเป็นบุคคลล้มละลายในที่สุด ซึ่งกลายเป็นปัญหาที่กระทรวงเกษตรกรรมเป็นกังวลจึงได้นำปัญหาดังกล่าวนี้ขึ้นมาพิจารณาเพื่อหาทางแก้ไข²³²

(2) ระเบียบตลาดสินค้าเกษตรที่เน่าเสียได้ 1930

ระเบียบตลาดสินค้าเกษตรที่เน่าเสียได้ หรือ Perishable Agricultural Commodities Act of 1930 เป็นกฎหมายที่ร่างขึ้นในปี 2473 เพื่อกำกับดูแลการค้าเนินธุรกิจในการเพาะปลูกโดยมิชอบ และ

²²⁹ ILSR, “Protecting Contract Growers – Iowa Producer Protection Act,” Retrieved 20 March 2014, from <https://ilsr.org/rule/protecting-contract-growers/2062-2/>

²³⁰ UNIDROIT, *supra note 30*, pp. 12-32.

²³¹ Eric Pendergrass, “Poultry Contract Does Not Violate PSA and Is Not Fraudulent,” Retrieved 20 March 2014, from <http://nationalaglawcenter.org/assets/cases/adkins.html>

²³² National Agricultural Law Center, “The Packer and Stockyards Act: An Overview,” Retrieved 20 March 2014, from <http://www.nationalaglawcenter.org/assets/overviews/packersandstockers.html>.

คุ้มครองเกษตรกรผู้เพาะปลูกในกรณีที่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตไม่ชำระค่าผลผลิตให้แก่เกษตรกร และเป็นกฎหมายที่ใช้ในการทำเกษตรพันธสัญญา²³³ แต่ทว่ากฎหมายฉบับนี้ไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบของการไม่รับซื้อผลผลิต ซึ่งเป็นปัญหาหลักของการทำเกษตรพันธสัญญา ทำให้เกษตรกรแบกรับความเสี่ยงในการขาดรายได้ซื้อผลผลิต²³⁴

(3) ประมวลกฎหมายเอกรูปว่าด้วยการพาณิชย์ 1962

ประมวลกฎหมายเอกรูปว่าด้วยการพาณิชย์ หรือ Uniform Commercial Code of 1962 เป็นกฎหมายที่ร่างขึ้นในปี 1933 เพื่อควบคุมการซื้อขายที่มีมูลค่ามากกว่า 500 ดอลลาร์ ในตลาด และเป็นกฎหมายที่เป็นแนวทางในการกำหนดราคาซื้อขายผลผลิตภายในสัญญาซื้อขายทุกรูปแบบ และกำหนดค่าเสียหายสำหรับกรณีที่มีการผิดสัญญาซื้อขาย รวมทั้งบัญญัติโครงสร้างของสัญญาซื้อขายที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศสหรัฐอเมริกา²³⁵ โดยบทบัญญัติส่วนหนึ่งของประมวลกฎหมายเอกรูปว่าด้วยการพาณิชย์ ฉบับปัจจุบัน ได้อนุวัติมาจากอนุสัญญา CISG กล่าวคือ มีการระบุเพิ่มเติมว่าราคาผลผลิตที่คู่สัญญาตกลงกันในสัญญาจะต้องสูงกว่าราคาผลผลิตที่นำไปขายในตลาดเสมอ²³⁶ ซึ่งผู้สัญญาจะต้องแนบหลักฐานของราคาผลผลิตที่นำไปขายในตลาดไว้ในสัญญาด้วย²³⁷ โดยคิดเป็นราคาต่อ 1 หน่วยน้ำหนักการผลิต²³⁸

(4) กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช 2001

กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช หรือ Plant Variety Protection Act 2001 เป็นกฎหมายที่ให้อำนาจแก่เจ้าของพันธุ์พืชในการให้สิทธิแห่งการเพาะปลูก ปรับปรุง ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย ส่งออก หรือ จำหน่ายพันธุ์พืชของตนแก่บุคคลอื่น โดย มาตรา 14 แห่งกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช (PVPA 1970) ได้บัญญัติให้ผู้ที่ถือใบรับรองการเป็นเจ้าของพันธุ์พืชได้รับความคุ้มครอง โดยห้ามมิให้

²³³ United States Department of Agriculture, “Perishable Agricultural Commodities Act (PACA),” Retrieved 20 March 2014, from <https://www.ams.usda.gov/rules-regulations/paca>.

²³⁴ H. Schultz, *Perishable Agricultural Commodities Act, 1930*, (New York : Springer, 1930), pp.298-307.

²³⁵ Hamilton D. Neil, “State Regulation of Agricultural Production Contracts,” 25 *The University of Memphis Law Review*, p.1057 (1995).

²³⁶ Uniform Commercial Code 1962, Article 440.2305.

²³⁷ Uniform Commercial Code 1962, Article 440.2723.

²³⁸ Uniform Commercial Code 1962, Article 440.1201(37e).

ผู้นำนพันธุ์พืชที่ได้รับความคุ้มครองไปเพาะพันธุ์ต่อหรือกระทำการอื่นใด หากไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของพันธุ์พืช ซึ่งบทบัญญัตินี้ให้ความคุ้มครองตั้งแต่เมล็ดพันธุ์พืชจนถึงชิ้นส่วนใดๆ ที่มาจากพันธุ์พืชที่อยู่ในความคุ้มครอง²³⁹ อย่างไรก็ตาม มาตรา 42 บัญญัติไว้ว่าพันธุ์พืชที่จะสามารถนำมาขึ้นทะเบียนขอรับความคุ้มครองได้นั้นจะต้องเป็นพืชที่ถูกปรับปรุงพันธุกรรมขึ้นมาใหม่ ด้วยวิธีการเพาะปลูกหรือกระบวนการทางเคมีชีวภาพ และไม่ได้เป็นพืชที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติในพื้นที่สาธารณะ²⁴⁰ ทั้งนี้กฎหมายดังกล่าวจะให้ความคุ้มครองเพียงนักปรับปรุงพันธุ์พืชเท่านั้น เนื่องจากการปรับปรุงพันธุ์สัตว์ยังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม จึงยังไม่มีกรให้ความคุ้มครองผู้ปรับปรุงพันธุกรรมสัตว์แต่อย่างใดในประเทศสหรัฐอเมริกา เว้นแต่การปฏิบัติตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity; CBD) เท่านั้น เพียงเพื่อกำหนดข้อจำกัดของการตัดต่อพันธุกรรมสัตว์ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสวัสดิภาพของสัตว์ และสุขอนามัยของมนุษย์²⁴¹

อย่างไรก็ตาม กฎหมายทั้ง 4 ฉบับที่กล่าวในข้างต้นนี้ยังไม่รัดกุมเพียงพอต่อการคุ้มครองผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาได้ เนื่องจากยังมีช่องว่างทางกฎหมายให้แก่บริษัทผู้ประกอบการในการร่างข้อกำหนดในสัญญาที่เอื้อประโยชน์แก่ตนเพียงฝ่ายเดียว²⁴² ทำให้ในปี 2544 มลรัฐทั้งหมด 7 มลรัฐ อันประกอบด้วยมลรัฐอาร์คันซอ มลรัฐจอร์เจีย มลรัฐอิลลินอยส์ มลรัฐไอโอวา มลรัฐแคนซัส มลรัฐมินเนสโซต้า และมลรัฐวิสคอนซิน ได้ประกาศใช้กฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตที่ทำสัญญาการผลิตทางการเกษตรอย่างเป็นทางการ โดยนำกฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิต (Producer Protection Act) ของมลรัฐมินเนสโซต้ามาเป็นแม่แบบในการร่างกฎหมายชื่อเดียวกันในมลรัฐต่างๆ²⁴³ เพื่อสร้างมาตรการคุ้มครองสิทธิให้แก่เกษตรกรภายในแต่ละมลรัฐ

(5) กฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา

²³⁹ Plant Variety Protection Act 1970, Section 14.

²⁴⁰ Plant Variety Protection Act 1970, Section 42.

²⁴¹ วนิดา กำเนิดเพ็ชร์, “ทรัพยากรพันธุกรรมสัตว์ในบริบทของระบอบระหว่างประเทศว่าด้วยการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์,” 52 วารสารวิชาการสพพ., น. 13-15 (2553).

²⁴² Susan E. Stokes, *The Dilemma of Contracting: Risk Management or risky Business?*, (Minnesota : Farmers’ Legal Action Group, 2006), pp.9-10.

²⁴³ UNIDROIT, *supra note 30*, p. 12.

กฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา หรือ Producer Protection Act มีการยกร่างและนำมาใช้ในมลรัฐมินเนสโซต้าเป็นมลรัฐแรกในปี 2533 เพื่อคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตจากการฉ้อฉลของบริษัทผู้ทำสัญญา²⁴⁴ โดยกฎหมายของมลรัฐมินเนสโซต้าฉบับนี้ได้บัญญัติไว้มีใจความสำคัญ ดังนี้

(ก) ในการทำสัญญาการผลิต คู่สัญญาจะต้องระบุเงื่อนไขการระงับข้อพิพาทและไกล่เกลี่ยไว้ในสัญญาการผลิต²⁴⁵

(ข) ในการทำสัญญาการผลิตต้องมีข้อกำหนดพิเศษ สำหรับเกษตรกรผู้ผลิตที่ต้องใช้เงินลงทุนในการผลิตที่มีมูลค่าตั้งแต่ 100,000 ดอลลาร์ หรือประมาณ 3,500,000 บาทขึ้นไป และมีระยะเวลาของสัญญาตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป บริษัทจะไม่สามารถใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาการผลิตได้หากเกษตรกรผู้ผลิตไม่ได้กระทำผิดสัญญาการผลิต บริษัทจะใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาได้ภายใต้เงื่อนไขว่าบริษัทจะต้องบอกกล่าวถึงเจตนาที่จะบอกเลิกสัญญาเป็นหนังสือให้เกษตรกรทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 180 วัน และในหนังสือบอกกล่าวเลิกสัญญานั้นจะต้องให้ระยะเวลาพอสมควรให้เกษตรกรในการแก้ไขหรือปฏิบัติให้ถูกต้องตามสัญญาและหากเกษตรกรไม่สามารถแก้ไขหรือปฏิบัติให้ถูกต้องภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ในหนังสือบอกกล่าวนั้น บริษัทจึงจะสามารถใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาได้ นอกเหนือจากนั้น บริษัทจะต้องชดเชยค่าเสียหายจากการบอกเลิกสัญญาดังกล่าว ถึงแม้ว่าบริษัทจะเห็นว่าเกษตรกรเป็นฝ่ายกระทำผิดสัญญาก็ตาม โดยค่าเสียหายจะคิดจากเงินลงทุนในการก่อสร้างเครื่องมือในการผลิตที่ระบุไว้ในสัญญาการผลิต โดยไม่รวมถึงค่าเสียโอกาสทางธุรกิจอื่นๆ²⁴⁶

(ค) คู่สัญญาจะต้องกำหนดข้อตกลงและรายละเอียดทั้งหมดภายในสัญญาการผลิตจะต้องกระทำด้วยความโปร่งใสและสุจริต²⁴⁷

(ง) การทำสัญญาการผลิตต้องทำอย่างเปิดเผย โดยต้องเปิดเผยข้อมูลความเสี่ยงของการทำสัญญาการผลิตให้แก่เกษตรกรทราบโดยละเอียด²⁴⁸ และต้องผ่านการตรวจสอบจากคณะกรรมการของสภาการเกษตร กระทรวงเกษตรกรรม (USDA)

²⁴⁴ Alison Peck, “State Regulation of Production Contracts,” A National Agricultural Law Center Research Publication, pp.4-20 (2006).

²⁴⁵ Minnesota Statutes, Section 17.91 (1).

²⁴⁶ Minnesota Statutes, Section 17.92.

²⁴⁷ Minnesota Statutes, Section 17.94.

(จ) ภาษาที่ใช้ในสัญญาการผลิตจะต้องเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย²⁴⁹ ซึ่งเกษตรกรผู้ร่วมทำสัญญาจะต้องเข้าใจและต้องลงนามรับรองว่าตนได้เข้าใจเนื้อหาของสัญญาการผลิตทั้งหมด²⁵⁰ หากมีการฝ่าฝืนกฎหมายฉบับนี้ได้ให้สิทธิแก่เกษตรกรผู้ผลิตในการฟ้องร้องเพื่อเรียกค่าเสียหายจากการสำคัญผิดในเนื้อหาของสัญญาการผลิตได้²⁵¹

(ฉ) สิทธิของเกษตรกรในการยกเลิกสัญญาภายใน 3 วัน นับแต่ได้รับสำเนาสัญญาการผลิตที่มีการลงนามแล้ว โดยต้องระบุถึงสิทธิของเกษตรกรในการยกเลิกสัญญาดังกล่าวไว้ในสัญญา²⁵²

(ช) ในกรณีที่บริษัทซึ่งเป็นสำนักงานใหญ่จะต้องชำระหนี้อันเกิดจากการกระทำของบริษัทซึ่งเป็นสำนักงานสาขาให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต ในกรณีที่บริษัทซึ่งเป็นสำนักงานสาขาล้มละลาย หรือไม่สามารรถชำระหนี้ให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตได้²⁵³

(ซ) กำหนดให้ด้านหน้าของการทำสัญญาการผลิตจะต้องมีหน้าปก (Cover Sheet Requirement) ซึ่งประกอบไปด้วยเอกสารสรุปสาระสำคัญของรายละเอียดภายในสัญญาการผลิตของเกษตรกรผู้ผลิต (Mandatory Cover Sheet) โดยเอกสารสรุปดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติของมลรัฐมินเนสโซต้า มาตรา 17.943²⁵⁴ กล่าวคือ ต้องเป็นข้อความที่ใช้ภาษาที่เข้าใจได้ง่าย ไม่ซับซ้อน

(ฌ) หากมีการยกเว้นบทบัญญัติของรัฐมินเนสโซต้า มาตรา 17.90 ถึง 17.97 ระบุไว้ในสัญญาการผลิต ข้อยกเว้นนั้นจะมีผลเป็นโมฆะทันที²⁵⁵

ภายหลังในปี 2536 มลรัฐวิสคอนซินเป็นมลรัฐที่สอง²⁵⁶ ที่เริ่มนำเอาร่างกฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตของมลรัฐมินเนสโซต้ามาใช้ในการคุ้มครองเกษตรกรผู้ทำสัญญาการผลิต แต่มีการเพิ่มเติมข้อกำหนดบางประการที่แตกต่างออกไป คือ

²⁴⁸ Minnesota Statutes, Section 17.91 (2).

²⁴⁹ Minnesota Statutes, Section 17.943.

²⁵⁰ Minnesota Statutes, Section 17.9441 (2) and Minnesota Statutes, Section 17.9441 (3).

²⁵¹ Minnesota Statutes, Section 17.9441 (4) and Minnesota Statutes, Section 17.9441 (5).

²⁵² Minnesota Statutes, Section 17.941.

²⁵³ Minnesota Statutes, Section 17.93 (2) and Minnesota Regulations, Section 1572.0040.

²⁵⁴ Minnesota Statutes, Section 17.943

²⁵⁵ Minnesota Statutes, Section 17.943

²⁵⁶ Alison Peck, *supra note 244*, pp.8-9.

(ญ) ห้ามมิให้บริษัทร่างข้อตกลงในสัญญาที่ระบุข้อกำหนดอันเป็นการห้ามไม่ให้เกษตรกรนำข้อพิพาทที่เกิดจากการทำสัญญาการผลิตขึ้นเรียกร้องให้หน่วยงานภาครัฐเข้าช่วยเหลือ หรือให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการ หรือห้ามมิให้เกษตรกรสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรผู้ผลิตอื่น²⁵⁷

กำหนดให้การทำสัญญาการผลิตต้องมีความชัดเจนในเรื่องอัตราค่าตอบแทนผลผลิต และหลักเกณฑ์การคำนวณค่าตอบแทนผลผลิต²⁵⁸ (Payment Amounts and Formulas)

ในปี 2537 มลรัฐแคนซัสก็นำร่างกฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตของมลรัฐมินเนสโซต้ามาใช้ในการคุ้มครองเกษตรกรผู้เลี้ยงหมูเช่นกัน²⁵⁹ โดยมีการเพิ่มข้อกำหนดบางส่วน ดังนี้

(ฎ) การทำสัญญาการผลิตในมลรัฐแคนซัสที่ต้องให้เกษตรกรต้องลงทุนในปัจจัยการผลิตที่มีมูลค่าตั้งแต่ 100,000 ดอลลาร์หรือ 3,500,000 บาทขึ้นไป และมีระยะเวลาของสัญญาตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป หากบริษัทจะใช้สิทธิบอกเลิกสัญญา จะต้องแจ้งบอกกล่าวเป็นหนังสือบอกเลิกสัญญาล่วงหน้าแก่เกษตรกรอย่างน้อย 90 วัน และต้องให้โอกาสเกษตรกรแก้ไขหรือปฏิบัติให้ถูกต้องตามสัญญาอย่างน้อย 60 วัน โดยที่บริษัทไม่จำเป็นต้องชดเชยค่าเสียหายใดๆจากการบอกเลิกสัญญาการผลิตแก่เกษตรกร หากเกษตรกรเป็นฝ่ายกระทำผิดสัญญาในข้อสาระสำคัญ²⁶⁰

(ฏ) ทั้งนี้ การเลี้ยงหมูในมลรัฐแคนซัสกำหนดให้การทำสัญญาการผลิตต้องมีข้อตกลงให้คู่สัญญาทั้งสองใช้วิธีการระงับข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้นโดยวิธีการไกล่เกลี่ยหรือระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการที่ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบร่วมกัน ในกรณีที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายไม่สามารถประนีประนอมยอมความกันโดยวิธีดังกล่าวได้ ให้คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งส่งคำร้องไปยังเลขาธิการของสำนักอนุญาโตตุลาการเพื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อให้เป็นคนกลางในการระงับข้อพิพาทอันเกิดจากสัญญาการผลิตดังกล่าว²⁶¹ โดยบทบัญญัตินี้มีเฉพาะในมลรัฐแคนซัสเท่านั้น

²⁵⁷ Wisconsin Administrative Code ATCP, Section 101.07(4)

²⁵⁸ Wisconsin Administrative Code ATCP, Section 101.02(3)

²⁵⁹ Susan E. Stokes, *supra note 242*, pp. 17-18.

²⁶⁰ Kansas Statutes, Annotated Chapter 16-1502.

²⁶¹ Kansas Statutes, Annotated Chapter 16-1505.

ต่อมาในปี 2545 มลรัฐแคนซัสนำกฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตในการทำฟาร์มไก่ โดยเพิ่มเติมข้อกำหนดที่แตกต่างเล็กน้อยจากการทำฟาร์มหมู โดยมีความคล้ายคลึงกันกับกฎหมายของมลรัฐอาร์คันซอ²⁶² ดังนี้

(จ) สัญญาการผลิตจะต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างคู่สัญญา โดยจะต้องมีข้อความในสัญญาที่เปิดเผยความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการทำสัญญาการผลิตให้เกษตรกรผู้ผลิตทราบ²⁶³

(ข) สัญญาการผลิตจะต้องไม่มีข้อกำหนดห้ามเปิดเผยข้อมูลที่อยู่ในสัญญา โดยอ้างว่าเป็นความลับ หรือห้ามมิให้มีการนำสัญญาการผลิตไปขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญหรือจากนักกฎหมายหรือจากเกษตรกรด้วยกัน²⁶⁴

(ค) ห้ามมิให้บริษัทใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาในกรณีที่เกษตรกรผู้ผลิตปฏิบัติตามสัญญาทุกประการ²⁶⁵

(ง) สัญญาการผลิตต้องไม่มีข้อห้ามมิให้เกษตรกรใช้สิทธิทางศาล²⁶⁶

ในปี 2543 หลังจากเกิดเหตุการณ์ความไม่เป็นธรรมของสัญญาการผลิต รัฐบาลของมลรัฐ ไอโอว่าได้ประกาศว่าจะนำกฎหมายของมลรัฐมินเนสโซต้ามาประยุกต์ใช้กับสัญญาการผลิตภายในมลรัฐไอโอว่า ทั้งนี้ กฎหมายของทั้งสองมลรัฐดังกล่าวต่างกำหนดให้มีกฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิต โดยกำหนดให้บริษัทต้องเปิดเผยข้อมูลความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการทำสัญญาการผลิต สัญญาต้องมีความโปร่งใส ใช้ภาษาที่ง่ายในการทำความเข้าใจ ไม่มีความซับซ้อน²⁶⁷ โดยมีการเพิ่มกฎหมายบางข้อ²⁶⁸ ดังนี้

(ด) สิทธิของเกษตรกรผู้ผลิตในการเข้าร่วมกลุ่มกับเกษตรกรผู้ผลิตกลุ่มอื่นๆ และจะต้องไม่ถูกบริษัทผู้ประกอบการกีดกันการเข้าร่วมกลุ่มกับกลุ่มเกษตรกรดังกล่าว และรวมถึงไม่กีดกันที่เกษตรกรผู้ผลิตใช้สิทธิตามที่กฎหมายรับรองให้เกษตรกรสามารถทำได้ด้วย

²⁶² Susan E. Stokes, *supra note 242*, pp. 19-20.

²⁶³ Kansas Statutes, Annotated Chapter 16-1701(b)(1)

²⁶⁴ Kansas Statutes, Annotated Chapter 16-1701(b)(5) and Kansas Statutes, Annotated Chapter 16-1701(b)(6)

²⁶⁵ Kansas Statutes, Annotated Chapter 16-1701(b)(7)

²⁶⁶ Kansas Statutes, Annotated Chapter 16-1701(b)(8)

²⁶⁷ David Moeller, *supra note 225*, p.7.

²⁶⁸ Susan E. Stokes, *supra note 242*, pp. 21-22.

(ต) หากมีการฟ้องคดีทางแพ่ง เกษตรกรผู้ผลิตมีสิทธิเรียกร้องให้บริษัทชำระคืนซึ่งค่าเสียหายโอกาสทางธุรกิจ ค่าเสียหายใดๆ ที่เกิดจากการฟ้องคดีเกี่ยวกับสัญญาการผลิต ค่าดำเนินคดี ค่าทนายความ รวมถึงค่าธรรมเนียมศาลได้อีกด้วย

(ถ) ในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดประสงค์จะเรียกค่าเสียหายใดๆ จะต้องสามารถแสดงหลักฐานการคิดค่าเสียหายโดยให้ข้อมูลเชิงสถิติ

(ท) สัญญาการผลิตจะต้องไม่มีข้อบังคับให้เกษตรกรต้องลงทุนในการผลิตก่อน เว้นแต่การลงทุนดังกล่าวนั้นจะให้ผลตอบแทนที่มีความเท่าเทียมและยุติธรรม และเกษตรกรผู้ผลิตตกลงและเห็นชอบด้วยในการลงทุนในปัจจัยการผลิตนั้นๆ

ทั้งนี้ การเพิ่มเติมบทบัญญัติดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดการแก้ไขกฎหมายของมลรัฐมินเนโซต้าในปี 2543²⁶⁹ ด้วยเช่นกัน ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ในปี 2544 มลรัฐอาร์คันซอ มลรัฐจอร์เจีย และมลรัฐอิลลินอยส์ได้ประกาศใช้กฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตของมลรัฐโอไอโอว่า เป็นกฎหมายสำหรับการทำสัญญาการผลิตภายในมลรัฐอาร์คันซอ มลรัฐจอร์เจีย และมลรัฐอิลลินอยส์ แต่มีการเพิ่มข้อกำหนดอีกบางประการ ดังนี้

(ซ) กำหนดให้คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญากระทำการเปิดเผยข้อมูลในสัญญาดังต่อไปนี้ ความเสี่ยงของการใช้ปัจจัยการผลิต ระยะเวลาของสัญญา เงื่อนไขการสิ้นสุดสัญญา เงื่อนไขการเจรจาต่อสัญญา เงื่อนไขการรับผิดชอบต่อการทำลายสิ่งแวดล้อม เงื่อนไขการกำหนดผลตอบแทน เงื่อนไขการกระทำตามกฎหมายของรัฐ และเงื่อนไขการขอลีกสัญญา²⁷⁰

(ณ) กำหนดให้คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญากระทำการเปิดเผยข้อมูลเอกสารใบปะหน้าดังต่อไปนี้ รายละเอียดวัตถุประสงค์การทำสัญญาร่วมกันของคู่สัญญา ประโยชน์เดือนผู้ทำสัญญาให้ระงับการทำสัญญา และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงในการทำสัญญา เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับฤดูกาล หรือราคาสินค้าในตลาดท้องถิ่น รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของคู่สัญญา เช่น รูปแบบโครงสร้างสถานที่ดำเนินการผลิต²⁷¹

²⁶⁹ David Moeller, *supra note* 225, pp. 9-12.

²⁷⁰ Producer Protection Act, Section 104(b).

²⁷¹ Producer Protection Act, Section 104(c).

(บ) สัญญาการผลิตต้องไม่มีข้อตกลงห้ามมิให้มีการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการ โดยต้องให้คู่สัญญาทั้งสองเห็นชอบร่วมกันจึงจะสามารถเสนอให้มีการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการได้

(ป) ในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องการจะระงับข้อห้ามการกระทำใดๆ ภายในสัญญา จะต้องแนบเอกสารสนับสนุนเหตุผลในข้อห้ามนั้นๆ เช่น กรณีที่บริษัทผู้ว่าจ้างต้องการห้ามมิให้เกษตรกรใช้ยาฆ่าแมลงในกระบวนการผลิต บริษัทจำเป็นต้องแนบเอกสารที่สนับสนุนข้อกำหนดนั้นไว้ท้ายสัญญาด้วย

ต่อมา พระราชบัญญัติคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิต (Producer Production Act) ได้มีการประกาศใช้อย่างแพร่หลายมากขึ้น ทั้งนี้ กฎหมายดังกล่าวได้มีการนำมาใช้ในมลรัฐต่างๆ ถึง 16 มลรัฐในประเทศสหรัฐอเมริกาในปี 2555

ปัจจุบัน พระราชบัญญัติคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิต กำลังอยู่ในขั้นตอนการยื่นเสนอแก่รัฐบาลกลางแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อให้สามารถใช้ได้กับทุกมลรัฐในประเทศสหรัฐอเมริกาในอนาคตอันใกล้²⁷²

3.1.3.2 มาตรการทั่วไปที่ใช้ในการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา

(1) สนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร

รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้สนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์เพื่อการเกษตรกรรม และองค์กรส่งเสริมเพื่อการเกษตรของเอกชน เพื่อในเกิดการรวมตัวกันของเกษตรกรในการแบ่งปันประสบการณ์และข้อมูลความรู้อันเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรคนอื่นๆ และเพื่อให้กลุ่มเกษตรกรได้ร่วมกันช่วยเหลือและหาทางออกในปัญหาต่างๆ ร่วมกัน

(2) สนับสนุนการทำสัญญาอย่างเปิดเผย

รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้สนับสนุนการร่างสัญญาที่โปร่งใสและเป็นธรรม โดยออกกฎหมายบังคับให้ทุกสัญญาการผลิตต้องสามารถเปิดเผยข้อมูลภายในสัญญาดังกล่าวต่อสาธารณะได้ โดยคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายสามารถนำสัญญาไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย หรือกระทรวงเกษตรกรรม เพื่อประกอบการตัดสินใจในการเข้าทำสัญญาอีกครั้งได้ ซึ่งรัฐบาลได้

²⁷² Iowa Attorney General's Office, "Comments of Iowa Attorney General's Office: Assistant Attorney General Steve Moline," Retrieved 27 September 2010, from <http://www.justice.gov/atr/agriculture-workshop-comment-number-agw-15687>

กำหนดขอบเขตระยะเวลาแก่เกษตรกรในการพิจารณาและตัดสินใจในการทำสัญญาการผลิตกับบริษัทเป็นเวลา 3 วันนับจากวันที่ได้รับสำเนาสัญญาการผลิตที่มีการลงนามกันไปแล้วจากบริษัทได้อีกด้วย และถึงแม้สัญญาจะมีการลงนามในสัญญาไปแล้ว หากเกษตรกรผู้ผลิตเห็นว่าการทำสัญญาการผลิตนั้นตนมีความเสี่ยงมาก เกษตรกรก็สามารถใช้สิทธิขอยกเลิกสัญญาได้ภายในระยะเวลาดังกล่าว

(3) สนับสนุนการสื่อสารที่เข้าใจง่าย

นอกเหนือจากการสนับสนุนการทำสัญญาอย่างเปิดเผย ในกฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตยังมีข้อบังคับให้ร่างสัญญาด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและไม่มีภาวะซับซ้อน²⁷³ หากมีความจำเป็นต้องมีข้อกำหนดที่อ้างอิงถึงข้อกำหนดอื่นในสัญญา ก็ควรระบุไว้ให้น้อยที่สุด²⁷⁴ ตัวอย่างเช่น มลรัฐอิลลินอยส์ได้มีข้อกำหนดพิเศษว่าเนื้อหาของสัญญาต้องสามารถเข้าใจได้ด้วยความรู้ทางภาษาระดับชั้นมัธยมปลาย อย่างไรก็ตาม หากเจ้าหน้าที่รัฐตรวจสอบสัญญาการผลิตแล้วพบว่ามีส่วนที่ซ้ำซ้อนกันหลายจุด หรือ ใช้ภาษาที่กำกวม²⁷⁵ ซึ่งสามารถก่อให้เกิดความสับสนแก่เกษตรกรผู้ผลิต สัญญาดังกล่าวจะถูกปฏิเสธการรับรองจากหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบโดยทันที²⁷⁶

(4) สนับสนุนการให้ความรู้และความเข้าใจในกฎหมาย

รัฐบาลสหรัฐอเมริกาสนับสนุนให้หน่วยงานภาคเอกชนเป็นผู้ให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับรายละเอียดของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรพันธสัญญา โดยการอนุญาตให้บริษัทกฎหมายเอกชนต่างๆ สามารถเสนอตัวเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายให้แก่เกษตรกรได้ รวมถึงให้การสนับสนุนในการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายต่างๆ ที่สำคัญให้แก่กลุ่มเกษตรกรตามสหกรณ์

(5) สนับสนุนการคุ้มครองด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ

ประเทศสหรัฐอเมริกาประกาศเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกของข้อตกลงของพิธีสารคาร์ตาเฮน่าว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ โดยได้ให้อำนาจแก่ คณะกรรมการแห่งสภาการเกษตร กระทรวงเกษตรกรรม (USDA) เป็นผู้รับผิดชอบต่อการควบคุมดูแลการใช้สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลง

²⁷³ Producer Protection Act, Section 4(b3).

²⁷⁴ Producer Protection Act, 2000, Section 4(c2)

²⁷⁵ Uniform Commercial Code 1962, Article 440.2864

²⁷⁶ Producer Protection Act, Section 4(c5)

พันธูกรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา และให้สำนักงานปกป้องสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection Agency; EPA) เป็นผู้คอยวิเคราะห์ความเสี่ยงจากการใช้สิ่งมีชีวิตที่ได้รับการดัดแปลงพันธุกรรมในสินค้าประเภทอุปโภคบริโภค โดยยึดถือปฏิบัติตามบทบัญญัติในข้อตกลงของพิธีสารคาร์ตาเฮน่าว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพเสมือนเป็นกฎหมายเฉพาะภายในประเทศ²⁷⁷

(6) สนับสนุนควบคุมคุณภาพของผลผลิตทางเกษตร โดยหน่วยงานภาครัฐ

รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้กำหนดให้กระทรวงเกษตรกรรม (USDA) เป็นหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือในด้านการสร้างมาตรฐานทางการเกษตรให้แก่เกษตรกรด้วยการให้ความรู้เพื่อเพิ่มความสามารถในการผลิต และจัดให้มีการตรวจสอบกระบวนการผลิตและผลผลิตของเกษตรกรเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐาน และเพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตและกลุ่มผู้บริโภค

(7) สนับสนุนมาตรการเยียวยาความเสียหาย

นอกจากมาตรการทั่วไปที่กล่าวในข้างต้นแล้ว รัฐบาลของประเทศสหรัฐอเมริกายังได้ให้ความสำคัญกับการเยียวยาความเสียหายของคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาด้วย ซึ่งมีบทบัญญัติระบุไว้ 2 กรณีด้วยกัน คือ

(ก) ป้องกันการบอกเลิกสัญญาโดยบริษัทผู้รับซื้อผลผลิต

กฎหมายกำหนดไว้ว่าในการทำสัญญาการผลิตสำหรับเกษตรกรผู้ผลิตต้องใช้เงินลงทุนในการผลิตที่มีมูลค่าตั้งแต่ ประมาณ 3,500,000 บาทขึ้นไป และมีระยะเวลาของสัญญามากกว่า 4 ปี บริษัทผู้รับซื้อผลผลิตจะไม่สามารถใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาการผลิตได้ หากเกษตรกรผู้ผลิตไม่ได้กระทำผิดสัญญาการผลิต และหากเป็นกรณีที่เกษตรกรผู้ผลิตกระทำผิดสัญญาจริงแต่ไม่ร้ายแรง บริษัทสามารถใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขว่าบริษัทจะต้องใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาเป็นหนังสือให้เกษตรกรทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 180 วัน และในหนังสือบอกเลิกสัญญานั้นจะต้องให้ระยะเวลาที่พอสมควรให้เกษตรกรในการแก้ไขหรือปฏิบัติให้ถูกต้องตามสัญญา และหากเกษตรกรยังไม่สามารถแก้ไขหรือปฏิบัติให้ถูกต้องได้ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ในหนังสือบอกเลิกสัญญานั้น บริษัทจึงจะสามารถใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาได้ ทั้งนี้ บริษัทจะต้องชดเชยค่าเสียหายจากการบอกเลิกสัญญาดังกล่าวให้แก่เกษตรกรด้วย ถึงแม้ว่าบริษัทจะเห็นว่าเกษตรกรเป็นฝ่ายกระทำผิดสัญญาก็ตาม โดยค่าเสียหายนั้น

²⁷⁷ Gabriela Alarcon et al., *Cartagena Protocol on Biosafety: A Report on Policy Analysis Program Design and Implementation*, (New York: Columbia University, 2004), pp.3-4.

จะคิดจากจำนวนเงินลงทุนในการก่อสร้างเครื่องมือในการผลิตของเกษตรกรผู้ผลิต ที่ระบุไว้ในสัญญาการผลิต แต่จะไม่รวมถึงค่าเสียโอกาสทางธุรกิจอื่นๆ²⁷⁸

(ข) เชี่ยวชาญความเสียหายที่เกิดจากการดำเนินคดีทางศาล

กฎหมายกำหนดไว้ว่าหากมีการฟ้องคดีทางแพ่ง เกษตรกรผู้ผลิตมีสิทธิเรียกร้องให้บริษัทชำระคืนสำหรับค่าเสียโอกาสทางธุรกิจ และค่าเสียหายใดๆ ที่เกิดจากการฟ้องคดีเกี่ยวกับสัญญาการผลิต เช่น ค่าดำเนินคดี ค่าทนายความ และรวมถึงค่าธรรมเนียมศาลด้วย

(8) สนับสนุนความคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชน

รัฐบาลสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) เป็นอย่างดี เพื่อสร้างความเสมอภาคให้แก่คนในชาติ โดยอดีตประธานาธิบดี จิมมี คาร์เตอร์ แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ประกาศใช้กฎหมาย 4 ฉบับ กล่าวคือ กฎหมายสิทธิทางแพ่ง (Civil Rights Act 1964) กฎหมายคุ้มครองอเมริกันชนผู้พิการ (Americans with Disabilities Act 1990) กฎหมายจ้างแรงงานตามอายุ (Age Discrimination in Employment Act 1967) และกฎหมายค่าตอบแทนที่เป็นธรรม (Equal Pay Act 1963) เพื่อสร้างความเสมอภาคให้แก่คนในชาติ โดยกฎหมายทั้ง 4 ฉบับมีรายละเอียดที่สำคัญเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา²⁷⁹ ดังนี้

(ก) ผู้ว่าจ้างห้ามใช้กิริยาหรือการกระทำใดที่แสดงถึงการเหยียดชาติพันธุ์ สีผิว ถิ่นกำเนิด และเพศ ของผู้รับจ้าง รวมถึงห้ามไม่ให้ผู้ว่าจ้างกระทำการเลือกปฏิบัติหรือกีดกันต่อผู้รับจ้างด้วยเหตุผลเกี่ยวกับชาติพันธุ์ สีผิว ถิ่นกำเนิด และเพศ ของผู้รับจ้าง²⁸⁰

(ข) ผู้ว่าจ้างห้ามกระทำการบีบบังคับผู้รับจ้างของตนให้เป็นพยานเท็จเพื่อช่วยตนปกปิดความจริงในกรณีที่ผู้ว่าจ้างอยู่ในกระบวนการแห่งศาล²⁸¹

(ค) ผู้ว่าจ้างห้ามปฏิเสธการว่าจ้างผู้พิการ หากผู้สมัครงานสามารถพิสูจน์ตนเองให้แก่ผู้ว่าจ้างได้ว่าตนสามารถปฏิบัติงานตามที่ผู้ว่าจ้างมอบหมาย²⁸²

²⁷⁸ Minnesota Statutes, Section 17.92.

²⁷⁹ Office of the Historian, “Carter and Human Rights 1977-1981,” Retrieved 14 April 2017, from <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/human-rights>.

²⁸⁰ Title 7 of Civil Right Act of 1964, Section 703.

²⁸¹ Title 7 of Civil Right Act of 1964, Section 704.

²⁸² Titles 1 and 5 of the Americans with Disabilities Act of 1990, Section 102.

(ง) ห้ามไม่ให้ผู้ว่าจ้างกระทำการว่าจ้างผู้รับจ้างที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นผู้สูงอายุมาทำงานที่ต้องใช้พลังกำลังมาก เช่น งานเพาะปลูก หรือ ปศุสัตว์ รวมถึงอัตราค่าตอบแทนของแรงงานจะต้องสูงขึ้นตามอายุงานและอายุของผู้รับจ้าง²⁸³

(จ) ผู้ว่าจ้างต้องชำระค่าตอบแทนให้แก่แรงงานเพศหญิงเท่าเทียมกับแรงงานเพศชาย²⁸⁴

(ฉ) อัตราค่าตอบแทนขั้นต่ำต้องอยู่ที่ 27.63 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาต่อชั่วโมงให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา²⁸⁵

(ช) เกษตรกรที่ถูกว่าจ้างให้กระทำการเพาะปลูกพืช เลี้ยงดูสัตว์ ประมง หรือปฏิบัติการอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับงานด้านเกษตรกรรม จะต้องไม่ถูกผู้ว่าจ้างบังคับ ข่มขู่ ยัดเยียด หรือกระทำการอื่นใดที่เป็นการกำหนดให้เกษตรกรต้องแบกรับภาระงานที่มากเกินไป²⁸⁶

(ซ) เกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาที่มีกำหนดระยะเวลาของสัญญามากกว่า 500 วันทำงาน (Man-days) จะต้องได้รับค่าตอบแทนและเบี้ยเลี้ยงรายวันที่พอเพียงต่อการเลี้ยงดูทั้งครอบครัวจากผู้ว่าจ้าง ทั้งนี้ หากเป็นการว่าจ้างเกษตรกรทั้งครอบครัว ผู้ว่าจ้างจะต้องมั่นใจว่าแรงงานเกษตรกรที่มาจากครอบครัวดังกล่าวจะต้องมีอายุ 16 ปีขึ้นไป ซึ่งผู้ที่มีอายุเพียง 16 ปี จะต้องได้รับมอบหมายงานที่ไม่ต้องใช้แรงงานมากเกินไปแต่จะต้องได้รับค่าตอบแทนที่สูงเท่าเทียมกับผู้ที่มีอายุมากกว่าตน²⁸⁷

(ด) สัญญาการผลิตพืชอันเป็นสารเสพติดที่ใช้ในยาสูบ จะต้องมิมีระยะเวลาของสัญญาไม่มากกว่า 90 วันทำงาน โดยเกษตรกรจะทำงานอยู่ใกล้สารเสพติดได้วันละไม่เกิน 5 ชั่วโมงเท่านั้น²⁸⁸

²⁸³ The Age Discrimination in Employment Act of 1967, Section 4.

²⁸⁴ The Equal Pay Act of 1963, Section 6.

²⁸⁵ The Equal Pay Act of 1963, Section 13 (a).

²⁸⁶ The Equal Pay Act of 1963, Section 13 (a)(5).

²⁸⁷ The Equal Pay Act of 1963, Section 13 (a)(6).

²⁸⁸ The Equal Pay Act of 1963, Section 13 (a)(14).

3.2 การทำเกษตรพันธสัญญาตามกฎหมายไทย

ประเทศไทยถือเป็นประเทศเกษตรกรรม และเป็นประเทศที่ส่งออกสินค้าเกษตรกรรมเป็นหลักเป็นอันดับต้นๆของโลก ทั้งๆ ที่ค่า Gross Domestic Products (GDP) ของสินค้าอุตสาหกรรมมีมูลค่าสูงกว่าสินค้าเกษตรกรรม ประเทศไทยเป็นหนึ่งในบรรดาหลายๆ ประเทศที่มีความคิดริเริ่มในทางการทำเกษตรพันธสัญญาในแถบเอเชีย โดยบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ซึ่งเป็นบริษัทใหญ่ในประเทศไทยที่ทำธุรกิจการเกษตรเป็นผู้เริ่มต้นจุดประกายการทำเกษตรพันธสัญญาในฟาร์มเลี้ยงไก่ในปี 2513 โดยเป็นการร่วมลงทุนระหว่างบริษัทเจริญโภคภัณฑ์และบริษัท อาร์บอร์ เอเคิร์ซ จำกัด (Arbor Acres Co., Ltd.) ของประเทศสหรัฐอเมริกาโดยเริ่มนำเข้าไก่จากประเทศสหรัฐอเมริกา และนับเป็นจุดเริ่มต้นอุตสาหกรรมการเลี้ยงไก่ในประเทศไทย ประกอบกับรัฐบาลก็ต้องการส่งเสริมการเกษตรเพื่อการส่งออก เช่น การปลูกพืชไร่ เนื่องจากขณะนั้นเป็นช่วงที่ราคาพืชไร่ในตลาดโลกมีราคาสูง รัฐบาลจึงออกมาตรการส่งเสริมการส่งออกต่างๆ เช่น การลดหย่อนภาษี การให้สิทธิอื่นๆ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนแก่อุตสาหกรรมการเกษตรซึ่งส่งผลต่อการเติบโตในอุตสาหกรรมหลายอย่าง เช่น ธุรกิจผลิตมันสำปะหลังอัดเม็ด โรงงานผลิตแป้งมันสำปะหลัง โรงงานผลิตสับปะรดกระป๋อง เป็นต้น

การเกิดขึ้นและการขยายตัวของอุตสาหกรรมการเกษตรเหล่านี้ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบทบาทของคนกลางในห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ของสินค้าเกษตรหลายชนิด คือจากเดิมคนกลางจะมีหน้าที่ในการรับซื้อและกระจายสินค้าจากเกษตรกร หรือกักตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไรเป็นหลักเท่านั้น แต่นำมาซึ่งการรวมตัวในแนวดิ่ง (Vertical Integration) ระหว่างธุรกิจรับซื้อและธุรกิจต้นน้ำหรือธุรกิจปลายน้ำที่เกี่ยวข้อง เช่น ธุรกิจอาหารสัตว์ การผลิตปุ๋ย หรือธุรกิจการส่งออก โดยมีแรงจูงใจด้านการลดต้นทุนต่อหน่วยเป็นสำคัญ

ต่อมาในระหว่างดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 รัฐบาลได้หันมาให้ความสนใจสนับสนุนการทำธุรกิจระหว่างเกษตรกรและบริษัทผู้ประกอบการโดยได้เริ่มสนับสนุนตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการเกษตรแบบผสมผสานที่ให้ภาคเอกชนเป็นตัวขับเคลื่อน (Private-led Integrated Agricultural Development) โดยเน้นบทบาทร่วมกันระหว่างภาคเอกชนเกษตรกร ภาครัฐ และสถาบันการเงิน อาทิ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ในการเสริมสร้างศักยภาพด้านต่างๆ ของเกษตรกรให้สามารถผลิตอุปทานเพื่อตอบสนองต่อภาคอุตสาหกรรมการเกษตรได้ หรือที่เรียกในนาม “นโยบายสี่ประสาน”

อย่างไรก็ดี การประเมินผลโครงการสี่ประสานไม่ค่อยเป็นที่น่าพอใจจากเหตุผลที่การดำเนินการของโครงการขึ้นอยู่กับความช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างมาก เช่น การที่ภาครัฐต้องจัดหาเมล็ดพันธุ์ให้เปล่าแก่ผู้ปลูกดอกทานตะวัน เป็นต้น และการที่โครงการไม่ประสบความสำเร็จยังมีปัจจัยอื่นๆ อีกหลายปัจจัย กล่าวคือ การที่ข้อกำหนดเงื่อนไขในสัญญามีความเข้มงวดเนื่องจากต้องการสร้างความเป็นธรรมให้แก่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายมากเกินไป ทำให้ขาดความยืดหยุ่นในการจัดการของผู้ประกอบการ ความไม่คุ้นเคยในการเพาะปลูกพืชชนิดใหม่และไม่ให้เวลาเพียงพอในการทำให้ยอมรับเทคโนโลยีในการผลิตพืชใหม่ๆ เมื่อผลผลิตไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง เกษตรกรก็หันกลับไปเพาะปลูกพืชพันธุ์เดิมที่คุ้นเคย ขาดการส่งเสริมการตลาดและการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีอย่างจริงจัง รวมถึงระบบการจัดส่งไม่ครอบคลุมพื้นที่โครงการได้ทั้งหมด ทำให้การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ ซึ่งผลจากการประเมินนี้ทำให้ภาครัฐโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ต้องมีการปรับแผนเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเน้นการดำเนินงานของหน่วยงานตัวแทนภาครัฐที่ไม่ควรเข้าไปมีบทบาทในการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรและผู้ประกอบการโดยตรง ควรให้การทำสัญญาดำเนินการไปในรูปของธุรกิจโดยไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐโดยไม่มีที่สิ้นสุด มาตรการต่างๆ ได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อรองรับการปรับแผนการดำเนินงานของโครงการสี่ประสานให้มีประสิทธิภาพ มีแนวคิดเรื่องการคุ้มครองความเป็นธรรมของเกษตรกร โดยมีการเสนอกฎที่สามารถตอบสนองต่อหลักการแบ่งรับความเสี่ยง เช่น การตั้งกองทุนของโครงการเพื่อชดเชยกรณีเกิดความเสียหายทางการผลิตหรือทางการตลาด การส่งเสริมการผลิตแบบรวมกลุ่ม หรือการให้บริษัทร่วมแบ่งรับต้นทุน อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอเหล่านี้ยังไม่ได้ถูกนำไปปฏิบัติแต่อย่างใด²⁸⁹

3.2.1 พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560

เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2557 สถาบัน UNIDROIT และสมาคมการตลาดเกษตรและอาหารแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Agricultural and Food Marketing Association for Asia and the Pacific; AFMA) ร่วมกับองค์การชำนาญพิเศษสังกัดองค์การสหประชาชาติ ได้มีการจัดประชุมเพื่อเผยแพร่แนวทางในการทำเกษตรพันธสัญญาที่ดีสำหรับเกษตรกรและผู้รับซื้อ

²⁸⁹ นนท์ นุชหมอน, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 31*, น.38-52.

ผลิตภายใต้บริบทของเอเชีย²⁹⁰ (Promoting Good Contract Practices between Producers and Buys in Contract Farming Operations in the Asian Context) ณ กรุงเทพมหานคร ซึ่งประเทศไทยได้รับเลือกเป็นสถานที่จัดประชุมครั้งนี้ ทำให้รัฐบาลไทยได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมครั้งสำคัญดังกล่าวและมีท่าทีเห็นพ้องกับการดำเนินการแก้ไขปัญหาค่าความไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญาภายในประเทศไทยอย่างจริงจัง โดยเริ่มจากการจัดทำวาระปฏิรูปพิเศษที่ 9 ในหัวข้อ การปฏิรูประบบเกษตรพันธสัญญาให้เป็นธรรม²⁹¹ ในวันที่ 28 สิงหาคม 2558 ภายใต้กรอบการดำเนินงานของสำนักงานเลขาธิการสภาปฏิรูปเพื่อวิเคราะห์และชี้แจงปัญหาค่าความเหลื่อมล้ำในการทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย พร้อมทั้งนำเสนอการแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในบริบทของการทำเกษตรพันธสัญญา²⁹² แก่คณะรัฐมนตรีเป็นครั้งแรก อันเป็นผลให้เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2559 ถึงวันที่ 14 กันยายน 2559 ที่ผ่านมา²⁹³ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้มีการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรมโดยอาศัยแนวคิดจากแนวทางในการทำเกษตรพันธสัญญาที่ดีของสถาบัน UNIDROIT เป็นที่ตั้ง²⁹⁴ และได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 เป็นกฎหมายแล้วในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2560 โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวจะมีผลบังคับใช้เมื่อพ้น 120 วันนับแต่วัน

²⁹⁰ UNIDROIT, “The Legal Dimension of Contract Farming: Promoting Good Contract Practices between Producers and Buyers in Contract Farming Operations in the Asian Context,” papers presented on the UNIDROIT Consultation Workshop at Century Park Hotel, Bangkok, Thailand, 2014 : pp.2-206.

²⁹¹ สภาปฏิรูปแห่งชาติ, รายงานวาระปฏิรูปพิเศษ 9 : การปฏิรูประบบเกษตรพันธสัญญาให้เป็นธรรม ชุดที่ 1 ปีที่ 1 ครั้งที่ 1, 2558, เล่ม 1: น. 14-26.

²⁹² เพิ่งอ้าง, น. 27-33.

²⁹³ ดิสทัต โทตะกิตต์ และ เกสินี แสงสุวรรณ, “จากข้อมูลผลงานสำคัญของหน่วยงานประจำวันพฤหัสบดีที่ 8 กันยายน – วันพุธที่ 14 กันยายน 2559,” สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2560, จาก <http://web.krisdika.go.th/data/outsitedata/banner/file/8-14Oct59.pdf>

²⁹⁴ อธิป อัสวานันท์, “พ.ร.บ. เกษตรพันธสัญญา ความหวังสู่การพัฒนาที่เป็นสากล,” สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2560, จาก <http://www.matichon.co.th/news386366>

ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป กล่าวคือ ตั้งแต่วันที่ 23 กันยายน 2560 เป็นต้นไป²⁹⁵ โดยมีรายละเอียดสาระสำคัญของกฎหมาย ดังต่อไปนี้

(1) ข้อกำหนดขั้นต่ำในสัญญาการผลิต

การมีข้อกำหนดขั้นต่ำในสัญญาการผลิต ถือเป็นวิธีการสร้างอำนาจต่อรองให้เกิดขึ้นแก่เกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดความเสี่ยงในการปฏิบัติตามข้อกำหนดในสัญญาของเกษตรกร ดังนั้น รัฐจึงมีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการทำสัญญาการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา ทั้งนี้ เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่คู่สัญญาทุกฝ่าย โดยพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติให้การทำสัญญาการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาต้องจัดทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย และข้อความในสัญญาให้ใช้ภาษาไทยที่เข้าใจง่าย หากมีการใช้ศัพท์เทคนิคภายในสัญญา จะต้องมีคำอธิบายประกอบด้วย โดยจะต้องมีรายละเอียดอย่างน้อยภายในสัญญา²⁹⁶ ดังต่อไปนี้

(ก) รายละเอียดชื่อคู่สัญญา สถานที่ติดต่อของคู่สัญญา และวันที่ทำสัญญา

(ข) รายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของสัญญา โดยต้องระบุถึงลักษณะหรือประเภทของการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร ตลอดจนคุณภาพของผลผลิตหรือบริการทางการเกษตร ดังกล่าวให้ชัดเจน

(ค) รายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลาของสัญญา กล่าวคือ ระยะเวลาการปฏิบัติตามสัญญา จะต้องสอดคล้องกับระยะเวลาในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร รวมถึงให้ประมาณการระยะเวลาการคืนทุนของเกษตรกรด้วย

(ง) รายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ดำเนินการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร ทั้งนี้ ต้องระบุขนาดพื้นที่ และที่ตั้งของสถานที่ดำเนินการผลิตดังกล่าวด้วย

(จ) รายละเอียดหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรและเกษตรกรผู้ผลิต

(ฉ) รายละเอียดเกี่ยวกับราคาและวิธีการคำนวณราคาปัจจัยการผลิตและราคารับซื้อผลผลิต ในกรณีที่มิได้กำหนดราคาโดยอ้างอิงจากราคาตลาด คู่สัญญาจะต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าราคาตลาด

²⁹⁵ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, “กระทรวงเกษตรฯ ส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตสินค้าเกษตรที่มีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยงด้านการตลาด และสร้างรายได้ให้เกษตรกรอย่างยั่งยืน,” สืบค้นเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2560, จาก <http://www.ryt9.com/s/prg/2657198>

²⁹⁶ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560, มาตรา 21.

ดังกล่าวจะกำหนดกันอย่างไร และใช้ราคาตลาด ณ วัน เวลาใด ทั้งนี้ หากเป็นสัญญาบริการทางการเกษตร คู่สัญญาจะต้องกำหนดค่าตอบแทนการให้บริการและวิธีการคำนวณค่าตอบแทนการให้บริการดังกล่าวให้ชัดเจนด้วย

(ข) รายละเอียดเกี่ยวกับการส่งมอบและการชำระเงินค่าผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร กล่าวคือ ต้องระบุให้ชัดเจนเกี่ยวกับสถานที่และวันที่เกษตรกรผู้ผลิตจะส่งมอบผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตร ตลอดจนระบุรายละเอียดเกี่ยวกับการชำระเงินให้ชัดเจนว่า ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรจะชำระเงินแก่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรก่อนการส่งมอบ หรือจะชำระให้ในวันส่งมอบ หรือจะชำระราคาให้ภายในระยะเวลาที่กำหนดนับแต่วันที่เกษตรกรได้ส่งมอบผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรแล้ว เป็นต้น

(ค) รายละเอียดเกี่ยวกับการยกเว้นความรับผิดชอบของคู่สัญญาในกรณีที่ไม้อาจปฏิบัติตามสัญญาได้ในกรณีเกิดจากเหตุสุดวิสัย หรือจากสถานการณ์ที่ไม่อาจคาดการณ์ได้หรือไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ โดยเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของคู่สัญญา เหล่านี้ เป็นเหตุที่ยกเว้นให้คู่สัญญาไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามสัญญาได้

(ง) รายละเอียดข้อตกลงเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร โดยต้องระบุให้ชัดเจนว่าคู่สัญญาฝ่ายใดเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น

(จ) รายละเอียดข้อตกลงเกี่ยวกับการรับประกันภัยในผลิตผลทางการเกษตรและความเสี่ยงทางการค้าจากกรณีที่ไม่สามารถจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรได้ตามราคาที่ตกลงกันได้ โดยจะต้องระบุว่าคู่สัญญาฝ่ายใดจะเป็นผู้รับประกันภัย หากเกิดกรณีดังกล่าว

(ฉ) รายละเอียดข้อตกลงเกี่ยวกับวิธีการเยียวยาความเสียหายจากการผิดสัญญา

(ช) รายละเอียดอื่นใดตามที่คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาจะประกาศกำหนด

(2) การตรวจสอบสัญญาการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา

การให้สิทธิแก่เกษตรกรในตรวจสอบสัญญาการผลิตอีกครั้ง ภายหลังจากที่ได้มีการตกลงกันเกี่ยวกับรายละเอียดภายในสัญญา และผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรได้ส่งมอบสัญญาฉบับที่ยกร่างขึ้นตามความตกลงร่วมกันดังกล่าวให้แก่เกษตรกรในวันทำสัญญานั้น²⁹⁷ ก็เพื่อให้เกษตรกรได้ตรวจดูรายละเอียดภายในสัญญาอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง โดยให้ระยะเวลาพอสมควรแก่เกษตรกรใน

²⁹⁷ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560, มาตรา 21 วรรคท้าย.

ตรวจสอบว่าสัญญาที่ผู้ผลิตต้องตรงตามประสงค์ของตนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 บัญญัติให้การทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาต้องมีรายละเอียดตามที่กำหนดในมาตรา 21 หากปรากฏว่าการจัดทำสัญญามีรายละเอียดไม่ครบถ้วน เกษตรกรผู้ผลิตมีสิทธิเลือกที่จะให้เพิ่มข้อตกลงในสัญญาให้ครบถ้วนหรือจะใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาก็ได้ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรต้องตรวจสอบสัญญาดังกล่าวและใช้สิทธิเลือกภายในกำหนดเวลา 30 วัน นับแต่วันที่ทำสัญญาหรือก่อนที่เกษตรกรจะส่งมอบผลิตผลทางการเกษตรให้แก่ผู้ประกอบการทางการเกษตร แล้วแต่ระยะเวลาใดจะสั้นกว่า และเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาที่เกษตรกรสามารถใช้สิทธิเลือกดังกล่าวแล้ว ให้ถือว่าสัญญาที่ทำขึ้นดังกล่าวมีผลใช้บังคับต่อไประหว่างคู่สัญญา ทั้งนี้ การใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาของเกษตรกรในกรณีสัญญาไม่มีข้อตกลงครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 21 เกษตรกรมีสิทธิการเรียกร้องค่าเสียหายหรือค่าทดแทนใดๆ ที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการหรือการดำเนินการตามสัญญาไปโดยสุจริตได้²⁹⁸

(3) บทบัญญัติเกี่ยวกับข้อสัญญาที่ไม่มีผลบังคับใช้

แม้ว่าจะมีบทบัญญัติกฎหมายซึ่งกำหนดให้การจัดทำสัญญาการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาจะต้องมีรายละเอียดตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 21 ก็ตาม แต่การที่ให้คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นผู้กำหนดข้อตกลงและรายละเอียดภายในสัญญากันเอง โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องมีข้อกำหนดรายละเอียดไม่น้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ดังกล่าว ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรอาจอาศัยช่องโหว่ทางกฎหมายนั้นกำหนดข้อตกลงที่เป็นการเอาเปรียบเกษตรกรได้ ทำให้ต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับข้อสัญญาที่ทำให้เกษตรกรต้องเสียเปรียบหรือรับภาระเกินควรให้ถือว่าข้อสัญญานั้นไม่มีผลบังคับใช้ โดยพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 บัญญัติให้ข้อกำหนดหรือข้อตกลงเงื่อนไขดังต่อไปนี้ ไม่ให้มีผลบังคับใช้ระหว่างคู่สัญญา²⁹⁹

(ก) ข้อตกลงที่กำหนดบังคับให้เกษตรกรรับมอบปัจจัยการผลิตเช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ อุปกรณ์ อาหาร ยาโรค สารเคมี หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้ในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรที่ไม่มีคุณภาพตามที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรตกลงจัดหาให้ หรือตามที่ระบุไว้ในสัญญาแก่เกษตรกร หรือไม่ได้มาตรฐานสินค้าตามที่กฎหมายในเรื่องนั้นกำหนดไว้ หรือกระทำการใด ๆ ที่ไม่เป็นไปตามที่ตกลงกันไว้ในสัญญา

²⁹⁸ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560, มาตรา 22.

²⁹⁹ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560, มาตรา 26.

(ข) ข้อตกลงที่ยกเว้นหรือเป็นการจำกัดความรับผิดชอบของผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรที่มีต่อเกษตรกรในเรื่องความชำรุดบกพร่องหรือที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานในเรื่องการจัดหาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ อาหาร ยา วัคซีนโรค สารเคมี หรือสิ่งอื่นใดที่นำมาใช้ในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร

(ค) ข้อกำหนดหรือเงื่อนไขที่ทำให้เกษตรกรจำหน่ายอินทรีย์ปุ๋ยสลิ้น หรือสิทธิใดๆ ของตนให้แก่ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรภายหลังการบอกเลิกสัญญาหรือการผิดสัญญา

(ง) ข้อตกลงที่กำหนดให้เกษตรกรต้องรับผิดชอบตามสัญญาในความเสียหายที่เกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือสาธารณภัย โดยไม่ใช่ความผิดของคู่สัญญาฝ่ายใด

(จ) ข้อตกลงซึ่งเป็นการให้สิทธิแก่ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรในการบอกเลิกสัญญาในกรณีเกษตรกรผิดสัญญาในข้อที่ไม่ใช่สาระสำคัญ

(ฉ) ข้อกำหนดที่ให้เกษตรกรต้องรับภาระเพิ่มขึ้นมากกว่าภาระที่กำหนดไว้แล้วในเวลาที่ทำสัญญากัน

(ช) ข้อตกลงที่ให้เกษตรกรต้องนำเงินชดเชยที่ตนได้รับจากทางราชการหรือค่าสินไหมทดแทนที่ดินที่ได้รับจากการประกันภัยมาให้แก่ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตร

(ซ) ข้อกำหนดซึ่งให้สิทธิแก่ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรเปลี่ยนแปลงราคาปัจจัยการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร หรือเปลี่ยนแปลงค่าตอบแทนการดำเนินการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรแต่เพียงฝ่ายเดียว

(ณ) ข้อตกลงอันมีลักษณะหรือบีบบังคับให้เกษตรกรต้องปฏิบัติหน้าที่หรือรับภาระหน้าที่เกินกว่าที่เกษตรกรจะพึงคาดหมายได้ตามปกติตามที่คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาจะประกาศกำหนด

3.2.2 พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542³⁰⁰

ปัจจุบัน ประเทศไทยมีการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามความตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศไทยได้เคยทำไว้กับองค์การชำนาญพิเศษสังกัดองค์การสหประชาชาติ โดยพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 นี้ให้ความคุ้มครองสิทธิแก่ผู้ประกอบการและนักพัฒนาพันธุ์พืชทั้งในและนอกระบบเกษตรพันธสัญญาในการได้รับผลประโยชน์จากผลงานการพัฒนาพันธุ์พืชของตนตามข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (Trade-Related Aspects

³⁰⁰ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 118, 14 พฤศจิกายน 2542: น. 30-44.

of Intellectual Property Rights; TRIPS) ในเรื่องของการคุ้มครองพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ที่ประเทศไทย ได้ทำความตกลงไว้กับองค์การการค้าโลก (WTO) โดยหากการพัฒนาพันธุ์พืชดังกล่าวได้มีการตกลง แบ่งปันผลประโยชน์แก่เกษตรกรหรือชุมชน หรือได้อาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มีอยู่เดิมของเกษตรกรหรือชุมชน ผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาพันธุ์พืชนั้นจะต้องแบ่งปันให้แก่ เกษตรกรและชุมชนด้วย เช่น การให้เงินค่าตอบแทนการร่วมเพาะปลูกพันธุ์พืชใหม่ที่พัฒนาใน โครงการ เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหาร และการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture; ITPGRFA) ที่ประเทศไทยได้ทำความตกลงไว้กับองค์การอาหารและการเกษตรแห่งองค์การ สหประชาชาติ (FAO) อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 จะเลือกคุ้มครอง เฉพาะพันธุ์พืชใหม่ที่มีลักษณะสม่ำเสมอประจำพันธุ์และมีความเสถียรภาพในลักษณะสำคัญดังกล่าว เท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับสนธิสัญญาของสหภาพเพื่อคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (International Union for the Protection of New Varieties of Plants หรือ UPOV)

ทั้งนี้ สรุปได้ว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ฉบับนี้ มีรายละเอียดมาตรา เกี่ยวข้องกับการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายเพื่อให้การทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทยมี ความเป็นธรรมและเป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ ดังต่อไปนี้

(1) บทบัญญัติเกี่ยวกับพันธุ์พืช

พันธุ์พืชที่จะได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้จะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้³⁰¹

- (ก) มีความสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์
- (ข) สามารถคงลักษณะประจำพันธุ์ได้ในทุกครั้งที่มีการขยายพันธุ์
- (ค) เป็นพันธุ์พืชใหม่ที่มีลักษณะแตกต่างจากพันธุ์พืชอื่นอย่างเด่นชัด

(2) บทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่

(ก) การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่นั้นมีการบัญญัติถึงข้อห้ามมิให้มีการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ ที่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และสุขภาพของผู้บริโภค ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมโดยเด็ดขาด ทั้งนี้ การขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชใหม่จะต้องผ่านการประเมินผลกระทบทางด้านความปลอดภัยต่อ

³⁰¹ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, มาตรา 11.

สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของผู้บริโภคจากกรมวิชาการเกษตรหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนดเสมอ³⁰²

(ข) สิทธิความเป็นเจ้าของพันธุ์พืชใหม่ที่ลูกจ้างหรือ ผู้รับจ้างเป็นผู้กระทำขึ้นตามสัญญาจ้าง หรือเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ ให้ตกเป็นของนายจ้างหรือผู้ว่าจ้าง เว้นแต่จะตกลงกันเป็นอย่างอื่น³⁰³

(ค) หากพันธุ์พืชใหม่ถูกพัฒนาโดยบุคคลหลายคนร่วมกัน บุคคลเหล่านั้นจะต้องจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ร่วมกันเท่านั้น เว้นแต่มีผู้ละสิทธิไม่ขอเป็นเจ้าของพันธุ์พืชใหม่นั้น ก็สามารถจดทะเบียนพันธุ์พืชดังกล่าวในนามบุคคลได้ อย่างไรก็ตาม นักปรับปรุงพันธุ์พืชที่ไม่ได้ร่วมจดทะเบียนสามารถขอเข้าร่วมจดทะเบียนในภายหลังได้ แต่ต้องก่อนมีการออกหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่เท่านั้น³⁰⁴

(ง) กรณีที่มีนักปรับปรุงพันธุ์พืชหลายรายที่พัฒนาพันธุ์พืชใหม่โดยมิได้ร่วมกัน แต่มีลักษณะเดียวกัน ให้ถือว่าผู้ที่ยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ก่อนเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้ที่มีสิทธิดีกว่า³⁰⁵

(จ) หลักเกณฑ์และวิธีการขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่³⁰⁶ กล่าวคือ นักปรับปรุงพันธุ์พืชจะต้องระบุชื่อพันธุ์พืชใหม่ และลักษณะสำคัญของพันธุ์พืช รวมถึงรายละเอียดที่มา หรือกรรมวิธีในการพัฒนาพันธุ์พืช พร้อมทั้งคำรับรองที่จะส่งส่วนขยายของพันธุ์พืชใหม่ให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ในการทำการตรวจสอบตามหลักเกณฑ์ที่พนักงานเจ้าหน้าที่กำหนด

นอกจากนี้ นักปรับปรุงพันธุ์พืชจะต้องยื่นขอจดทะเบียนข้อตกลงการแบ่งผลประโยชน์คืนแก่ชุมชนในกรณีที่พันธุ์พืชใหม่พัฒนามาจากพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปหรือพันธุ์พืชป่า ซึ่งบทบัญญัตินี้เป็นไปตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (ITPGRFA) ที่ประเทศไทยได้ทำความตกลงไว้กับองค์การอาหารและการเกษตรแห่งองค์การสหประชาชาติ (FAO)

(3) บทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น

³⁰² พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, มาตรา 13.

³⁰³ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, มาตรา 16.

³⁰⁴ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, มาตรา 17.

³⁰⁵ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, มาตรา 18.

³⁰⁶ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, มาตรา 19.

(ก) พันธุ์พืชพื้นเมืองท้องถิ่นจะต้องมีอยู่เฉพาะท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งในราชอาณาจักรเท่านั้น และเป็นพันธุ์พืชที่ไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่มาก่อน³⁰⁷

(ข) ตัวแทนชุมชนซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วและมีถิ่นฐานในอยู่ภายในชุมชนสามารถขอขึ้นขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ของชุมชนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด โดยระบุชื่อพันธุ์พืชใหม่ รายชื่อของผู้ร่วมเป็นสมาชิกตัวแทนชุมชนและสภาพพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกพันธุ์พืชดังกล่าว พร้อมแผนที่โดยสังเขปแก่เจ้าหน้าที่ศาลากลางจังหวัด³⁰⁸

(ค) เมื่อพันธุ์พืชใหม่ของชุมชนได้ขึ้นทะเบียนรับความคุ้มครองแล้ว ชุมชนนั้นจะมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการปรับปรุง ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย ส่งออก หรือจำหน่ายพันธุ์พืชดังกล่าว³⁰⁹

(ง) หากมีนักปรับปรุงพันธุ์พืชจากชุมชนอื่นทำการเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองที่ได้รับความคุ้มครองไปปรับปรุง ศึกษา หรือทดลองเพื่อประโยชน์ทางการค้า นักปรับปรุงพันธุ์พืชนั้นจะต้องทำข้อตกลงแบ่งผลประโยชน์ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ และชุมชนผู้เป็นเจ้าของพันธุ์พืช³¹⁰

ปัจจุบัน แม้ว่าประเทศไทยจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนา ระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 แต่ก็ยังพบว่ามีข้อบกพร่องอยู่หลายประการ เช่น พระราชบัญญัติดังกล่าวไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดมาตรฐานของราคาผลผลิตและค่าแรงงาน เกษตรกรด้วย มีเพียงบทบัญญัติที่กำหนดให้การทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาต้องมีรายละเอียดขึ้นต่ำตามที่กำหนดไว้เท่านั้น และกำหนดให้เกษตรกรเป็นผู้ตรวจสอบรายละเอียด ภายในสัญญาเอง โดยหากเกษตรกรพบว่ารายละเอียดภายในสัญญาไม่มีข้อความครบถ้วนตามที่ กฎหมายกำหนดแล้ว เกษตรกรต้องใช้สิทธิเลือกว่าจะให้เพิ่มข้อความในสัญญาให้ครบถ้วนหรือ จะใช้สิทธิบอกเลิกสัญญา ภายใต้เงื่อนไขว่าจะต้องใช้สิทธิดังกล่าวภายใน 30 วันนับแต่วันที่ ทำสัญญาหรือก่อนที่เกษตรกรจะส่งมอบผลิตผลทางการเกษตร แล้วแต่ระยะเวลาใดจะสั้นกว่า หาก เกษตรกรไม่ตรวจสอบสัญญาภายในระยะเวลาดังกล่าว ให้ถือว่าสัญญานั้นมีผลบังคับใช้ระหว่าง คู่สัญญาต่อไป และถึงแม้ว่าจะมีข้อบกพร่องในกรณีที่เป็นการทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา

³⁰⁷ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, มาตรา 43.

³⁰⁸ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, มาตรา 44.

³⁰⁹ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, มาตรา 47.

³¹⁰ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542, มาตรา 48.

ที่อาจส่งผลกระทบต่ออย่างสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดให้อำนาจคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นผู้กำหนดให้คู่สัญญาต้องทำตามแบบของสัญญาก็ตาม³¹¹ แต่การทำสัญญาส่วนใหญ่แล้วเป็นการทำสัญญาการผลิตของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งถึงแม้ว่าการทำสัญญานั้นจะไม่ส่งผลกระทบต่ออย่างสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่เกษตรกรเหล่านั้นก็ยังคงเป็นเกษตรกรที่มีความรู้ความเข้าใจในสัญญาน้อย อาจจะถูกเอาเปรียบได้จากผู้ประกอบการทางการเกษตร ซึ่งจะเห็นได้ว่ากรณีที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับคู่สัญญาในการทำสัญญาการผลิตตั้งแต่แรกเริ่ม ซึ่งถือเป็นเจตนาธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่เกษตรกร รวมถึงให้ความคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรพันธสัญญาไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสม และยังพบว่าบทบัญญัติเกี่ยวกับข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมซึ่งเป็นผลให้ข้อสัญญาดังกล่าวไม่มีผลบังคับใช้ระหว่างคู่สัญญา ซึ่งสมควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมบางประการ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสร้างอำนาจต่อรองที่เท่าเทียมกันระหว่างคู่สัญญา และเพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิของเกษตรกร ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ไว้แล้วในบทที่ 4

ทั้งนี้ เรื่องการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาตินั้น ประเทศไทยมีเพียงพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่ยกเว้นตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติ โดยกฎหมายดังกล่าวได้ให้ความคุ้มครองแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืช อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชดังกล่าวก็ไม่สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิความเป็นเจ้าของพันธุ์พืชใหม่ของเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัตินี้

ในขณะที่ต่างประเทศกลับมีมาตรการทางกฎหมายในการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา โดยมีการควบคุมการทำสัญญาการผลิต ไม่ว่าจะทำในรูปแบบการจัดทำสัญญามาตรฐาน หรือกำหนดข้อสัญญามาตรฐานขั้นต่ำ ตลอดจนให้รัฐเป็นผู้ตรวจสอบสัญญาการผลิตที่ได้มาตรฐาน อีกทั้งมีบทบัญญัติในการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรผู้ผลิตอีกด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าต่างประเทศได้ตระหนักถึงความสำคัญและผลกระทบของปัญหาด้านสิทธิของคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา และได้มองเห็นว่าความ

³¹¹ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560, มาตรา 23

ไม่เท่าเทียมในอำนาจต่อรองระหว่างบริษัทผู้ประกอบการและเกษตรกรผู้ผลิตเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง เพราะอาจนำมาซึ่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจของประเทศในอนาคต

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในเกษตรพันธสัญญา โดยเปรียบเทียบจากแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT และกฎหมายต่างประเทศ

บทนี้เป็นการเสนอแนวปฏิบัติทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยอาศัยข้อมูลที่ได้ศึกษาภายในบทก่อนๆ มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงและเสนอแนะมาตรการทางกฎหมายในการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย เนื่องจากผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อเด่นข้อด้อยระหว่างมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศไว้แล้วภายใต้แนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT ในภาคผนวก ก และเห็นว่ามาตรการทางกฎหมายของประเทศยังมีข้อบกพร่องและสมควรปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมมาตรการทางกฎหมายเพื่อให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาได้ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะวิเคราะห์ โดยจำแนกได้ดังต่อไปนี้

4.1 ปัญหาทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560

เนื่องจากการนำระบบเกษตรพันธสัญญาไปใช้ในการทำเกษตรกรรมกันอย่างแพร่หลายในประเทศไทย โดยใช้สัญญาการผลิตในการควบคุมกระบวนการผลิตและแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย แต่ทว่าสัญญาการผลิตส่วนใหญ่มีรายละเอียดที่ยุ่งยากซับซ้อน อีกทั้งใช้ภาษาที่เข้าใจยาก โดยเฉพาะข้อกำหนดเกี่ยวกับการคำนวณความคุ้มค่าและต้นทุนการผลิตที่ผู้ประกอบการกิจการเกษตรเสนอให้แก่เกษตรกร มักระบุไว้ในสัญญาอย่างไม่ชัดเจน ส่งผลให้เกษตรกรมีความเสี่ยงในการปฏิบัติตามข้อกำหนดและเงื่อนไขในสัญญาได้ครบถ้วน จึงมีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ.2560 ขึ้นเพื่อกำหนดการหลักเกณฑ์ในการทำสัญญาการผลิตใน

ระบบเกษตรพันธสัญญา และสร้างอำนาจต่อรองที่เท่าเทียมกันระหว่างคู่สัญญา³¹²

อย่างไรก็ตาม ผลจากการศึกษาพบว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ยังคงมีข้อบกพร่อง กล่าวคือ เจตนารมณ์ของกฎหมายยังไม่ได้ครอบคลุมถึงการให้ความคุ้มครองสิทธิของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรยังคงถูกเอารัดเอาเปรียบจากช่องโหว่ทางกฎหมายได้ ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าสมควรมีการปรับปรุง แก้ไข และเพิ่มเติมบทบัญญัติบางประการในพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 เพื่อให้ครอบคลุมถึงการให้ความคุ้มครองสิทธิของเกษตรกร โดยผู้ศึกษาขอชี้แจงและวิเคราะห์พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ตามประเด็นปัญหา ดังต่อไปนี้

4.1.1 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับข้อกำหนดขั้นต่ำและกระบวนการตรวจสอบข้อกำหนดขั้นต่ำในสัญญาการผลิต

แม้ว่าบทบัญญัติมาตรา 21 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 จะกำหนดให้การทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาจะต้องมีรายละเอียดข้อกำหนดขั้นต่ำในสัญญา อันถือเป็นวิธีการสร้างอำนาจต่อรองแก่เกษตรกร และเป็นการลดความเสี่ยงจากการปฏิบัติตามข้อกำหนดในสัญญาของเกษตรกรก็ตาม ซึ่งผู้ศึกษาได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ข้อ 3.2.1 (1) แต่ผู้ศึกษาเห็นว่าพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวไม่ได้มีบทบัญญัติกฎหมายที่ควบคุมขอบเขตและแนวทางการร่างสัญญาที่ชัดเจนเป็นมาตรฐาน เนื่องจากกฎหมายยังคงให้คู่สัญญาเป็นผู้กำหนดรายละเอียดภายในสัญญากันเอง โดยคู่สัญญาอาจตกลงเป็นอย่างอื่นนอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้ ทั้งนี้ ข้อตกลงที่คู่สัญญาตกลงกันเองดังกล่าวจะต้องมีรายละเอียดตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 21 ซึ่งเป็นข้อกำหนดรายละเอียดขั้นต่ำ และข้อตกลงดังกล่าวจะต้องไม่เข้าลักษณะข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรม หรือทำให้เกษตรกรเสียเปรียบหรือรับภาระเกินกว่าที่ควรจะได้ตามปกติตามมาตรา 26 แต่จากการศึกษาพบว่า สัญญาการผลิตส่วนใหญ่ที่พบในระบบเกษตรพันธสัญญาของประเทศไทย มักเป็นสัญญาที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรร่างขึ้นเองเพียงฝ่ายเดียว จึงมีความเป็นไปได้ว่าผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรอาจร่างสัญญาที่เอื้อประโยชน์แก่ตนเองแต่เพียงฝ่ายเดียว

อีกทั้งแม้ว่าบทบัญญัติมาตรา 22 ได้ให้สิทธิแก่เกษตรกรในการตรวจสอบสัญญาการผลิตอีกครั้ง ภายหลังจากที่ได้มีการตกลงกันเกี่ยวกับรายละเอียดภายในสัญญาแล้ว โดยหากปรากฏว่าการจัดทำสัญญาการผลิตดังกล่าวมีรายละเอียดไม่ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 22 แต่เกษตรกรต้องใช้สิทธิ

³¹² พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560, มาตรา 44 วรรคท้าย.

เลือกที่จะเพิ่มข้อตกลงในสัญญาให้ครบถ้วนหรือจะใช้สิทธิบอกเลิกภายใน 30 วันเท่านั้น โดยนับแต่วันที่ทำสัญญาหรือก่อนวันที่เกษตรกรจะส่งมอบผลผลิตให้แก่ผู้ประกอบการกิจการเกษตร แล้วแต่ระยะเวลาใดจะสั้นกว่ากัน มิฉะนั้น ให้ถือว่าข้อตกลงในสัญญานั้นมีผลบังคับใช้ต่อไประหว่างคู่สัญญา ซึ่งผู้ศึกษาได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ข้อ 3.2.1 (1) ทั้งนี้ จากการศึกษางานวิจัยของสำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรพบว่า สัดส่วนการศึกษาของเกษตรกรในประเทศไทยยังอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ (ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6) แม้ว่ามีแนวโน้มที่สูงขึ้นแต่ในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา มีอัตราเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 4.13 เท่านั้น³¹³ จึงทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่าเกษตรกรไทยยังอาจไม่มีความรู้ทางกฎหมายมากเพียงพอต่อการตรวจสอบสัญญาการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาด้วยตนเอง หากรัฐบาลไม่จัดตั้งหน่วยงานเข้ามาเป็นผู้ตรวจสอบสัญญาการผลิต อาจทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นในภายหลัง เนื่องจากไม่ทราบถึงสิทธิของตนและไม่มีความรู้ทางกฎหมาย ซึ่งอาจทำให้เกษตรกรไม่ทราบว่าตนกำลังถูกเอารัดเปรียบจากผู้ประกอบการกิจการเกษตรที่กำหนดเงื่อนไขที่เอื้อประโยชน์แก่ผู้ประกอบการกิจการเกษตรไว้ในสัญญา จึงไม่ได้ใช้สิทธิทักท้วงเสียภายใน 30 วัน ตามบทบัญญัติมาตรา 22 อีกทั้งหากข้อตกลงดังกล่าวไม่เข้าข้อตกลงที่มีลักษณะไม่เป็นธรรม ตามมาตรา 26 ผลที่เกิดขึ้น คือเกษตรกรต้องถูกผูกพันจากข้อสัญญานั้น แม้ว่าจะทำให้ตนต้องเสียเปรียบก็ตาม

ในเรื่องนี้ อาจารย์ชนนที่ได้ให้ความเห็นไว้ว่าปัญหาของความไม่เท่าเทียมด้านข้อมูลในการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรและผู้ประกอบการกิจการเกษตร เกิดมาจากรูปแบบของสัญญาการผลิตที่มีลักษณะเป็น “สัญญาสำเร็จรูป” โดยคู่สัญญาฝ่ายผู้ประกอบการกิจการเกษตรเป็นผู้กำหนดข้อตกลงในสัญญาล่วงหน้าทั้งหมด³¹⁴ ทำให้เงื่อนไขบางข้อมีความคลุมเครือและเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้ประกอบการกิจการเกษตรเพียงฝ่ายเดียว ตัวอย่างเช่น ข้อตกลงในสัญญาการผลิตใก่เนื้อที่เกษตรกรรายหนึ่งได้ทำร่วมกับบริษัทแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นสัญญาที่มีการกำหนดบทลงโทษในกรณีที่เกษตรกรผู้ผลิตเป็นผู้ผิดสัญญาเท่านั้น แต่ไม่มีการกำหนดโทษแก่ผู้ประกอบการกิจการเกษตรในกรณีที่จัดส่งปัจจัยการผลิต

³¹³ สำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร, “ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร,” (งานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2556), น.22.

³¹⁴ นนท์ นุชหมอน, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 31*, น.39-40.

แก่เกษตรกรล่าช้า หรือไม่เข้ามารับมอบไถ่เนื้อตรงตามกำหนดเวลา หรือชำระราคาผลผลิตไม่ตรงตามกำหนดเวลาที่ตกลงกัน³¹⁵

ทั้งนี้ เมื่อผู้ศึกษาได้เปรียบเทียบประเด็นดังกล่าวกับลักษณะข้อตกลงหรือเงื่อนไขในสัญญาที่ไม่มีผลบังคับใช้ตามมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ.2560 ที่อ้างอิงไว้ในบทที่ 3 ข้อที่ 3.2.1 (3) ก็พบว่าเงื่อนไขดังกล่าวไม่เข้าลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่มีผลบังคับใช้เช่นกัน ผู้ศึกษาจึงสรุปได้ว่าแม้ข้อสัญญาที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรระบุนั้นจะทำให้เกษตรกรเสียเปรียบ แต่เมื่อข้อสัญญาที่เพิ่มมานั้นไม่เข้าลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 26 ก็ให้ถือว่าสัญญานั้นมีผลบังคับใช้ระหว่างคู่สัญญาได้เพราะไม่ขัดต่อกฎหมายแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรไม่กำหนดโทษของตนในกรณีที่เป็นฝ่ายผิดสัญญา พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ.2560 ก็ยังถือว่าเป็นกรณีที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรไม่ได้กำหนดวิธีการเยียวยาความเสียหายในกรณีที่ตนเป็นฝ่ายผิดสัญญาตามมาตรา 21 ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.2.1 (1)(ฎ) อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติมาตรา 22 บัญญัติให้สิทธิแก่เกษตรกรต้องทักท้วงให้มีการเพิ่มเติมข้อความเกี่ยวกับบทกำหนดโทษแก่ผู้ประกอบการกรณีที่มีการผิดสัญญาไม่จัดส่งปัจจัยการผลิตให้ตรงตามกำหนดเวลา หรือไม่ชำระราคาผลผลิตตามระยะเวลาที่ตกลงกัน เป็นต้น มิฉะนั้น เมื่อพ้นระยะเวลา 30 วันนับวันที่ทำสัญญาหรือก่อนที่เกษตรกรจะส่งมอบผลิตผลทางการเกษตรแก่ผู้ประกอบการเกษตร แล้วแต่ระยะเวลาใดจะสั้นกว่า ก็ถือว่าสัญญานั้นมีผลใช้บังคับระหว่างคู่สัญญาต่อไป แม้ว่าเกษตรกรจะเสียเปรียบก็ตาม ตามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ใน บทที่ 3 ข้อ 3.2.1 (2) ซึ่งบทบัญญัติมาตรา 22 ได้บัญญัติให้หน้าที่ในการตรวจสอบสัญญาตกเป็นของเกษตรกร โดยให้เกษตรกรมีสิทธิเลือกที่จะให้เพิ่มข้อความในสัญญาให้ครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ หรือจะใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาโดยมีเงื่อนไขให้เกษตรกรต้องใช้สิทธิเลือกดังกล่าวภายใน 30 วันนับจากวันที่ทำสัญญาหรือก่อนเกษตรกรจะส่งมอบผลิตผลทางการเกษตร แล้วแต่ระยะเวลาใดจะสั้นกว่า³¹⁶ หากสิ้นระยะเวลาที่กำหนด เกษตรกรจะไม่สามารถบอกเลิกสัญญา และให้สัญญานั้นมีผลบังคับใช้ระหว่างคู่สัญญา ทั้งนี้ตามมาตรา 22 ตอนท้าย

³¹⁵ ศรีภูพาน สุพรรณ ไชยมาตย์, “สัญญาที่ไม่เป็นธรรมในคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง : ศึกษากรณีการเลี้ยงไก่เนื้อ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), น.95-96.

³¹⁶ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560, มาตรา 22.

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาพบว่าอีกหนึ่งปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความไม่รู้ถึงความสำคัญของการทำสัญญาคือ เกษตรกรบางรายไม่ได้เก็บคู่ฉบับของสัญญาที่ทำร่วมกับผู้ประกอบการกิจการเกษตรไว้ เพราะไม่ได้ตระหนักถึงพันธะผูกพันในสัญญาการผลิต โดยที่สนใจเพียงคำโฆษณา หรือคำชี้ชวนที่ผู้ประกอบการกิจการเกษตรได้ให้คำมั่นหรือคำรับรองแก่เกษตรกรเพียงเท่านั้น ทำให้เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากข้อตกลงในสัญญา เกษตรกรไม่ทราบถึงสิทธิและหน้าที่ของตนและคู่สัญญาที่นอกเหนือจากที่ระบุไว้ในคำโฆษณาหรือคำชี้ชวนดังกล่าว ส่งผลให้เกษตรกรไม่มีหลักฐานในการฟ้องร้องคดีต่อผู้ประกอบการกิจการเกษตร ทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่าปัญหาเหล่านี้ยังคงต้องได้รับการแก้ไข เพราะการมีเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำอาจยังไม่สามารถสร้างอำนาจต่อรองที่เท่าเทียมกันระหว่างคู่สัญญา³¹⁷

อย่างไรก็ตาม เพื่อค้นหาแนวทางแก้ไข ผู้ศึกษาจึงได้ค้นคว้าฎีกาของต่างประเทศ ซึ่งผู้ศึกษาก็ได้พบว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกา เคยมีประเด็นปัญหาที่คล้ายคลึงกับของประเทศไทยเกิดขึ้นเช่นกัน โดยเป็นเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นกับ นาย Cleo Bauldry³¹⁸ เกษตรกรปลูกสัตว์รายหนึ่งแห่งมลรัฐไอโอวา ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ได้เข้าทำเกษตรพันธสัญญาร่วมกับบริษัทแปรรูป ชื่อ Hybrid Seed Com Co., Ltd. เพื่อเลี้ยงหมูพันธุ์ผสมให้แก่บริษัท ซึ่งหนึ่งปีต่อมา นาย Cleo Bauldry กลับตกเป็นบุคคลล้มละลาย สาเหตุเกิดจากสัญญาที่นาย Cleo Bauldry ทำกับบริษัทฯ มีเนื้อหาที่คลุมเครือ ทำให้นาย Cleo Bauldry เข้าใจว่าตนมีสิทธิความเป็นเจ้าของในลูกหมู 6 ตัวที่อายุต่ำกว่า 6 เดือนในฟาร์มของตน เนื่องจากลูกหมุดังกล่าวเกิดจากการผสมพันธุ์กันเองตามธรรมชาติระหว่างแม่พันธุ์หมู 6 ตัวของบริษัทฯ และพ่อพันธุ์หมู 5 ตัวของตน โดย นาย Cleo Bauldry เป็นผู้ลงทุนในปัจจัยการผลิตเพื่อเลี้ยงลูกหมุดังกล่าวเองทั้งสิ้น มีเพียงแม่พันธุ์หมู 6 ตัวและวัคซีนต้านโรคเท่านั้นที่ได้รับมาจากบริษัทฯ แต่ทว่าในสัญญาการผลิตที่นาย Cleo Bauldry ทำไว้กับบริษัทฯ กลับมีเงื่อนไขที่ระบุไว้ว่า “ผลผลิตทั้งหมดในระบบเกษตรพันธสัญญาจะต้องตกเป็นของบริษัท Hybrid Seed Com Co., Ltd.” กล่าวคือ หมูทั้งหมดในฟาร์มของนาย Cleo Bauldry จะต้องตกเป็นของบริษัทฯ ไม่ว่ากรณีใดๆ ซึ่งในปี 2489 ศาลแขวงแห่งประเทศสหรัฐอเมริกาก็ได้ตัดสินให้ หมูทั้งหมดที่นาย Cleo Bauldry เลี้ยงกลายเป็นสมบัติของบริษัทฯ ทำให้นาย Cleo Bauldry ต้องตกเป็นบุคคลล้มละลายไปในท้ายที่สุด³¹⁹

³¹⁷ มุณินธิชีวีดิ, “โครงการศึกษาสถานการณ์การผลิตและบริโภคไก่ของประเทศไทย,” สืบค้นเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2559, จาก http://www.biothai.net/sites/default/files/Broilers_Industry.pdf

³¹⁸ Leagle, “IN RE BAULDRY,” Retrieved 6 June 2017, from http://www.leagle.com/decision/194849078F_Supp412_1403/IN_%20RE%20BAULDRY#

³¹⁹ Hamilton D. Neil and Dwight D., *supra* note 225, p.15.

ต่อมาในปี 2492 นาย Cleo Bauldry ได้ยื่นอุทธรณ์ขอต่อสู้คดี ทำให้ศาลแห่งมลรัฐไอโอวาได้มีการทบทวนการตัดสินคดีของนาย Cleo Bauldry อีกครั้ง โดยเริ่มทบทวนตั้งแต่ขั้นตอนการร่างสัญญา และตรวจสอบข้อตกลงในสัญญา ทำให้ศาลได้ทราบว่าเป็นบริษัท Hybrid Seed Com Co., Ltd. เป็นผู้ร่างสัญญาทั้งหมดเพียงฝ่ายเดียว โดยเอื้อประโยชน์ให้แก่ตนเอง และไม่มีการเยียวยาความเสียหายให้แก่คู่สัญญาอีกฝ่าย อีกทั้งไม่มีการชี้แจงรายละเอียดของสัญญาให้แก่คู่สัญญาอีกฝ่ายทราบอย่างตรงไปตรงมา ในขณะที่ไม่มีหน่วยงานใดให้ความช่วยเหลือนาย Cleo Bauldry ในการตรวจสอบสัญญาด้วยเช่นกัน และในท้ายที่สุดศาลจึงพิพากษายกฟ้องคดี และพิพากษาให้บริษัทฯ ต้องชดเชยความเสียหายให้แก่ นาย Cleo Bauldry โดยคิดเป็นเงินเท่ากับราคาโดยรวมของหมูจำนวน 66 ตัว³²⁰

คดีของนาย Cleo Bauldry ถือเป็นคดีตัวอย่างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมายภายในมลรัฐไอโอวา และมลรัฐข้างเคียงอีก 6 มลรัฐ ตามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.1.3.1 เพื่อคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา จนในปี 2543 ได้มีการประกาศใช้กฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาขึ้น (Producer Protection Act 2000) ใน 16 มลรัฐ โดยกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดให้การร่างสัญญาการผลิตต้องมีข้อกำหนดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ กล่าวคือจะต้องมีเอกสารใบปะหน้า (Cover Sheet) เพื่อเป็นการสรุปเนื้อหาของสัญญาในหน้าแรกของสัญญา ตลอดจนมีบทบัญญัติให้คู่สัญญาต้องปฏิบัติตามสัญญาโดยสุจริต รวมถึงต้องเปิดเผยข้อมูลความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการทำสัญญาการผลิตแก่เกษตรกร ทั้งนี้ กฎหมายยังกำหนดให้การจัดทำสัญญาต้องใช้ภาษาที่เข้าใจได้ง่ายด้วยความรู้ทางภาษาระดับชั้นมัธยมปลาย นอกจากนี้ กฎหมายยังรับรองสิทธิของเกษตรกรในการตรวจสอบสัญญาการผลิตภายหลังจากรับมอบสัญญาจากผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรภายใน 3 วัน แต่สิ่งสำคัญที่แตกต่างคือ การจัดทำสัญญาการผลิตใดๆ จะต้องผ่านการตรวจสอบจากคณะกรรมการของสภาเกษตรกรกระทรวงเกษตรกรรม (USDA) ตามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.1.3.1 (5)

เมื่อศึกษากรณีปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบเกษตรพันธสัญญาของประเทศไทยและประเทศสหรัฐอเมริกาแล้ว ผู้ศึกษาเห็นว่าปัญหาดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกันดังนี้ (1) ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรเป็นผู้กำหนดรายละเอียดภายในสัญญาทั้งหมด (2) เกษตรกรไม่มีสิทธิแก้ไขข้อกำหนดใดๆ ภายในสัญญา อีกทั้ง (3) สัญญามีรายละเอียดที่คลุมเครือว่าใครเป็นเจ้าของผลผลิต แต่หากมีกรณีที่เกิดความเสียหายแก่

³²⁰ Leagle, "BAULDRY v. HALL," Retrieved 6 June 2017, from http://www.leagle.com/decision/1949553174F2d379_1428/BAULDRY%20v.%20HALL

ผลผลิต กลับกำหนดให้เกษตรกรเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงฝ่ายเดียว ทั้งที่ในสัญญา มีการอ้างว่าผู้ประกอบการกิจการเกษตรเป็นเจ้าของผลผลิต

ทั้งนี้ จากการศึกษาของผู้ศึกษาพบว่าการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายของประเทศไทยและประเทศสหรัฐอเมริกาต่างออกกฎหมายเฉพาะเพื่อรองรับและแก้ไขปัญหาดังกล่าวเกี่ยวกับอำนาจต่อรองระหว่างคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา เนื่องจากโครงสร้างของตลาดเกษตรกรรมส่งผลให้ผู้ประกอบการกิจการเกษตรมีอำนาจต่อรองเหนือกว่าเกษตรกรผู้ผลิต โดยทั้งสองประเทศต่างมีเจตนารมณ์ที่จะสร้างอำนาจต่อรองให้แก่เกษตรกร เพื่อถ่วงดุลอำนาจของผู้ประกอบการกิจการเกษตร แต่ผู้ศึกษาเห็นว่ามาตรการทางกฎหมายของทั้งสองประเทศมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ

ประเทศไทยได้บัญญัติให้คู่สัญญาต้องจัดทำสัญญาการผลิต โดยให้มีข้อกำหนดขั้นต่ำตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ใน มาตรา 21 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 อย่างไรก็ตาม กฎหมายไม่ได้ระบุลักษณะของรายละเอียดที่ควรจะเป็นภายในข้อกำหนดขั้นต่ำเหล่านั้น ขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้บัญญัติให้กฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิต (Producer Protection Act 2000) เป็นกฎหมายที่ใช้กำหนดและควบคุมการร่างรายละเอียดทั้งหมดภายในสัญญาการผลิต โดยแต่ละหมวดของกฎหมายจะใช้กำหนดรายละเอียดของข้อตกลงในสัญญาตามแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 ข้อ 2.4.1

นอกจากนั้น มาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ของประเทศไทยได้บัญญัติให้เกษตรกรเป็นผู้ตรวจสอบรายละเอียดของสัญญาการผลิตด้วยตนเอง อีกทั้งเกษตรกรจะต้องเป็นผู้ร้องขอให้เพิ่มความในสัญญาให้ครบถ้วน หรือจะใช้สิทธิบอกเลิกสัญญา หากเห็นว่ารายละเอียดในสัญญาไม่ครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนด หรือตนเป็นฝ่ายเสียเปรียบจากข้อกำหนดในสัญญา อย่างไรก็ตาม เกษตรกรต้องใช้สิทธิดำเนินการดังกล่าวภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ทำสัญญาหรือก่อนวันที่เกษตรกรจะส่งมอบผลผลิตให้แก่ผู้ประกอบการกิจการเกษตร แล้วแต่ว่าระยะเวลาใดจะสั้นกว่า และหากสิ้นสุดระยะเวลานั้นแล้ว ให้ถือว่าสัญญานั้นมีผลบังคับใช้ระหว่างคู่สัญญาต่อไป แม้ว่าเกษตรกรจะเสียเปรียบก็ตาม และแม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้ผู้ประกอบการกิจการเกษตรจัดส่งสำเนาของเอกสารชี้ชวนให้แก่สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการตรวจสอบก็ตาม ซึ่งผู้ศึกษาดังข้อสังเกตว่ากฎหมายบัญญัติว่าสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำหน้าที่ตรวจสอบเอกสารชี้ชวนอย่างไร และไม่บัญญัติให้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ต้องมีหน้าที่รับรองเอกสารชี้ชวน เพื่อให้สัญญามีผลบังคับใช้แต่อย่าง

ใด ทำให้เกิดความเข้าใจว่าเอกสารชี้ชวนดังกล่าวใช้เพื่อเป็นหลักฐานในกรณีที่เกิดข้อพิพาทระหว่างคู่สัญญาเท่านั้น ขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้บัญญัติให้คณะกรรมการการเกษตร กระทรวงเกษตรกรรม (USDA) เป็นหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่ตรวจสอบสัญญาการผลิตทั้งหมดที่ทำขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยคณะกรรมการดังกล่าวจะให้การรับรองสัญญาการผลิตเฉพาะสัญญาที่เป็นไปตามที่กฎหมายคุ้มครองเกษตรกร (Producer Protection Act 2000) กำหนด เพื่อให้มั่นใจว่าเกษตรกรผู้ผลิตจะไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากสัญญาที่ไม่เป็นธรรม และหากสัญญาการผลิตฉบับใดไม่ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการดังกล่าว จะถือว่าสัญญาการผลิตฉบับนั้นไม่มีผลบังคับใช้ทางกฎหมาย

จากบทวิเคราะห์ของผู้ศึกษาในข้างต้น จะเห็นว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ไม่มีบทบัญญัติกฎหมายที่ควบคุมการร่างสัญญาที่ชัดเจนเป็นมาตรฐาน เนื่องจาก กฎหมายยังคงให้คู่สัญญาเป็นผู้กำหนดรายละเอียดภายในสัญญากันเอง โดยคู่สัญญาจะตกลงเป็นอย่างอื่นนอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้ ทั้งนี้ ข้อตกลงที่คู่สัญญาตกลงกันเองดังกล่าวจะต้องไม่มีรายละเอียดตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 21 ซึ่งเป็นข้อกำหนดรายละเอียดขั้นต่ำ และข้อตกลงดังกล่าวจะต้องไม่เข้าลักษณะข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรม หรือทำให้เกษตรกรเสียเปรียบหรือรับภาระเกินกว่าที่ควร จะคาดหมายได้ตามปกติตามมาตรา 26 แต่จากการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรเป็นผู้ร่างสัญญาการผลิตไม่ใช่เกษตรกร จึงมีความเป็นไปได้ว่าผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรจะร่างสัญญาที่เอื้อประโยชน์แก่ตนเองแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น เมื่อศึกษาจากแนวทางแก้ไขปัญหาของประเทศสหรัฐอเมริกาแล้ว ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าสมควรมีการเพิ่มบทบัญญัติเกี่ยวกับการควบคุมการร่างสัญญาในพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 โดยอาจใช้รูปแบบการร่างสัญญาของสถาบัน UNIDROIT ซึ่งได้อธิบายหลักเกณฑ์การร่างข้อกำหนดภายในสัญญาการผลิต ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่ามีการกำหนดขอบเขตแนวทางการร่างสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรมแก่คู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ตามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ข้อที่ 2.4.1 เป็นแบบมาตรฐาน

อย่างไรก็ตาม มาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ยังให้สิทธิแก่เกษตรกรในการตรวจสอบสัญญาเป็นเวลาทั้งสิ้น 30 วัน ทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่าหากวิเคราะห์ตามบริบทของประเทศไทย เกษตรกรไทยอาจไม่มีความรู้ทางกฎหมายเพียงพอต่อการตรวจสอบสัญญาการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาด้วยตนเอง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวของประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีอัตราของเกษตรกรที่มีการศึกษามากกว่าประเทศไทยแล้ว การจัดตั้งหน่วยงานรัฐขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบตรวจสอบและรับรองสัญญาการผลิตให้แก่เกษตรกรน่าจะเป็น

วิธีที่เหมาะสมต่อบริบทของประเทศไทยมากกว่า ทั้งยังเป็นไปตามแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 ข้อที่ 2.4.2 (4) อีกด้วย

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าสมควรมีการจัดตั้งหน่วยงานรัฐขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบตรวจสอบและรับรองสัญญาการผลิตให้แก่เกษตรกร โดยกำหนดให้เป็นหน่วยงานภายใต้สังกัดของคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา หรือสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เท่านั้น เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่เป็นผู้ดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทยตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ.2560 กล่าวคือ เพิ่มบทบัญญัติในมาตรา 12 และ มาตรา 14 ให้คณะอนุกรรมการและสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้ตรวจสอบสัญญาการผลิตที่จัดแจ้งเพื่อการทำเกษตรพันธสัญญาทุกฉบับในประเทศ พร้อมทั้งประทับตรารับรองความถูกต้อง โปร่งใส และเป็นธรรมในสัญญา ให้แก่สัญญาที่มีความถูกต้อง โปร่งใส และเป็นธรรมแก่คู่สัญญาทุกฝ่าย

4.1.2 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไม่มีสัญญามาตรฐานในระบบเกษตรพันธสัญญา

เนื่องจากประเทศไทยเป็นประตูสู่อินโดจีนและศูนย์กลางของอาเซียนจึงทำให้มีนักลงทุนจากต่างชาติเข้ามาลงทุนทางการเกษตรมากมาย อีกทั้ง เกษตรพันธสัญญาถือเป็นหนึ่งในแผนการส่งเสริมการเกษตรกรรมในประเทศ เพื่อให้มาตรฐานของกระบวนการผลิตผลผลิตทางการเกษตรเป็นไปตามหลักสากล การทำเกษตรพันธสัญญาจึงได้รับความสนใจจากทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงการลงทุนจากต่างชาติ³²¹ ทั้งนี้ เนื่องจากประเทศไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน (Association of Southeast Asian Nations : ASEAN) และเป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC) จึงจำเป็นต้องยึดถือความตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าบริการ (The General Agreement on Trade in Services : GATS) ที่ให้สิทธิเสรีแก่นักลงทุนต่างชาติที่มาจากประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนเข้ามาลงทุนในประเทศไทยอย่างเสรีภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล³²² ทำให้มีการลงทุนในระบบเกษตรพันธสัญญาอย่างแพร่หลายจากบริษัทหรือนักลงทุนที่มาจากประเทศสมาชิกเหล่านั้น เพื่อว่าจ้างเกษตรกรไทยในการปลูกข้าว ผลิตสินค้าหัตถกรรม เพื่อส่งออก ซึ่งผลกระทบที่ตามมาคือความหลากหลายของสัญญาการผลิต ทั้งนี้ แม้สัญญา

³²¹ David Glover and Lim Teck Ghee, *Contract Farming in South-East Asia: Three Country Studies*, (Kuala Lumpur: University of Malaya, 1992), p.4.

³²² อภิญา เลื่อนฉวี, “เคลื่อนย้ายแรงงานเสรีในอาเซียน: ผลกระทบอย่างไรต่อไทย,” สืบค้นเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2560, จาก <http://asean.dla.go.th/public/article.do?lv2Index=43&lang=th&random=1496749463316>

การผลิตดังกล่าวจะถูกสร้างขึ้นภายใต้ข้อกำหนดขั้นต่ำของสัญญาตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนา ระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ก็ตาม แต่พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวไม่ได้มีการระบุรายละเอียดของ ข้อกำหนดในสัญญาที่เป็นมาตรฐานไว้ ทำให้ผู้ประกอบการสามารถอาศัยช่องโหว่ดังกล่าวร่าง ข้อกำหนดในสัญญาที่เป็นการเอื้อประโยชน์แก่ตนเพียงฝ่ายเดียวได้

ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างด้วยสัญญาการผลิตจาก 4 บริษัทแปรรูปที่ผู้ศึกษาได้กระทำการศึกษา และวิเคราะห์มา (ทั้งนี้ ผู้ศึกษาขอสงวนสิทธิไม่กล่าวชื่อบริษัท) โดยผู้ศึกษาได้พบว่าสัญญาการผลิตของแต่ละบริษัทนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังต่อไปนี้

สัญญาของ บริษัท ก. มีลักษณะเป็นสัญญาจ้างปลูกพืชและเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยบริษัทฯ จะ รับผิดชอบผลิตทั้งหมดคืนจากเกษตรกร ไม่ว่าคุณภาพของผลผลิตนั้นจะได้เกณฑ์มาตรฐานหรือไม่ก็ตาม ซึ่งค่าตอบแทนของเกษตรกรจะคำนวณจากราคาต่อ 1 หน่วยผลผลิต เช่น “ราคาจ้างปลูกมันฝรั่งหัวละ 10 บาท” เป็นต้น ทั้งนี้ บริษัทฯ จะมีเกณฑ์จำนวนของผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับ โดยคิดจากเมล็ดพันธุ์พืช ที่เกษตรกรได้รับไปจากบริษัทฯ และในวันรับมอบผลผลิต เกษตรกรจะต้องส่งมอบผลผลิตทั้งหมดคืน แก่บริษัทฯ ทั้งนี้ จำนวนของผลผลิตจะต้องเท่ากับจำนวนเมล็ดพันธุ์พืชที่เกษตรกรได้รับไปจากบริษัทฯ หากมีการสูญหาย เกษตรกรจะต้องชำระค่าเสียหายตามจำนวนผลผลิตที่หายไปคูณด้วยด้วยค่าความเสียหายที่บริษัทฯ กำหนด รวมถึงห้ามไม่ให้เกษตรกรขายผลผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาที่ทำ ร่วมกับบริษัทฯ ให้แก่ผู้อื่น ไม่ว่าคุณภาพของผลผลิตนั้นจะได้เกณฑ์มาตรฐานหรือไม่ก็ตาม หากมีการ ฝ่าฝืน เกษตรกรจะต้องชำระค่าเสียหายให้แก่บริษัทฯ โดยคิดตามจำนวนผลผลิตที่จำหน่ายออกไปคูณ ด้วยค่าความเสียหายที่บริษัทฯ กำหนด อย่างไรก็ตาม สัญญาฉบับนี้ไม่ได้มีการกำหนดวันรับมอบ ผลผลิตที่แน่นอนไว้ในสัญญา แต่อายุของสัญญามีระยะเวลาถึง 10 ปี ผู้ศึกษาขอตั้งข้อสังเกตว่า ระยะเวลาที่ยาวนานถึง 10 ปีอาจทำให้เกษตรกรต้องแบกรับความเสี่ยงที่อาจเกิดความเสียหายแก่ผลผลิต ในกรณีที่บริษัทฯ ไม่ได้เข้ารับมอบผลผลิตภายในช่วงเวลาที่เหมาะสม

สัญญาของบริษัท ข. มีลักษณะเป็นสัญญาแบบประกันราคาที่คล้ายคลึงกับสัญญาจ้างปลูกพืช และเก็บเกี่ยวผลผลิตของ บริษัท ก. แต่สัญญาดังกล่าวได้กำหนดให้เกษตรกรต้องวางเงินหลักประกัน จำนวนหนึ่งไว้กับบริษัทฯ เพื่อรับรองกรณีที่เกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้ค่าปัจจัยการผลิตให้แก่บริษัทฯ เนื่องจากเกษตรกรต้องเตรียมความพร้อมด้านปัจจัยพื้นฐานการผลิตด้วยค่าใช้จ่ายของเกษตรกรเองเพื่อให้ กระบวนการผลิตได้มาตรฐานตามที่บริษัทฯ กำหนด และจะต้องรับซื้อปัจจัยการผลิตจากบริษัทฯ เท่านั้น เพื่อให้ผลผลิตได้เกณฑ์มาตรฐานตามที่บริษัทฯ กำหนดเช่นกัน ซึ่งบริษัทฯ จะรับซื้อเฉพาะผลผลิตที่มี

คุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานเท่านั้นในราคาตามที่บริษัทฯ กำหนดต่อ 1 หน่วยน้ำหนักของผลผลิต เช่น “กิโกลกรัมละ 20 บาท” เป็นต้น ทั้งนี้ ในวันรับมอบผลผลิต เกษตรกรจะต้องส่งมอบผลผลิตทั้งหมดให้แก่บริษัทฯ โดยจำนวนของผลผลิตจะต้องเท่ากับจำนวนเมล็ดพันธุ์พืชที่เกษตรกรได้รับไปจากบริษัท หากมีการสูญหาย เกษตรกรจะต้องชำระค่าเสียหายตามจำนวนผลผลิตที่หายไปคูณด้วยค่าความเสียหายที่บริษัทฯ กำหนด อย่างไรก็ตาม บริษัทฯ จะส่งคืนผลผลิตที่ไม่ได้คุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานให้แก่เกษตรกร ซึ่งเกษตรกรจะไม่ได้ค่าตอบแทนจากผลผลิตเหล่านั้น โดยเกษตรกรสามารถนำผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานเหล่านั้นกลับไปบริโภคเองภายในครัวเรือนหรือทำลายทิ้งได้ แต่ห้ามไม่ให้เกษตรกรจำหน่ายผลผลิตดังกล่าวให้แก่ผู้อื่น หากฝ่าฝืน เกษตรกรจะต้องชำระค่าเสียหายให้แก่บริษัทฯ โดยคิดตามจำนวนผลผลิตที่จำหน่ายออกไปคูณด้วยค่าความเสียหายตามแต่บริษัทฯ จะเป็นผู้กำหนด ทั้งนี้ สัญญาไม่มีกำหนดการรับมอบผลผลิตที่แน่นอน ซึ่งผู้ศึกษาขอตั้งข้อสังเกตว่าอาจทำให้เกษตรกรได้รับความเสี่ยงจากกรณีที่บริษัทฯ ไม่เข้ามารับมอบผลผลิตภายในช่วงเวลาที่สมควร และอายุของสัญญาที่ระบุไว้เป็นเงื่อนไขว่า “ให้เป็นไปตามนโยบายของบริษัทฯ” ซึ่งผู้ศึกษาขอตั้งข้อสังเกตอีกว่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ทำให้เกษตรกรอาจตกอยู่ในพันธะผูกพัน โดยไม่มีที่สิ้นสุด เว้นแต่บอกเลิกสัญญาซึ่งเกษตรกรจำต้องสูญเสียเงินหลักประกันที่ตนได้วางไว้ให้แก่บริษัทฯ

ในขณะที่สัญญาของบริษัท ค. ซึ่งเป็นสัญญาแบบประกันราคา เช่นเดียวกับสัญญาของบริษัท ข. แต่กลับมีลักษณะที่อะลุ่มอล่วยต่อคู่สัญญา กล่าวคือ บริษัทฯ จะรับซื้อเฉพาะผลผลิตที่มีคุณภาพได้เกณฑ์มาตรฐานเท่านั้นตามราคาที่กำหนดไว้ในสัญญา โดยคิดเป็นราคาต่อ 1 หน่วยน้ำหนักของผลผลิต เช่น “กิโกลกรัมละ 20 บาท” เป็นต้น แต่บริษัทฯ กำหนดวันรับมอบผลผลิตที่แน่นอนไว้ในสัญญา โดยหมายความว่าอาจมีความล่าช้าหรือเร็วกว่ากำหนดไม่เกิน 5 วันทำการ ซึ่งบริษัทฯ จะแจ้งให้ผู้รับจ้างทราบก่อนวันตามกำหนดการ และในวันส่งมอบผลผลิต ผู้รับจ้างจะต้องส่งมอบผลผลิตทั้งหมดคืนแก่บริษัทในปริมาณเท่ากับจำนวนเมล็ดพันธุ์พืชที่ได้รับไปจากบริษัท หากมีการสูญหาย ผู้รับจ้างจะต้องชำระค่าเสียหายตามจำนวนผลผลิตที่หายไปคูณด้วยค่าความเสียหายที่บริษัทฯ กำหนด อย่างไรก็ตาม บริษัทฯ จะส่งผลผลิตที่ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานคืนแก่ผู้รับจ้าง โดยผู้รับจ้างจะไม่ได้ค่าตอบแทนจากผลผลิตเหล่านั้น แต่ไม่มีข้อกำหนดใดภายในสัญญาที่จำกัดสิทธิของผู้รับจ้างในการนำผลผลิตที่ได้รับคืนจากบริษัทฯ ไปจำหน่ายให้แก่ผู้อื่น ทั้งนี้ บริษัทฯ จะไม่เข้าทำสัญญากับเกษตรกรโดยตรง แต่จะทำสัญญาผ่านคนกลาง (Brokers) ที่เป็นบริษัทจำกัดเท่านั้น โดยไม่มีการเรียกร้องให้คู่สัญญาฝ่ายใดต้องวางเงินค้ำประกันสัญญา ทำให้มีคู่สัญญาสามฝ่าย โดยคนกลางจะมีหน้าที่เป็นผู้รับซื้อปัจจัยการผลิต

จากบริษัทฯ ไปขายให้แก่เกษตรกรและรับซื้อผลผลิตทั้งหมดจากเกษตรกรไปจำหน่ายคืนให้แก่บริษัทฯ รวมถึงเป็นผู้คอยควบคุมและตรวจสอบคุณภาพการผลิตให้แก่คู่สัญญา

สำหรับ บริษัท ง. เลือกใช้แบบสัญญาการผลิตที่กำหนดขึ้นโดยกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ ซึ่งบริษัทฯ ได้ระบุปริมาณและคุณภาพของผลผลิตที่บริษัทฯ ต้องการรับซื้อจากเกษตรกร พร้อมทั้งกำหนดราคารับซื้อผลผลิตไว้ในสัญญา เช่น “บริษัทฯ จะรับซื้อข้าว โปดฝักอ่อนพันธุ์ผสมเปิดที่อายุ 48 วันหลังงอก ในปริมาณ 20 ตัน โดยบริษัทฯ จะรับซื้อในราคาตันละ 5,000 บาท สำหรับข้าว โปดที่มีความชื้นไม่เกินร้อยละ 14.5 และราคาตันละ 3,500 บาท สำหรับข้าว โปดที่มีความชื้นเกินร้อยละ 14.5” รวมถึงกำหนดวันและสถานที่รับมอบผลผลิต พร้อมทั้งระบุวันและสถานที่นัดชำระค่าผลผลิตให้แก่เกษตรกรไว้ในสัญญา ทั้งนี้ เกษตรกรจะต้องส่งมอบผลผลิตทั้งหมดตามที่บริษัทฯ กำหนดไว้ในสัญญา หากเกษตรกรไม่สามารถผลิตผลผลิตได้ในปริมาณตามความต้องการของบริษัทฯ เกษตรกรจะต้องชี้แจงให้บริษัทฯ ทราบก่อนถึงกำหนดการรับมอบผลผลิต ไมเช่นนั้น เกษตรกรจะต้องชำระค่าเสียหายตามจำนวนปริมาณของผลผลิตที่หายไปคูณด้วยค่าความเสียหายที่บริษัทฯ กำหนด นอกเหนือจากนี้ สัญญายังกำหนดให้เกษตรกรต้องซื้อปัจจัยการผลิตจากบริษัทฯ แต่ผู้ศึกษาพบว่าสัญญาดังกล่าวกลับไม่ได้ระบุราคารับซื้อปัจจัยการผลิตให้ชัดเจน อีกทั้งไม่ให้คู่มือวิธีการใช้ปัจจัยการผลิตแก่เกษตรกร อย่างไรก็ตาม สัญญายังมีข้อกำหนดเกี่ยวกับภาระความเสี่ยงและการเยียวยาความเสียหายในกรณีที่เกิดความเสียหายจากเหตุสุดวิสัย โดยบริษัทฯ จะแบ่งรับค่าเสียหายร้อยละ 60 ของความเสียหายที่เกิดขึ้น ส่วนเกษตรกรแบ่งรับค่าเสียหายในร้อยละ 40 ที่เหลือ

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าสัญญาทั้ง 4 ฉบับ นั้นมีความคล้ายคลึงกันแต่กลับแตกต่างกันในด้านข้อจำกัดทางการค้า สิทธิความเป็นเจ้าของผลผลิต และเงื่อนไขในการรับซื้อผลผลิต ซึ่งเป็นรายละเอียดปลีกย่อยแต่สามารถส่งผลกระทบต่อเกษตรกรที่ไม่เข้าใจในเนื้อหาของสัญญา ทั้งนี้ นิติสัมพันธ์ระหว่างบริษัทและเกษตรกรในกรณีศึกษาที่กล่าวไปไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบนายจ้างลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน ทำให้กฎหมายแรงงานไม่สามารถให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรได้ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประเทศไทยมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ.2560 ซึ่งบัญญัติให้ การร่างสัญญาการผลิตจะต้องมีข้อตกลงครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ใน มาตรา 21 และจะต้องไม่มีลักษณะที่เป็นการเอาเปรียบเกษตรกรอย่างที่ระบุไว้ในมาตรา 26

ทั้งนี้ เมื่อผู้ศึกษาเปรียบเทียบข้อตกลงในตัวอย่างสัญญาที่กล่าวข้างต้นกับลักษณะของข้อตกลงหรือเงื่อนไขที่ไม่มีผลใช้บังคับตาม มาตรา 26 ที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.2.1 (3) จะเห็นได้ว่า

ข้อตกลงหรือเงื่อนไขดังกล่าวไม่สอดคล้องหรือเข้าลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้แต่อย่างใด ทั้งนี้ ตัวอย่างสัญญาดังกล่าวมีข้อตกลงที่คลุมเครือและไม่ให้ความเป็นธรรมแก่เกษตรกร เช่น ข้อตกลงในสัญญาของบริษัท ข. ที่ไม่ให้เกษตรกรขายผลผลิตที่คุณภาพไม่ได้มาตรฐานแก่ผู้อื่น ทั้งที่เกษตรกรต้องสูญเสียรายได้จากผลผลิตดังกล่าว โดยไม่มีมาตรการเยียวยาความเสียหายระบุไว้ในสัญญา อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรไม่ได้ใช้สิทธิตามมาตรา 22 ในการตรวจสอบสัญญาภายใน 30 วัน สัญญาจะมีผลบังคับใช้ ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบจากการมีข้อตกลงหรือเงื่อนไขไม่ครบถ้วนตาม มาตรา 21 ก็ตาม ซึ่งผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ปัญหานี้ไว้ในข้อที่ 4.1.1 กล่าวโดยสรุปได้ว่า หากศึกษาสถิติของเกษตรกรไทยจะพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้จบการศึกษาในระดับที่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจเนื้อหาของสัญญาการผลิต ส่งผลให้เกษตรกรอาจไม่ทราบได้ว่าสัญญามีรายละเอียดที่ไม่ครบถ้วนหรือไม่ได้ให้ความเป็นธรรมแก่ตน ซึ่งกฎหมายไม่ได้ให้ความคุ้มครองเกษตรกรในกรณีนี้ ทำให้เห็นได้ว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 อาจไม่เพียงพอต่อการให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรอย่างเหมาะสม

ในขณะที่ประเทศฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเทศอยู่ในสหภาพยุโรปที่มีการเปิดเสรีทางการค้าร่วมกับประเทศข้างเคียง รัฐบาลฝรั่งเศสกลับเลือกใช้แบบสัญญาบูรณาการ (Integration Contract) ซึ่งเป็นสัญญาที่ใช้กันโดยทั่วไปในสหภาพยุโรปมาเป็นสัญญามาตรฐานในระบบเกษตรพันธสัญญา และใช้กฎหมายที่ชื่อว่ากฎหมายชนบท (Rural Code) เข้ามาควบคุมการร่างสัญญาการผลิต รวมถึงให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ภาครัฐในการตรวจสอบและรับรองสัญญาการผลิตแก่คู่สัญญา โดยที่การทำเกษตรพันธสัญญาทุกชนิดในประเทศฝรั่งเศส คู่สัญญาจะถูกบังคับให้ใช้แบบสัญญาบูรณาการในการร่างสัญญาและต้องจัดส่งเอกสารสัญญาให้แก่กระทรวงเกษตร เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐตรวจสอบความถูกต้องและความเป็นธรรม รวมถึงให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรรับรอง สัญญาจึงจะมีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย ซึ่งผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.1.2.1 ทำให้รัฐบาลของประเทศฝรั่งเศสสามารถควบคุมการทำเกษตรพันธสัญญาให้เป็นธรรมได้ทั้งประเทศ เนื่องจากการใช้แบบสัญญาบูรณาการสามารถช่วยย่นเวลาในตรวจสอบสัญญาให้เร็วยิ่งขึ้น โดยสัญญาจะไม่มีความหลากหลายและซับซ้อน เพราะข้อตกลงส่วนใหญ่ในสัญญาถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐอย่างเป็นทางการเป็นมาตรฐาน เช่น มาตรฐานขององค์การสหประชาชาติและสหภาพยุโรป การเยียวยาความเสียหาย ขอบเขตความรับผิดชอบ และการระงับข้อพิพาท เป็นต้น ซึ่งจะมีเพียงเงื่อนไขหรือข้อตกลงบางข้อที่คู่สัญญาต้องเพิ่มเติม เช่น ลักษณะของผลผลิตที่ต้องการ ปริมาณและน้ำหนักของผลผลิตที่ต้องการ สูตรการคำนวณรายได้ของเกษตรกร วันรับมอบผลผลิต วันนัดชำระราคาผลผลิต

ลักษณะของปัจจัยการผลิต วิธีใช้ปัจจัยการผลิต ราคาของปัจจัยการผลิต รวมถึงกำหนดวันส่งมอบปัจจัยผลิตและวันนัดชำระค่าปัจจัยผลิตในสัญญา และรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ดำเนินการผลิต เป็นต้น

ในขณะเดียวกัน ประเทศอินเดียก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่ประกาศบังคับใช้แบบสัญญามาตรฐานในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยเรียกว่า สัญญาต้นแบบเพื่อการเกษตร (Model Contract) ซึ่งพระราชบัญญัติการตลาดเกษตรกรรมปี 2003 ฉบับปรับปรุงปี 2007 (APMC Act) ได้บัญญัติให้การทำเกษตรพันธสัญญาทุกชนิดในประเทศอินเดียจะต้องใช้สัญญาต้นแบบเพื่อการเกษตรตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติฯ เท่านั้น ทั้งนี้ การทำสัญญาจะต้องกระทำต่อหน้าเจ้าหน้าที่รัฐในสังกัดของคณะกรรมการตลาด และต้องได้รับการรับรองจากเจ้าหน้าที่ดังกล่าว สัญญาจึงจะมีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย ซึ่งผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.1.1.1 โดยสาเหตุหลักที่รัฐบาลอินเดียเลือกใช้แบบสัญญามาตรฐานก็เพื่อที่จะกระจายความเสี่ยงให้แก่คู่สัญญาอย่างเท่าเทียมกัน และเพื่อให้การร่างสัญญาและตรวจสอบสัญญาไปเป็นอย่างรวดเร็ว เพราะสัญญาจะไม่มีซับซ้อนและข้อตกลงส่วนใหญ่กำหนดขึ้นเป็นมาตรฐานโดยรัฐบาลแล้ว

ทั้งนี้ บทวิเคราะห์ในข้อ 4.1.1 สรุปได้ว่าการที่พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ.2560 ให้สิทธิแก่เกษตรกรในการเป็นผู้ตรวจสอบสัญญาการผลิตด้วยตนเองตามมาตรา 22 และกำหนดเพียงองค์ประกอบของข้อตกลงหรือเงื่อนไขในสัญญา ตามมาตรา 21 ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าไม่ใช่การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในสัญญาที่เหมาะสม หากเปรียบเทียบกับแนวปฏิบัติของสองประเทศตัวอย่างที่ในข้างต้นจะเห็นได้ว่าทั้งสองประเทศต่างมีแบบสัญญามาตรฐาน ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้กำหนดเนื้อหาส่วนใหญ่ในสัญญาเพื่อกระจายความเสี่ยงของคู่สัญญาอย่างเท่าเทียม อีกทั้งยังมอบหมายให้หน่วยงานรัฐเป็นผู้ตรวจสอบสัญญาให้แก่เกษตรกร ดังนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่ากรณีมีสัญญามาตรฐานจะทำให้สัญญามีความซับซ้อนลดลง ซึ่งน่าจะทำให้หน่วยงานดังกล่าวสามารถตรวจสอบสัญญาการผลิตได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

ดังนั้น เมื่อศึกษาจากแนวทางแก้ไขปัญหาของประเทศฝรั่งเศสและประเทศอินเดีย ผู้ศึกษาเห็นว่าสมควรเพิ่มบทบัญญัติเกี่ยวกับการบังคับใช้แบบสัญญามาตรฐานในพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 เพื่อกระจายความเสี่ยงของคู่สัญญาอย่างเป็นธรรมและลดความซับซ้อนของสัญญาทำให้เกษตรกรไม่เกิดความสับสนในกรณีที่เกษตรกรต้องเข้าทำสัญญาการผลิตร่วมกับนักลงทุนต่างชาติ อีกทั้งให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถตรวจสอบสัญญาได้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดย

กฎหมายควรกำหนดให้แบบสัญญามาตรฐานต้องมืองค์ประกอบตามที่สถาบัน UNIDROIT ได้เสนอไว้ดังต่อไปนี้

(1) ใบปะหน้า ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับ ข้อเสนอ การรับข้อเสนอ ความสามารถของคู่สัญญา และข้อมูลความเสี่ยง

(2) วัตถุประสงค์การทำสัญญา

(3) ลักษณะของสถานที่ทำการผลิต

(4) สิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา

(5) ผลตอบแทนจากการดำเนินงานและเงื่อนไขในการชำระเงิน

(6) รายละเอียดการจัดหาปัจจัยการผลิต

(7) ราคาของปัจจัยการผลิต

(8) ข้อยกเว้นความรับผิด

(9) การเยียวยาความเสียหายจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญา

(10) ระยะเวลาของสัญญา

(11) การต่ออายุสัญญา

(12) การสิ้นสุดของสัญญา

(13) วิธีระงับข้อพิพาท

(14) ผลจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญา

(15) การลงนามในสัญญา

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงกำหนดตัวอย่างของแบบสัญญามาตรฐานไว้ใน ภาคผนวก ค. เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะของสัญญาการผลิตที่เหมาะสมต่อการสร้างระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรมภายใต้บริบทของประเทศไทย

4.1.3 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับข้อสัญญาที่ไม่มีผลบังคับใช้

ประเทศไทยมีบทบัญญัติที่กำหนดให้ข้อตกลงในสัญญาที่มีลักษณะไม่เป็นธรรมแก่เกษตรกร ไม่มีผลใช้บังคับระหว่างคู่สัญญา ทั้งนี้ ตามมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 แต่ข้อตกลงเหล่านั้นเป็นเพียงข้อตกลงบางประการเท่านั้นที่ปรากฏเป็นปัญหาจากการทำเกษตรพันธสัญญาในปัจจุบัน ทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่าบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวยังไม่สามารถให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรจากพฤติกรรมหรือการกระทำใดๆ อันมีลักษณะเป็นการเอารัดเอาเปรียบแก่เกษตรกรได้

อย่างเพียงพอ จากตัวอย่างสัญญาแบบประกันราคาของบริษัท ข. ที่กล่าวไว้ในข้อ 4.1.2 วรรค 3 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงปัญหาเรื่องที่กฎหมายเปิดช่องให้ผู้สัญญาทำข้อตกลงกันได้ หากข้อตกลงนั้นไม่ขัดกับบทบัญญัติมาตรา 26 ทำให้ผู้ประกอบการกิจการเกษตรซึ่งเป็นผู้ร่างสัญญาอาจกำหนดข้อตกลงในสัญญาที่เอื้อประโยชน์แก่ตน โดยที่เกษตรกรก็ไม่ทราบถึงผลของการทำสัญญากับข้อตกลงที่อาจทำให้ตนตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ และแม้ว่าในบทบัญญัติมาตรา 26 (9) จะกำหนดให้ข้อตกลงที่ทำให้เกษตรกรต้องปฏิบัติตามสัญญาหรือต้องรับภาระเกินกว่าที่พึงคาดหมายได้ตามปกติเข้าลักษณะข้อสัญญาที่อาจตกเป็นอันใช้บังคับไม่ได้ก็ตาม แต่ก็มีเงื่อนไขกำหนดไปอีกว่าจะต้องเป็นกรณีที่ข้อตกลงนั้นมีลักษณะหรือมีผลทำให้เกษตรกรจำต้องปฏิบัติตามหรือต้องรับภาระเกินกว่าที่พึงคาดหมายได้ตามปกติตามความเห็นของคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาจะประกาศกำหนดเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งคณะกรรมการดังกล่าวกลับประกอบด้วยตัวแทนที่มาจากเกษตรกรเพียง 1 คนเท่านั้น ในขณะที่คณะกรรมการส่วนใหญ่ มาจากหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งอาจไม่มีความเข้าใจในปัญหาที่เกิดจากการกระบวนการหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นในระบบเกษตรพันธสัญญาอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ปัญหาเรื่องสัดส่วนของคณะกรรมการดังกล่าว ก็อาจก่อให้เกิดกรณีที่ภาครัฐจับมือร่วมกับภาคเอกชนซึ่งอาจส่งผลให้อำนาจต่อรองของเกษตรกรในฐานะคณะกรรมการน้อยลงไปอีกด้วย³²³ ทำให้การตรวจสอบสัญญาที่มีลักษณะที่ไม่เป็นธรรมตามมาตรา 26 (9) ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องอำนาจต่อรองระหว่างคู่สัญญาได้

อนึ่ง เกษตรกรยังมีสิทธิในการตรวจสอบสัญญาเป็นระยะเวลา 30 วันตามบทบัญญัติมาตรา 22 แต่จากการศึกษาในข้อ 4.1.1 พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่อาจไม่มีความรู้ทางกฎหมายเพียงพอต่อการวิเคราะห์ข้อตกลงในสัญญาด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายหรือหน่วยงานภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการกิจการเกษตรอาจกำหนดข้อตกลงห้ามไม่ให้เกษตรกรเปิดเผยข้อมูลภายในสัญญาแก่บุคคลภายนอก โดยระบุไว้เป็นเงื่อนไขของสัญญาการผลิต หรือบังคับให้เกษตรกรต้องทำสัญญารักษาความลับ โดยอ้างว่าเป็นนโยบายของบริษัท เช่นกรณีศึกษาของชัชรินทร์ ชัยดี และคณะพบว่า กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อในเขตชุมชนท้ายตลาด จังหวัดลพบุรีบางส่วนที่ทำเกษตรพันธสัญญากับบริษัทรายใหญ่ถูกบังคับให้ต้องทำสัญญารักษาความลับที่มีเงื่อนไขห้ามไม่ให้เกษตรกรเปิดเผยรายละเอียดเกี่ยวกับ

³²³ ไพสิฐ พานิชย์กุล, “ร่างพ.ร.บ.เกษตรพันธสัญญาฯ: เนื้อหาดี แต่กฎหมายฉบับเดียวแก้ปัญหาไม่ได้,” สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2560, จาก <https://ilaw.or.th/node/4386>

เกษตรกรพันธสัญญา อาทิ เนื้อหาภายในสัญญาการผลิต รายละเอียดของขั้นตอนกระบวนการผลิต และรายชื่อคู่สัญญาให้แก่บุคคลภายนอกทราบ ทำให้เกษตรกรไม่อาจขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญหรือเจ้าหน้าที่รัฐได้³²⁴

ทั้งนี้ ประเทศสหรัฐอเมริกาเคยเกิดปัญหาลักษณะเดียวกันขึ้นในระบบเกษตรกรพันธสัญญา ซึ่งเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากช่องโหว่ทางกฎหมายของระเบียบตลาดปศุสัตว์และตลาดส่งออกแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา (Packer and Stockyards Act of 1921) ที่ไม่ให้สิทธิแก่บุคคลภายนอก รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐในการให้คำปรึกษาด้านการทำสัญญาหรือตรวจสอบสัญญาการผลิตให้แก่เกษตรกรในระบบเกษตรกรพันธสัญญา เพราะถือว่าเป็นการแทรกแซงการทำธุรกิจของคู่สัญญา³²⁵ ทำให้เมื่อปี 2542 เกษตรกรผู้เลี้ยงหมูจำนวนมากในมลรัฐไอโอว่าได้รวมตัวกันร้องเรียนแก่ผู้ว่าการมลรัฐว่าพวกตนถูกเอารัดเอาเปรียบจากการเข้าทำสัญญาการผลิตร่วมกับบริษัทรายใหญ่รายหนึ่ง โดยอ้างว่าพวกตนไม่เข้าใจเงื่อนไขการตั้งราคาผลผลิตของบริษัท³²⁶ เนื่องจากในสัญญาระบุไว้ว่าบริษัท จะให้ค่าตอบแทนแก่เกษตรกรตามคุณภาพของผลผลิต โดยเปรียบเทียบกับคุณภาพของผลผลิตจากเกษตรกรรายอื่นที่ทำผลผลิตออกมาได้คุณภาพดีที่สุดจะได้รับค่าตอบแทนสูงที่สุด ส่วนเกษตรกรรายอื่นจะได้ค่าตอบแทนที่ลดหลั่นลงมาตามลำดับ (Ranking) ซึ่งบริษัท ดังกล่าวเรียกระบบการตั้งราคาดังกล่าวไว้ว่า “การแข่งขัน” (Tournament) โดยบริษัท ตั้งเงื่อนไขบังคับให้เกษตรกรทั้งหมดต้องทำสัญญารักษาความลับร่วมกับบริษัท ส่งผลให้เกษตรกรไม่กล้านำสัญญาการผลิตดังกล่าวไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายหรือเจ้าหน้าที่รัฐ³²⁷ ในที่สุดศาลแขวงแห่งมลรัฐไอโอว่าได้พิพากษาให้การทำสัญญาดังกล่าวให้มีผลสิ้นสุด และพิพากษาให้สิทธิแก่เกษตรกรในการฟ้องร้องบริษัท เพื่อเรียกค่าเสียหายจากการสำคัญผิดในเนื้อหาของสัญญาการผลิต พร้อมทั้งยื่นข้อเสนอให้รัฐบาลกลางปรับปรุงกฎหมายของระเบียบตลาดปศุสัตว์และตลาดส่งออกแห่งประเทศ

³²⁴ ชัยรินทร์ ชัยดี, ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, สมชัย ภัทรนันท์, “กลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อภายใต้ระบบเกษตรกรพันธสัญญา: กรณีศึกษาชุมชนท้ายตลาด จังหวัดลพบุรี,” 38 วารสารวิจัยสังคม 183, 205-206 (2558).

³²⁵ United States Agricultural Code, Article 192.

³²⁶ Neil Hamilton, Broiler Contracting in the United States: A Current Contract Analysis Addressing Legal Issues and Grower Concerns, 7 *Drake Journal of Agricultural Law* 43, 69 (2002).

³²⁷ Lee Schrader, John Wilson, John Morrison, Judy Morrison, Charles L. Holder, Mary Clouse, Neil D. Hamilton, Ellis Levitt, Nelle Levitt, Randi Ilyse Roth, Lynn Hayes, Jill Krueger, and Karen Krub, “A Current Broiler Contract Analysis Addressing Legal Issues and Grower Concerns,” In *Assessing the Impact of Integrator Practices on Contract Poultry Growers*, Farmers’ Legal Action Group, (Minnesota : Farmers’ Legal Action Group Inc., 2001), p.22-23.

สหรัฐอเมริกาใหม่ ซึ่งในปี 2545 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ประกาศแก้ไขกฎหมายดังกล่าวโดยเพิ่มบทบัญญัติห้ามไม่ให้มีข้อตกลงหรือเงื่อนไขใดๆ ในสัญญาการผลิตหรือสัญญาการรักษาความลับที่จำกัดสิทธิของเกษตรกรในการนำสัญญาการผลิตไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย เจ้าหน้าที่รัฐ สหกรณ์ หรือแม้กระทั่งเกษตรกรด้วยกันเพื่อตรวจสอบสัญญาการผลิตทั้งก่อนและหลังการทำสัญญา³²⁸

ผู้ศึกษาจึงสรุปได้ว่า แม้เกษตรกรจะเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านเกษตรกรรม เข้าใจถึงกระบวนการผลิตและกรรมวิธีผลิตผลผลิตทางการเกษตรให้ได้มาตรฐาน แต่ก็อาจไม่รู้เท่าทันเงื่อนไขหรือข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมของผู้ประกอบการกิจการทางการเกษตรได้ โดยจากตัวอย่างที่กล่าวในข้างต้นเห็นได้ว่ารัฐบาลสหรัฐอเมริกาเข้าใจถึงผลกระทบจากความไม่เข้าใจของเกษตรกรมากกว่ารัฐบาลไทย เนื่องจากเคยมีกลุ่มเกษตรกรที่ประสบปัญหาเป็นกรณีศึกษาให้แก่ศาลและเจ้าหน้าที่รัฐ อีกทั้งมีการทำวิจัยเกี่ยวกับปัญหาที่เคยเกิดขึ้นและเสนอทางแก้ไขอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาบริบทของทั้งสองประเทศ ผู้ศึกษาพบว่าระบบเศรษฐกิจของประเทศสหรัฐอเมริกามีลักษณะเป็นแบบทุนนิยม (Capitalism) ที่หน่วยงานภาคเอกชนมีอิสระในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเสรี³²⁹ ทำให้รัฐบาลต้องออกกฎหมายเพื่อควบคุมการกระทำอันมิชอบของภาคเอกชน รวมถึงให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่เท่าเทียมทางรายได้และถูกเอารัดเอาเปรียบจากภาวะความด้อยโอกาสทางสังคม เช่น ผู้ไม่มีการศึกษา เป็นต้น³³⁰ ในขณะที่ประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจเป็นแบบทุนนิยมรอบนอก³³¹ (Peripheral Capitalism) มีลักษณะกึ่งผสมผสานระหว่างทุนนิยมและสังคมนิยม ซึ่งได้รับอิทธิพลหลักจากการร่วมลงนามในสนธิสัญญาเบาริ่งในช่วงปี 2398 โดยระบบดังกล่าวเป็นระบบที่รัฐบาลให้ความสำคัญต่อการสร้างฐานเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีภาคเอกชนเป็นผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้ก้าวไปข้างหน้า

³²⁸ Joel L. Greene, "USDA's "GIPSA Rule" on Livestock and Poultry Marketing Practices," Congressional Research Service: Informing the legislative debate since 1914, (Washington D.C. : Congressional Research Service, 2015), pp.6-7.

³²⁹ John L. Campell, Roger Hollingsworth, and Leon N. Lindberg, "Economic governance and the Analysis of Structural change in the American economy", In John L. Campell, Roger Hollingsworth, and Leon N. Lindberg eds., 5, Governance of the American economy, (Cambridge : University of Cambridge, 1991), p.18.

³³⁰ Richard C. Lewontin, "The maturing of capitalist agriculture: farmer as proletarian," 50(3) Monthly Review 72, 78-80 (1998).

³³¹ สุธี ประศาสน์เศรษฐ, "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจในรอบ 200 ปี," 1 วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 23, 23-24 (2016).

ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า อุตสาหกรรมการเกษตรเป็นอุตสาหกรรมหลักที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศไทย ซึ่งขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตร ส่งผลให้นโยบายของรัฐอาจจำเป็นต้องเอื้อประโยชน์ให้แก่ภาคเอกชน รวมถึงมาตรการทางกฎหมายที่รัฐบาลอาจมองข้ามสาระสำคัญของประการ เช่น ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกร เพื่อสร้างอำนาจต่อรองที่เหนือกว่าเกษตรกรให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตร³³² อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษามีความเห็น ว่า หากรัฐบาลต้องการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดในระบบเกษตรพันธสัญญาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 รัฐบาลจำเป็นต้องยุติการสร้างอำนาจต่อรองให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตร และเข้าให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรผู้ผลิต โดยไม่ปล่อยให้เกษตรกรเป็นผู้ตรวจสอบเนื้อหาของสัญญาการผลิตด้วยตนเอง และให้สิทธิแก่เกษตรกรในการเปิดเผยเนื้อหาในสัญญาการผลิตแก่บุคคลภายนอก เช่น ผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย เจ้าหน้าที่รัฐหรือ สหกรณ์การเกษตร เพื่อขอคำปรึกษาประกอบการพิจารณาการทำสัญญาการผลิต

ทั้งนี้ เนื่องจาก บทบัญญัติมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติไว้แล้วว่า ห้ามไม่ให้ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรแบ่งสัญญาการผลิต หรือกระทำการอื่นใดเพื่อเป็นการทำสัญญาไม่เข้าลักษณะของสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาตามที่พระราชบัญญัตินี้กำหนดไว้ จึงส่งผลให้การทำเกษตรพันธสัญญาใดๆ ต้องจัดทำสัญญาเพียงฉบับเดียว กล่าวคือ สัญญาการผลิต โดยจะมีสัญญารักษาความลับแยกออกมาอีกฉบับมิได้ ทำให้ประเด็นปัญหาของการมีสัญญารักษาความลับเป็นอันสิ้นสุดไป แต่ผู้ศึกษาก็ยังเห็นว่าบทบัญญัติมาตรา 26 ยังมีได้มีการกำหนดให้เงื่อนไขหรือข้อตกลงเกี่ยวกับการรักษาความลับไม่มีผลบังคับใช้แต่อย่างใด

ดังนั้น ประเทศไทยจึงควรนำแบบอย่างมาตรการทางกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาตามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.1.3.1 (5) มาอนุวัติการพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 โดยแก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อตกลงหรือข้อกำหนดที่มีลักษณะที่ไม่เป็นธรรมในบทบัญญัติมาตรา 26 ในเรื่องดังต่อไปนี้

- (1) ข้อตกลงหรือข้อกำหนดที่ห้ามมิให้เกษตรกรรวมกลุ่มกัน
- (2) ข้อตกลงหรือข้อกำหนดรักษาความลับ ซึ่งกำหนดห้ามมิให้เกษตรกรเปิดเผยข้อมูลของสัญญา

³³² พอพันธ์ อุษยานนท์ และอภิญา วนเศรษฐ, “เกษตรพันธสัญญา: กลไกสร้างความเหลื่อมล้ำและเป็นธรรม?,” (สารนิพนธ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), น.15-16.

โดยที่การรวมกลุ่มของเกษตรกรเป็นการสร้างอำนาจต่อรองต่อผู้ประกอบการเกษตร และ/หรือเพื่อเรียกร้องสิทธิบางประการในระบบเกษตรพันธสัญญา เช่น การกำหนดราคาการรับซื้อผลผลิต หรือเกณฑ์การกำหนดคุณภาพของผลผลิต ดังนั้น หากมีการกำหนดห้ามให้เกษตรกรรวมกลุ่มกัน จึงเป็นการจำกัดสิทธิของเกษตรกร และเป็นการลดอำนาจต่อรองของเกษตรกร ซึ่งมีอยู่น้อยนิดอยู่แล้วให้น้อยลงไปอีก

ส่วนข้อสัญญาการรักษาความลับเป็นการห้ามมิให้เปิดเผยข้อมูลภายในสัญญา ซึ่งถือเป็นการลดทอนสิทธิของเกษตรกรในการนำสัญญาการผลิต หรือข้อตกลงในสัญญาบางอย่างไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และ/หรือกลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์ การที่กำหนดห้ามมิให้เกษตรกรสามารถนำข้อมูลภายในสัญญาไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และ/หรือเกษตรกรรายอื่น เกษตรกรอาจไม่เข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ของตนภายในสัญญา และอาจถูกเอารัดเอาเปรียบจากความไม่เข้าใจนั้นได้ ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่า เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ผู้ประกอบการเกษตรบีบบังคับให้เกษตรกรต้องทำสัญญาการรักษาความลับ ซึ่งอาจก่อความไม่เป็นธรรมแก่เกษตรกรได้

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอแนะดังกล่าวไม่ได้สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT เนื่องจากสถาบัน UNIDROIT ได้คำนึงถึงผลประโยชน์คู่สัญญาทุกฝ่าย การเปิดเผยข้อมูลภายในสัญญา เช่น สูตรคำนวณค่าตอบแทน หรือส่วนผสมของปัจจัยการผลิต หรือวิธีการที่ให้ได้มาซึ่งผลผลิตที่ได้คุณภาพตามมาตรฐานของผู้ประกอบการเกษตร ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลความลับที่มีมูลค่าสูง อาจส่งผลกระทบต่อธุรกิจของผู้ประกอบการเกษตร แต่ผู้ศึกษาเห็นว่า เนื่องจากเกษตรกรต้องรับความเสี่ยง หากข้อมูลเกี่ยวกับสูตรคำนวณค่าตอบแทน ส่วนผสมของปัจจัยการผลิต ไม่สามารถใช้งานได้จริง หรือมีผลกระทบต่อการทำงานของเกษตรกร เกษตรกรต้องแบกรับความเสี่ยงโดยลำพัง ก่อนที่จะไปใช้สิทธิฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากผู้ประกอบการเกษตรต่อไป ดังนั้น เพื่อลดความเสี่ยงในเรื่องดังกล่าวแก่เกษตรกร จึงสมควรให้สิทธิของเกษตรกรเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวได้ โดยอาจอนุญาตให้เกษตรกรสามารถเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวแก่ ผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย หรือเจ้าหน้าที่รัฐในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เพียงเท่านั้นเป็นอย่างน้อย

4.1.4 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับมาตรการกำหนดราคาผลผลิต

จากการศึกษาพบว่าในปี 2540 กลุ่มเกษตรกรปลูกสับปะรดในชุมชนบ้านทรายทอง จังหวัดลำปาง ได้ประสบปัญหาจากสถานการณ์สับปะรดล้นตลาดส่งผลให้ราคาผลผลิตตกต่ำกว่าราคาต้นทุน เนื่องจากสับปะรดเป็นพืชอายุสั้นที่สามารถนำเสียได้เร็วเมื่อมีการเก็บเกี่ยวแล้ว จึงจำเป็นต้องเร่งระบายผลผลิตออกสู่ตลาด ทำให้ผู้ประกอบการเกษตรอาศัยช่วงเวลาที่เกิดปัญหาเข้าทำเกษตรพันธสัญญา

ร่วมกับกลุ่มเกษตรกร โดยผู้ประกอบการกิจการเกษตรจะเป็นผู้พิจารณาคุณภาพของผลผลิตและตีราคาผลผลิตตามเกณฑ์คุณภาพซึ่งผู้ประกอบการกิจการเกษตรเป็นผู้กำหนด ทั้งนี้ เกณฑ์การให้ราคาจะมีตั้งแต่ราคาสูงกว่าราคาตลาดเพียงเล็กน้อยลงไปถึงราคาที่ต่ำกว่าราคาต้นทุนการผลิตของเกษตรกร โดยกำหนดราคากลางตามราคาตลาด ณ วันที่เข้าทำสัญญา และตกลงให้ระยะเวลาของสัญญายาวนานถึง 20 ปี อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเข้าทำสัญญา เกษตรกรกลับพบว่ามีรายได้ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น เนื่องจากสัญญาการผลิตกำหนดให้ผลผลิตมีราคาตามราคาตลาด ณ ช่วงเวลาที่ราคาสับปะรดตกต่ำในตลาด แต่เมื่อเวลาผ่านไป ราคาของสับปะรดในตลาดกลับมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ สอดคล้องกับราคาต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นตลอดเวลา ทำให้เกษตรกรต้องแบกรับราคาต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ทั้งที่ขายผลผลิตได้ในราคาที่ต่ำกว่าต้นทุนและต่ำกว่าราคาตลาดในปัจจุบัน โดยที่เกษตรกรไม่สามารถนำผลผลิตไปขายให้แก่บุคคลภายนอกสัญญาได้เพราะมีข้อกำหนดห้ามไว้ในสัญญา และแม้ว่าเกษตรกรต้องการจะใช้สิทธิบอกเลิกสัญญา แต่ก็ไม่สามารถกระทำได้อีกเช่นกัน เนื่องจากข้อกำหนดในสัญญาระบุให้เกษตรกรจะต้องชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้ประกอบการกิจการเกษตรในมูลค่าตามที่ผู้ประกอบการกิจการเกษตรจะกำหนด หากบอกเลิกสัญญาก่อนครบกำหนดระยะเวลา โดยให้ถือว่าเกษตรกรเป็นฝ่ายผิดสัญญา³³³

ทั้งนี้ แม้ปัจจุบัน ประเทศไทยจะมีมาตรการกำหนดราคาผลผลิตซึ่งกำหนดไว้ใน มาตรา 21 (6) แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ตามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.2.1 (1) (ฉ) เพื่อให้มีการระบุวิธีการคำนวณราคาปัจจัยการผลิตและราคาผลผลิตทางการเกษตรไว้อย่างชัดเจน แต่การที่กฎหมายบัญญัติให้การกำหนดราคาสามารถอ้างอิงมาจากราคาตลาด ณ เวลาใดก็ได้ นั้น ผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นการเปิดช่องให้แก่ผู้ประกอบการกิจการเกษตรสามารถนำราคาผลผลิตทางการเกษตร ณ วันที่ราคาในท้องตลาดต่ำสุดมาอ้างอิงเป็นราคาของผลผลิตในสัญญาได้โดยชอบธรรม ทำให้เกษตรกรที่ไม่ระมัดระวังเพียงพออาจเข้าทำสัญญาโดยที่ไม่ได้ศึกษาราคาตลาด ณ ปัจจุบัน และถึงแม้ว่าเกษตรกรจะใช้ความระมัดระวังเพียงพอแต่จากกรณีศึกษาข้างต้นของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เพ็ญศิริ พันพา ก็ทำให้เห็นว่าการกำหนดราคาผลผลิตคงที่ (Fixed Price) อาจส่งผลเสียในอนาคตให้แก่เกษตรกร หากต้องการใช้วิธีปฏิบัติดังกล่าว กฎหมายก็ควรบัญญัติให้ผู้ประกอบการกิจการเกษตรต้องกำหนดราคาปัจจัยการผลิตที่ขายให้แก่เกษตรกรเป็นราคากลางที่ด้วย โดยอ้างอิงจากราคาตลาด ณ เวลาเดียวกัน เพื่อให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายได้รับความเสี่ยงอย่างเท่าเทียมกัน

³³³ เพ็ญศิริ พันพา, “เกษตรพันธสัญญา: ระบบความสัมพันธ์ ความเสี่ยง การปรับตัว อำนาจและการต่อรอง กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรในจังหวัดลำปาง,” 2 มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 77, 94-100 (2557).

นอกจากนี้ จากการศึกษาเพิ่มเติมยังพบอีกว่าปัจจุบันมีผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรที่ใช้ข้อตกลงหรือเงื่อนไขในสัญญาในการกำหนดให้เกษตรกรต้องจำยอมต่อเกณฑ์วัดคุณภาพที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากล เช่น กำหนดให้เกษตรกรต้องชั่งน้ำหนักผลผลิตผ่านเครื่องชั่งน้ำหนักที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรเป็นผู้จัดเตรียมมาในวันรับมอบผลผลิตเท่านั้น³³⁴ เป็นต้น ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่ากฎหมายในปัจจุบันยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาค้างข้อสังเกตว่าการที่กฎหมายบัญญัติให้คู่สัญญาตกลงกำหนดราคาผลผลิตตามราคาตลาด ณ ช่วงเวลาใดก็ได้ หรือการที่ไม่มีมาตรการควบคุมการชั่งน้ำหนักผลผลิตตามที่ผู้ศึกษาอธิบายไว้ข้างต้น อาจก่อให้เกิดข้อตกลงที่เข้าลักษณะของสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา เนื่องจากคู่สัญญาสามารถกำหนดข้อตกลงให้เกษตรกรต้องรับความเสี่ยงด้านรายได้แต่ฝ่ายเดียว หรือกำหนดข้อตกลงให้ใช้เกณฑ์การวัดคุณภาพที่ไม่แน่นอนและไม่เป็นมาตรฐาน โดยผู้ศึกษาอ้างอิงลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมมาจาก ฉันทนา เจริญศักดิ์³³⁵ แต่เนื่องจากปัจจุบัน มาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ไม่ได้มีการระบุถึงลักษณะของเงื่อนไขหรือข้อตกลงดังกล่าว ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรยังสามารถอาศัยช่องโหว่ทางกฎหมายในการใช้ข้อสัญญาที่มีลักษณะตามตัวอย่างมากตราผลผลิตของเกษตรกรให้ต่ำกว่าที่ควรเป็น

อย่างไรก็ตาม เพื่อหาแนวทางแก้ไข ผู้ศึกษาจึงได้กระทำการศึกษางานวิจัยของต่างประเทศ ซึ่งผู้ศึกษาก็ได้พบว่า ประเด็นปัญหาที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันนี้เคยเป็นที่สนใจในประเทศอินเดีย กล่าวคือ เกษตรกรเพาะปลูกพืชในชุมชน Tumkur มลรัฐ Karnataka ประเทศอินเดีย ต้องเผชิญกับปัญหาในระบบเกษตรพันธสัญญาจากการกดราคา (Lower price for crop produce) และการคำนวณราคาผลผลิตด้วยเกณฑ์วัดคุณภาพที่ไม่เที่ยงตรง (Faulty grading by an agency) ซึ่งภายหลังกลายเป็นสาเหตุสำคัญให้รัฐเข้ามาควบคุมการกระทำอันมิชอบของผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตร³³⁶ โดยพระราชบัญญัติการตลาดเกษตรกรรม 2003 ได้ให้อำนาจแก่คณะกรรมการตลาดในการเป็นผู้กำหนดราคาขั้นต่ำของผลผลิตทางการเกษตรในระบบตลาดปิดหรือระบบเกษตรพันธสัญญาเพื่อให้การซื้อขาย

³³⁴ กฤษฎา สุภวทรณะกุล, *อ้างแล้ว เจริญศักดิ์* ที่ 50, จาก <http://tcijthai.com/tcijthainews/view.php?ids=671>

³³⁵ ฉันทนา เจริญศักดิ์, “สัญญาที่เป็นธรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา,” (งานวิจัยวิชาการ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551) น. 32.

³³⁶ Jagdish Kumar and Prakash Kumar, “Contract Farming: Problems, Prospects and its Effect on Income and Employment,” 21 *Agricultural Economics Research Review* 243, 248 (2008).

ผลผลิตทางการเกษตรเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ³³⁷ ซึ่งผู้ประกอบการกิจการเกษตรจะไม่มีสิทธิในการตั้งเงื่อนไขในสัญญาการผลิตเพื่อให้ราคาผลผลิตทางการเกษตรต่ำกว่าที่รัฐกำหนด³³⁸ รวมถึงจะต้องชำระราคาผลผลิตตามเกณฑ์ราคาทีคณะกรรมการตลาดกำหนดไว้ในวันรับมอบผลผลิตอีกด้วย³³⁹ ทั้งนี้ ผู้ประกอบการกิจการเกษตรหรือเกษตรกรจะต้องแจ้งวันเวลาและสถานที่ส่งมอบผลผลิตให้คณะกรรมการทราบ เพื่อให้คณะกรรมการจัดส่งตัวแทนหรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเข้าตรวจสอบและชั่งน้ำหนักผลผลิตให้แก่คู่สัญญา³⁴⁰ โดยน้ำหนักของผลผลิตจะต้องวัดจากเครื่องชั่งน้ำหนักของคณะกรรมการตลาดที่ตัวแทนหรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเป็นผู้นำมาเท่านั้น³⁴¹ หากมีการฝ่าฝืนหรือแอบอ้างหรือปรับเปลี่ยนมาตรชั่งของเครื่องชั่งน้ำหนักให้ไม่ตรงตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลเครื่องชั่งน้ำหนักดังกล่าวหรือตัวแทนจะมีโทษทั้งจำคุกและปรับตามที่กฎหมายกำหนด³⁴²

สำหรับประเทศฝรั่งเศสและประเทศสหรัฐอเมริกา การกำหนดราคาผลผลิตทางการเกษตรจะถูกควบคุมผ่านอนุสัญญาว่าด้วยกฎหมายรูปแบบของการก่อให้เกิดสัญญาสำหรับการซื้อขายระหว่างประเทศที่บัญญัติโดยสหประชาชาติ (CISG 1980) โดยประเทศฝรั่งเศสจะใช้บทบัญญัติตามอนุสัญญาดังกล่าวกำหนดให้คู่สัญญาจะต้องตกลงราคาผลผลิตร่วมกันและระบุในสัญญาการผลิต โดยต้องเป็นราคาที่พึงพอใจกันทั้งสองฝ่าย³⁴³ แต่ราคาผลผลิตจะต้องเป็นราคาคงที่ (Fixed Price) ที่สูงกว่าราคาในท้องตลาด ณ วันที่ทำสัญญา³⁴⁴ โดยต้องระบุเป็นราคาต่อหนึ่งหน่วยน้ำหนักการผลิตเสมอ³⁴⁵

ขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริการับเจตนารมณ์ของอนุสัญญา CISG 1980 มาอนุวัติการประมวลกฎหมายเอกรูปว่าด้วยการพาณิชย์ (Uniform Commercial Code of 1962) ให้เป็นไปตามกรอบขององค์การสหประชาชาติและองค์การการค้าโลก (WTO) ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อที่ 3.1.3.1 (3)

³³⁷ Agricultural Marketing Committees Act 2003, Article 27.

³³⁸ Agricultural Marketing Committees Act 2003, Article 42 (2).

³³⁹ Agricultural Marketing Committees Act 2003, Article 41 (2).

³⁴⁰ Agricultural Marketing Committees Act 2003, Article 33 (1).

³⁴¹ Agricultural Marketing Committees Act 2003, Article 33 (2).

³⁴² Agricultural Marketing Committees Act 2003, Article 33 (6).

³⁴³ CISG 1980, Article 14

³⁴⁴ CISG 1980, Article 55

³⁴⁵ CISG 1980, Article 56

เพื่อคุ้มครองการซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรที่มีมูลค่ารวมแล้วสูงกว่า 500 ดอลลาร์ โดยกฎหมายได้กำหนดให้ราคาของผลผลิตในสัญญาจะต้องสูงกว่าราคาตลาด ณ วันที่ทำสัญญา³⁴⁶ โดยคู่สัญญาจะต้องแนบหลักฐานของราคาตลาด ณ วันดังกล่าวไว้ในภายในสัญญา³⁴⁷ ในราคา 1 หน่วยน้ำหนักการผลิต³⁴⁸

จากข้างต้น จะเห็นว่ามาตรการกำหนดราคาของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศฝรั่งเศส เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือการกำหนดให้ราคาผลผลิตทางการเกษตรสูงกว่าราคาในตลาด ณ วันที่มีการทำสัญญา เนื่องจากได้อนุวัติการกฎหมายภายในประเทศมาจากอนุสัญญาเดียวกัน ขณะที่ประเทศอินเดียมีมาตรการที่เข้มงวดกว่า กล่าวคือคณะกรรมการตลาดเป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตเพียงผู้เดียวเพื่อให้มั่นใจว่าเกษตรกรจะได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม ในขณะที่ประเทศไทยมีมาตรการกำหนดราคาผลผลิตที่คล้ายคลึงกับมาตรการของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศฝรั่งเศส เพียงแต่ไม่ได้กำหนดให้ราคาผลผลิตจะต้องเป็นราคาที่สูงกว่าราคาตลาด และไม่ได้บังคับให้คู่สัญญาจะต้องอ้างอิงราคาตลาด ณ วันที่ทำสัญญาเท่านั้นตามรูปแบบของอนุสัญญา CISG 1980

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่ากรณีที่บทบัญญัติมาตรา 21 (6) แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ได้เน้นย้ำให้คู่สัญญากำหนดราคาผลผลิตคงที่โดยอ้างอิงจากราคาตลาด ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่ามาตรการกำหนดราคาผลผลิตเช่นนี้เป็นมาตรการที่ไม่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย แม้ว่ามาตรการกำหนดราคาคงที่จะเป็นสิ่งที่สถาบัน UNIDROIT ได้แนะนำไว้ ตามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ข้อ 2.4.1.2 (4) แต่หากเปรียบเทียบมาตรการกำหนดราคากับบริบทของระบบเศรษฐกิจทั้งสี่ประเทศแล้ว จะเห็นว่าประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศฝรั่งเศสมีระบบเศรษฐกิจเดียวกันคือทุนนิยม ซึ่งรัฐบาลจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการทำธุรกิจของประชาชนโดยไม่จำเป็น แต่ยังใช้กฎหมายควบคุมการกระทำที่ส่อไปในทางทุจริต ขณะที่ประเทศไทยและประเทศอินเดียมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมรอบนอกที่มีลักษณะกึ่งผสมผสานระหว่างทุนนิยมและสังคมนิยมตามที่กล่าวไว้ในข้อ 4.1.3 ซึ่งเอกชนเป็นผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ แต่ยังคงดำเนินกิจการตามกรอบนโยบายที่รัฐบาลวางไว้ ดังนั้น การปล่อยให้เอกชนสามารถทำสัญญาการผลิตร่วมกันขึ้นมาเพื่อกำหนดราคาผลผลิตในตลาดปิดกันเองได้อย่างอิสระ อาจทำให้คู่สัญญาที่ร่างสัญญาการผลิตมีอำนาจต่อรองที่เหนือกว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะขัดกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติ

³⁴⁶ Uniform Commercial Code 1962, Article 440.2305.

³⁴⁷ Uniform Commercial Code 1962, Article 440.2723.

³⁴⁸ Uniform Commercial Code 1962, Article 440.1201(37e).

ส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ของประเทศไทยที่ต้องการสร้างความเป็นธรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา

ทั้งนี้ เพื่อป้องกันและแก้ไขประเด็นปัญหาดังกล่าว รัฐบาลอินเดียจึงมีการกำกับดูแลการทำธุรกิจของประชาชนแตกต่างกันออกไป รัฐบาลให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่เพื่อเข้ากำกับดูแลการกระทำของภาคเอกชนไม่ให้สร้างปัญหาระหว่างกัน มาตรการกำหนดราคาผลผลิตทางการเกษตรในระบบเกษตรพันธสัญญาของประเศอินเดียจึงมีลักษณะที่รัฐเข้าควบคุมโดยเบ็ดเสร็จ

ดังนั้น เพื่อสร้างมาตรการกำหนดราคาผลผลิตและปัจจัยการผลิตที่เป็นธรรม ผู้ศึกษาเห็นว่าสมควรอนุวัติการมาตรการกำหนดราคาผลผลิตของประเทศอินเดียมาไว้เป็นหมวดหนึ่งของพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 โดยให้ชื่อว่า “การกำหนดราคาผลผลิต” ซึ่งจะต้องประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) ให้อำนาจแก่คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา เป็นผู้กำหนดราคาขั้นต่ำของผลผลิตทางการเกษตรในระบบเกษตรพันธสัญญา เพื่อให้ราคาซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรในระบบเกษตรพันธสัญญามีมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ซึ่งระบุเป็นราคาต่อ 1 กิโลกรัม ทั้งนี้ คณะกรรมการฯ มีอำนาจที่จะปรับเปลี่ยนราคาผลผลิต ณ ปัจจุบัน แต่ไม่มีอำนาจแก้ไขราคาผลผลิตที่ได้ประกาศไปแล้ว

(2) เงื่อนไขใดๆ ในสัญญาการผลิตที่กำหนดให้ราคาผลผลิตทางการเกษตรต่ำกว่าที่คณะกรรมการฯ กำหนด ให้ถือว่าไม่มีผลใช้บังคับ

(3) คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาจะต้องแจ้งวันเวลาและสถานที่ส่งมอบผลผลิตให้คณะกรรมการฯ ทราบก่อนเป็นเวลาอย่างน้อย 3 วัน เพื่อให้คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาจัดส่งคณะอนุกรรมการหรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่อยู่ภายใต้สังกัดของคณะกรรมการฯ เข้าตรวจสอบการกระบวนการส่งมอบผลผลิตและชั่งน้ำหนักผลผลิตให้แก่คู่สัญญา

(4) ผู้ประกอบธุรกิจตามการเกษตรต้องชำระราคาผลผลิตตามเกณฑ์ราคาที่คณะกรรมการตลาดกำหนด ณ วันที่ได้รับมอบผลผลิตจากเกษตรกร

(5) การชั่งน้ำหนักผลผลิตเพื่อคำนวณราคารวมของผลผลิตทางการเกษตร จะต้องเป็นการชั่งโดยเครื่องชั่งน้ำหนักของคณะอนุกรรมการหรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่อยู่ภายใต้สังกัดของคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา ณ วันส่งมอบผลผลิตเท่านั้น

(6) หากมีการฝาดึ้นหรือแอบอ้างหรือปรับเปลี่ยนมาตรซ่งของเครื่องซ่งน้ำหนักให้ไม่ตรงตามมาตรฐาน OIML R 76-1 ที่องค้การระหว่งประเทศด้านการซ่งตวงวัดทางกฎหมาย (Organisation Internationale de Metrologies Legale: OIML) กำหนดไว้ อันเป็นไปตามนโยบายของ กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ บุคคลที่ฝาดึ้นจะมีโทษทั้งจำคุกและปรับตามที่กฎหมายกำหนด ซ่งผู้ศึกษาขอเสนอให้ระหว่งโทษปรับเป็นเงินไม่เกิน 6 แสนบาท และระหว่งโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี เพื่อเป็นโทษสถานหนัก หรือทั้งจำทั้งปรับ

4.2 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค้การสหประชาชาติ

แม้ว่าประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ที่ประกาศซึ้นมาเพื่อควบคุมการทำสัญญาการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาให้มีความเป็นธรรมตามหลักสากล แต่พระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้มีเจตนารมณ้ที่จะให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาในประเด็นการคุ้มครองสิทธิประโยชน์จากการค้นพบพันธุ์พืชใหม่ในระบบเกษตรพันธสัญญา ซ่งอาจผลส่งให้เกษตรกรถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรดั่งนั้น เพื่อให้กฎหมายไทยสามารถให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรได้อย่างเหมาะสมตามกรอบแนวทางขององค้การสหประชาชาติ จึงสมควรให้จัดทำกฎหมายเพื่อแก้ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิการเป็นเจ้าของพันธุ์พืชใหม่

จากการศึกษา พบว่าการทำเกษตรพันธสัญญา คู่สัญญาอาจค้นพบหรือสร้างสรรค์สิ่งที่มีมูลค่าในทางเศรษฐกิจหรืออาจถือความเป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาได้ ตัวอย่างเช่น พันธุกรรมสิ่งมีชีวิตที่ใช้ในการผลิตผลผลิต ส่วนประกอบของปัจจัยการผลิต กระบวนการผลิตผลผลิต วิธีการเพิ่มคุณภาพผลผลิต และกรรมวิธีการถนอมผลผลิต เป็นต้น ซ่งสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นข้อมูลความลับของผู้คิดค้น ซ่งอาจเป็นได้ทั้งผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรและเกษตรกร อาทิเช่น กรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรเป็นผู้เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับกรรมวิธีการผลิต หรือส่วนผสมของปัจจัยการผลิต ก็ต้องถือว่าผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรเป็นเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา หรือกรณีที่เกษตรกรเป็นผู้คิดค้นกระบวนการหรือกรรมวิธีการถนอมผลผลิตก่อนส่งถึงมือผู้บริโภค เกษตรกรจึงถือเป็นเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเหล่านั้นเช่นกัน ดั่งนั้น คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจึงสามารถกำหนดข้อตกลงใน

สัญญาห้ามมิให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งนำข้อมูลความลับเหล่านั้นไปทำการดัดแปลงหรือเลียนแบบหรือทำวิศวกรรมย้อนกลับ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากศึกษาพบว่ามักมีปัญหากรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของทรัพย์สินพืชและสัตว์ในระบบเกษตรพันธสัญญาเกิดขึ้นเสมอ โดยเฉพาะการทำสัญญาการผลิตร่วมกับบริษัทต่างชาติ เนื่องจากผู้ประกอบการทางการเกษตร มักใช้วิธีการบังคับสิทธิ์โดยปัจเจกบุคคล (Private Enforcement) กล่าวคือ การกำหนดข้อตกลงให้พันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ที่เกิดขึ้นในระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นของผู้ประกอบการทางการเกษตร แม้ว่าพันธุ์กรรมนั้นจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือมาจากพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ของเกษตรกรก็ตาม โดยตัวอย่างจากกรณีศึกษาปัญหากรรมสิทธิ์พันธุ์กล้วยไทยระหว่างเกษตรกรไทยกับบริษัทต่างชาติรายใหญ่แห่งหนึ่ง โดยที่สัญญาการผลิตซึ่งร่างโดยบริษัทฯ ไม่ได้เขียนด้วยภาษาไทย และบางฉบับที่เขียนเป็นภาษาไทยก็ใช้คำศัพท์ทางกฎหมายที่เข้าใจยากทำให้เกษตรกรไม่สามารถทราบถึงใจความสำคัญของสัญญาได้ และถึงแม้ว่าเกษตรกรบางส่วนอาจเข้าใจในข้อตกลงเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์พันธุ์พืชของบริษัท แต่ก็ไม่สามารถต่อรองแรงกดดันของบริษัทฯ ได้ และต้องยอมขายกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของให้แก่บริษัทฯ ไปในที่สุด ขณะที่ประเทศไทยต้องการเงินทุนสนับสนุนจากบริษัทต่างชาติ ทำให้บ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่รัฐได้ปล่อยให้เกิดการสูญเสียกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินพันธุ์กรรมสิ่งมีชีวิตไปโดยสิ้นเชิง แม้ว่าพันธุ์กรรมเหล่านั้นมีถิ่นกำเนิดในประเทศไทยหรือพัฒนามาจากพันธุ์พืชท้องถิ่นที่เลี้ยงดูโดยเกษตรกรไทยก็ตาม³⁴⁹

ปัญหาค้ายคลึงกันนี้เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาเช่นกัน จากการศึกษาของ Louwaars และคณะ³⁵⁰ พบว่ากรณีพิพาทเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในระบบเกษตรพันธสัญญาในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นหลัก เช่น กรณีของเกษตรกรและนักวิจัยร่วมกันลักลอบนำชิ้นส่วนหนึ่งของพันธุ์พืชที่ผู้ประกอบการทางการเกษตรจัดหาให้เพื่อใช้ในการผลิต ไปทำการทดลองจนเกิดเป็นพันธุ์กรรมใหม่ จึงทำให้เกิดข้อโต้แย้งสิทธิการเป็นเจ้าของพันธุ์พืชดังกล่าวระหว่างเกษตรกรและผู้ประกอบการทางการเกษตร

³⁴⁹ สุทัศน์ เศรษฐ์บุญสร้าง, “ทรัพย์สินทางปัญญาและปัญหากรรมสิทธิ์,” 15(3) *วารสารธรรมศาสตร์* 27, 37-39 (2528).

³⁵⁰ Louwaars N.P., Tripp R., Eaton D., Henson-Apollonio V., Hu R., Mendoza M., Muhuku F., Pal S., and Wekundah J., *“Impacts of Strengthened Intellectual Property Rights Regimes on the Plant Breeding Industry in Developing Countries: A Synthesis of Five Case Studies,”* papers presented at 9th ICABR International Conference on Agricultural Biotechnology: Ten Years Later held in Ravello, Italy, (10 July 2005): pp. 39-41.

เนื่องจากผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรไม่ยินยอมให้เกษตรกรและนักวิจัยพันธุ์พืชนำพันธุกรรมพืชดังกล่าวไปใช้หาประโยชน์ โดยผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรอ้างว่าพันธุกรรมพืชใหม่ดังกล่าวเกิดมาจากพันธุ์พืชของตนที่ส่งมอบให้แก่เกษตรกร ทั้งนี้ ประเทศสหรัฐอเมริกามีกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant Variety Protection Act ; PVPA 1970) ตามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.1.3.1 (4) ทำให้เกษตรกรและนักวิจัยพันธุ์พืชในกรณีศึกษาดังกล่าวมีความผิดโทษฐานนำชิ้นส่วนของพันธุ์พืชที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของ มากระทำการค้นคว้าวิจัยตัดต่อพันธุกรรมจนกลายเป็นพันธุ์พืชใหม่ โดยไม่ได้รับอนุญาต³⁵¹ เนื่องจากกฎหมาย PVPA 1970 ได้ให้ความคุ้มครองแก่เจ้าของพันธุ์พืชตั้งต้น ซึ่งก็คือผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตร

ทั้งนี้ หากนำกรณีศึกษาข้างต้นมาวิเคราะห์ร่วมกับพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ผู้ศึกษาพบว่า มาตรา 16 มีสาระสำคัญว่า หากลูกจ้างหรือผู้รับจ้างเป็นผู้กระทำการค้นพบพันธุ์พืชใหม่ภายใต้สัญญาจ้าง ให้การปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ตกเป็นของผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรที่มีฐานะเป็นนายจ้างหรือผู้ว่าจ้าง เว้นแต่จะมีการตกลงกันเป็นอย่างอื่น ตามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวอธิบายไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.2.2 (2) (ข) ซึ่งหากผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรไม่ได้รับอนุญาตตกลงแบ่งผลประโยชน์ให้แก่เกษตรกรไว้ในสัญญาการผลิต เกษตรกรก็จะไม่มีสิทธิใดในการนำพันธุ์พืชที่ตนร่วมปรับปรุงไปใช้ประโยชน์ เว้นแต่ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรจะอ้างถึงชื่อของเกษตรกรระหว่างจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่เพื่อแบ่งผลประโยชน์ให้แก่เกษตรกร ตามที่ระบุไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.2.2 (2) (ข) ซึ่งกรณีดังกล่าวมีโอกาสเกิดขึ้นน้อยมากในปัจจุบัน

สำหรับพันธุ์พืชที่เคยได้รับการจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ตามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวอธิบายไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.2.2 (3) กล่าวคือ กฎหมายได้ให้สิทธิแก่ชุมชนที่ค้นพบพันธุ์พืชใหม่ในการขอขึ้นทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น เพื่อให้สิทธิความเป็นเจ้าของพันธุ์พืชดังกล่าวแก่คนทั้งชุมชน โดยชุมชนนั้นจะมีสิทธิเพียงชุมชนเดียวในการปรับปรุง ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย ส่งออก หรือ จำหน่าย พันธุ์พืชที่ชุมชนเป็นเจ้าของ ตามมาตรา 47 ตามที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ข้อ 3.2.2 (3)(ค) อย่างไรก็ตาม การจดทะเบียนพันธุ์พืชเฉพาะถิ่นก็ไม่ได้ให้ประโยชน์ใดแก่เกษตรกรที่ไม่ได้อยู่ในชุมชนที่เป็นเจ้าของพพันธุ์หรือแม่พันธุ์พืชแต่อย่างใด เพราะกฎหมายสนใจเพียงประโยชน์ของชุมชนเพียงเท่านั้น

³⁵¹ Plant Variety Protection Act 1970, Section 14.

อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ได้เกิดจากความพยายามที่จะปฏิบัติตาม มาตรา 27.3 (b) แห่งข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (TRIPS) ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 ข้อ 2.4.3 (11) (ก) โดยกฎหมายให้สิทธิความเป็นเจ้าของพืชพันธุ์แก่บุคคลแรกที่ยื่นจดแจ้งลักษณะพันธุ์กรรมพืชต่อกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตามมาตรา 18 ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 ข้อ 3.2.2 (2) (ง) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ไม่อาจให้ความคุ้มครองสิทธิความเป็นเจ้าของพันธุ์พืชใหม่แก่เกษตรกรได้อย่างเหมาะสม เพราะเกษตรกรจำเป็นต้องรู้และเข้าใจกระบวนการขอสิทธิความเป็นเจ้าของพันธุ์พืช และจำเป็นต้องใช้เวลาทำงานในการเดินทางไปยังกรมวิชาการเกษตรประจำจังหวัด เพียงเพื่อขอจดแจ้งลักษณะพันธุ์กรรมพืชกับเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งนี้ หากมีผู้ประกอบการทางการเกษตรได้เก็บชิ้นส่วนตัวอย่างพันธุ์กรรมพืชใหม่ของเกษตรกรไป แล้วแอบอ้างขอสิทธิความเป็นเจ้าของพันธุ์พืชดังกล่าวจากรัฐ โดยการนำชิ้นส่วนตัวอย่างของพันธุ์กรรมพืชใหม่นั้นไปจดแจ้งกับกรมวิชาการเกษตรประจำจังหวัด ได้ก่อนเกษตรกร เกษตรกรก็จะเสียสิทธิความเป็นเจ้าของพันธุ์พืชที่ตนค้นพบ โดยไม่สามารถโต้แย้งได้

ทั้งนี้ แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นหนึ่งในประเทศภาคีสมาชิกขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) แต่ประเทศไทยมิได้พึงปฏิบัติตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (ITPGRFA) แต่อย่างใด ทั้งนี้ มาตรา 9 แห่งสนธิสัญญา ITPGRFA ได้ให้สิทธิแก่เกษตรกรที่จะเพาะปลูกพืช หรือเก็บชิ้นส่วนจากพันธุ์พืชที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของเพื่อใช้ประโยชน์อื่นๆ ต่อไปได้ด้วย

ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์บทบัญญัติเกี่ยวกับความคุ้มครองด้านทรัพย์สินทางปัญญาของเกษตรกรและนักปรับปรุงพันธุ์พืชตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 แล้ว ผู้ศึกษาจึงทราบได้ว่าพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวยังคงมีข้อบกพร่องตามที่กล่าวไปในข้างต้น และสมควรแก้ไขและเพิ่มเติมบทบัญญัติดังต่อไปนี้

(1) กำหนดให้ชุมชนอันเป็นแหล่งที่มาของวัตถุดิบหรือพ่อแม่พันธุ์แม่พันธุ์พืชหรือพันธุ์พืชดั้งต้นหรือภูมิปัญญาใดๆ ที่ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ ได้รับผลประโยชน์จากพันธุ์พืชดังกล่าว โดยถ้ามีการพิสูจน์ด้วยทางวิทยาศาสตร์ที่ให้ผลลัพธ์ว่าได้ว่าพันธุ์พืชใหม่ที่พัฒนาขึ้นมีโดยส่วนผสมจากพันธุ์พืชท้องถิ่นในชุมชนหรือพัฒนามาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ให้ถือว่าชุมชนนั้นมีสิทธิในการเป็นเจ้าของพันธุ์พืชที่ได้รับการปรับปรุงใหม่โดยปริยาย ตามเจตนารมณ์ของสนธิสัญญา TRIPS

(3) ยกเลิก มาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 เพื่อให้ไม่มีผลใช้บังคับ

(4) กำหนดให้เกษตรกรผู้ทำเกษตรพันธสัญญาร่วมกับผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรเพื่อพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพันธุ์พืชดังกล่าว ได้รับสิทธิประโยชน์จากพันธุ์พืชใหม่ที่ตนร่วมพัฒนาโดยปริยาย โดยสิทธิดังกล่าวต้องเท่าเทียมกับเจ้าของพันธุ์พืช ตามเจตนารมณ์ของสนธิสัญญา ITPGRFA ทั้งนี้ สิทธิประโยชน์นั้นจะเกิดขึ้นภายหลังจากที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรได้ลงทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ไปแล้ว และเกษตรกรได้นำหลักฐานสัญญาการผลิตมายื่นให้แก่เจ้าหน้าที่ของกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อยืนยันสิทธิ

จากข้างต้นผู้ศึกษาได้กล่าวถึงข้อบกพร่องของมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทย พร้อมกับพิจารณาถึงแนวทางแก้ไข โดยอาศัยแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT เป็นที่ตั้ง ตามด้วยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาในต่างประเทศและแนวทางการแก้ไขปัญหาของแต่ละประเทศด้วยวิธีการอนุวัติการกฎหมายให้สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาในระยะยาวได้ ผู้ศึกษาขอกล่าวโดยสรุปว่าแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT และมาตรการทางกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอินเดีย นับว่าเป็นแบบอย่างที่ดี โดยเห็นว่าหากนำมาปรับใช้กับกฎหมายไทยเฉพาะบางส่วนที่ยังไม่ครอบคลุม หรือยังมีความบกพร่องในการให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา รวมถึงยังไม่สามารถควบคุมและกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาให้เกิดเป็นธรรม ได้อย่างเพียงพอ และจำเป็นต้องได้รับการแก้ไข โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในบริบทของประเทศไทย ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทยได้อย่างแท้จริง

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทนี้เป็นกรให้ข้อสรุปและข้อเสนอแนะจากการศึกษามาตรการให้ความคุ้มครองคู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาของต่างประเทศภายใต้กรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติและแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT

5.1 บทสรุป

การทำเกษตรกรรมในปัจจุบันมีการนำระบบเกษตรพันธสัญญาเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้แก่เกษตรกรที่จะได้ใช้เทคโนโลยี และนวัตกรรมในการผลิตใหม่ๆ ทำให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้มาตรฐานระดับส่งออก ส่งเสริมรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้แก่เกษตรกร อย่างไรก็ตาม เนื่องจากยังไม่มีกฎหมาย กฎเกณฑ์ หรือการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาใดๆ ทำให้เกิดปัญหาเรื่องอำนาจต่อรองระหว่างคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตร และเกษตรกรผู้ผลิตที่ไม่เท่าเทียมกัน อันนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมหลายประการ ซึ่งแม้ว่าปัจจุบันประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 แล้วก็ตาม แต่กฎหมายดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องหลายประการตามผู้ศึกษาที่ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในบทที่ 4 อีกทั้งกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันก็ยังไม่สามารถให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรได้อย่างเพียงพอ ทำให้เกษตรกรต้องรับแบกรับความเสี่ยงภัยต่างๆ แต่เพียงฝ่ายเดียว อาทิเช่น (1) ความเสี่ยงจากสัญญาที่มีเนื้อหาไม่ครบถ้วนตามมาตรฐานของรัฐ (2) ความเสี่ยงจากความไม่เข้าใจในเนื้อหาของสัญญาอย่างถ่องแท้ (3) ความเสี่ยงจากการปิดกั้นสิทธิไม่ให้ขอความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก (4) ความเสี่ยงจากการกำหนดราคาผลผลิตที่ไม่เป็นธรรม (5) ความเสี่ยงจากการถูกลิดรอนสิทธิประโยชน์ของการร่วมพัฒนาพันธุ์พืช และ (6) ความเสี่ยงจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ในขณะที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรหรือบริษัทถือความได้เปรียบจากอำนาจผูกขาดเหนือตลาดและรัฐมีเงินเฉงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ทั้งนี้ เนื่องจากปัญหาดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้ทั่วโลก จึงเป็นสาเหตุสำคัญให้องค์การสหประชาชาติ และสถาบันระหว่างประเทศเพื่อสร้างเอกภาพให้แก่กฎหมายเอกชน (UNIDROIT) ต้องยก

แนวปฏิบัติในการทำเกษตรพันธสัญญาขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้กับกลุ่มประเทศภาคีสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ อันเป็นวิธีการที่เหมาะสมและเป็นธรรมเนียมแก่คู่สัญญาทุกฝ่าย

จากการศึกษา แนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT พบว่าการสร้างระบบเกษตรพันธสัญญาที่สำคัญจำเป็นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 อย่างด้วยกัน กล่าวคือ (1) ต้องมีการจัดทำแบบสัญญามาตรฐาน (2) ต้องมีการร่างกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองการร่างสัญญาการผลิต และ (3) ต้องมีการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติเพื่อให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรในด้านที่อาจไม่ได้รับรู้อีกในสัญญา

ผู้ศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ได้มีมาตรา 21 ที่กำหนดให้ข้อตกลงขั้นต่ำในสัญญาการผลิตเป็นไปตามแนวปฏิบัติข้างต้นแล้ว แต่กลับไม่ได้มีการระบุลักษณะที่เหมาะสมไว้แต่อย่างใด ซึ่งสมควรมีการแก้ไขให้มีการระบุเนื้อหาสำคัญดังกล่าวเพื่อให้ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรไม่สามารถอาศัยช่องว่างทางกฎหมายมาบิดเบือนข้อตกลงให้มีลักษณะที่ไม่เหมาะสม และแม้ มาตรา 26 แห่ง พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 จะมีการระบุลักษณะของข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมไว้ก็ตาม แต่ก็บทบัญญัติดังกล่าวก็ระบุลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเพียงบางส่วนเท่านั้น ไม่สามารถควบคุมการกระทำอันชาญฉลาดของผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรได้อย่างเหมาะสม และแม้ว่า มาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 จะให้สิทธิแก่เกษตรกรในการตรวจสอบสัญญาการผลิตเป็นระยะเวลา 30 วัน แต่ข้อเท็จจริงที่เกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศไทยเป็นผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาก็เป็นหนึ่งสาเหตุที่อาจทำให้เกษตรกรไม่มีความรู้มากเพียงพอต่อการตรวจสอบความถูกต้องของสัญญาด้วยตนเอง

จากการศึกษาพบว่า (ก) ประเทศอินเดียได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการตลาดเกษตรกรรม 2007 (APMC Act 2007) ในการให้อำนาจหน้าที่แก่คณะกรรมการตลาดเพื่อดำเนินการควบคุมการทำเกษตรพันธสัญญาให้เกิดความโปร่งใสและเป็นธรรมในประเทศอินเดีย รวมถึงประกาศให้มีระบบประกันภัยพืชผลที่ให้การคุ้มครองความเสียหายของผลผลิตในกรณีเกิดเหตุสุดวิสัย ขณะที่ (ข) ประเทศฝรั่งเศสใช้กฎหมายชนบท (Rural Code) เพื่อควบคุมการร่างรายละเอียดของสัญญาการผลิตที่มาจากแบบสัญญานูรณาการ และเพื่อให้อำนาจหน้าที่แก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรในการกำหนดหลักเกณฑ์ในแบบของสัญญานูรณาการ พร้อมทั้งให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของกระทรวงเกษตรและคณะกรรมการกลางแห่งกระทรวงอาหารเกษตรและป่าไม้ (Federal Ministry of Agricultural Food and Forest) แห่งประเทศฝรั่งเศสในการเป็นผู้ตรวจสอบและรับรองเอกสารสัญญาให้แก่คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา และเช่นเดียวกัน (ค) ประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการ

ประกาศใช้กฎหมายเอกรูปว่าด้วยการพาณิชย์เพื่อควบคุมการกำหนดราคาผลผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา ให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศ และในบางมลรัฐก็มีการประกาศใช้กฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิต เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่เกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยกฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตเป็นกฎหมายที่คำนึงถึงความเข้าใจและผลประโยชน์ของเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นสำคัญ รวมถึงทำหน้าที่ทั้งควบคุมการรังสรรค์การผลิตและให้อำนาจหน้าที่แก่คณะกรรมการสภาการเกษตรแห่งกระทรวงเกษตรกรรม (USDA) ในการเป็นผู้ตรวจสอบสัญญาการผลิตของกลุ่มสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา ทั้งนี้ เพื่อให้การทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา มีความถูกต้อง โปร่งใส และเป็นธรรม ภายใต้อาการระหว่างคู่สัญญา จึงสมควรให้รัฐจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมารับผิดชอบการตรวจสอบสัญญา แทนเกษตรกร เช่นเดียวกับมาตรการของประเทศฝรั่งเศส หรือเพิ่มบทบัญญัติในมาตรา 26 ให้ข้อสัญญา เกี่ยวกับการรักษาความลับใดๆ ไม่มีผลใช้บังคับ พร้อมทั้งให้สิทธิเกษตรกรที่จะนำเอกสารสัญญาการผลิตไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายหรือสหกรณ์การเกษตรเพื่อไม่ให้เกษตรกรถูกเอารัดเอาเปรียบจากความไม่รู้เท่าทันเนื้อหาของสัญญาที่ร่าง โดยผู้ประกอบการกิจการเกษตร เช่นเดียวกับมาตรการของประเทศ สหรัฐอเมริกา

สำหรับมาตรการกำหนดราคาผลผลิตตาม มาตรา 21 (6) แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนา เกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาการราคาผลผลิตที่ไม่เป็นธรรมได้อย่างเหมาะสม เนื่องจาก กฎหมายยังเปิดช่องให้ผู้ประกอบการกิจการเกษตรสามารถกำหนดราคาผลผลิตได้ตามใจชอบ โดยอิงอ้าง ราคากลาง ณ ช่วงเวลาใดก็ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สมควรระบุไว้ในกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐควร จัดตั้งหน่วยงานขึ้นมากำกับดูแลการส่งมอบผลผลิตและควบคุมราคาผลผลิตทางการเกษตรในตลาดปิด เช่นเดียวกับมาตรการของประเทศอินเดีย โดยผู้ประกอบการกิจการเกษตรไม่มีสิทธิในการตั้งราคาผลผลิต ไว้ในสัญญาการผลิต รวมถึงไม่มีสิทธิใช้อุปกรณ์ซึ่งนำหนักผลผลิตที่ไม่ใช่ของเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อให้การ กำหนดราคาเป็นไปอย่างโปร่งใส และเป็นธรรม ภายใต้อาการระหว่างคู่สัญญา

และเพื่อให้พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 สามารถให้ความ เป็นธรรมแก่เกษตรกรได้อย่างเหมาะสม ผู้ศึกษาขอเสนอให้พระราชบัญญัติดังกล่าวต้องมีเนื้อหาที่เข้าใจง่าย เกษตรกรสามารถเข้าใจบทบัญญัติของกฎหมายได้ด้วยความรู้ระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นต้น และจะต้องมี มาตรการที่สามารถบรรเทาความเสียหายจากเหตุสุดวิสัยที่อาจจะเกิดขึ้นในระบบเกษตรพันธสัญญา อาทิเช่น การสนับสนุนระบบประกันภัยผลผลิต รวมถึงมีมาตรการช่วยระงับข้อพิพาทของกลุ่มสัญญา เช่น สนับสนุน วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบอาศัยคนกลาง หรือการให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่รัฐเพื่อเป็นคนกลางในการตัดสิน

ข้อพิพาทแทนอนุญาโตตุลาการหรือเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของสัญญาการผลิต พร้อมทั้งยกเว้นสัญญา มาตรฐานแทนการใช้สัญญาการผลิตทั่วไปเพื่อให้ข้อตกลงในสัญญาเป็นไปตามแนวทางขององค์การ สหประชาชาติ โดยอาศัยอนุสัญญาว่าด้วยกฎหมายรูปแบบของการก่อให้เกิดสัญญาสำหรับการซื้อขาย ระหว่างประเทศที่บัญญัติโดยสหประชาชาติ (CISG) หรือหลักการร่างสัญญาเชิงพาณิชย์ของสถาบัน UNIDROIT (UPICC) เป็นแม่แบบ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นไปตามแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT

สำหรับการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบแนวทางขององค์การ สหประชาชาติ โดยสถาบัน UNIDROIT ได้แนะนำให้ประเทศภาคีสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ควรกำหนดให้มีการปรับสภาพแวดล้อมทางกฎหมายในเรื่องดังต่อไปนี้

(1) การควบคุมการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรและอาหารให้เป็นไปตามมาตรฐานของ ความร่วมมือระหว่างประเทศในการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของศัตรูพืช (IPPC)

(2) การปรับมาตรฐานการจำหน่ายปัจจัยเมล็ดพันธุ์พืชให้เป็นไปตามข้อตกลงว่าด้วยการ บังคับใช้มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS)

(3) การสร้างมาตรฐานความปลอดภัยทางชีวภาพจากการดัดแปลงพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต (LMOs) ให้เป็นไปตามข้อตกลงของพิธีสารคาร์ตาเฮน่าว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (Cartagena Protocol on Biosafety)

(4) การคุ้มครองสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์พืชภายใต้ข้อตกลงของสหภาพเพื่อการคุ้มครอง พันธุ์พืชใหม่ (UPOV 1991)

(5) การคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรในการเพาะพันธุ์พืชอย่างเสรีด้วยสนธิสัญญาระหว่าง ประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (ITPGRFA)

(6) การสนับสนุนด้านการลงทุนในระบบเกษตรพันธสัญญาพร้อมกับกองทุนระหว่าง ประเทศเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม (IFAD)

(7) การป้องกันการผูกขาดในตลาดด้วยการออกนโยบายแรงจูงใจไม่ให้เกิดการสิทธิเหนือ ผู้ประกอบการอื่นในตลาดเกษตรกรรม

(8) การปฏิบัติตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนที่เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม (ICESCR)

(9) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วยการให้เกษตรกรและผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรได้ทราบถึงผลกระทบที่ตนจะต้องรับผิดชอบ หากไม่รักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการใช้หลักการสมัครใจ รับรู้ล่วงหน้า และได้รับข้อมูลอย่างเพียงพอ (Free, Prior, and Informed Consent; FPIC)

(11) การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของกลุ่มสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา ภายใต้ข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (TRIPS)

ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เกิดการสร้างสภาพแวดล้อมทางกฎหมายที่องค์การสหประชาชาติและองค์การชำนาญพิเศษสามารถเข้าควบคุมและสอดส่องดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาและให้ความคุ้มครองแก่กลุ่มสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาของประเทศภาคีสมาชิกได้

อย่างไรก็ตาม จากศึกษาพบว่าในประเทศไทยยังคงมีปัญหาในการให้ความคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรทั้งในด้านสิทธิการแสวงหาผลประโยชน์จากพันธุ์พืชใหม่ที่ตนร่วมพัฒนาและสิทธิมนุษยชน จึงสมควรให้เกิดการแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ให้เป็นไปตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (ITPGRFA) และปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้เป็นไปตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR)

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT ที่ชี้แนะแนวทางการกำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรมภายใต้ความคุ้มครองขององค์การสหประชาชาติ และศึกษากฎหมายที่ใช้ควบคุมการทำเกษตรพันธสัญญาของต่างประเทศ กล่าวคือ กฎหมายการตลาดเกษตรกรรม (APMC 2007) ของประเทศอินเดีย กฎหมายชนบท (Rural Code 2017) ของประเทศฝรั่งเศส และกฎหมายคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิต (Producer Protection Act 2002) ของประเทศสหรัฐอเมริกา และศึกษาร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรม รวมถึงกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาพบว่ามาตรการในการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาของประเทศไทยยังคงมีข้อบกพร่องเพื่อให้เกิดการปรับปรุงแก้ไขนอกเหนือจากที่ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ไว้ในบทที่ 4 ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะแนวทางการแก้ไขเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

5.2.1 ขกร่างสัญญามาตรฐาน

ผู้ศึกษาได้เสนอตัวอย่างสัญญาต้นแบบข้อตกลงซื้อขายพืชผลและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรไว้ในภาคผนวก ค ซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างจากสัญญาการผลิตทั่วไป ดังต่อไปนี้

(1) เสนอให้มีใบปะหน้า (Cover sheet) ซึ่งใบปะหน้าจะมีรายละเอียดที่สำคัญที่ใช้ประกอบการตัดสินใจเข้าทำสัญญาของกลุ่มสัญญาทั้งสองฝ่าย โดยเป็นรายละเอียดที่สรุปสาระสำคัญของสัญญาการผลิตไว้ในส่วนแรกของสัญญา

(2) เสนอให้วัตถุประสงค์ของสัญญาจะต้องอธิบายความต้องการ และวัตถุประสงค์ รวมถึงภาระหน้าที่เบื้องต้นของกลุ่มสัญญาไว้ ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย

(3) เสนอให้ข้อตกลงเกี่ยวกับพืชผลทางการเกษตร จะต้องกำหนดให้กลุ่มสัญญาระบุชื่อของผลผลิตและลักษณะของผลผลิตทางการเกษตร โดยต้องเป็นไปตามเกณฑ์ที่ผู้ซื้อหรือผู้ว่าจ้างได้ประกาศไว้ต่อสาธารณะเป็นการล่วงหน้า เพื่อให้เกษตรกรสามารถประเมินความสามารถทางการผลิตของตนก่อนลงนามในสัญญา

(4) เสนอให้ข้อตกลงเกี่ยวกับความผูกพันและอายุสัญญา มีการระบุระยะเวลาของสัญญาที่ชัดเจนและไม่ไขว่ถั่วในรูปแบบสมการที่เข้าใจยาก

(5) เสนอให้ข้อตกลงเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติตามสัญญาและส่งมอบทรัพย์สิน ต้องมีการแบ่งแยกรายละเอียดทั่วไปของสถานที่ดำเนินการผลิตและข้อกำหนดเกี่ยวกับการปรับปรุงสถานที่ดำเนินการผลิตในได้มาตรฐานของผู้ซื้อหรือผู้ว่าจ้างอย่างชัดเจน

(6) เสนอให้รายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของกลุ่มสัญญา ต้องอ่านแล้วสามารถเข้าใจได้โดยง่าย ไม่กำกวมและไม่ต้องให้มีการตีความเพิ่มเติม

(7) เสนอให้ข้อตกลงเกี่ยวกับเหตุสุดวิสัยและการเปลี่ยนแปลง ต้องมีการยกเว้นความรับผิดชอบของเกษตรกรอันเกิดเพราะเหตุสุดวิสัย ซึ่งบทบัญญัติมาตรา 219 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้บัญญัติให้เกษตรกรได้รับประโยชน์จากเหตุดังกล่าว กล่าวคือ ถ้าการชำระหนี้ตกเป็นพ้นวิสัยเพราะเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการก่อหนี้ และซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ ลูกหนี้เป็นอันหลุดพ้นจากการชำระหนี้ นั้น ดังนั้น เมื่อเหตุสุดวิสัยทำให้การชำระหนี้ของเกษตรกรกลายเป็นพ้นวิสัย เช่น เกิดภาวะอุทกภัย โรคระบาดในพืชหรือสัตว์ตามสัญญาการผลิต ซึ่งเหตุสุดวิสัยนั้นทำให้การชำระหนี้หรือการส่งมอบผลผลิตของเกษตรกรกลายเป็นพ้นวิสัย เกษตรกรก็เป็นอันหลุดพ้นจากการชำระหนี้เพราะเหตุ

สุดวิสัยนั้น ไปด้วย ซึ่งจะเป็นข้อตกลงที่น่าจะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรผู้ผลิตไม่ให้อาจต้องรับผิดชอบ เพราะเหตุสุดวิสัยที่อยู่นอกเหนือความควบคุม และไม่อาจป้องกันได้ แม้จะได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแล้วก็ตาม

5.2.2 มาตรการการเยียวยาความเสียหายด้วยวิธีการทำประกันภัยผลผลิต

จากการศึกษาพบว่ารัฐบาลอินเดียมีมาตรการการเยียวยาความเสียหาย ด้วยการสนับสนุนให้คู่สัญญาที่ต้องการจะทำเกษตรพันธสัญญาร่วมกัน เข้าทำประกันภัยผลผลิตที่จัดทำโดยหน่วยงานรัฐหรือบริษัทประกันภัย ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่า การส่งเสริมการทำประกันภัยผลผลิตนั้น จะสามารถช่วยคุ้มครองคู่สัญญาจากการที่ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ จากการศึกษาระบบประกันภัยผลผลิตทางการเกษตรที่รัฐบาลไทยร่วมลงทุนกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พบว่า มีการให้ความคุ้มครองที่ครอบคลุมความเสียหายจากภัยธรรมชาติอยู่ 7 ประเภท กล่าวคือ ภัยน้ำท่วมหรือฝนตกหนัก ภัยแล้ง ภัยฝนแล้งหรือฝนทิ้งช่วง ภัยลมพายุ ภัยอากาศหนาว ภัยลูกเห็บ ภัยจากไฟไหม้ ศัตรูพืช และ โรคระบาด อย่างไรก็ตาม การจ่ายค่าชดเชยความเสียหายของภัยธรรมชาติแต่ละประเภทจะไม่เท่ากัน โดยความเสียหายประเภทที่สามารถเกิดขึ้นได้บ่อยครั้งที่สุด จะได้รับความคุ้มครองน้อยที่สุดไม่เกิน 500.- บาทต่อไร่ ขณะที่ความเสียหายประเภทที่มีโอกาสเกิดขึ้นน้อยที่สุด จะได้รับความคุ้มครองมากที่สุดไม่เกิน 1,111.- บาทต่อไร่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการรับประกันความเสียหายที่ค่อนข้างต่ำ ทั้งที่ความเสียหายที่เกษตรกรได้รับอาจมีมูลค่าสูงถึง 100,000.- บาทขึ้นไป ในทางตรงกันข้าม ระบบการรับประกันภัยผลผลิตทางการเกษตรของประเทศอินเดียได้ให้ความคุ้มครองในกรณีเกิดเหตุสุดวิสัยไว้ 3 ประเภท กล่าวคือ (1) ความเสียหายจากภัยธรรมชาติ (2) ความเสียหายจากระบบการจัดการผลผลิตที่ไร้ประสิทธิภาพ และ (3) ความเสียหายจากการผันผวนของราคาผลผลิต โดยความเสียหายด้านภัยธรรมชาติเป็นเพียงแค่หนึ่งประเภทที่ให้ความคุ้มครอง ซึ่งรัฐบาลของประเทศอินเดียจะรองรับค่าเสียหายทั้งหมดให้เกษตรกร ซึ่งเป็นการช่วยเหลือมิให้เกษตรกรต้องแบกรับค่าเสียหายอันเกิดจากเหตุสุดวิสัยโดยลำพัง

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงขอเสนอให้คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาาระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรมได้พิจารณาออกนโยบายส่งเสริมการทำประกันภัยผลผลิตทางการเกษตร โดยยึดโครงสร้างของระบบประกันภัยผลผลิตของประเทศอินเดียเป็นแบบอย่าง

ท้ายที่สุดนี้ ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทวิเคราะห์และข้อเสนอแนะในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อยและสามารถขับเคลื่อนให้ตระหนักถึงปัญหาและชี้แนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา พร้อมทั้งสร้างระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรมให้เกิดขึ้นได้จริงในประเทศไทย โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อให้ความคุ้มครองเกษตรกร ซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของชาติ เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสามารถเป็นส่วนสำคัญในการผลิตสินค้าเกษตรกรรมที่ได้คุณภาพมาตรฐาน รวมถึงสามารถนำสินค้าเกษตรกรรมดังกล่าวส่งออกสู่สากลโลก

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฤษฎา สุภวรรธนะกุล. “อาหารไทยกำลังวิกฤต 5 บรรษัทผูกขาด ทำสัญญาสำเร็จรูปบีบ
เกษตรกรให้ผลิตระดมสร้างเครือข่ายรีโอบระบบที่ไม่เป็นธรรม.”

<http://tcijthai.com/tcijthainews/view.php?ids=671>, 20 พฤศจิกายน 2557.

ฉันทนา เจริญศักดิ์. “สัญญาที่เป็นธรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา.” (งานวิจัยวิชาการ คณะสังคม
สงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

ชัชรินทร์ ชัยดี, ไชยณรงค์ เสริมฐเชื้อ, สมชัย ภัทรนันท์. “กลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่
เนื้อภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา: กรณีศึกษาชุมชนท้ายตลาด จังหวัดลพบุรี.” 38 วารสารวิจัย
สังคม 183, 205-206 (2558).

ดิศทัต โหตะกิตย์ และ เกลินี แสงสุวรรณ. “ข้อมูลผลงานสำคัญของหน่วยงาน ประจำวันพฤหัสบดีที่ 8
กันยายน – วันพุธที่ 14 กันยายน 2559.” <http://web.krisdika.go.th/data/outsitedata/banner/file/8-14Oct59.pdf>, 2 มกราคม 2560.

ธีระพงษ์ วนิชชานนท์. “เป้าหมายการเติบโตของภาคการเกษตรของอินเดีย.” [www.thaiindia.net/en
/news-item/50-indian-economic-vitality/669-2012-03-22-11-32-17.html](http://www.thaiindia.net/en/news-item/50-indian-economic-vitality/669-2012-03-22-11-32-17.html), 20 มีนาคม 2557.

นนท์ นุชหมอน. การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย: เกษตรพันธสัญญา ภาพรวมและบท
สำรวจประเด็นปัญหาในประเทศไทย. นนทบุรี : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2556.

เบญจพรรณ เอกะสิงห์, จีรวรรณ กิจชัยเจริญ, และ พรสิริ สืบพงษ์สังข์. “ผลกระทบต่อเกษตรกรราย
ย่อย ความเชื่อมโยงต่อนโยบายสาธารณะ.” ความเสี่ยงในการเกษตรระบบพันธสัญญาใน
จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน, (2554) : 2-14.

ไพสิฐ พานิชย์กุล. “ร่างพ.ร.บ.เกษตรพันธสัญญาฯ: เนื้อหาดี แต่กฎหมายฉบับเดียวแก้ปัญหาไม่ได้.”
<https://ilaw.or.th/node/4386>, 10 มกราคม 2560.

พิมพ์เพ็ญ พรเฉลิมพงศ์ และนิธิยา รัตนานนท์. “Contact farming / เกษตรพันธสัญญา.”

<http://www.foodnetworksolution.com/wiki/word/3120>, 20 พฤศจิกายน 2557.

พอพันธ์ อุทยานนท์ และอภิญา วนเศรษฐ. “เกษตรพันธสัญญา: กลไกสร้างความเหลื่อมล้ำและ

เป็นธรรม?” สารนิพนธ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555.

มูลนิธิชีววิถี. “โครงการศึกษาสถานการณ์การผลิตและบริโภคไก่ของประเทศไทย.”

http://www.biothai.net/sites/default/files/Broilers_Industry.pdf, 6 มิถุนายน 2559.

เพ็ญศิริ พันพา. “เกษตรพันธสัญญา: ระบบความสัมพันธ์ ความเสี่ยง การปรับตัว อำนาจและการต่อรอง

กรณีศึกษาจากกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดลำปาง.” 2 มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 77, 94-100

(2557).

รวีวรรณ รักถิ่นกำเนิด. “คอนแทรคฟาร์มมิ่ง สหฟาร์ม สัญญารัดคอ เกษตรกรจำยอมถูกเอาเปรียบ.”

<http://www.ftawatch.org/node/40160>, 17 ธันวาคม 2557.

วนิดา กำเนิดเพ็ชร. “ทรัพยากรพันธุกรรมสัตว์ในบริบทของระบอบระหว่างประเทศว่าด้วยการเข้าถึง

และแบ่งปันผลประโยชน์.” 52 วารสารวิชาการสำนักพัฒนาพันธุ์สัตว์. (2553): 13-15.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง: หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครอง

และการกระทำทางปกครอง. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2549.

ศรีภูพาน สุพรรณไชยมาตย์. “สัญญาที่ไม่เป็นธรรมในคอนแทรคฟาร์มมิ่ง: ศึกษากรณีการเลี้ยงไก่เนื้อ.”

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

สุธี ประศาสน์เศรษฐ. “วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจในรอบ 200 ปี.” 1 วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 23.

23-24 (2016).

สุทัศน์ เศรษฐ์บุญสร้าง. “ทรัพยากรเชื้อพันธุ์และปัญหากรรมสิทธิ์.” 15(3) วารสารธรรมศาสตร์ 27, 37-39 (2528).

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. “พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542.”

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116. ตอนที่ 118. (14 พฤศจิกายน 2542).

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. “พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา

พ.ศ. 2560.” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134. ตอนที่ 56 ก (26 พฤษภาคม 2560).

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. “กระทรวงเกษตรฯ ส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตสินค้าเกษตรที่มีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยงด้านการตลาด และสร้างรายได้ให้เกษตรกรอย่างยั่งยืน.” <http://www.ryt9.com/s/prg/2657198>, 31 พฤษภาคม 2560.

สำนักมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. “องค์การระหว่างประเทศ, องค์การและข้อตกลงระหว่างประเทศ, องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (World Organization for Animal Health หรือ Office International des Epizooties; OIE).” <http://www.acfs.go.th/foodsafety/oie.php>, 27 พฤศจิกายน 2559.

สำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. “ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร.” (งานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2556.

สถาปณัฐรูปแห่งชาติ. รายงานวาระปฏิรูปพิเศษ 9 : การปฏิรูประบบเกษตรพันธสัญญาให้เป็นธรรม ชุดที่ 1. ปีที่ 1. ครั้งที่ 1. เล่ม 1.(2558).

อภิญา เลื่อนฉวี. “เคลื่อนย้ายแรงงานเสรีในอาเซียน: ผลกระทบอย่างไรต่อไทย.”

<http://asean.dla.go.th/public/article.do?lv2Index=43&lang=th&random=1496749463316>, 6 มิถุนายน 2560.

อธิป อัสวานันท์. “พ.ร.บ. เกษตรพันธสัญญา ความหวังสู่การพัฒนาระบบที่เป็นสากล.”

<http://www.matichon.co.th/news386366>, 2 มกราคม 2560.

ภาษาต่างประเทศ

Agriculture and Rural Development of European Commission. “CAP in Your Country: France.”

http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-in-your-country/pdf/fr_en.pdf, 9 February 2017.

Alison Peck. “State Regulation of Production Contracts.” A National Agricultural Law Center Research Publication. 4 (2006) : 4-20.

Antonio Iannarelli. "Contractual Frameworks and Inter-firm Co-operation in the Agricultural Sector."

4. Rivista di diritto alimentare (2011) : 274-262.

Bert Visser and Neils Louwaars. "Revisiting the concept of Farmers' Rights: Consensus reached and challenges remaining." Papers presented at the meeting of Implementing Article 9 of the ITPGRFA on Farmers' Rights in Lusaka, 2007.

Bharat Ramaswami, Pratap Singh Birthal, and Pramood Kumar Joshi. "Efficiency and Distribution in Contract Farming: The Case of Indian Poultry Growers." 91. Discussion Papers in Economics 15 (2006) : 15-19.

Board of Agricultural Produce Markets. Draft Model Rules: The State Agricultural Produce Marketing (Development and Regulation) Rules 2007. (2007) : 1-118.

Caslos Arthur Da Silva. The Growing Role of Contract Farming in Agri-food Systems Development: Drivers, Theory and Practice. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2005.

Charles Eaton and Andrew Shepherd. Contract farming: Partnerships for growth. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2001.

Council of the European Union. "Council Decision of 25 June 2002 concerning the conclusion on behalf of the European Community of the Cartagena Protocol on Biosafety." 201. Official Journal of the European Communities. (2002) : 48-65.

Council of the European Union. "Regulation (EC) No 1829/2003 of the European Parliament and of the Council on genetically modified food and feed." 268. Official Journal of the European Communities. (2003): 1-23.

Council of the European Union. "Regulation (EC) No 1830/2003 of the European Parliament and of the Council of the traceability and labelling of genetically modified organisms and the traceability of food and feed products produced from genetically modified organisms." 268. Official Journal of the European Communities. 24. (2003) : 24-28.

- David Moeller. Livestock Production Contracts: Risks for Family Farmers. Minnesota : Farmer's Legal Action Group Inc., 2003.
- David Glover and Lim Teck Ghee. Contract Farming in South-East Asia: Three Country Studies, Kuala Lumpur: University of Malaya, 1992.
- Eric Pendergrass. "Poultry Contract Does Not Violate PSA and Is Not Fraudulent."
<http://nationalaglawcenter.org/assets/cases/adkins.html>, 20 March 2014.
- Erkan Rehber. Contract Farming: Theory and Practice. Hyderabad : ICFAI Books, 2007.
- European Commission, "GMO Legislation." https://ec.europa.eu/food/plant/gmo/legislation_en, 4 April 2017.
- Ewell Paul Roy. Contract Farming, Illinois : The Interstate Printers and Publishers Inc., 1963.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. "Convention text: Convention text, model instruments and relate information." <https://www.ippc.int/en/coreactivities/governance/convention-text>, 20 November 2016.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. Guide to implementation of phytosanitary standards in forestry. Rome : FAO, 2011.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. Guiding principles for responsible contract farming operations. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2012.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2009.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. "Resolution 4/89: Preparations for an international development strategy for the fourth UN development decade FAO's contribution." Report presented at 25th Session of the Food and Agriculture Organization Conference, 1986.

Gabriela Alarcon, Mark Aranha, Amanda Bergqvist, Alexander McCloskey, Amy McGuire, Julie McLaughlin, Joanna Pajkowska, Devika Pant, Yonathan Perl, Reis Lopez Rello, and Jacob Winiecki. Cartagena Protocol on Biosafety: A Report on Policy Analysis Program Design and Implementation. New York : Columbia University, 2004.

Ganesh Thapa and Raghav Gaiha. "Smallholder Farming in Asia and the Pacific: Challenges and opportunities." Papers presented at Conference on New Directions for Smallholder Agriculture organized by International Fund for Agricultural Development in Rome, 24-25 January 2011.

Government Digital Service of United Kingdom. "Fixed-term employment contract."
<https://www.gov.uk/fixed-term-contracts/renewing-or-ending-a-fixed-term-contract>,
 9 December 2016.

Government of India. "Contract Farming Agreement and Its Model Specifications 9th Sept 2003
 Contract Farming Agreement and Model Specifications." Salient Features of the Model Act on Agricultural Marketing. (September 2003) : 37-45.

Government of India. "Salient Features of the Model Act on Agricultural Marketing."
[http://www .agricoop.nic.in/sites/default/files/apmc.pdf](http://www.agricoop.nic.in/sites/default/files/apmc.pdf), 1 January 2017.

Harold Schultz. Perishable Agricultural Commodities Act, 1930. New York : Springer, 1930.

Institute for Local Self-Reliance. "Protecting Contract Growers – Iowa Producer Protection Act."
<https://ilsr.org/rule/protecting-contract-growers/2062-2/>, 20 March 2014.

International Fund for Agricultural Development. IFAD at a glance 2016. Rome: International Fund for Agricultural Development, 2016.

International Fund for Agricultural Development. "IFAD Member states."
<https://www.ifad.org/who/governance/list/all/tags/1671717>, 24 November 2016.

International Fund for Agricultural Development. "Who we are."
<https://www.ifad.org/en/who/tags/1675250>, 24 November 2016.

International Fund for Agricultural Development. Why IFAD?. Rome: International Fund for Agricultural Development, 2014.

International Institute for the Unification of Private Law. Food and Agriculture Organization of the United Nations. and International Fund for Agricultural Development. UNIDROIT/FAO/IFAD Legal Guide on Contract Farming. Rome: International Institute for the Unification of Private Law, 2015.

International Institute for the Unification of Private Law. “Good Corporate Practice in Contract Farming.” Papers presented at Consultation Workshop on the UNIDROIT/FAO Legal Guide on Contract Farming held by International Institute for the Unification of Private Law in Rome, (2014).

International Institute for the Unification of Private Law. “History and Overview.”

<http://unidroit.org/about-unidroit/overview>, 27 November 2016.

International Institute for the Unification of Private Law. Model Clauses: for the use of the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. 1. 2a. Rome : UNIDROIT, 2013.

International Institute for the Unification of Private Law. “Preparation of a Legal Guide on Contract Farming: A preliminary outline of issues.” Papers presented at UNIDROIT Working Group for the Preparation of a Legal Guide on Contract Farming held by International Institute for the Unification of Private Law in Rome, 2012.

International Institute for the Unification of Private Law. “Report on First Meeting of the UNIDROIT Working Group for the preparation of a Legal Guide on Contract Farming.” Papers presented at UNIDROIT Working Group for the preparation of a Legal Guide on Contract Farming held by International Institute for the Unification of Private Law in Rome, 2013.

International Institute for the Unification of Private Law. “The Legal Dimension of Contract Farming: Promoting Good Contract Practices between Producers and Buyers in Contract Farming Operations in the Asian Context.” Papers presented at the UNIDROIT Consultation Workshop Century Park Hotel in Bangkok, 2014.

International Union for the Protection of New Varieties of Plants. International Convention for the Protection of New Varieties of Plants Act of 1991. Geneva : International Union for the Protection of New Varieties of Plants, 1991.

Iowa Attorney General's Office. "Comments of Iowa Attorney General's Office: Assistant Attorney General Steve Moline." <http://www.justice.gov/atr/agriculture-workshop-comment-number-agw-15687>, 27 September 2010.

Jagdish Kumar and Prakash Kumar. "Contract Farming: Problems, Prospects and its Effect on Income and Employment." 21 Agricultural Economics Research Review 243, 248 (2008).

James M. MacDonald. Janet Perry. Mary Clare Ahearn. David Banker. William Chambers. Carolyn Dimitri. Nigel Key. Kenneth E. Nelson. and Leland W. Southard. A Report from the Economic Research Service: Contracts, markets, and prices: Organizing the production and use of agricultural commodities. 837. Washington DC : USDA, 2004.

James M. MacDonald and Penni Korb. "Agricultural contracting update: Contracts in 2008."72 Economic Information Bulletin. (February 2011): 9.

J.C. Jackson and A.P. Cheater. "Contract Farming in Zimbabwe: Case Studies of Sugar, Tea, and Cotton." In P.D. Little & M.J. Watts eds. Living Under Contract Farming and Agrarian Transformation in Sub-Saharan Africa. Wisconsin : Madison, 1994.

John L. Campell. Roger Hollingsworth. and Leon N. Lindberg. "Economic governance and the Analysis of Structural change in the American economy." In John L. Campell. Roger Hollingsworth. and Leon N. Lindberg eds. Governance of the American economy. Cambridge : University of Cambridge, 1991.

Johan Swinnen and Miet Maertens. "Globalization, privatization, and vertical coordination in food value chains in developing and transition countries." 37 Agricultural Economics. (2012) : 89-102.

Joel L. Greene. "USDA's "GIPSA Rule" on Livestock and Poultry Marketing Practices." Congressional Research Service: Informing the legislative debate since 1914. Washington D.C. : Congressional Research Service, 2015.

- Juan Carmona. "Sharecropping and livestock specialization in France, 1830–1930."
 21 *Continuity and Change*. (2006) : 235-259.
- K.D. Raju. "WTO-TRIPS Obligations and Patent Amendments in India: A critical Stocktaking."
 9 *Journal of Intellectual Property Rights*. (2004) : 226-241.
- Leagle. "IN RE BAULDRY." http://www.leagle.com/decision/19484_9078F_Supp412_1403/IN%20RE%20BAULDRY#, 6 June 2017.
- Leagle. "BAULDRY v. HALL." http://www.leagle.com/decision/19495_53174F2d379_1428/BAULDRY%20v.%20HALL, 6 June 2017
- Legifrance République Française. "Code rural: Code rural et de la pêche maritime 2017."
http://codes.droit.org/CodV3/rural_peche_maritime.pdf, 4 April 2017.
- Legislative Council of United States of America. "Uniform Commercial Code 1962."
https://www.michigan.gov/documents/entireuccbook_18831_7.pdf, 20 January 2017.
- Lee Schrader. John Wilson. John Morrison, Judy Morrison. Charles L. Holder. Mary Clouse. Neil D. Hamilton. Ellis Levitt. Nelle Levitt. Randi Ilyse Roth. Lynn Hayes. Jill Krueger. and Karen Krub. "A Current Broiler Contract Analysis Addressing Legal Issues and Grower Concerns." In *Assessing the Impact of Integrator Practices on Contract Poultry Growers*. Farmers' Legal Action Group. Minnesota : Farmers' Legal Action Group Inc., 2001.
- Léonce Lavergne. *Économie rurale de la France depuis 1789*. Paris : Guillaumin, 1877.
- Linda M. Young and Jill E. Hobbs. "Vertical Linkages in Agri-Food Supply Chains: Changing Roles for Producers, Commodity Group and Government Policy." *Review of Agricultural Economics*. (2002) : 428-441.
- Louis Merle. *La métairie et l'évolution agraire de la Gâtine poitevine de la fin du Moyen Age à la Révolution*. 2. Paris : SEVPEN, 1958.

- Louwaars N.P. Tripp R. Eaton D. Henson-Apollonio V. Hu R. Mendoza M. Muhhuku F. Pal S. and Wekundah J. "Impacts of Strengthened Intellectual Property Rights Regimes on the Plant Breeding Industry in Developing Countries: A Synthesis of Five Case Studies." papers presented at 9th ICABR International Conference on Agricultural Biotechnology: Ten Years Later held in Ravello. Italy. (10 July 2005): pp. 39-41.
- Maria Angeles O. Catelo and Achilles C. Costales. Pro-Poor Livestock Policy Initiative Working Paper 45: Contract Farming and Other Market Institutions as Mechanisms for Integrating Smallholder Livestock Producers in the Growth and Development of the Livestock Sector in Developing Countries. Rome: FAO, 2008.
- Martin Prowse. Contract farming in developing countries: a review. Paris : Agence Française de Développement, 2012.
- Michel Demonet. L'enquête de Tableau de l'agriculture française au milieu du XIXe siècle. Paris : EHESS, 1852.
- Morrison P.S. Murray. W.E. and Ngidang. D. "Promoting indigenous entrepreneurship through small-scale contract farming: The poultry sector in Sarawak Malaysia." 27 Singapore Journal of Tropical Geography. (2006) : 191-206.
- National Agricultural Law Center. "The Packer and Stockyards Act: An Overview." <http://www.nationalaglawcenter.org/assets/overviews/packersandstockers.html>, 20 March 2014.
- National Crime Report Bureau. Accidental Deaths & Suicides in India 2014 Report. New Delhi : Ministry of Home Affairs, 2014.
- Neil D. Hamilton. Broiler Contracting in the United States: A Current Contract Analysis Addressing Legal Issues and Grower Concerns. 7 Drake Journal of Agricultural Law 43, 69 (2002).
- Neil D. Hamilton and Dwight D. "Agricultural Contracting: A United States Perspective." Papers presented at UNIDROIT conference organized by Agricultural Law Center. Drake University Law School in Iowa, 2007.

- Neil D. Hamilton. Farmer's Legal Guide to Production Contracts. Iowa : The National Agricultural Law Center, 1995.
- Neil D. Hamilton. "State Regulation of Agricultural Production Contracts." 25 The University of Memphis Law Review, (1995) : 1057.
- Nicolas Boring. "Restrictions on Genetically Modified Organisms: France, 2014."
<https://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/restrictions-on-gmos.pdf>, 10 April 2017.
- Nicholas Minot. "Case Study 6-3 of the Program, Food Policy for Developing Countries: the Role of Government in the Global Food System: Contract Farming in Developing Countries: Patterns, Impact, and Policy Implications." Food policy for developing countries: Case Studies. (2007) : 13.
- Niels. P. Louwaars. Robert Tripp. D. Eaton. Victoria Henson-Apollonio. Ruifa Hu. Maria Mendoza. Fred Muhhuku. Suresh Pal. and Joseph Wekundah. "Impacts of Strengthened Intellectual Property Rights Regimes on the Plant Breeding Industry in Developing Countries: A Synthesis of Five Case Studies." Papers presented at 9th ICABR International Conference on Agricultural Biotechnology: Ten Years Later held in Ravello, 2005.
- Office of the Historian. "Carter and Human Rights 1977-1981."
<https://history.state.gov/milestones/1977-1980/human-rights>, 14 April 2017.
- Oliver E. Williamson. "Credible Commitment: Using Hostages to Support Exchange." 73 American Economic Review. (1983) : 519-540.
- Pari Baumann. Equity and Efficiency in Contract Farming Schemes: The Experience of Agricultural tree Crops. London: Overseas Development Institute, 2000.
- Prakash B. Behere and Manik C. Bhise. "Farmers' suicide: Across culture." 51 Indian Journal of Psychiatry. (2009) : 242-243.
- R.C.A. Jain. "Regulation and Dispute Settlement in Contract Farming in India."
http://www.ncap.res.in/contract_%20farming/Resources/16.1%20RCAJain.pdf, 22 February 2012.

- Richard C. Lewontin. "The maturing of capitalist agriculture: farmer as proletarian." 50(3) Monthly Review 72, 78-80 (1998).
- Salabert. R.. La Mayenne des origines a` nos jours. Paris : SaintJean-d'Ange'ly, 1984.
- Secretariat of the Convention on Biological Diversity. Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity 2000. Motreal : Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2000.
- Sharangit S. Dhillon and Navchetan Singh. "Contract farming in Punjab: An analysis of problems, challenges and opportunities." Pakistan Economic and Social Review (2006): 30-31.
- Shikant S. Kalamkar. "Inputs and Services Delivery System under Contract Farming: A Case of Broiler Farming." 25 Agricultural Economic Research. (2012) : 515-521.
- Shreerupa Mitra-Jha. "At UN, India and Pakistan spar over human rights violations in Kashmir." <http://www.firstpost.com/world/at-united-nations-india-and-pakistan-engage-in-war-of-words-over-human-rights-violation-in-kashmir-3005174.html>, 16 April 2017.
- Susan E. Stokes. The Dilemma of Contracting: Risk Management or risky Business?. Minnesota : Farmers' Legal Action Group, 2006.
- Sukhpal Singh. "Contract Farming System in Thailand." 53 Economic and Political Weekly. 5581-5582 (2005).
- S. Singh. "Understanding Practice of Contract Farming in India: A Small Producer Perspective." http://www.ncap.res.in/contract_%20farming/Resources/4.1_%20SukhpalSingh.pdf, 18 March 2012.
- Sukhpal Singh. "Contract Farming in India: Impacts on Women and Child Workers." 111 Gatekeeper Series. (2003) : 4-7.
- Sukhpal Singh. "Understanding Practice of Contract Farming in India: A Small Producer Perspective." http://www.ncap.res.in/contract_%20farming/Resources/4.1%20SukhpalSingh.pdf, 18 March 2012.

Thomas Reardon, Christopher B. Barrett, Julio A. Berdegue, and Johan F.M. Swinnen,

“Agrifood Industry Transformation and Small Farmers in Developing Countries.”

37 World Development, (2012) : 1717-1727.

Thomas Tom Harkin. “Agricultural Producer Protection Act of 2000.”

<https://www.govtrack.us/congress/bills/106/s3243/text>, 20 January 2015.

United Nations Commission on International Trade Law. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 with amendments as adopted in 2006. Vienna : United Nations, 2006.

United Nations Commission on International Trade Law. UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation 2002. Vienna : United Nations, 2002.

United Nations. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights 1966.

New York : United Nations, 1966.

United Nations. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods 1980.

Vienna : United Nations, 1980.

United Nations. Universal Declaration of Human Right 1948. Paris : United Nations, 1948.

United Nations. “World Investment Report 2009: Transactional Corporations, Agricultural Production and Development.” Presented at the United Nations Conference on Trade and Development held by United Nations in New York, 2009.

United States Department of Agriculture. “Perishable Agricultural Commodities Act (PACA).”

<https://www.ams.usda.gov/rules-regulations/paca>, 20 March 2014.

World Bank. World Development Report 2008: Agriculture for development,

Washington DC : The International Bank for Reconstruction and Development, 2008.

World Farmer Organization. “Discover WFO.” <http://www.wfo-oma.com/GA2015>, 24 November 2016.

World Trade Organization. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights 1994. (15 April 1994): pp.319-351.

World Trade Organization. Understanding the WTO. 5. Geneva : WTO, 2015.

ภาคผนวก ก

ตารางเปรียบเทียบมาตรการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาของ
ประเทศไทยและกลุ่มประเทศตัวอย่างภายใต้แนวปฏิบัติของสถาบัน

UNIDROIT

ตารางเปรียบเทียบมาตรการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาของประเทศไทย และกลุ่มประเทศตัวอย่างภายใต้แนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT

จากการศึกษากฎเกณฑ์แห่งกฎหมายในการกำกับดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาของกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือ ประเทศอินเดีย ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสหรัฐอเมริกา และของประเทศไทย พบว่ามีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT ซึ่งเมื่อนำกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายดังกล่าวมาเปรียบเทียบกันภายใต้กรอบแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT จะแสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 มาตรการกำกับดูแลเกษตรพันธสัญญาของแต่ละประเทศภายใต้กรอบของ UNIDROIT

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
การร่างสัญญาการผลิตที่ดีตามแนวปฏิบัติของ UNIDROIT				
มีใบปะหน้า (Cover sheet)				□
มีรายละเอียดข้อเสนอและสิทธิประโยชน์ที่ผู้ทำสัญญาจะได้รับจากการทำสัญญา	△			□
มีเงื่อนไขการทำสัญญาและรายละเอียดของภาระผูกพัน	△	□	□	□
มีรายละเอียดของความเสียหายที่ผู้ทำสัญญาจะต้องแบกรับจากการทำสัญญาทั้งจากเหตุสุดวิสัยและการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม	△	□	□	□
มีข้อมูลสถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้ทำสัญญาทุกฝ่าย	△	□		
มีรายละเอียดที่อธิบายวัตถุประสงค์และที่มาของสัญญา	△	□	□	□
มีการอธิบายถึงลักษณะของสถานที่ผลิต อันหมายรวมถึงแบบแปลนของสถานที่ คุณภาพดิน สภาพแวดล้อม และฤดูกาล โดยอธิบายไว้อย่างละเอียด	△	□	□	□

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ △ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ,

สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
มีการอธิบายถึงสิทธิและหน้าที่ของผู้ทำสัญญา ซึ่งหมายรวมถึง เกษตรกรผู้ผลิต ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตร ผู้ประกอบการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร ผู้จัดจำหน่าย ปัจจัยการผลิต เจ้าของที่ดินที่ใช้ในการผลิต นักลงทุน อีสระที่เกี่ยวข้อง และ ผู้ใกล้ชิด พร้อมทั้ง รายละเอียดชี้แจงแนวทางการดำเนินการผลิตเพื่อให้ผลผลิตได้คุณภาพตามที่ผู้จัดซื้อต้องการ และเงื่อนไขอื่นตามมาตรฐานสากล	△	□	□	□
มีวิธีการคำนวณค่าตอบแทนต่างๆ อันครอบคลุมถึง ราคาของการดำเนินการผลิต ราคาของการจัดส่งผลผลิตทางการเกษตร และราคาของผลผลิตทางการเกษตร พร้อมทั้งอธิบายเงื่อนไขและขั้นตอนการชำระเงินโดยละเอียด	△	□	□	□
มีรายละเอียดของวิธีการจัดหาปัจจัยการผลิต พร้อมระบุถึงวิธีการคำนวณราคาของปัจจัยการผลิตนั้นๆ อาทิเช่น ราคาเมล็ดพันธุ์พืช ราคาแม่พันธุ์สัตว์ ราคาเรือนเพาะชำ และราคาเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิต เป็นต้น	△	□	□	□
มีรายละเอียดการละเว้นความรับผิดชอบในกรณีที่เกิดความเสียหายขึ้นจากเหตุสุดวิสัย (Force Majeure) กล่าวคือ ความเสียหายอันเกิดจากภัยธรรมชาติ (Acts of God) ความเสียหายอันเกิดจากการกระทำของรัฐบาล (Governmental acts) ความเสียหายอันเกิดจากความปั่นป่วนในสังคม (Social unrest) และความเสียหายอันเกิดจากความผันผวนในตลาด (Market disruption)		□	△	△

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ △ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ,

สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
มีการอธิบายถึงวิธีการชดเชยความเสียหายอันเกิดจากกรณี ที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่กระทำตามข้อตกลงในสัญญา	Δ		□	□
มีการอธิบายถึงระยะเวลาของสัญญา อันรวมถึง ระยะเวลา ส่งมอบปัจจัยการผลิต (Input Provision) ระยะเวลา ดำเนินการผลิต (Production) ระยะเวลาส่งมอบผลผลิต (Delivery) และระยะเวลาในการชำระค่าผลผลิตและค่าการ ดำเนินการ (Time of payment)	Δ	□	□	□
มีเงื่อนไขการต่อสัญญาการผลิต			□	□
มีเงื่อนไขในการสิ้นสุดสัญญาการผลิต	Δ	□	□	□
มีวิธีการระงับข้อพิพาท ที่จะต้องอธิบายรายละเอียดไว้ อย่างเหมาะสม ทั้งวิธีการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย เบื้องต้น หรือเงื่อนไขการใช้อनुญาโตตุลาการ หรือ เข้าสู่ กระบวนการศาล	Δ	□	□	□
การสร้างกรอบของกฎหมายที่ดีตามแนวปฏิบัติของสถาบัน UNIDROIT				
กฎหมายที่ใช้กำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาควรมี ข้อกำหนดในการควบคุมการร่างสัญญาการผลิต	□	□	□	□
กฎหมายที่ใช้กำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาควรมีความ ชัดเจน โดยจัดทำเป็นกฎหมายเฉพาะที่มีชื่อสอดคล้องกับการ คุ้มครองหรือดูแลการทำเกษตรพันธสัญญา	□	□		□
กฎหมายที่ใช้กำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาควรมีเขียน ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เป็นภาษาที่เกษตรกรผู้ผลิตสามารถ เข้าใจได้อย่างครบถ้วน				□

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ Δ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ,
สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
กฎหมายที่ใช้กำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาควรมีการอธิบายถึงรูปแบบของสัญญาที่มีลักษณะไม่เป็นธรรม พร้อมทั้งกำหนดให้ผลของสัญญาในรูปแบบเหล่านั้นเป็นโมฆะ	☐	☒	☐	☐
กฎหมายที่ใช้กำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาควรถูกกำหนดให้ข้อตกลงใดๆภายในสัญญา ที่จำกัดสิทธิของกลุ่มสัญญาฝ่ายเกษตรกรผู้ผลิต ในการซื้อขายปัจจัยการผลิต หรือผลผลิตกับคู่ค้ารายอื่นนอกจากคู่สัญญาฝ่ายผู้ประกอบการทางการเกษตร มีผลเป็นโมฆะ				
กฎหมายที่ใช้กำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาควรถูกกำหนดให้การทำสัญญาการผลิตจะต้องไม่เป็นความลับ พร้อมทั้งให้สิทธิแก่คู่สัญญาทุกฝ่ายในการนำเอกสารสัญญาไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญก่อนจะการลงนามในสัญญา				☐
กฎหมายที่ใช้กำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาควรถูกให้สิทธิโดยชอบธรรมแก่ผู้เสียหายในการเรียกค่าเสียหายจากผู้ที่เกี่ยวข้องในกรณีที่เกิดความเสียหายขึ้นจากสาเหตุที่ไม่ได้ระบุวิธีการระงับข้อพิพาทไว้ในสัญญา		☐	☐	☐
กฎหมายที่ใช้กำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาควรถูกกำหนดให้รายละเอียดทั้งหมดในสัญญาการผลิตจะต้องอธิบายไว้อย่างเหมาะสมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย	☐			☐

สัญลักษณ์ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ, สัญลักษณ์ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
กฎหมายที่ใช้กำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาควรให้สิทธิแก่ผู้ทำสัญญาในการเลือกยอมรับข้อตกลงภายในสัญญาเพียงบางข้อ โดยการทำเครื่องหมายหรือลงนามกำกับเหนือข้อเสนอมที่ต้องการจะยอมรับนั้นๆ				
กฎหมายที่ใช้กำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาควรให้สิทธิแก่ผู้ทำสัญญาในการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขหรือข้อตกลงของสัญญาเป็นครั้งสุดท้ายต่อหน้าเจ้าหน้าที่รัฐก่อนจะลงนามยอมรับข้อตกลงในสัญญา		□		
รัฐบาลควรให้การสนับสนุนในด้านการลงทุนแก่ระบบเกษตรพันธสัญญา เช่น สนับสนุนเครื่องมือทางการเกษตรที่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อช่วยพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตให้แก่เกษตรกร หรือ สนับสนุนพื้นที่ทำกินแก่เกษตรกรผู้ยากไร้ เป็นต้น	□		□	
รัฐบาลควรมีการจัดตั้งหน่วยงานกำกับดูแลการเกษตรพันธสัญญา เพื่อคอยตรวจสอบเนื้อหาภายในสัญญาให้มีความถูกต้อง โปร่งใส และเท่าเทียม ก่อนรับรองสัญญา	□	□	□	□

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ Δ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ,

สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
การประกันภัยจากความเสียหายที่ดีตามแนวปฏิบัติของ UNIDROIT				
รัฐบาลควรสนับสนุนบริษัทประกันภัยในการออกกรมธรรม์ประเภทประกันภัยผลผลิตทางการเกษตร โดยจะต้องเป็นประกันภัยที่ครอบคลุมการประกันภัยจากความเสียหายอันเกิดจากเหตุสุควิสัยอันเกิดจาก ภัยธรรมชาติ (Acts of God) รัฐบาล (Governmental acts) ความปั่นป่วนในสังคม (Social unrest) และความผันผวนในตลาด (Market disruption) โดยผู้ทำประกันภัยจะได้รับเงินชดเชยความเสียหายจากกรณีดังกล่าวภายใต้วงเงินที่ทางบริษัทประกันกำหนดแต่ต้องไม่ต่ำกว่าราคาเฉลี่ยของความเสียหาย ทั้งนี้ความเสียหายที่เกิดจากสิ่งที่สามารถป้องกันได้ล่วงหน้า เช่น การเปลี่ยนผ่านของฤดูกาล หรือ ความเสียหายจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญา จะไม่ได้รับการคุ้มครองใดๆ ทั้งสิ้น		□		
กรณีที่ไม่บริษัทประกันภัยได้รับออกกรมธรรม์ประเภทประกันภัยผลผลิตทางการเกษตร รัฐบาลควรเป็นผู้ออกกรมธรรม์ให้แก่คู่สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาเอง โดยอาจจะจัดตั้งหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งขึ้นเป็นผู้รับผิดชอบ		□		
รัฐบาลควรมีการสนับสนุนให้คู่สัญญาที่ต้องการจะทำเกษตรพันธสัญญาเข้าทำประกันภัยผลผลิตนับตั้งแต่วันลงนามในสัญญา โดยประกันภัยผลผลิตจะคุ้มครองคู่สัญญาจากความเสียหายอันเกิดจากเหตุสุควิสัยทั้งหมดภายใต้วงเงินประกันภัย		□		

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ △ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ, สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
กรณีที่คุณสัญญาเลือกจะไม่ทำประกันภัยผลผลิต คุณสัญญาจะต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายอันมาจากเหตุสุดวิสัยกันคนละครั้งตามที่กฎหมายกำหนด	Δ	□		
แนวปฏิบัติในการดำเนินตามกรอบแนวทางขององค์การสหประชาชาติภายใต้การชี้แนะของ UNIDROIT				
มีกฎหมายป้องกันการทำลายทรัพย์สินธรรมชาติโดยไม่จำเป็น โดยกำหนดบทลงโทษแก่บุคคลหรือผู้ประกอบการที่บุกรุกพื้นที่ป่าสงวนหรือเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์และบุคคลหรือบริษัทที่ปล่อยของเน่าเสียจากอุตสาหกรรมสู่ธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสำนึกต่อความเสียหายของสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการกระทำของตน	□	◆	□	□
มีกฎหมายป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนหรือเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์	□	□	□	□
สนับสนุนการให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภายใต้หลักเกณฑ์ FPIC แล้วกำหนดบทลงโทษรุนแรงสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎหมายสิ่งแวดล้อม	◆	◆	□	□

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ Δ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ,

สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
<p>สนับสนุนการกระทำตามอนุสัญญาว่าด้วยกฎหมายรูปแบบของการก่อให้เกิดสัญญาสำหรับการซื้อขายระหว่างประเทศที่บัญญัติโดยสหประชาชาติ (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods; CISG) ในการกำหนดผลตอบแทนที่เป็นธรรมจากการขายผลผลิตทางการเกษตร</p>			□	
<p>กรณีผู้ทำสัญญาไม่ประสงค์ที่จะร่างสัญญาตามระเบียบของแนวปฏิบัติที่ดีในการทำเกษตรพันธสัญญารัฐบาลควรเสนอทางเลือกให้ผู้ทำสัญญาใช้หลักการร่างสัญญาเชิงพาณิชย์ของสถาบัน UNIDROIT (UNIDROIT Principles of International Commercial Contract; UPICC) ในการสร้างความเป็นธรรมในสัญญา ทั้งนี้ หลักการ UPICC จะมีลักษณะเดียวกันกับแนวปฏิบัติที่ดีในการทำเกษตรพันธสัญญา เพียงแต่นำเนื้อหาในรูปแบบสัญญาจ้างทำของหรือ สัญญาบริการ มากกว่าสัญญาในรูปแบบเกษตรพันธสัญญา</p>			□	

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ △ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ, สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
<p>สนับสนุนการทำตามความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวพันกับการค้า (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights; TRIPS) เพื่อให้เกิดความคุ้มครองด้านทรัพย์สินทางปัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา อาทิเช่น คุ้มครองเกษตรกรผู้คิดค้นวิธีการรักษาผลผลิตทางการเกษตรไม่ให้เน่าเสียขณะขนส่ง หรือคุ้มครองผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรที่เป็นผู้ออกแบบโครงสร้างระบบการผลิต ให้ได้รับผลประโยชน์จากสิ่งที่ตนคิดค้นหรือค้นพบ เป็นต้น</p>	□	□	□	□
<p>สนับสนุนการทำตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture; ITPGRFA) เพื่อให้เกษตรกรได้มีโอกาสในการซื้อขายพันธุกรรมพืชอย่างเสรี แต่คงไว้ซึ่งการเคารพต่อเจ้าของพันธุ์กรรมด้วยการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของพันธุ์พืชนั้นๆ ในราคาที่เหมาะสม</p>	◆		□	□

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ △ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ,

สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
สนับสนุนการทำตามข้อตกลงขององค์การสหภาพเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืช (International Union for the Protection of New Varieties of Plants; UPOV) ฉบับปี ค.ศ. 1991 หรือ พ.ศ. 2534 ในการคุ้มครองเจ้าของพันธุ์พืช โดยเกษตรกรจะไม่สามารถขยายหรือขายพันธุ์พืชที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของได้ หากไม่ได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของพันธุ์พืชรังก่อน	□	□	□	□
สนับสนุนการทำตามข้อตกลงว่าด้วยการใช้บังคับมาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures; SPS) เพื่อให้เกิดการรักษาสุขอนามัยภายในสถานที่ประกอบการทำเกษตรพันธสัญญาอันเป็นมาตรฐานอยู่เสมอ	◆	◆	□	□
สนับสนุนการทำตามข้อตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า (Technical Barriers to Trade Agreement; TBT) เพื่อให้เกิดการควบคุมมลพิษทั้งภายในและภายนอกสถานที่ประกอบการทำเกษตรพันธสัญญา	◆	◆	□	□

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ △ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ, สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
สนับสนุนการทำตามมาตรการอารักขาพืชระหว่างประเทศ (International Plant Protection Convention; IPPC) ในการคุ้มครองป่าไม้และพืชไม่ให้เกิดการแพร่กระจายของแมลงที่อาจจะติดมากับสินค้านำเข้าประเภทพืชผัก ผลไม้ ที่ใช้บรรจุภัณฑ์ประเภทไม้อันไม่ได้มาตรฐาน	◆	◆	□	□
สนับสนุนการทำตามข้อตกลงของพิธีสารคาร์ตาเฮน่าว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (Cartagena Protocol on Biosafety) ในการควบคุมการดัดแปลงพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต (Living Modified Organisms; LMOs) ภายในการผลิต เพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่อสุขภาพของผู้บริโภคและเกษตรกร	◆	◆	□	□
สนับสนุนการยินยอมให้องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (Office International des Epizooties; OIE) เข้าตรวจสอบสวัสดิภาพสัตว์ตามสถานที่ประกอบการทำเกษตรพันธสัญญา เพื่อให้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นสามารถมั่นใจว่าไม่มีการระบาดของโรคระบาดในสัตว์ในบริเวณที่พักอาศัย	◆	◆	□	□

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ △ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ, สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

มาตรการและนโยบาย	Thai	India	France	USA
สนับสนุนการทำตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights; UDHR) ฉบับปี 2491 เพื่อให้เกิดการเคารพในสิทธิมนุษยชน ไม่ให้มีการแสดงพฤติกรรมเหยียดเพศ เหยียดชาติพันธุ์ หรือเหยียดสีผิว	◆	◆	□	□
สนับสนุนการทำตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights; ICESCR) เพื่อคุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา ในได้รับการดูแลจากผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรผู้เป็นคู่สัญญา เฉกเช่นเดียวกับ ลูกจ้างในบริษัท	◆		□	□
เกษตรกรควรได้รับอาหารที่เพียงพอต่อการดำรงชีพตลอดระยะเวลาที่ทำเกษตรพันธสัญญาให้แก่ผู้ว่าจ้างหรือผู้รับซื้อผลผลิต ซึ่งจะต้องไม่ใช่การได้มาโดยไม่สุจริต แต่เป็นการจัดหาให้โดยผู้ว่าจ้างหรือผู้รับซื้อผลผลิต หรือได้จาก การรับค่าครองชีพรายวันอย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต			□	□
กฎหมายแรงงานควรให้ความคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาไม่ให้ชำระค่าเสียหายใดๆ เกินกว่าวงเงินที่ได้รับจากการทำสัญญา				□

สัญลักษณ์ □ หมายถึง มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายตามแนวปฏิบัติ, สัญลักษณ์ △ หมายถึง เป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต่ำ, สัญลักษณ์ ◆ หมายถึง มีประกาศใช้เป็นกฎหมายแต่ยังคงเป็นปัญหา

ภาคผนวก ข
พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนา
ระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560

พระราชบัญญัติ

ส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา

พ.ศ. ๒๕๖๐

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

เป็นปีที่ ๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของ สภานิติบัญญัติแห่งชาติทำหน้าที่รัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. ๒๕๖๐”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ในกรณีที่ถูกกฎหมายใดได้บัญญัติหลักเกณฑ์ในการทำสัญญาและการไกล่เกลี่ยหรือระงับข้อพิพาทในระบบเกษตรพันธสัญญาไว้เป็นการเฉพาะแล้ว ให้บังคับตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยกรณินั้น

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

“ระบบเกษตรพันธสัญญา” หมายความว่า ระบบการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรที่เกิดขึ้นจากสัญญาการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรประเภทเดียวกันระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรฝ่ายหนึ่งกับบุคคลธรรมดาซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมตั้งแต่สิบรายขึ้นไป หรือกับ

สหกรณ์การเกษตรหรือกลุ่มเกษตรกรตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ หรือกับวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมอีกฝ่ายหนึ่งที่มีเงื่อนไขในการผลิต จำหน่าย หรือจ้างผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรอย่างหนึ่งอย่างใด โดยเกษตรกรตกลงที่จะผลิต จำหน่าย หรือรับจ้างผลิตผลิตผลทางการเกษตรตามจำนวน คุณภาพ ราคา หรือระยะเวลาที่กำหนดไว้ และผู้ประกอบการกิจการทางการเกษตรตกลงที่จะซื้อผลิตผลดังกล่าวหรือจ่ายค่าตอบแทนตามที่กำหนดไว้ตามสัญญา โดยผู้ประกอบการกิจการเกษตรเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิต เช่น เป็นผู้กำหนดวิธีการผลิต จัดหาพันธุ์ เมล็ดพันธุ์ ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร หรือปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกร

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องกำหนดให้การทำสัญญาการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรระหว่างผู้ประกอบการกิจการเกษตรกับบุคคลธรรมดาซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่ถึงสิบรายแต่ไม่น้อยกว่าสองรายขึ้นไปประเภทใด ต้องนำระบบเกษตรพันธสัญญาตามพระราชบัญญัตินี้ไปใช้บังคับให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

“ผู้ประกอบการกิจการเกษตร” หมายความว่า บุคคลซึ่งประกอบธุรกิจการผลิต แปรรูป จำหน่าย หรือการส่งออกผลิตผลทางการเกษตร หรือให้บริการด้านระบบการผลิตสินค้า หรือปัจจัยการผลิตทางการเกษตรในระบบเกษตรพันธสัญญา

“เกษตรกร” หมายความว่า บุคคลธรรมดาซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรม และให้หมายความรวมถึงสหกรณ์การเกษตรหรือกลุ่มเกษตรกรตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ และวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรม

“เกษตรกรรม” หมายความว่า การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือเกษตรกรรมอื่นที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

“หน่วยงานของรัฐ” หมายความว่า ราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น องค์การมหาชน รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐที่มีกฎหมายจัดตั้ง

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา

“คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” หมายความว่า คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกรุงเทพมหานคร หรือคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำจังหวัด แล้วแต่กรณี

“ข้อพิพาท” หมายความว่า ข้อโต้แย้งที่เกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบที่เกี่ยวกับสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกระเบียบหรือประกาศเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

ระเบียบและประกาศนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑

คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา

มาตรา ๖ ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา” ประกอบด้วย

(๑) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธานกรรมการ

(๒) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นรองประธานกรรมการ

(๓) ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปลัดกระทรวงพาณิชย์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรม เลขาธิการคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย อัยการสูงสุด ประธานสภาเกษตรกรแห่งชาติ ประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ประธานกรรมการหอการค้าไทย ประธานกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย นายกษัตริย์ศึก และผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง

(๔) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกินเก้าคน ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจากเกษตรกร จำนวนสามคน ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตร จำนวนสามคน และผู้ซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านบริหารธุรกิจ เทคโนโลยีทางการเกษตร หรือเศรษฐศาสตร์ จำนวนไม่เกินสามคน

ให้ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มอบหมาย เป็นเลขานุการ หลักเกณฑ์และวิธีการสรรหาบุคคลเพื่อแต่งตั้งเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิให้เป็นไปตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนดโดยการเสนอแนะของคณะกรรมการ

มาตรา ๗ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังต่อไปนี้

ก. คุณสมบัติ

(๑) มีสัญชาติไทย

(๒) มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ หรือทำงานด้านเกษตรกรรม ธุรกิจทางการเกษตร เทคโนโลยีทางการเกษตร หรือเศรษฐศาสตร์

ข. ลักษณะต้องห้าม

(๑) เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

(๒) เป็นบุคคลล้มละลายหรือเคยเป็นบุคคลล้มละลายทุจริต

(๓) เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(๔) เป็นบุคคลซึ่งหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานเอกชนไล่ออก ปลดออก ให้ออก หรือเลิกจ้าง เพราะเหตุทุจริตต่อหน้าที่หรือประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง

(๕) เป็นข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ เว้นแต่ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐในสถาบันอุดมศึกษา

(๖) เป็นข้าราชการการเมือง ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง สมาชิกสภาท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น กรรมการหรือผู้ดำรงตำแหน่งซึ่งรับผิดชอบในการบริหารพรรคการเมือง ที่ปรึกษาพรรคการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง

มาตรา ๘ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสามปี

ในกรณีที่กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระหรือในกรณีที่รัฐมนตรีแต่งตั้งกรรมการเพิ่มขึ้นในระหว่างที่กรรมการที่แต่งตั้งไว้แล้วยังมีวาระอยู่ในตำแหน่ง ให้ผู้ได้รับแต่งตั้งแทนตำแหน่งที่ว่างหรือเป็นกรรมการเพิ่มขึ้นอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของกรรมการซึ่งได้แต่งตั้งไว้แล้ว

เมื่อครบกำหนดตามวาระในวาระหนึ่ง หากยังมีได้มีการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิขึ้นใหม่ ให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งพ้นจากตำแหน่งตามวาระนั้นอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินการต่อไป จนกว่ากรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้รับแต่งตั้งใหม่เข้ารับหน้าที่

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งพ้นจากตำแหน่งตามวาระอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ แต่จะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินสองวาระไม่ได้

มาตรา ๙ นอกจากพ้นจากตำแหน่งตามวาระ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- (๑) ตาย
- (๒) ลาออก
- (๓) รัฐมนตรีให้ออก เพราะบกพร่องต่อหน้าที่ มีความประพฤติเสื่อมเสีย หรือหย่อนความสามารถ

(๔) ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๗

มาตรา ๑๐ คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (๑) เสนอแผนการพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติ
- (๒) กำหนดแนวทางหรือมาตรการเพื่อให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการให้เป็นไปตามแผนพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาที่คณะรัฐมนตรีอนุมัติตาม (๑)
- (๓) กำหนดรูปแบบสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาและส่งเสริมให้นำรูปแบบสัญญาดังกล่าวไปใช้

(๔) ส่งเสริมให้มีการทำประกันภัยในระบบเกษตรพันธสัญญา

(๕) เสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องให้มีการตรากฎหมาย หรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา

(๖) ติดตาม ประสานงาน หรือเร่งรัดการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐในการดำเนินการตามแผนการพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา

(๗) ให้คำแนะนำหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยต้องคำนึงถึงอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของหน่วยงานของรัฐด้วย

(๘) เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาสั่งการในกรณีที่หน่วยงานของรัฐไม่ดำเนินการตาม (๒) หรือ (๖)

(๙) ออกประกาศเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในเรื่องต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้

(๑๐) ปฏิบัติการอื่นใดเพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย ประกาศตาม (๙) นั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

มาตรา ๑๑ การประชุมคณะกรรมการ ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม

ในการประชุมคณะกรรมการถ้าประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการและรองประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ที่ประชุมเลือกกรรมการคนหนึ่ง เป็นประธานในที่ประชุม

การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา ๑๒ ให้คณะกรรมการมีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติกรอย่างหนึ่งอย่างใดแทนคณะกรรมการ หรือตามที่คณะกรรมการมอบหมายได้

การประชุมคณะอนุกรรมการ ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๑ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๑๓ ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการอาจเชิญบุคคลใดมาเพื่อให้ข้อเท็จจริง ความเห็น คำแนะนำทางวิชาการ หรือส่งเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการพิจารณาได้ตามที่เห็นสมควร

มาตรา ๑๔ ให้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ รวมทั้งให้มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) รับผิดชอบงานธุรการของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการ

(๒) รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลและสภาพปัญหาเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมในระบบเกษตรพันธสัญญาเสนอต่อคณะกรรมการ เพื่อประกอบการพิจารณาในการดำเนินการตามอำนาจหน้าที่

(๓) จัดให้มีการศึกษาวิจัยหรือสนับสนุนการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรม

(๔) พิจารณาปัญหาเกี่ยวกับระบบเกษตรพันธสัญญา และนำเสนอคณะกรรมการเพื่อพิจารณาดำเนินการตามมาตรา ๑๐ (๗)

(๕) เผยแพร่ ให้ความรู้ ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในการทำสัญญา การเข้าถึงแหล่งเงินทุน เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องในระบบเกษตรพันธสัญญา และการทำเกษตรกรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา

(๖) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

มาตรา ๑๕ ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้และผลของคดีถึงที่สุดแล้ว หรือปรากฏข้อเท็จจริงว่าคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีพฤติกรรมเอาเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งอย่างไม่เป็นธรรม ให้คณะกรรมการมีอำนาจประกาศโดยระบุรายละเอียดของการฝ่าฝืนหรือพฤติกรรม รวมทั้งระบุชื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องให้ประชาชนทราบได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

การดำเนินการตามวรรคหนึ่งโดยสุจริต คณะกรรมการ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไม่ต้องรับผิดชอบก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลใด เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นการกระทำโดยจงใจก่อให้เกิดความเสียหายหรือเป็นการกระทำโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

หมวด ๒
ระบบเกษตรกรพันธสัญญา

ส่วนที่ ๑
ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตร

มาตรา ๑๖ เพื่อประโยชน์ในการกำกับดูแลการทำเกษตรกรรมในระบบเกษตรกรพันธสัญญา ให้ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรที่ประสงค์จะประกอบธุรกิจในระบบเกษตรกรพันธสัญญาแจ้งการประกอบธุรกิจต่อสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก่อนเริ่มประกอบกิจการ

หลักเกณฑ์และวิธีการในการแจ้งให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

มาตรา ๑๗ ให้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำทะเบียนผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรและเปิดเผยให้ประชาชนสามารถตรวจสอบได้ โดยต้องจัดทำและเผยแพร่ในระบบข้อมูลสารสนเทศรวมทั้งสื่ออื่นที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย และต้องปรับปรุงระบบทะเบียนให้เป็นปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง

มาตรา ๑๘ ในกรณีที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรประสงค์จะเลิกการประกอบธุรกิจในระบบเกษตรกรพันธสัญญาจะต้องแจ้งเป็นหนังสือต่อสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นการล่วงหน้าไม่น้อยกว่าสามสิบวันก่อนวันที่จะเลิกการประกอบธุรกิจในระบบเกษตรกรพันธสัญญา

หลักเกณฑ์และวิธีการในการแจ้งให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

มาตรา ๑๙ การเลิกประกอบธุรกิจในระบบเกษตรกรพันธสัญญาหรือการเลิกนิติบุคคลที่ประกอบธุรกิจในระบบเกษตรกรพันธสัญญา ไม่ว่าจะมีการแจ้งตามมาตรา ๑๘ หรือไม่ ไม่มีผลให้สัญญาในระบบเกษตรกรพันธสัญญาสิ้นสุดลง

ส่วนที่ ๒
การทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา

มาตรา ๒๐ ก่อนการดำเนินการทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรต้องจัดทำเอกสารสำหรับการชี้ชวนและร่างสัญญาให้เกษตรกรผู้เข้าทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาทราบเป็นการล่วงหน้าพร้อมทั้งรับรองความถูกต้องของข้อมูลตามเอกสารสำหรับการชี้ชวน และต้องส่งสำเนาเอกสารสำหรับการชี้ชวนดังกล่าวให้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เก็บไว้เพื่อใช้เป็นเอกสารในการตรวจสอบจำนวนหนึ่งชุด

การจัดส่งและเก็บรักษาเอกสารตามวรรคหนึ่งให้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

เอกสารสำหรับการชี้ชวนตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีข้อความหรือคำรับรองเกี่ยวกับข้อมูลในการตัดสินใจลงทุนและเข้าทำสัญญา ดังต่อไปนี้

(๑) ข้อมูลทางพาณิชย์ หรือข้อมูลอื่นใดอันเป็นประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ของผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาที่ประสงค์จะชี้ชวนต่อเกษตรกร

(๒) ข้อมูลแผนการผลิต เงินลงทุน คุณภาพ ตลอดจนประมาณการของจำนวนหรือปริมาณของผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรที่จะทำการผลิตหรือบริการตามสัญญา ระยะทางที่เหมาะสมในการขนส่งผลิตผลทางการเกษตร ประมาณการระยะเวลาคืนทุน ความคุ้มค่าในการผลิต และภาวะความเสี่ยงที่อาจต้องแยกความรับผิดชอบหรือรับผิดชอบร่วมกัน

(๓) ข้อมูลอันจำเป็นในกระบวนการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องตามสัญญา และให้รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพมาตรฐานของพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ อาหาร ยา ปุ๋ยจัดการผลิต สารเคมี เครื่องมือ อุปกรณ์ หรือสิ่งที่ต้องนำมาใช้ในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรตามสัญญานั้น ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่าคุณภาพและมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด

(๔) ข้อมูลอื่นใดตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ให้ถือว่าเอกสารสำหรับการชี้ชวนตามวรรคหนึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา สัญญาที่ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรจัดทำกับเกษตรกร หากข้อความใดในสัญญาขัดหรือแย้งกับข้อความในเอกสารสำหรับการชี้ชวนให้ตีความไปในทางที่เป็นคุณแก่เกษตรกร

มาตรา ๒๑ สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาต้องจัดทำเป็นหนังสือ ใช้ข้อความภาษาไทยที่เข้าใจง่าย หากมีศัพท์ทางเทคนิคจะต้องมีคำอธิบายประกอบ และอย่างน้อยต้องมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) ชื่อคู่สัญญา สถานที่ติดต่อระหว่างคู่สัญญา และวันที่ทำสัญญา

(๒) วัตถุประสงค์ของสัญญา โดยระบุลักษณะหรือประเภทของการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร และคุณภาพของผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร

(๓) ระยะเวลาในการปฏิบัติตามสัญญา ซึ่งต้องมีความสอดคล้องกับระยะเวลาในการผลิต ผลิตภัณฑ์หรือบริการทางการเกษตร หรือประมาณการระยะเวลาคืนทุน

(๔) รายละเอียดของสถานที่ผลิตผลิตภัณฑ์หรือบริการทางการเกษตร โดยระบุขนาดพื้นที่ และที่ตั้งของสถานที่ดังกล่าว

(๕) หน้าที่ของคู่สัญญา

(๖) ราคาและวิธีการคำนวณราคาวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร หากมีการกำหนดราคา โดยอ้างอิงจากราคาตลาด ต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าราคาตลาดนั้นจะกำหนดอย่างไร และใช้ราคาตลาด ณ เวลาใด ในกรณีที่เป็นการสัญญาบริการทางการเกษตรต้องกำหนดค่าตอบแทนและวิธีการคำนวณค่าตอบแทนให้ชัดเจน

(๗) วันและสถานที่ในการส่งมอบผลิตภัณฑ์หรือบริการทางการเกษตรและการชำระเงิน โดยต้องระบุให้ชัดเจนว่าให้ชำระเงินก่อนการส่งมอบ ในวันส่งมอบ หรือภายในกี่วันนับแต่วันส่งมอบ

(๘) เหตุยกเว้นการไม่ปฏิบัติตามสัญญาในกรณีเกิดเหตุสุดวิสัย หรือเกิดสถานการณ์ที่ไม่สามารถคาดการณ์หรือไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และอยู่นอกเหนือการควบคุมของคู่สัญญา

(๙) กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องในขั้นตอนของการผลิตผลิตภัณฑ์หรือบริการทางการเกษตร ว่าเป็นของคู่สัญญาฝ่ายใด

(๑๐) ผู้รับความเสี่ยงภัยในผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและความเสี่ยงทางการค้าในกรณีที่ผลิตผลทางการเกษตรไม่สามารถจำหน่ายได้ตามราคาที่กำหนดไว้

(๑๑) การเยียวยาความเสียหายจากการผิดสัญญา

(๑๒) สิทธิในการบอกเลิกสัญญาของคู่สัญญา

(๑๓) รายละเอียดอื่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ให้ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรมีหน้าที่ส่งมอบสัญญาให้เกษตรกรในวันทำสัญญา

มาตรา ๒๒ ในกรณีสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาที่จัดทำขึ้นไม่มีรายละเอียดตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๒๑ ให้เกษตรกรมีสิทธิเลือกว่าจะให้เพิ่มความในสัญญาให้ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๒๑ และให้สัญญานั้นมีผลใช้บังคับต่อไป หรือจะบอกเลิกสัญญานั้น ทั้งนี้ เกษตรกรต้องใช้สิทธิเลือกภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ทำสัญญาหรือก่อนส่งมอบผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร แล้วแต่ระยะเวลาใดจะสั้นกว่า เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาดังกล่าวให้สัญญาใช้บังคับต่อไป

ในการบอกเลิกสัญญาตามวรรคหนึ่งไม่ตัดสิทธิเกษตรกรในการเรียกร้องค่าเสียหายหรือค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการหรือการดำเนินการตามสัญญาโดยสุจริต

มาตรา ๒๓ ในกรณีที่การทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาได้อาจมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อม ให้คณะกรรมการมีอำนาจกำหนดให้สัญญานั้นต้องทำตามแบบที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

การกำหนดแบบของสัญญาตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยคณะกรรมการต้องกำหนดสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบของคู่สัญญาให้ชัดเจนเพื่อป้องกันและเยียวยาผลกระทบอันอาจเกิดขึ้นต่อระบบเศรษฐกิจสังคม หรือสิ่งแวดล้อม

การกำหนดแบบของสัญญาไม่มีผลกระทบกับสัญญาที่คู่สัญญาได้จัดทำขึ้นก่อนวันที่ประกาศตามวรรคหนึ่งมีผลใช้บังคับ

มาตรา ๒๔ ในกรณีที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรจัดทำสัญญาไม่เป็นไปตามแบบที่คณะกรรมการประกาศกำหนดตามมาตรา ๒๓ ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ ให้ถือว่าสัญญานั้นไม่มีผลใช้บังคับและให้นำความตามแบบที่คณะกรรมการกำหนดมาใช้บังคับแทน ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิเกษตรกรในการเรียกร้องค่าเสียหายหรือค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการหรือการดำเนินการตามสัญญาส่วนที่ไม่มีผลใช้บังคับโดยสุจริต

มาตรา ๒๕ ห้ามมิให้ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรแบ่งสัญญาระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรกับเกษตรกรหรือกระทำการอื่นใด เพื่อให้การทำสัญญาไม่เข้าลักษณะของสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาตามพระราชบัญญัตินี้

กรณีที่มีการทำสัญญาตามวรรคหนึ่งให้ถือว่าสัญญานั้นเป็นสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา

มาตรา ๒๖ ให้ถือว่าข้อตกลงหรือเงื่อนไขใดในสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาดังต่อไปนี้ไม่มีผลใช้บังคับ

(๑) ข้อตกลงที่บังคับให้เกษตรกรต้องรับมอบพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ อาหาร ยา และปัจจัยการผลิต สารเคมี เครื่องมือ อุปกรณ์ หรือสิ่งที่จะต้องนำมาใช้ในการผลิตผลผลิตหรือบริการทางการเกษตรใด ๆ ที่ไม่มีคุณภาพ ตามที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรจัดหา หรือไม่เป็นไปตามที่กำหนดในสัญญา หรือที่ไม่มีฉลาก หรือไม่เป็นไปตามมาตรฐานสินค้า ตามที่กฎหมายนั้น ๆ กำหนด

(๒) ข้อตกลงที่ยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบของผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรต่อเกษตรกรในความชำรุดบกพร่องหรือไม่เป็นไปตามมาตรฐานของพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ อาหาร ยา สารเคมี เครื่องมือ อุปกรณ์ ปัจจัยการผลิต หรือสิ่งที่จะต้องนำมาใช้ในการผลิตผลผลิตหรือบริการทางการเกษตรใด ๆ แก่เกษตรกรที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรเป็นผู้จัดหา

(๓) ข้อตกลงหรือเงื่อนไขที่กำหนดให้มีการจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สิน หรือสิทธิใด ๆ ของเกษตรกรให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรหลังจากการบอกเลิกสัญญาหรือในกรณีที่ผิดสัญญา

(๔) ข้อตกลงหรือเงื่อนไขที่ให้เกษตรกรต้องรับผิดชอบในสัญญาแม้เกิดเหตุสุดวิสัยหรือสาธารณภัย อันไม่อาจจะโทษฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้

(๕) ข้อตกลงที่ให้สิทธิผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรในการบอกเลิกสัญญาโดยเกษตรกรไม่ได้ผิดสัญญาในข้อสาระสำคัญ

(๖) ข้อตกลงที่เรียกหรือกำหนดให้เกษตรกรต้องมีภาระเพิ่มขึ้นมากกว่าภาระที่กำหนดไว้ในเวลาที่ทำสัญญา

(๗) ข้อตกลงที่กำหนดให้ต้องนำเงินชดเชยที่เกษตรกรได้รับจากทางราชการหรือค่าสินไหมทดแทนจากการประกันภัยให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตร

(๘) ข้อตกลงที่กำหนดให้ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรเปลี่ยนแปลงราคาวัตถุดิบในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตร หรือค่าตอบแทนในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรได้เพียงฝ่ายเดียว

(๙) ข้อตกลงที่มีลักษณะหรือมีผลให้เกษตรกรต้องปฏิบัติหรือรับภาระเกินกว่าที่จะพึงคาดหมายได้ตามปกติตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๒๗ การบอกเลิกสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา ก่อนสิ้นกำหนดระยะเวลาที่กำหนดไว้ในสัญญา โดยผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรหรือเกษตรกรฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เนื่องจากสภาพของพื้นที่ที่ทำการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรตามสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา หรือภาวะตลาดของผลิตผลทางการเกษตรดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป จะกระทำไม่ได้ เว้นแต่มีการตกลงกำหนดเงินชดเชยการลงทุนหรือค่าใช้จ่ายอื่นใดให้แก่อีกฝ่ายอย่างเป็นธรรม

มาตรา ๒๘ ข้อสัญญาใดที่มีให้นำบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ไปใช้บังคับไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน ข้อสัญญานั้นเป็นโมฆะ

หมวด ๓
การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

มาตรา ๒๙ เมื่อมีข้อพิพาทในการปฏิบัติตามสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา ถ้าคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสงค์จะใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้ก่อน จึงจะมีสิทธินำข้อพิพาทไปสู่การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการหรือนำคดีไปสู่ศาลได้

ให้คู่สัญญาซึ่งประสงค์จะใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทยื่นคำร้องต่อประธานกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พร้อมด้วยเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นข้อพิพาท

การยื่นคำร้องให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๓๐ ให้มีคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธานกรรมการ ผู้แทนสำนักงานอัยการสูงสุด ผู้แทนกระทรวงพาณิชย์ ผู้แทนกระทรวงยุติธรรม ผู้อำนวยการเขตกรุงเทพมหานครในท้องที่ที่มีข้อพิพาท และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการเกษตรหรือการบริหารธุรกิจซึ่งปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แต่งตั้ง จำนวนไม่เกินสามคน เป็นกรรมการ

ให้ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นกรรมการและเลขานุการ

มาตรา ๓๑ ให้มีคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำจังหวัด ประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานกรรมการ อัยการจังหวัดซึ่งได้รับมอบหมาย พาณิชย์จังหวัด ผู้แทนกระทรวงยุติธรรม นายอำเภอในท้องที่มีข้อพิพาท และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการเกษตรหรือ การบริหารธุรกิจซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งจำนวนไม่เกินสามคน เป็นกรรมการ

ให้เกษตรและสหกรณ์จังหวัดเป็นกรรมการและเลขานุการ

มาตรา ๓๒ ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๘ มาตรา ๙ และมาตรา ๑๑ มาใช้บังคับแก่วาระ การดำรงตำแหน่ง การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และการประชุมของคณะกรรมการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาท โดยอนุโลม

มาตรา ๓๓ ในกรณีที่พื้นที่ในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรตามสัญญา ในระบบเกษตรพันธสัญญาที่มีข้อพิพาทครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่สองจังหวัดขึ้นไป ให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทในจังหวัดที่พื้นที่ในการผลิตผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรที่มีข้อพิพาทส่วนใหญ่ตั้งอยู่ เป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เว้นแต่คณะกรรมการจะกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับอำนาจในการพิจารณา ของคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในกรณีนี้เป็นประการอื่น

ในกรณีมีข้อพิพาทในการปฏิบัติตามสัญญาระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรรายใดรายหนึ่ง กับเกษตรกรหลายรายในประเด็นเดียวกันและคู่สัญญาร้องขอให้มีการรวมกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้นำความในวรรคหนึ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๓๔ ให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้แล้วเสร็จ ภายในยี่สิบวันนับแต่วันที่ประธานกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้รับคำร้อง เว้นแต่มีเหตุจำเป็นไม่อาจพิจารณา ให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาดังกล่าว ให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีหนังสือแจ้งให้คู่สัญญาทราบ ก่อนครบกำหนดเวลาดังกล่าว ในการนี้ให้ขยายระยะเวลาในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออกไปได้อีก ไม่เกินสิบวันนับแต่วันที่ครบกำหนดเวลาดังกล่าว

มาตรา ๓๕ คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจขอให้บุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ถ้อยคำหรือ ส่งเอกสารหรือหลักฐานอื่นใดเพื่อประกอบการพิจารณาภายในระยะเวลาที่กำหนดได้

มาตรา ๓๖ ในระหว่างกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท นับแต่วันที่ประธานกรรมการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทได้รับคำร้องตามมาตรา ๒๙ จนถึงวันที่คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสั่งจำหน่ายข้อพิพาท หรือวันที่คู่สัญญาทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน แล้วแต่กรณี ห้ามมิให้คู่สัญญา

(๑) ชะลอ ระวัง หรือยุติการปฏิบัติหน้าที่ตามสัญญาจนเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหาย

(๒) ในกรณีที่สัญญาสิ้นสุดลงระหว่างกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ห้ามมิให้คู่สัญญา กระทำการใด ๆ ที่เป็นการเสียหายแก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งทั้งทางตรงและทางอ้อม

(๓) ทำข้อตกลงเพิ่มเติมหรือแก้ไขสัญญาเพื่อให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับความเสี่ยงภัย ภาระ หรือมีหน้าที่เพิ่มเติม โดยไม่มีค่าตอบแทนอย่างเป็นธรรม

ในกรณีที่มีการทำข้อตกลงหรือแก้ไขสัญญาตาม (๓) ให้ถือว่าข้อตกลงนั้นไม่มีผลใช้บังคับ มาตรา ๓๗ ในกรณีที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายตกลงกันได้ ให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จัดให้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความระหว่างคู่สัญญา และให้ข้อตกลงตามสัญญาประนีประนอมยอมความมีผลผูกพันคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ในกรณีที่คู่สัญญาไม่อาจตกลงกันได้ ให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสั่งจำหน่ายข้อพิพาทนั้น

คำสั่งจำหน่ายข้อพิพาทตามวรรคหนึ่งไม่ตัดสิทธิคู่สัญญาที่จะนำข้อพิพาทไปสู่การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการหรือนำคดีไปสู่ศาล และในกรณีที่มีเกษตรกรซึ่งได้รับความเสียหายจากการปฏิบัติตามสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาหลายคนและเกษตรกรร้องขอให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีหนังสือแจ้งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดำเนินการประสานงานเพื่อให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มต่อไป

ในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งยื่นคำร้องต่อพนักงานอัยการที่มีเขตอำนาจ และให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเพื่อให้ออกคำสั่งบังคับให้ตามสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าว โดยให้นำกฎหมายว่าด้วยอนุญาโตตุลาการมาใช้บังคับโดยอนุโลม

เมื่อคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้รับข้อพิพาทไว้พิจารณา ให้อายุความในการฟ้องคดี สะดุดหยุดลง นับแต่วันที่ประธานกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรับคำร้องจนถึงวันที่คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสั่งจำหน่ายข้อพิพาทหรือวันที่คู่สัญญาทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน แล้วแต่กรณี

หลักเกณฑ์และวิธีการในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการจัดทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

หมวด ๔ บทกำหนดโทษ

มาตรา ๓๘ ผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๑๖ มาตรา ๑๘ มาตรา ๒๐ หรือมาตรา ๒๑ วรรคสอง หรือฝ่าฝืนมาตรา ๒๕ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสามแสนบาท

มาตรา ๓๙ คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่าฝืนมาตรา ๓๖ (๑) หรือ (๒) ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสามแสนบาท และปรับอีกไม่เกินวันละห้าพันบาทตลอดเวลาที่ฝ่าฝืน

มาตรา ๔๐ ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล ถ้าการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้นเกิดจากการสั่งการหรือการกระทำของกรรมการ หรือผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น หรือในกรณีที่บุคคลดังกล่าวมีหน้าที่ต้องสั่งการหรือกระทำการและละเว้นไม่สั่งการหรือไม่กระทำการจนเป็นเหตุให้นิติบุคคลนั้นกระทำความผิด ผู้นั้นต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย

มาตรา ๔๑ ในกรณีที่การผลิตผลหรือบริการทางการเกษตรในระบบเกษตรพันธสัญญาได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนอันเนื่องมาจากการใช้ปัจจัยการผลิตหรือกระบวนการผลิตภายใต้เงื่อนไขที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรกำหนด ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าผลกระทบนั้นเกิดขึ้นจากเหตุสุดวิสัย หรือเป็นการกระทำหรือละเว้นการกระทำของเกษตรกรในการไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนหรือเงื่อนไขที่ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรกำหนด

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษหรือฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๔๒ บรรดาความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้คณะกรรมการเปรียบเทียบมีอำนาจเปรียบเทียบได้

คณะกรรมการเปรียบเทียบตามวรรคหนึ่ง ให้ประกอบด้วย ผู้แทนสำนักงานอัยการสูงสุด เป็นประธานกรรมการ ผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นกรรมการ และผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นกรรมการและเลขานุการ โดยให้มีทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและในส่วนภูมิภาคได้ตามที่รัฐมนตรีกำหนดตามความเหมาะสม

หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาของคณะกรรมการเปรียบเทียบให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด โดยให้คำนึงถึงสภาพความร้ายแรงของการกระทำความผิด การกระทำความผิดซ้ำ และการป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกระทำความผิดซ้ำอีก

เมื่อผู้ต้องหาได้ชำระเงินค่าปรับตามจำนวนที่เปรียบเทียบภายในสามสิบวันนับแต่วันที่มีการเปรียบเทียบแล้ว ให้ถือว่าคดีเลิกกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๔๓ เมื่อมีประกาศกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการแจ้งตามมาตรา ๑๖ แล้ว ให้ผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรซึ่งประกอบธุรกิจในลักษณะที่เป็นการประกอบธุรกิจในระบบเกษตรพันธสัญญาตามพระราชบัญญัตินี้ อยู่แล้ว และประสงค์จะประกอบธุรกิจในระบบเกษตรพันธสัญญาต่อไป แจ้งการประกอบธุรกิจตามมาตรา ๑๖ ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

มาตรา ๔๔ ในวาระเริ่มแรก ให้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำทะเบียนผู้ประกอบการธุรกิจทางการเกษตรตามมาตรา ๑๗ ให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการแจ้งตามมาตรา ๑๖

มาตรา ๔๕ ในวาระเริ่มแรก ให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาาระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ปฏิบัติหน้าที่กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามพระราชบัญญัตินี้ไปพลางก่อน จนกว่าจะมีการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามมาตรา ๖ (๔) ทั้งนี้ ต้องไม่เกินเก้าสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา ๔๖ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๖ ให้สัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาที่ยังมีผลใช้บังคับอยู่ มีผลผูกพันคู่สัญญาต่อไปจนกว่าสัญญาจะสิ้นสุดลง และในกรณีที่มีข้อพิพาทในการปฏิบัติตามสัญญาดังกล่าว ให้นำบทบัญญัติในหมวด ๓ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และบทกำหนดโทษตามมาตรา ๓๙ มาใช้บังคับ

มาตรา ๔๗ บรรดาเรื่องร้องเรียนตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาาระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ ที่สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้รับไว้ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ และอยู่ระหว่างการดำเนินการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาาระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ ให้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์พิจารณาดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ต่อไป

มาตรา ๔๘ ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการออกประกาศหรือระเบียบตามพระราชบัญญัตินี้ให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับ หากไม่สามารถดำเนินการได้ ให้รัฐมนตรีรายงานเหตุผลที่ไม่อาจดำเนินการได้ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อทราบ

ผู้รับสนองพระราชโองการ
พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา
นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่ปัจจุบันมีการนำระบบเกษตรพันธสัญญามาใช้ในกระบวนการผลิตผลผลิตหรือบริการทางการเกษตรอย่างแพร่หลาย ซึ่งหากมีการส่งเสริมและพัฒนา ระบบเกษตรพันธสัญญาให้มีความเป็นธรรมตามหลักสากลจะช่วยสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ ส่งเสริมและพัฒนา ศักยภาพในการผลิตผลผลิตหรือบริการทางการเกษตรอย่างยั่งยืน ส่งผลให้เกษตรกรมีความมั่นคงทางด้านรายได้ และได้รับการถ่ายทอดความรู้อันจำเป็นตลอดจนเทคโนโลยีการผลิตที่มีมาตรฐาน มีการควบคุมต้นทุนในการผลิตผลผลิตหรือบริการทางการเกษตร มีการป้องกันความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอกและผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตรสามารถประกอบธุรกิจโดยได้รับผลิตผลที่มีคุณภาพมาตรฐานตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็น การสร้างความเชื่อมั่นและความเข้มแข็งทางธุรกิจของประเทศให้สามารถแข่งขันในตลาดการค้าเสรีได้ต่อไป อย่างไรก็ตาม โดยที่การทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญามีลักษณะผสมผสานระหว่างสัญญาจ้างทำของ สัญญาจ้างแรงงาน และสัญญาซื้อขายซึ่งมีความซับซ้อนและยุ่งยากในการวิเคราะห์ถึงความคุ้มค่าและต้นทุน ในการผลิตผลผลิตหรือบริการทางการเกษตร ส่งผลให้ในกรณีที่คู่สัญญาเป็นเกษตรกรรายย่อยซึ่งมีอำนาจต่อรอง ในการทำสัญญาน้อยกว่าผู้ประกอบธุรกิจทางการเกษตร มีความเสี่ยงในการปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในสัญญา สมควรที่รัฐจะกำหนดหลักเกณฑ์ในการทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย รวมทั้งกำหนดกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา ระบบเกษตรพันธสัญญา จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ภาคผนวก ค
ตัวอย่างแบบสัญญามาตรฐาน
โดยนางสาวรดา มณี พันธุ์โชติ

ตัวอย่างใบปะหน้า (Cover Sheet) ของตัวอย่างแบบสัญญามาตรฐาน
โดยนางสาวรดาณิ พันธุ์โชติ

1.	วันที่ทำสัญญา	วันที่.....
2.	สถานที่ทำสัญญา	ณ บ้านเลขที่.....
3.	รายละเอียดของกลุ่มสัญญาฝ่ายผู้รับซื้อ ผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง	บริษัท.....จำกัด โดย ตั้งอยู่เลขที่
4.	รายละเอียดของกลุ่มสัญญาฝ่ายเกษตรกร ผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง	นาย/นางสาว..... ที่อยู่
5.	ข้อเสนอ	1. 2. 3.
6.	เงื่อนไขการยอมรับข้อเสนอ	1. 2. 3.
7.	สถานภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มสัญญา ฝ่ายผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ ผู้ว่าจ้างเลี้ยง
8.	สถานภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มสัญญา ฝ่ายเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ ผู้รับจ้างเลี้ยง

9.	ความสามารถทางการผลิตของกลุ่มสัญญา ฝ่ายเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ ผู้รับจ้างเลี้ยง	1. 2. 3.
10.	ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น	1. 2. 3.

ใบปะหน้านี้ทำขึ้นเป็นสองฉบับ มีข้อความถูกต้องตรงกัน คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายได้อ่านและเข้าใจข้อความในสัญญาโดยตลอดแล้ว เห็นว่าถูกต้องตรงกันและพร้อมรับยอมรับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นทั้งหมดร่วมกัน จึงได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญต่อพยาน และต่างถือไว้ฝ่ายละฉบับ

ลงชื่อผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง
(.....)

ลงชื่อเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง
(.....)

ลงชื่อ พยาน
(.....)

ลงชื่อ พยาน
(.....)

ลงชื่อผู้แทนสำนักงานยุติธรรมจังหวัด
(.....)

ตัวอย่างแบบสัญญามาตรฐาน โดยนางสาวรดาณีย์ พันธุ์โชติ¹

1.	วันที่ทำสัญญา	วันที่.....
2.	สถานที่ทำสัญญา	ณ บ้านเลขที่.....
3.	คู่สัญญาฝ่าย ผู้รับซื้อผลผลิต/ ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่า จ้างเลี้ยง	บริษัท.....จำกัด โดย ตั้งอยู่เลขที่
4.	คู่สัญญาฝ่าย เกษตรกรผู้ผลิต/ ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับ จ้างเลี้ยง	นาย/นางสาว..... ที่อยู่
5.	ผู้จัดหาปัจจัยการผลิต	บริษัท.....จำกัด/ นาย/นางสาว.....
6.	วัตถุประสงค์	ระบุนรายละเอียดวัตถุประสงค์ของการจ้าง และรายละเอียดเบื้องต้น ของสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาแต่ละฝ่าย รูปแบบการจ้างเพาะปลูก/ จ้างเลี้ยง ฯลฯ
7.	เกณฑ์การรับซื้อผลผลิต	ระบุนรายละเอียดเงื่อนไขเกณฑ์การรับซื้อผลผลิต โดยมีตัวชี้วัด คุณภาพของผลผลิตที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการรับซื้อผลผลิต และ ราคาของผลผลิตที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานและไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน ตามเกณฑ์ที่ผู้รับซื้อผลผลิตหรือผู้ว่าจ้างเพาะปลูกหรือผู้ว่าจ้างเลี้ยง ได้ประกาศไว้ต่อสาธารณะเป็นการล่วงหน้า

¹ พัฒนามาจากการศึกษาตัวอย่างแบบสัญญาซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร จัดทำโดยสภาปฏิรูปแห่งชาติ

8.	คำตอบแทนการว่าจ้างเพาะปลูก/จ้างเลี้ยง	ให้เป็นไปตามอัตราค่าแรงขั้นต่ำที่รัฐบาลประกาศกำหนดในขณะนั้น
9.	ความผูกพันของสัญญา	สัญญานี้จะมีผลผูกพันคู่สัญญาแต่ละฝ่าย เมื่อเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง ออกหนังสือรับรองให้แก่ ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง ว่าได้ให้ข้อมูลที่จำเป็นในการว่าจ้างเพาะปลูก/จ้างเลี้ยง ตามสัญญาข้อ 13. ครบถ้วนถูกต้องแล้ว
10.	อายุของสัญญา	ระบุระยะเวลาของสัญญาที่คำนวณออกมาแล้วชัดเจนว่าเป็นระยะเวลาเท่าใด เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าใจว่าตนเองจะต้องใช้ระยะเวลาเท่าใดในการคืนทุน
11.	สถานที่ผลิต/สถานที่ทำการเพาะปลูก/จ้างเลี้ยง	เลขที่มีเนื้อที่ประมาณไร่ ลักษณะของสถานที่ผลิต สภาพแวดล้อมของสถานที่ผลิต ภูมิอากาศของสถานที่ผลิต.....
12.	สิทธิของผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง	(1) รับสิทธิในการซื้อผลผลิตที่ได้มาตรฐานแต่เพียงผู้เดียว เมื่อครบกำหนดเวลาตามสัญญา (2) จัดส่งเจ้าหน้าที่เข้าตรวจสอบสถานที่ผลิตตามระยะเวลาตามสมควร โดยจะไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ผลผลิตทางการเกษตร (3) มีสิทธิขอให้เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสถานที่ผลิตตามความจำเป็น โดยคำนึงถึงความสามารถและสถานะทางเศรษฐกิจของการเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง
13.	หน้าที่ของผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงในการให้ข้อมูล	ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงมีหน้าที่ให้ข้อมูลตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้ โดยห้ามไม่ให้เรียกค่าใช้จ่ายหรือค่าตอบแทนอื่นใดจากการทำหน้าที่นี้ (1) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินความเป็นไปในการลงทุน การปรับปรุงพื้นที่/โรงเรือน การติดตั้งและจัดหาอุปกรณ์ แรงงาน และ

		<p>ค่าใช้จ่าย รวมทั้งรายได้และผลตอบแทนที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการทำข้อตกลงซื้อขายพืชผลและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยรับรองความคลาดเคลื่อนไม่เกินร้อยละ 10</p> <p>(2) อบรมเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง เพื่อให้เข้าใจถึงเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ของผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง เพื่อให้เข้าใจจนสามารถทำการเพาะปลูก/จ้างเลี้ยงตามเกณฑ์การรับซื้อผลผลิต</p> <p>(3) ส่งมอบและอธิบายข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานใดๆของผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงเป็นลายลักษณ์อักษรให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง</p>
14.	<p>หน้าที่ของ ผู้รับซื้อผลผลิต/ ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ ผู้ว่าจ้างเลี้ยง ในระหว่างการปฏิบัติ ตามสัญญา</p>	<p>ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง มีหน้าที่ในการปฏิบัติตามสัญญาหรือคำรับรองต่างๆ ที่ได้ให้ไว้กับเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง โดยห้ามไม่ให้เรียกค่าใช้จ่ายหรือค่าตอบแทน</p> <p>(1) รับมอบ/รับซื้อผลผลิตตรงตามกำหนดเวลา ในกรณีที่มีความล่าช้าในการรับมอบ/รับซื้อผลผลิต ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงจะต้องแจ้งให้เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงทราบทันที ในการนี้ ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงจะต้องชดเชยค่าใช้จ่ายในการดูแลและบำรุงรักษาผลผลิตให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ เพิ่มเติม</p> <p>(2) ชำระราคาผลผลิตให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงภายในกำหนด 5 วันทำการ นับจากวันที่รับมอบ/รับซื้อผลผลิต และในกรณีที่ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงไม่เข้ามารับมอบ/รับซื้อตามกำหนดเวลาที่ตกลงกัน ให้ถือว่าผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงจะรับซื้อผลผลิตตามจำนวนที่</p>

		<p>เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงประมาณการไว้</p> <p>(3) ไม่นำหน้าอื่นใดระหว่างผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงและเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงมาหักออกจากราคาผลผลิตตามสัญญา สำหรับค่าเสียหายจากการผิดสัญญาที่ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงจะเรียกจากเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงได้ ต้องเป็นค่าเสียหายที่เกิดจากการจงใจหรือทุจริตและเป็นเหตุให้ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงได้รับความเสียหาย โดยจะหักได้ตามจำนวนค่าเสียหายที่เป็นจริงและคำนวณเป็นเงินได้เท่านั้น</p> <p>(4) เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับมาตรฐานใด ๆ โดยส่งมอบให้แก่หน่วยงานของรัฐหรือในเว็บไซต์ของบริษัท เพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงก่อนการทำสัญญาหรือปรับปรุงมาตรฐานที่เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไม่น้อยกว่า 10 วันทำการ</p> <p>(5) ชี้แจงเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงเป็นลายลักษณ์อักษรถึงการเปลี่ยนแปลงข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือมีผลกระทบต่อการผลิตหรือผลผลิตทางการเกษตร</p>
15.	คำรับรองของผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง	<p>ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง ขอให้คำรับรองว่า</p> <p>(1) บรรดาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิธีการผลิต มาตรฐานผลผลิต การประเมินความเป็นไปได้ในการลงทุนและผลตอบแทน อัตราความเสี่ยง หรือข้อมูลอื่นใดที่ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง ได้ให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง ไม่ว่าจะโดยวาจาหรือลายลักษณ์อักษร และไม่ว่าจะได้เผยแพร่ ณ สถานที่ใด โดยทางตรงหรือทางอ้อม ล้วนแต่เป็นความจริง สามารถปฏิบัติได้จริง และสามารถให้ผลตอบแทนได้จริง โดยจะต้องไม่ใช้การทดลอง หรือการควบคุมสภาพแวดล้อม รวมถึงต้องไม่มีการปิดบังซ่อนเร้นหรือทำให้เกิดความเข้าใจผิดแต่อย่างใด</p>

	<p>(2) ในกรณีที่เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงได้ปฏิบัติตามมาตรฐานของผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงที่ระบุไว้ในสัญญา แต่กลับเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อยู่อาศัยใกล้เคียงหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม จนหน่วยงานของรัฐมีคำสั่งให้หยุดดำเนินการ ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น รวมถึงค่าเรือถอนหรือปรับปรุงสถานที่ผลิตให้อยู่ในสภาพเดิม</p> <p>(3) ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงจะรับผิดชอบต่อการรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่ได้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานของผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง หากไม่สามารถหาหลักฐานมายืนยันได้ว่าเป็นความผิดพลาดของเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง</p> <p>(4) ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงจะไม่เปลี่ยนแปลงเกณฑ์และมาตรฐานใด ๆ จนกว่าเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงจะพ้นระยะเวลาค้ำประกันตามสัญญาหรือได้ผลตอบแทนเกินทุนและเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงสถานที่และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เว้นแต่จะเป็นไปตามคำสั่งของหน่วยงานภาครัฐ</p> <p>(5) ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงจะไม่เปิดเผยข้อมูลของเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง ให้แก่ผู้ที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัญญาฉบับนี้ได้ทราบ หากมีการฝ่าฝืนและเป็นเหตุทำให้เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงได้รับความเสียหาย ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงจะยอมชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงจนครบ</p>
--	--

16.	สิทธิของ เกษตรกรผู้ผลิต/ ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ ผู้รับจ้างเลี้ยง	เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงจะได้รับสิทธิดังต่อไปนี้ (1) ได้รับการเปิดเผยข้อมูลอย่างชัดเจน เป็นธรรม โดยมีสิทธิร้องขอข้อมูลจากผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงได้ตามสมควร เพื่อให้ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงอธิบายเพิ่มเติมเป็นลายลักษณ์อักษร (2) ได้รับการชำระราคาผลผลิตและราคาแรงงานตรงตามเกณฑ์การคำนวณราคาที่กำหนดไว้ในสัญญา โดยไม่ถูกหักกลบลบหน้อย่างไม่เป็นธรรม (3) ได้รับการชำระราคาผลผลิตและราคาแรงงานภายในกำหนดเวลาหรือภายใน 5 วันทำการ นับจากวันที่กำหนดให้ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงเข้ามารับมอบผลผลิต (4) ไม่ถูกแทรกแซง หรือยุติการดำเนินกิจการโดยไม่เป็นธรรม (5) ได้รับสิทธิที่จะปฏิเสธการรับซื้ออุ้งบรรจอาหารของผู้จัดหาปัจจัยการผลิต
17.	หน้าที่ของ เกษตรกรผู้ผลิต/ ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับ จ้างเลี้ยง ในการให้ข้อมูล	(1) ปฏิบัติหน้าที่ตามสัญญาโดยความสุจริตและเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง ได้กำหนดไว้ (2) วางหลักประกันการปฏิบัติตามสัญญานี้ เป็น จำนวน ซึ่งเป็นอัตราเฉลี่ยไม่เกินร้อยละ 30 ของมูลค่ารวมของปัจจัยการผลิตทั้งหมดต่อรอบ วัฏกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ โดยผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงจะสามารถยึดหลักประกันดังกล่าวได้เฉพาะกรณีที่เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงได้ผิดสัญญาและได้ฟ้องร้องต่อศาลเท่านั้น ทั้งนี้ หากไม่มีการผิดสัญญา ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์จะคืนหลักประกันพร้อมดอกเบี้ยในอัตรดอกเบี้ยเงินฝาก

		<p>ประจำประเภท 1 ปี ภายในระยะเวลา 30 วัน นับแต่วันที่สัญญาสิ้นสุดลง</p> <p>(3) จัดหาบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและมีจำนวนเพียงพอต่อการปฏิบัติตามสัญญา</p>
18.	<p>คำรับรองของเกษตรกรผู้ผลิต/ ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ ผู้รับจ้างเลี้ยงในระหว่างการปฏิบัติตามสัญญา</p>	<p>(1) เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงจะเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลต่าง ๆ เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการทำสัญญานี้ให้แก่ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงได้รับทราบ</p> <p>(2) อนุญาตให้ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงสามารถเข้าตรวจสอบสภาพพื้นที่ สภาพแวดล้อม และความเหมาะสมในการปฏิบัติตามสัญญานี้</p> <p>(3) เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงไม่ได้ให้คำรับรองหรือรับประกันใดๆ การตัดสินใจเข้าทำสัญญานี้ถือเป็นการตัดสินใจของผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงแต่เพียงลำพัง</p> <p>(4) ในกรณีที่ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงเห็นว่าเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงมีการกระทำใดๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิตในส่วนที่สำคัญ และได้ขอให้เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงดำเนินการแก้ไขหรือปรับปรุงตามสมควรแล้ว เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงจะดำเนินการตามคำขอดังกล่าวภายในระยะเวลา 1 เดือน นับแต่ได้รับการร้องขอ แต่ในกรณีนี้ ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงก็มีหน้าที่ดำเนินการอื่นใดเท่าที่สามารถกระทำได้ เพื่อให้การกระทำใดๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิตดังกล่าวสิ้นสุดลง</p>
19.	<p>สิทธิของ ผู้จัดหาปัจจัยการผลิต</p>	<p>ผู้จัดหาปัจจัยการผลิตจะได้รับสิทธิดังต่อไปนี้</p> <p>(1) สิทธิในการชะลอการจัดส่งปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์พืช พันธุ์</p>

		<p>สัตว์ ให้แก่ เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง หากเกิดโรคระบาดหรือภัยธรรมชาติหรือเหตุสุดวิสัย เช่น ไฟไหม้ ฟ้าผ่า ภัยแล้งหรือเหตุอื่นใดที่ทำให้เกิดการระงับการปฏิบัติตามสัญญา</p> <p>(2) สิทธิในการขอให้เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงรับซื้อถุงบรรจุอาหารในราคาที่สมควร เว้นแต่เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงจะปฏิเสธ</p>
20.	หน้าที่ของผู้จัดหาปัจจัยการผลิตในการให้ข้อมูล	<p>(1) ส่งมอบและอธิบายข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิตและหลักเกณฑ์การใช้ปัจจัยการผลิตเป็นลายลักษณ์อักษรให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง</p> <p>(2) เปิดการอบรมเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงเพื่อให้เข้าใจถึงหลักเกณฑ์การใช้ปัจจัยการผลิตที่เหมาะสมและให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานของผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง</p>
21.	หน้าที่ของผู้จัดหาปัจจัยการผลิตในระหว่างการปฏิบัติตามสัญญา	<p>(1) ส่งมอบปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพตามมาตรฐาน กล่าวคือ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ยาโรค วัคซีน โดยจะต้องจัดส่งในปริมาณที่กำหนดไว้ในสัญญา</p> <p>(2) ส่งมอบปัจจัยการผลิตตามกำหนดเวลาที่สอดคล้องกับแผนการผลิตหรือแผนการเลี้ยงที่ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงกำหนด</p> <p>(3) ในกรณีที่เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิต เช่น สูตร ส่วนผสม ขนาด หรือราคา เป็นต้น ผู้จัดหาปัจจัยการผลิตจะต้องชี้แจงให้เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงทราบถึงสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะอักษร ทั้งนี้ หากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถส่งผลกระทบต่อคุณภาพและจำนวนของผลผลิต ผู้จัดหาปัจจัยการผลิตจะต้องชี้แจงให้แก่ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงทราบ รวมถึงจะต้องจัดอบรม</p>

		เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงอีกครั้ง เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการใช้ปัจจัยการผลิตใหม่โดยคำนึงถึงมาตรฐานของผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงเป็นสำคัญ
22.	คำรับรองของผู้จัดหาปัจจัยการผลิต	บรรดาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ อาหารสัตว์ ยารักษาโรค อัตราความเสี่ยง หรือข้อมูลอื่นใดที่ผู้จัดหาปัจจัยการผลิต ได้ให้แก่ผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยงและ เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง ไม่ว่าจะโดยวาจาหรือลายลักษณ์อักษร และไม่ว่าจะได้เผยแพร่ ณ สถานที่ใด โดยทางตรงหรือทางอ้อม ล้วนแต่เป็นความจริง สามารถปฏิบัติได้จริง ทำให้ผลผลิตได้คุณภาพตามที่ระบุไว้ในโฆษณา หลังจากเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง ได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การใช้ปัจจัยการผลิต โดยไม่มีการปิดบังซ่อนเร้นหรือทำให้เกิดความเข้าใจผิดแต่อย่างใด
23.	กรรมสิทธิ์และความเสี่ยงภัย	กรรมสิทธิ์และความเสี่ยงภัยในผลผลิตทางการเกษตรถือเป็นของเจ้าของจนกว่าจะได้มีการส่งมอบและได้รับชำระครบถ้วนแล้วเท่านั้น เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงจะต้องรับผิดชอบในกรณีที่มีความเสียหายดังกล่าวเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง หรือบุคลากรของเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงเท่านั้น
24.	เหตุสุดวิสัยและการเปลี่ยนแปลง	กรณีที่มีเหตุวิสัยหรือมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรหรือต่อการชำระหนี้ของคู่สัญญาฝ่ายใดตามสัญญา ให้คู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับประโยชน์จากเหตุดังกล่าว ซึ่งไม่รวมถึงเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง รับภาระเพิ่มขึ้นตามสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นดังกล่าว

25.	ค่าใช้จ่ายและภาษี	คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายตกลงว่า ค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการทำสัญญานี้ ค่าอากรแสตมป์ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด
26.	ข้อพิพาท	<p>(1) ในกรณีที่มีปัญหาหรือเกิดความขัดแย้งกัน คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายตกลงให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดในสังกัดกระทรวงยุติธรรม เป็นผู้ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทนั้น ในกรณีที่ไม่สามารถระงับข้อพิพาทได้ คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจึงจะมีสิทธิฟ้องร้องต่อศาล</p> <p>(2) ตลอดอายุของสัญญานี้ ในระหว่างการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือในระหว่างการระงับข้อพิพาทในลักษณะใด คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายตกลงว่า</p> <p>(ก) จะไม่ชะลอ ระวังหรือยุติการปฏิบัติหน้าที่ตามสัญญาจนเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายเว้นแต่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งจะปฏิเสธไม่ยอมรับชำระหนี้ หรือปฏิเสธไม่ปฏิบัติหน้าที่ในส่วนของตน</p> <p>(ข) ข้อกำหนดและข้อสัญญาใดๆ ระหว่างคู่สัญญา ที่มีการตกลงเพิ่มเติมหรือแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้เกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยงเป็น ผู้รับความเสี่ยงภัยรับภาระหรือมีหน้าที่เพิ่มเติมแต่เพียงลำพัง โดยไม่มีค่าตอบแทนที่สมเหตุสมผล ให้ถือว่าเป็นอันใช้บังคับไม่ได้ และไม่มีผลผูกพันกัน สัญญาข้อนี้ ให้มีผลผูกพันในระหว่างคู่สัญญาตลอดไปแม้ว่าสัญญานี้จะถูกบอกเลิกหรือสิ้นสุดไม่ว่าในกรณีใด</p>
27.	การเลิกสัญญา	<p>ในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจงใจไม่ปฏิบัติหน้าที่หรือคำรับรองตามสัญญา โดยมีได้เกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ใดๆ ที่มีผลกระทบต่อ การปฏิบัติตามสัญญาอย่างมีนัยสำคัญ คู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับความเสียหายจากกรณีดังกล่าว มีสิทธิบอกเลิกสัญญาในกรณีดังต่อไปนี้ โดยคู่สัญญาฝ่ายที่ถูกบอกเลิกสัญญาจะเรียกค่าเสียหายจากการเลิกสัญญานั้นมิได้</p> <p>(1) คู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจากการผิดสัญญา ได้แจ้งเป็นหนังสือให้ดำเนินการแก้ไขเหตุที่ผิดสัญญาเป็นเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งเดือน แต่ไม่ได้รับการแก้ไข</p>

	(2) คู่สัญญาฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจากการผิดสัญญา อันเนื่องจากการทุจริต นื้อฉล ปกปิดข้อเท็จจริง หรือจงใจฝ่าฝืนกฎหมายอาญาทำให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเสียหาย
--	---

สัญญานี้ทำขึ้นเป็นสองฉบับ มีข้อความถูกต้องตรงกัน คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายได้อ่านและเข้าใจข้อความในสัญญาโดยตลอดแล้ว เห็นว่าถูกต้องตรงกัน จึงได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญต่อพยาน และต่างถือไว้ฝ่ายละฉบับ

ลงชื่อผู้รับซื้อผลผลิต/ผู้ว่าจ้างเพาะปลูก/ผู้ว่าจ้างเลี้ยง
(.....)

ลงชื่อเกษตรกรผู้ผลิต/ผู้รับจ้างเพาะปลูก/ผู้รับจ้างเลี้ยง
(.....)

ลงชื่อผู้จัดหาปัจจัยการผลิต
(.....)

ลงชื่อ พยาน
(.....)

ลงชื่อ พยาน
(.....)

ลงชื่อผู้แทนสำนักงานยุติธรรมจังหวัด
(.....)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – นามสกุล
ประวัติการศึกษา

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

รดาภณี พันธุ์โชติ
พ.ศ. 2551 บริหารธุรกิจบัณฑิต
มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
พ.ศ. 2553 นิติศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2555 เนติบัณฑิต สมัยที่ 65
พ.ศ. 2557 – ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่ง
เจ้าหน้าที่อาวุโส ฝ่ายนิติกรรมสัญญา
บริษัท เมืองไทยประกันชีวิต จำกัด (มหาชน)

